

Martin Kabátník

Cesta z Čech
do Jeruzaléma a Egypta
r. 1491–1492

Ed. Miloslava Vajdlová

Na obálce je reprodukován dřevorez z titulní strany tištěného vydání
Kabátníkova cestopisu z r. 1539
(Saská státní knihovna - Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech, sign. 4 A 1029, fol. A5r)

Edition © Miloslava Vajdlová (Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.), 2019
Introduction © Martin Bošík (Regionální muzeum v Litomyšli)
and Miloslava Vajdlová (Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.), 2019
Photography © Archiv Pražského hradu, Saská státní knihovna - Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech,
Státní oblastní archiv Zámorsk - Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, Švédská národní knihovna
Graphic & Typo © Jiří Lammel, 2019
© Regionální muzeum v Litomyšli, 2019
© Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2019
© H. R. G., spol. s r. o., 2019
© Arbor vitae societas, s. r. o., 2019

ISBN 978-80-906805-4-8 (Regionální muzeum v Litomyšli)
ISBN 978-80-88211-09-9 (Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.)
ISBN 978-80-7467-126-5 (Arbor vitae)

Jednota bratrská, Litomyšl a Martin Kabátník

Počátky jednoty bratrské a Litomyšl

Z kulturně-historického hlediska je Litomyšl velmi zajímavým místem. Není totiž významné epochy našich dějin, která by se podstatně nezapsala také do její historie. Existence raně středověkých zemských stezek, klášterní tradice, založení biskupství, husitství, reformace, rekatolizace, osvícenství, národní obrození, to jsou důležité faktory a události, jimiž Litomyšl organicky zapadá do celonárodního kontextu, v němž mnohdy hrála pozoruhodnou úlohu.

V druhé polovině 15. století se také stala jedním z center jednoty bratrské, nového náboženského uskupení, které vzniklo na ideových základech laického myslitele Petra Chelčického (asi 1390 – před 1460) a vědomě se oddělilo od katolické církve i od českého utrakvismu.¹

Za zakladatele jednoty bratrské je považován Řehoř, řečený Krajčí (asi 1420–1474), který byl podle tradice synovcem utrakvisty zvoleného, Římem však nikdy nepotvrzeného pražského arcibiskupa

¹ Antonín GINDELY (ed.), *Dekrety jednoty bratrské*. Praha 1865, zvl. s. 3–6 (zde je uveden souhrn důvodů k oddělení jednoty bratrské od majoritní církve).

Jana Rokycany (asi 1396–1471). Řehoř byl laickým členem a hospodářským správcem benediktinského Emauzského kláštera (zvaného též Na Slovanech) a patřil do okruhu pravidelných posluchačů Rokycanových kázání. Správce duchovenstva podobojí, působící v kostele Panny Marie před Týnem na Starém Městě pražském, v nich často poukazoval na mravní pokleslost a pouze formální zbožnost tehdejší společnosti, husitský klérus nevyjímaje. Hlásal, že opravdových křesťanů je velmi málo, a jsou-li, jsou to lidé prostí, chudí a neučení, jimiž svět opovrhne. Tyto myšlenky velmi zapůsobily na Řehoře, kolem něhož se počali asi v roce 1453 či 1454 seskupovat lidé, kteří v období náboženských rozporů a neshod, pramenících např. z rozdílných přístupů ke svátosti oltářní, usilovali o to, „aby se opatřili spasením bezpečnějším způsobem“,² než jaký jim nabízela majoritní církev.

Rokycana vnímal Řehořův kruh jako jedno ze společenství, která touží po uspokojení svého svědomí v rámci církve podobojí. Když pak viděl, že jeho členové potřebují pro svůj vnitřní růst duchovní oporu, odkázal je do jižních Čech na osobu a dílo Petra Chelčického. Řehoř a jeho přátelé byli Chelčickým, s nímž přišli osobně poprvé do kontaktu kolem roku 1455, hluboce osloveni. Přitahoval je zejména jeho důraz kladený výlučně na biblické texty – Chelčický neuznával jiné normy, jiný zdroj pravdy než Písmo. Neuznával proto ani tradiční církevní pojetí svátostí. Zdůrazňoval přikázání „Nezabiješ!“, a považoval tudíž za naprosto nepřipustné, že se husité na obranu své víry chopili zbraní. Byl velmi pesimistický ke státní moci, která podle něho nikdy nemůže působit v souladu s božím zákonem. Učení „o trojím lidu“, tj. rozdělení společnosti na stav šlechtický, duchovní a poddanský, zavrhoval jako nekřesťanské. Kněží by podle jeho učení a vzoru apoštola Pavla měli také pracovat, a ne žít z námahy druhých. Sám se, ač s největší pravděpodobností náležel k zemanskému stavu, živil jako prostý sedlák.

Vedení Chelčického názory na poměr křesťanů ke světu a představou, že pravá Kristova církev je v celku společnosti vždy menšinou, rozhodli se Řehořovi stoupenci – formálně ještě náležející ke kalíš-

2 Rudolf ŘÍČAN, *Dějiny jednoty bratrské*. Praha 1957, s. 27.

nické církvi – vytvořit mravně čisté společenství žijící v odloučenosti od světa propadajícího zkáze. Na základě přímluvy Jana Rokycany se jim podařilo koncem roku 1457 či na počátku následujícího roku najít útočiště ve vsi Kunvald poblíž Žamberku na litickém panství budoucího českého krále Jiřího z Poděbrad. Postupně se toto nové společenství bratří a sester zákona Kristova, jak si mezi sebou říkali, věroučně zcela oddělilo od husitské církve a jeho členové byli pronásledováni (a to již od počátku 60. let 15. století, mimo zákon stáli bratří až do vydání Rudolfova majestátu v roce 1609). V roce 1467 pak jednota učinila důležitý krok – přistoupila k volbě vlastního duchovenstva, přičemž upustila od požadavku apoštolské posloupnosti. Tím byl rozkol s utrakvisty dokonán. Proti bratřím se postavil i Jan Rokycana.³

Už v počátcích existence jednoty bratrské se v Litomyšli objevila skupina lidí, jejíž příslušníci si říkali „nábožní Litomyšlští“, následně zde vznikl jeden z nejstarších bratrských sborů (doložený již k roku 1475).⁴ Založil jej Jan Klenovský z Prostějova (asi 1430–1498), jeden ze spoluvůdců jednoty. Jeho duchovním správcem se stal bývalý katolický kněz Jan Vilímek, řečený Táborský (†1495), autor duchovních písní, který náležel k čelným představitelům této nové náboženské organizace. Litomyšl se stala díky svým pánům Kostkům z Postupic tolerovaným centrem bratrské zbožnosti. Přízeň Kostků však měla jisté meze.⁵

3 Jaroslav GOLL, *Jednota bratrská v 15. století*. *Časopis Musea království českého* 58, 1884, s. 36–53, 157–173. Rudolf ŘÍČAN, dílo cit. v pozn. 2, s. 28–50.

4 Milan SKŘIVÁNEK, *O náboženských poměrech v Litomyšli od nástupu Habsburků do roku 1627*. Strojopis z roku 1978, uložený mj. ve Státním oblastním archivu v Zámrsku – Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále jen SOKA Svitavy), Sběrka vědeckých a literárních rukopisů, sign. R 148, s. 7–8.

5 V roce 1468 nechal Zdeněk III. Kostka umučit na hradě Rychmburk čtyři příslušníky jednoty. Jan II. Kostka se nepostavil proti tzv. svatojakubskému mandátu z roku 1508, který nařizoval tvrdá opatření proti bratřím, s tím, že nemůže být neposlušen svého krále. Od jednoty se po porážce stavovského povstání v roce 1547 distancoval rovněž Bohuš III. Kostka z Postupic. Srov. Milan SKŘIVÁNEK, *Litomyšl 1259–2009, město kultury a vzdělávání*. 2., opravené a doplněné vydání. Litomyšl 2016, s. 80.

V roce 1490 založil Bohuš II. Kostka z Postupic (†1505)⁶ v Litomyšli tzv. nové či horní město, které bylo obýváno převážně příslušníky jednoty bratrské. Nacházelo se na místě zvaném Olivetská hora, mělo své hradby, brány a bašty. Do dnešních dnů se dochovaly dva stavební prvky této fortifikace – Červená věž v areálu Fakulty restaurování Univerzity Pardubice a fortna, sloužící chodcům jako spojnice tehdejšího starého a nového města. Na žádost zakladatele se od krále Vladislava II. dostalo novému městu řady výsad, které vycházely vstříc bratrským názorům a potřebám; nejdůležitější z nich bylo částečné osvobození jeho obyvatel od vojenské služby.⁷

Společný život litomyšlských bratří v městské komunitě si vynutil změnu dosavadního přísného řádu jednoty bratrské. Doposud nesměli její příslušníci např. nosit zbraň, přísahat (srov. Mt 5,33–37) či být konšely a rychtáři. Ideálem bylo žít v ústraní, žít se zemědělstvím a pastevectvím, popř. některými řemesly a nijak se nevměšovat do obecního zřízení. V roce 1490 přijalo shromáždění jednoty bratrské v Brandýse nad Orlicí nové usnesení, které členům jednoty usnadnilo osídlování měst a soužití s většinovou společností. Bratří tak mohli zasedat v městské radě, nosit meč a v případě ohrožení bojovat. Brandýské usnesení bylo ale ještě téhož roku revidováno a jednota se vrátila k ustanovení, že z ní bude vyloučen každý, kdo by přísahal či kdo by při soudním jednání souhlasil s rozsudkem smrti. V roce 1494 však jednota na sněmu v Rychnově nad Kněžnou brandýské usnesení obnovila, začala vycházet z izolace a otevírat se světu.⁸

6 Více o něm pojednává Oldřich PAKOSTA, *Visutá pečeť Kostků z Postupic*. Litomyšl 2004, s. 21.

7 Zdeněk NEJEDLÝ, *Litomyšl. Tisíc let života českého města*. Litomyšl 1934, s. XXV–XXXIV. František LAŠEK, *Litomyšl v dějinách a výtvarném umění*. Litomyšl 1946, s. 36–37. Noemí REJCHRTOVÁ, Několik slov o „českobratrství“ ve vztahu k Litomyšli. In: *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*. Litomyšl 1994, s. 71–78. Milan SKŘIVÁNEK, dílo cit. v pozn. 5, s. 79–84, 89–98.

8 Rudolf ŘÍČAN, dílo cit. v pozn. 2, s. 71–75.

Touha po prvotní křesťanské čistotě

V souvislosti s těmito otázkami – tedy v jakém vztahu žít s okolním světem –, zasazenými do širšího rámce hledání vlastní identity, se bratří rozhodli vyhledat někde ve světě společenství držící se původních křesťanských zásad. Chtěli najít lid, „ješto by se choval podlé způsobu a řádu prvnie cierkve svatě tak, jakž písma svatá o tom vypravují“⁹, s ním pak bratří chtěli „jednotu svatú držeti a nechtiece žádní rotníci a sektáři býti“. O tomto svém úmyslu diskutovali v Litomyšli představení jednoty také s místním pánem Bohušem II. Kostkou z Postupic, mincmistrem a jedním z tehdejších předních šlechticů českého království, který byl horlivým podporovatelem nové víry.

Ve spolupráci s ním a za jeho finanční podpory uspořádali bratří čtyřčlennou výpravu, díky panu Bohušovi vybavenou také průvodními listy krále Vladislava II. Jagellonského. Cesty se zúčastnil Lukáš Pražský, pozdější biskup jednoty, jemuž připadl úkol prozkoumat Řecko a balkánské země, rytíř Marek Kokovec byl vyslán do Ruska, Kašpar z braniborské marky do Konstantinopole (Istanbulu) a s ní sousedících oblastí a Martin Kabátník putoval přes Malou Asii do Palestiny a Káhiry. Poutníci se vydali na cestu 1. března 1491 a vrátili se v listopadu následujícího roku.¹⁰ Společenství žijící podle zásad prvotní křesťanské církve však nikdo z nich nenašel. Pokud něco našli, byl to spíš opak toho, co se vydali hledat. Komenský později popsal výsledek jejich cesty takto: „Ti všichni po návratu domů podali zprávu jen o všeobecné veliké zkaženosti a že křesťané jako z udělání tonou v neřesti a pověrách.“¹¹

9 Předmluva Adama bakaláře, měšťana a písaře města Litomyšle, k vydání Kabátníkova cestopisu z roku 1539, s. 8o této publikace.

10 Údaj o trvání cesty přebíráme z textu cestopisu, fol. 219r. Srov. Jiří MARTÍNEK – Miloslav MARTÍNEK, *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha 1998, s. 226–227.

11 Jan Amos KOMENSKÝ, *Stručná historie církve slovanské*. Praha 1941, s. 47. Viz též Kamil KROFTA, *O bratrském dějepisectví*. Praha 1946, s. 194.

Martin Kabátník litomyšlský

Wy mykulasti waldamel pnygnista Zhamel S. yekary pugl nyemle pete dobywesi azartm kastyk
 pawel koway Gnyuk gant Jan kompeda ym komfete ayreka litomyšlske hnamo qumme
 kenta zapisem. Uterak azartm kabátník hbiactu mamella swie kypik yfu duomna no
 wem miestie kteryz pylozn geduz dobrany kmj napyraldo kulzie weth scasni kfortnie v
 Jana leluqie kteryz tak duom zaplatil gfu Rna a doqieia gotoblym podmery a ktomn se
 gese Jan asobnie soze pmednam koradie kzymten duom ge azartmolk a a hbiactie pmedna
 mi swobodil sam odsepe y odswocy kudygnatle gny gastyopany azartm k obbiech marel
 ku swu Ten duom zpuspek sebie zapisat nasie kmj miestie kedyemj porilkam kprada
 ni k dan aneb ktera kol zmleriem nagaikulduqie a nalllegny poty Adam for an Nati
 utatem fante mazie amio dm ay v

Zápis o koupi domu Martinem Kabátníkem z roku 1501
 (SOkA Svitavy, fond Archiv města Litomyšl, odd. Ib - knihy do r. 1790,
 Liber memorabilium, inv. č. 72, fol. 41r)

Martin Kabátník, měšťan litomyšlský

Jedním z účastníků cesty, jemuž navíc připadl úkol obzvlášť významný – měl doputovat až do míst, kde se odehrávaly biblické děje –, byl Litomyšlan Martin Kabátník.¹² Kdo však byl tento muž?

Narodil se zřejmě v 50. letech 15. století v dobře situované pražské rodině. Martinovo druhé jméno – Kabátník – odkazuje patrně k jeho povolání krejčího, výrobce kabátů. V každém případě se velmi dobře vyznal v textilích a měl i určité obchodní zkušenosti. Z cizích jazyků si osvojil jistou znalost ruštiny – z cestopisu víme, že na cestě se domlouval „rouscky“. Jako hluboce nábožensky založený člověk nebyl spokojen s tehdejší utrakvistickou církví a výsledkem

jeho duchovního hledání byl příklon k jednotě bratrské. Aby mohl svoji víru svobodně praktikovat, přestěhoval se patrně v 80. letech z Prahy do Litomyšle, kde se jednota pod ochranou Kostků z Postupic nadechovala k velkému rozkvětu. I zde se patrně věnoval svému dřívějšímu povolání. V litomyšlské komunitě musel být váženým člověkem, protože byl jedním z těch bratří, kteří se účastnili rozmluv s místním pánem Bohušem II. Kostkou z Postupic (viz výše). O jeho pozici svědčí i fakt, že byl vybrán mezi ty, kdo měli podniknout náročnou cestu, a to „nikoli snad jen jako podružný člen výpravy, nýbrž vedle br. Lukáše Pražského jako druhá její hlava a znalec.“¹³ Tradičně se uvádí, že Kabátník neuměl číst ani psát, což však není příliš pravděpodobné (o tom dále).

¹² Obsáhleji o jeho osobě pojednává Justin V. PRÁŠEK ve stati O životě Martina Kabátníka a o jeho cestě. In: Týž (ed.), *Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusálema a Kaira r. 1491–92*. Praha 1894, s. VII–XXIV. Významnou studii Martinu Kabátníkovi věnoval Petr CHARVÁT, „Múřenění, Arabi“, pohané a Martin Kabátník z Litomyšle. In: *Pomezí Čech a Moravy. Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy 3*. Litomyšl 1999, s. 13–29.

¹³ Zdeněk NEJEDLÝ, dílo cit. v pozn. 7, s. XXVII.

O počátcích místní tiskařské tradice podal zprávu ve svých dějinách Litomyšle amatérský historik (jinak řeznický mistr) František Jelínek: „Pak roku 1503 Bohuše povolal do Litomyšle kněhtiskaře Pavla z Meziříčí, jemuž t. r. dne 3. července dům svůj na hoře Olivetské, jinak v novém městě, blíž zámku stojící, zápisně postoupil, od kteréžto doby až podnes v Litomyšli knihtiskárna stává.“¹⁶ Od něho ji následně přejali další historici,¹⁷ čímž se toto datum stalo pevnou součástí místního historického povědomí.

Kritický průzkum pramene, v němž je koupě domu Pavlem z Meziříčí (později zvaným též Olivetským z Olivetu) zaznamenána,¹⁸ však tuto informaci odhalil jako Jelínkův konstrukt. Ze zápisu učiněného až v roce 1511 lze totiž spolehlivě vyčíst pouze to, že ke koupi došlo někdy v rozmezí let 1503–1505.¹⁹ Podle Augusta Sedláčka šlo o „druhý dům k rybníčku od domu nárožního, který stál na rohu zahrady, hledícího ku kostelu piaristův.“²⁰ Dnes bychom jej hledali v prostoru mezi sochou sv. Metoděje a vstupem na první zámecké nádvoří.

Pavel z Meziříčí (†1534) byl nejstarším členem výjimečné tiskařské rodiny, která v Čechách a na Moravě působila po téměř celé 16. století. Byl významným spojencem jednoty bratrské, zda však byl jejím členem, nevíme. S největší pravděpodobností ale mezi její příslušníky patřila tiskařova manželka Bonuše. Sám Pavel

16 František JELÍNEK, *Historie města Litomyšle 2*. Litomyšl 1845, s. 70–71.

17 Např. August SEDLÁČEK, dílo cit. v pozn. 15, s. 39; Josef ŠTĚPÁNEK, *Knihtiskárna litomyšlská do roku 1863 a spisy české v ní tištěné*. In: *Druhá výroční zpráva o městských vyšších reálních školách v Litomyšli za školní rok 1877–78*, Litomyšl 1878, s. 3.

18 SOKA Svitavy, fond Archiv města Litomyšl, odd. Ib – knihy do roku 1790, Liber memorabilium, inv. č. 72, fol. 42r, 44r.

19 Mezi zápisy z 3. července 1503 a 2. června 1505 je mezera s poznámkou, že zápis dokládající koupi domu Pavlem z Meziříčí, který měl být na tomto místě, se nachází až „po dvě listech“. Tento anachronický záznam zde není ojedinělý. K tomu Mirjam BOHATCOVÁ, *Život a práce Pavla Olivetského, prvního tiskaře v Litomyšli*. *Časopis Národního muzea* 131, 1962, s. 205–206.

20 August SEDLÁČEK, dílo cit. v pozn. 14, kapitola Bratrská tiskárna.

z Meziříčí s jednotou výrazně sympatizoval, nepracoval však jen pro ni, a tak jej nelze považovat za institucionálního bratrského tiskaře. Do roku 1518 byl jediným tiskařem v Čechách vydávajícím bratrské publikace. V Litomyšli začal pracovat nejpozději v roce 1506, kdy vydal *Spis o nemocech morniech* lékaře Jana Černého (právě od něho, jak již víme, koupil v roce 1501 Kabátník dům). Tato publikace je považována za Pavlovu nepochybnou prvotinu, jeho poslední litomyšlské tisky jsou datovány rokem 1531.²¹

Martin Boštík

21 Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2006, s. 543; též, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí 2. Tiskaři pro víru i tiskaři pro obrození národa 1498–1547*. Praha 2017, s. 249–252.

Cestopis Martina Kabátníka

Průběh cesty

Vyprávění Martina Kabátníka z Litomyšle, uzuálně nazývané *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*, popř. podle edice Justina V. Práška *Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira...*,¹ zachycuje zážitky litomyšlského měšťana Martina Kabátníka z jeho cesty na Blízký východ, doplněné v úvodní pasáži o stručný popis společné cesty celé čtyřčlenné výpravy. Výprava byla v březnu 1491 vyslána litomyšlskými českými bratry do východních a jihovýchodních oblastí tehdy běžně známého a dosažitelného světa s úkolem hledat zde společenství žijící podle ideálů a zásad prvotní křesťanské církve – nalezení takového společenství by podpořilo a odůvodnilo existenci jednoty bratrské a správnost jejího učení.

Orientace na východ a jihovýchod Evropy a Blízký východ a fakt, že společná výprava směřovala do Konstantinopole, nikoliv do Jeruzaléma (tam měl dojít již jen Martin Kabátník), zřejmě byla společně s neklidnou situací v tehdejší střední Evropě také důvodem pro volbu značně neobvyklé suchozemské východní trasy – výpra-

¹ Justin V. PRÁŠEK (ed.), *Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491–92*. Praha 1894.

va společně putovala po obchodních stezkách přes Krakov, Lvov a hlavní město Moldavského knížectví Suceavu² do Konstantinopole, kde se rozdělila.³

Martin Kabátník si zde jako průvodce a tlumočníka najal rusky mluvícího žida,⁴ s nímž se přes Bospor přeplavil do Malé Asie a přes Bursu, Ankaru, Gaziantep, Aleppo, Homs a další města doputoval do Damašku, odtud posléze do Jeruzaléma. V obou těchto velkých městech pobyl shodně po třech týdnech a prohlédl si je i jejich okolí, přičemž v souladu s cílem a účelem své cesty pozornost věnoval zejména oblasti kolem Svatého města, kde navštívil četná posvátná místa i městečka spojená s biblickými událostmi.

V Jeruzalémě se pak dočasně rozloučil se svým dosavadním průvodcem⁵ a vydal se – možná na základě svého vlastního rozhodnutí⁶ – do Káhiry.⁷ V Káhiře se zdržel opět asi tři týdny a sám i s pomocí najatých průvodců, kterými opět byli, jak dosvědčuje text cestopisu, rusky mluvící židé, zkoumal místní poměry. Nepochybně ho město, život v něm i zdejší hospodářské, společenské a politické poměry nadmíru zaujaly, neboť káhirskému pobytu věnoval velkou část (co do rozsahu téměř polovinu) svého vyprávění.⁸ Podařilo se mu zde

2 Město dnes leží v Rumunsku.

3 Viz výše str. 9. Do oblastí, do nichž byly z hlediska cíle výpravy pravděpodobně vkládány největší naděje, byli vysláni nejdůležitější členové skupiny Lukáš Pražský a Martin Kabátník.

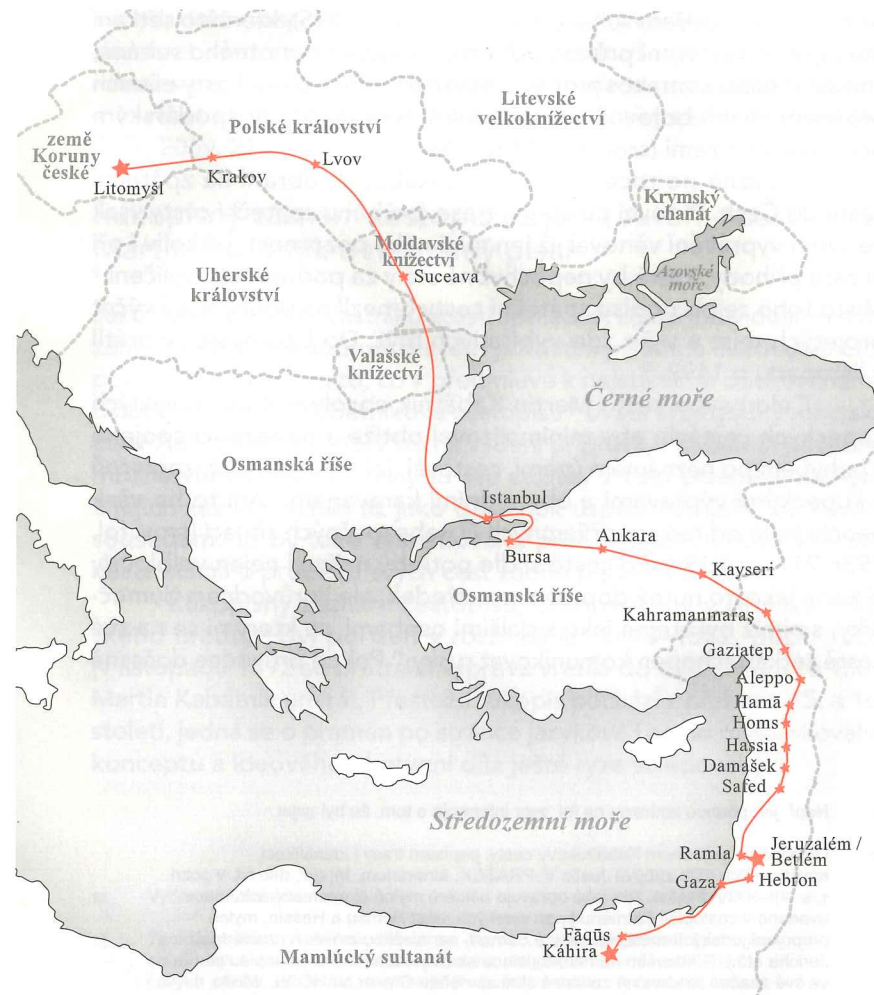
4 Je pravděpodobné, že dotyčný žid – stejně jako sám Kabátník – nemluvil tehdejší čistou ruštinou, ale spíše jakousi obecnou slovanštinou založenou převážně na ruštině a užívanou kupci při obchodním styku se slovanskými oblastmi.

5 *A tovaryš muoj žid již dále se mnú nechtěl z Jeruzaléma a tu jest mne čakal, až sem se zase k němu vrátil z Ejipta 201r.* – Není-li uvedeno jinak, citované ukázky pocházejí z rukopisného záznamu Kabátníkova cestopisu, uloženého pod signaturou O 35 v Archivu Pražského hradu. Výňatky z Kabátníkova cestopisu uvádíme v kurzívě, citace jiného typu v uvozovkách.

6 ... *potom sem jel s kupci z Jeruzaléma, umysliv sobě jeti do Ejipta 201r.*

7 Ve svém vyprávění ji Kabátník nazývá Egyptem.

8 To ovšem mohlo být zapříčiněno i tím, že Káhira byla posledním městem, které Kabátník při svém putování navštívil, a tudíž si zdejší pobyt obzvlášť dobře pamatoval.

Mapa cesty s vymezením hranic tehdejších států a s dnešními názvy lokalit, jimiž Martin Kabátník procházel. Suceavu Kabátník označuje Šočava, Istanbul Konstantinopole, Ankaru pojmenovává Angarie, Kayseri je pro něho Bajsar, Kahramanmaraş Marys, Gaziantep Antiochia, Aleppo Galata, Hamá Kapadoci, Homs Azi, Hassia Betánie, Safed Galilea, Ramla Ramotgalat, Hebron Samaří a Fāqūs Ajes. Káhiru nazývá Ejiptem. Zbýlé lokality nesou stejná jména jako dnes.

setkat se s kancléřem sultána Kajitbeje (1468–1495), kteréžto setkání mu zajistilo vystavení průvodních listů kancléře i samotného sultána, i navázat bližší kontakt s jedním z mamlúků, příslušníků kasty elitních profesionálních bojovníků s výsadním politickým i hospodářským postavením v zemi (srov. fol. 210v–212v).

Přibližně po roce cestování se Kabátník obrátil na zpáteční cestu do Čech. Putoval po stejné trase, průběhu zpáteční cesty však ve svém vyprávění věnoval již jen minimální pozornost, jakkoliv i při ní zažil příhody, které by nepochybně stály za podrobnější vylíčení.⁹ Místo toho se při popisu zpáteční cesty omezil na pouhý kusý výčet projetych míst a výše zde vybíraných mýt. Do Litomyšle se vrátil v listopadu r. 1492.¹⁰

Celou svou cestu Martin Kabátník absolvoval po obvyklých kupeckých cestách; aby minimalizoval obtíže a nebezpečí spojené s pohybem po neznámém území, cestoval, jak bylo obvyklé, společně s kupeckými výpravami a obchodními karavanami. Ani to ho však neochránilo od řady nepříjemných či nebezpečných situací (srov. fol. 193r, 217r–v, 219r). Po cestě si dle potřeby najímal nejen velbloudy či koně jakožto nutný dopravní prostředek, ale i průvodce a tlumočníky, s nimiž byl stejně jako s dalšími osobami, se kterými se na své cestě setkal, schopen komunikovat rusky.¹¹ Pokud průvodce dočasně

9 Např. jen pouhou zmínkou na fol. 219r informuje o tom, že byl zajat.

10 Detailně se průběhem Kabátníkovy cesty, popisem trasy i identifikací navštívených míst zabývá Justin V. PRÁŠEK, *Itinerarium*. In: *týž, dílo cit. v pozn. 1, s. XII–XXIV*. Prášek zde také opravuje některé mylné či nepřesné informace uvedené v cestopise (záměnu jmen syrských měst Homsu a Hassie, mylné propojení judských měst Hebronu a Samaří, nenáležitou zmínku o zahlédnutí Jericha atd.). Především na národopisnou složku Kabátníkova cestopisu se ve své značně tendenčně zatížené stati zaměřuje Otakar NAHODIL, *Místo a význam cestopisu Martina Kabátníka v dějinách české etnografie. Český lid* 39, 1952, č. 7–8, s. 152–164, č. 9–10, s. 202–211. O Kabátníkově cestě a cestopisu dále informuje Michael BOROVIČKA, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada Cestovatelství*. Praha – Litomyšl 2010, s. 96–102.

11 Ne vždy však měl při volbě svých průvodců šťastnou ruku, jak dosvědčuje dramatický zážitek zachycený na fol. 193r–194v, popisující falešné obvinění Kabátníka a jeho společníka-tlumočníka žida místním domorodým průvodcem z údajné krádeže peněz.

neměl, dokázal se, jak o tom svědčí jeho vyprávění, na svých cestách domluvit sám, stejně jako si dokázal zajistit vše potřebné k přežití i cestování; také byl schopen získat informace nejrůznějšího druhu a navázat kontakt s obyvateli navštívených míst a oblastí (srov. fol. 205r, 205v, 210v–211r, 214r–v aj.).

Rukopisný záznam cestopisu a jeho autoři – cestovatel Martin Kabátník a neznámý písař

Jako jediný ze čtyř účastníků zčásti společné, zčásti individuální cesty zanechal Martin Kabátník o svém putování písemné svědectví. Odpovídá-li skutečnosti to, co v předmluvě k nejstaršímu dochovanému tištěnému vydání Kabátníkova cestopisu¹² uvádí litomyšlský městský písař Adam bakalář, který text k vydání připravil,¹³ Kabátník původně možná vůbec neměl v úmyslu své zážitky z cest písemně zachytit a jejich záznam vznikl až jako důsledek úspěšnosti jeho vyprávění sousedům. To by také vysvětlovalo, proč ostatní členové výpravy nezanechali o průběhu svých cest žádné písemné zprávy.

Rukopisný záznam cestopisu, dnes uložený v Archivu Pražského hradu,¹⁴ byl pořízen v rozmezí let 1493–1502, popř. 1503 (v listopadu 1492 se bratrská výprava vrátila do Čech, v únoru 1503 Martin Kabátník umírá). Přestože rukopis pochází z přelomu 15. a 16. století, jedná se o pramen po stránce jazykové i co do myšlenkového konceptu a ideového ukotvení díla ještě ryze středověký.¹⁵

12 Vydáno v Litomyšli r. 1539.

13 *Tento pak Martin Kabátník, že jest byl člověk ... libých rozprávek, žádán jsa od mnohých lidí, aby spuosob krajin, měst, lidí, jak tam na té cestě spatřil, i svých příhod, jak se mu na ní vedlo (o čemž jim často vypravoval), vypsal. I učinil jest to k žádostí jich A8r–A8v.*

14 Dříve v knihovně Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze. Rukopis je majetkem svatovítské kapituly, do jejíhož vlastnictví se dostal s pozůstalostí kapitulního děkana Kašpara Arsenia z Radbuzy (†1629). Srov. Justin V. PRÁŠEK, *dílo cit. v pozn. 1, s. XI*.

15 Při hodnocení pouze jazykové stránky bychom řekli staročeský (starou češtinou se označuje čeština užívaná v období od r. 1300 do r. 1500).

Martin Kabátník své vyprávění nezapsal sám, ale jak se na několika místech textu uvádí,¹⁶ nechal ho zaznamenat písařem. Pravděpodobně na základě těchto zmínek, na podkladě poznámky ve výše zmíněné předmluvě k tištěnému vydání cestopisu, že Martin Kabátník byl *člověk v školním umění neučený* (fol. A6r), a na základě skutečnosti, že Adam bakalář vydal Kabátníkův cestopis tiskem, vznikly a posléze se obecně rozšířily dvě po mnoho let tradované domněnky, a totiž, že Martin Kabátník byl negramotný a že Adam bakalář pořídil i rukopisný záznam cestopisu.¹⁷

Poprvé tyto informace nalezneme již v prvních dějinách města Litomyšle, sepsaných v polovině 19. století, jejichž autor František Jelínek uvádí, že Kabátník neuměl číst ani psát, a tak své vyprávění „sepsati dal“ litomyšlskému notáři Adamu bakaláři.¹⁸ Stejně uvažoval i Josef Jungmann, který dovozuje, že negramotnému Kabátníkovi „tu cestu napsal Adam bakalář“, městský písař. Odtud prý pak také pramení mnoho omylů, jako např. to, že v cestopise se používá pojmenování Egypt pro město Káhiru.¹⁹

Oproti tomu Justin Prášek, který se Kabátníkovým cestopisem zabýval v posledním desetiletí 19. století, je v této otázce mnohem zdrženlivější. Považuje za jisté, že autorem rukopisu není Kabátník, který o tom čtenáře sám ujistil (viz výše); svědčí o tom však podle

16 *A to jedné napsati sem kázal, což sem ... viděl 207r; mnohé ještě věci níže psátí [sem – doplnila M. V.] kázal 210r; ten počet napsati sem kázal 218v.*

17 Sama spoluautorka tohoto textu se dopustila této politováníhodné chyby, srov. Miloslava VAJDLOVÁ, *Pravopisná specifika rukopisného zápisu Cesty z Čech do Jeruzaléma a Egypta Martina Kabátníka aneb Co všechno rukopis prozradil o svém původu, účelu a písaři*. In: Michaela ČORNEJOVÁ – Lucie RYCHNOVSKÁ – Jana ZEMANOVÁ (eds.), *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno 2010, s. 152.

18 František JELÍNEK, *Historie města Litomyšle 2*. Litomyšl 1845, s. 67.

19 Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české*. Praha 1849, s. 73. – Autoři nejvýznamnějších předjungsmannovských kulturněhistorických a literárněhistorických prací Bohuslav BALBÍN (*Bohemia docta*. Ed. P. Candid. Praha 1777, fol. K 4r/s. 151. Dostupné též na <http://www.clavmon.cz/bbbd/>) a Josef Dobrovský (*Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur*. Praha 1818, s. 276–277) otázku zápisu Kabátníkova rukopisu neřeší.

něho i „písmo rukopisu, zkratkami a způsobem svým důsledným význačné“ (všimněme si, že Prášek neargumentuje Kabátníkovou negramotností). Dále Prášek lituje, že nemohl porovnat rukopis cestopisu se zápisy Adama bakaláře v litomyšlských městských knihách.²⁰ Zdá se tedy, že přestože považoval za autora rukopisu nějakého zběhlého písaře, o Adamově autorství přesvědčen nebyl. Není divu, jedinou indicí pro tuto úvahu je pouze to, že Adam bakalář napsal k vydání cestopisu z roku 1539 předmluvu; v ní ale žádná zmínka o tom, že by právě on zaznamenal Kabátníkova dobrodružství, není. Odbornou literaturu však až téměř do současnosti ovládalo přesvědčení, že autorem rukopisného záznamu Adam bakalář je.

To však již nyní na základě dalších zkoumání nemůžeme akceptovat, a to ze dvou důvodů. První z nich je ten, že Adam bakalář se stal litomyšlským městským písařem až v roce 1524,²¹ tedy více než třicet let po Kabátníkově návratu, resp. dvacet let po jeho úmrtí a minimálně dvacet let po vzniku rukopisu. Nevíme sice, kolik bylo Adamu bakaláři v době nástupu do úřadu let, ale nepředpokládáme, že by se městským písařem stal až ve zralém věku. Příliš tomu nenasvědčuje ani skutečnost, že podle svědectví historických pramenů žil ještě v roce 1559.²²

Druhým důvodem je výsledek srovnání rukopisu Kabátníkova Cesty s úředními zápisy Adama bakaláře v litomyšlských městských knihách, které v roce 2009 provedl pracovník Státního okresního archivu se sídlem v Litomyšli Stanislav Vosyka. Ten dospěl k jednoznačnému závěru, že rukopis cestopisu neodpovídá písmu Adamo-

20 Justin V. PRÁŠEK, *dílo cit.* v pozn. 1, s. X.

21 František HOFFMANN, *Správa a městské knihy litomyšlské od 14. do 16. století. Sborník archivních prací 57, 2007, č. 2, s. 530.*

22 August SEDLÁČEK, *Příčinky litomyšlské k dějinám české literatury. Památky. Listy pro archeologii a historii*. Nové řady rok 1871, 1872, 1873 (uváděno též jako *Památky archeologické a místopisné* 9), č. 1, Praha 1874, s. 44. – Za mylnou a zavádějící považujeme i informaci, že Adam bakalář byl přítelem Martina Kabátníka, uváděnou v některých pramenech (*Ottův slovník naučný* 13. Praha 1898, s. 713; František ZACHYSTAL, *Staročeské cestopisy do Svaté země*. Praha 1931, s. 10; Josef KUNSKÝ, *Qui aquam Nili bibit – Kdo vodu Nilu pil*. In: *Čeští cestovatelé 1*. Praha 1961, s. 78 aj.).

vých úředních zápisů.²³ Ke stejnému zjištění došla při porovnání těchto rukopisných záznamů o čtyři roky později i spoluautorka této stati.²⁴

Tím byl vyvrácen domnělý podíl Adama bakaláře na vzniku rukopisu, zapisovatele Kabátníkova cestopisu se nám ale doposud určit nepodařilo. V době, kdy rukopis vznikl, působil v Litomyšli jako městský písař Martin ze Sedliště,²⁵ ale ani jeho rukopis se neshoduje s rukou, jež pořídila písemný záznam o Kabátníkově putování.

Přestože celková kvalita zápisu, ustálené podoby grafů a vedení jejich jednotlivých tahů i repertoár a náležitost užívání písařských zkratk ukazují na to, že rukopis zapsal zkušený písař, grafické a fonetické zvláštnosti rukopisu svědčí o tom, že tento písař nebyl rodilý Čech, ale Němec, nebo Polák;²⁶ povaha těchto zvláštností nás pak vede k závěru, že se jednalo spíše o písaře polské národnosti. Písaři při zápisu totiž nezřídka činilo potíže rozlišování párových znělých a neznělých souhlásek, nejčastěji *h* a *ch* (srov. *lidee chlupi* 190r, *nochy umyval* 195r, *wywrchl* 202v – oproti tomu *wkteryhz* 186r, *nepofluhate* 203r aj.),²⁷ ale též *b* a *p* (*nepezpeczenftwie* 217v, pod. 218r, 218v, *swopod* 218r) a *z* a *s* (*zplewami* 187r, *zfwymi vcziedlniky* 194v, *z kterymz* 211v), což jsou záměny, s nimiž se v řeči česky hovořících Poláků běžně setkáme; dále zapisovatel někdy chyboval při určení hranic slov – v textu se vyskytují případy oddělení předpony od zbytku slova (*ne vmiem powiedietí* 186v, *Ne vrodna* 203v, *ne*

23 Martin BOŠTÍK – Stanislav VOSYKA, Litomyšlští cestovatelé. Cesty a cestopisy kupce Quidona Šimka. In: Quido Šimek, *Cestopisy*. Litomyšl 2010, s. 21.

24 Miloslava VAJDLOVÁ (ed.), Martin Kabátník, *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492* [online]. Praha 2013, <<http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edici/edice/f2fe276a-a434-47ed-bf06-4b7a7637bf9a/plny-text/s-aparatem/folio/182v>>, ediční poznámka <<http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicionipoznamka.aspx?id=CestKabK>>, část Zapisovatel rukopisu.

25 Martin ze Sedliště byl litomyšlským městským písařem v letech 1485–1515. František HOFFMANN, dílo cit. v pozn. 21, s. 530.

26 Což by vzhledem ke geografické poloze Litomyše nebylo nikterak překvapivé.

27 Mezi tyto případy ovšem nepatří zápisy typu *fniech* 185r, *Ichlednutí* 205r vysvětlitelné vlivy výslovnostními.

fmie 207v, *mezy za hradami* 191v, *od pocziwal* 204v), zapříčiněné zřejmě mylným ztotožněním prefixů se stejně znějícími předložkami a záporkou *ne*. S diakritickými znaménky písař pracuje, jako by je znal především z jiných soudobých textů a snažil se jejich užití napodobit, nikoliv jako by byly vlastní jeho způsobu práce (např. se v textu vyskytují příležitostné zápisy nejrůznějších hlásek s tečkou, aniž by tato signalizovala měkkost nebo délku hlásky, srov. *na zlato* 187v, *pa-defjat* 182v, *pržes paufftie* 182v, *zbieragi* 196r, *na cztyrzi vhlý* 196v aj.). Obdobně škála souběžně užitých starších i mladších vývojových hláskových variant (*komórka* i *do komuorky*, *móż* i *muož*, *jsú* i *jsou*, *rostú* i *rostou*, *Turków*, *kostelów* vs. *vozuov*, *lesuov*) i hláskoslovná a morfologická archaičnost rukopisu (*pod samú horú*; není doložen gen. pl. mask. na *-úv*, dat. pl. mask. má až na jedinou výjimku pouze koncovku *-óm*, v lok. pl. o-kmenových mask. a *ja*-kmenových fem. výrazně převažuje zakončení *-iech*) vzbuzují dojem, jako kdyby písař napodoboval vývojově starší, na základě písemných zápisů uměle osvojené stadium českého jazyka. Celkově se v textu silně projevuje analogický princip zápisu podle vzoru přejímaného nápodobou více než psaní podle promyšleného, systematicky stanoveného a dodržovaného řádu.

S ohledem na výše uvedené je tedy zapotřebí vyvrátit další nenáležité tvrzení, tentokrát povahy jazykovědné. Při popisu změn *g > h* (s vývojovým mezistupněm *ɣ*) mluvnice historické češtiny uvádějí, že změna proběhla asi nejdříve před samohláskami, kdežto před souhláskami se zadopatrové třené *ɣ* (znělé *ch*) drželo „ještě dosti dlouho, jak ukazuje grafika několika slov v jednom rukopise cestopisu Martina Kabátníka (konec 15. st.): *chbitie*, *chlupi* (= hlúpý), *zbiechli*, *wywrchl*.“²⁸ Tato argumentace však není udržitelná s ohledem na fakt, že se vlastně jedná o chybný zápis zapříčiněný národností písaře, nehledě na to, že v rukopisu je *ch* na místě *h* zapsáno nejen před souhláskami, ale též před samohláskami (*fniechu mnoho* 187v, *nochy* 195r).

28 Miroslav KOMÁREK, *Historická mluvnice česká 1. Hláskosloví*. Praha 1958, s. 55; podobně Arnošt LAMPRECHT – Dušan ŠLOSAR – Jaroslav BAUER, *Historická mluvnice češtiny*. Praha 1986, s. 83.

Obtížněji řešitelná je otázka domnělé Kabátníkovy negramotnosti. Všeobecně tradovaný názor, že Martin Kabátník neuměl číst ani psát, pramení z již citovaného výroku Adama bakaláře, že to byl muž *v školním umění neučený*. Pochybnosti nad výkladem této informace ve smyslu Kabátníkovy negramotnosti vyslovil již Justin Prášek, který nepovažoval za možné, aby byla nejdlejší a nejobtížnější část tak důležité a nákladné výpravy svěřena intelektuálně nedostatečně vybavenému člověku, když mezi její účastníky patřil takový učenec, jakým byl Lukáš Pražský.²⁹

Zcela explicitně stejné pochybnosti sto let po Práškovy vyjádřil Petr Charvát. Podle něho si Litomyšlan nepochybně vedl nějaké cestovní záznamy, neboť by si sotva byl schopen zapamatovat např. vzdálenosti mezi jednotlivými cíli své cesty či počty dní, které strávil na jednotlivých úsecích. Z těchto zápisků pak s největší pravděpodobností čerpal při podávání zpráv o cestě po návratu do vlasti.³⁰ Národopisná encyklopedie z r. 2007, připravená Etnologickým ústavem AV ČR, v. v. i., a Ústavem evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně,³¹ pak již bez uvedení jakýchkoliv podpůrných argumentů udává, že Kabátník *ši z cesty přivezl „pečlivě sepsané poznatky“*, a dále mylně opakuje informaci, že je zpracoval a tiskem vydal Adam bakalář.

Podle našich dosavadních zjištění bohužel neexistují žádné písemné ani hmotné prameny nezpochybnitelně dokládající to, či ono tvrzení. Vzhledem k tomu, že Kabátník byl pravděpodobně řemeslník nebo obchodník, minimálně základní znalost čtení a psaní by při své činnosti (zvláště té obchodní) jistě dobře využil. Stejně jako Justinu V. Práškovy i nám nepřipadá příliš pravděpodobné, že by jednota vyslala do nejexponovanější zkoumané oblasti člověka

29 Justin V. PRÁŠEK, dílo cit. v pozn. 1, s. VIII–IX.

30 Petr CHARVÁT, „Múřeníni, Arabi“, pohané a Martin Kabátník z Litomyšle. In: *Pomezí Čech a Moravy. Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy 3*. Litomyšl 1999, s. 17.

31 *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1. Biografická část*. Praha 2007, s. 104.

zcela nevzdělaného nebo, jak se někdy přímo píše, prostáčka³² – leda by tuto svoji nedostatečnou vzdělanost (kterou nutně nemusela být úplná negramotnost) dotyčný byl schopen kompenzovat svými výjimečnými komunikačními a praktickými schopnostmi (jimiž se Kabátník, soudě dle cestopisu, vyznačoval). Na druhou stranu ani skutečnost, že by si Kabátník při své cestě pořizoval nějaké písemné zápisky, není pramenně doložena, naopak proti ní svědčí to, že sám cestovatel na konci svého vyprávění výslovně upozorňuje, že jím uváděné údaje nemusejí být přesné, protože je nadiktoval po paměti: *Však někteří lidé jsou, ješto na dalekost té cesty se ptají ..., protož ten počet napsati sem kázal, ač pak ne v plně v jistotě, než podlé rozumu paměti pravím jej býti, počítaje z země české ... až do Ejipta města ..., i zdá mi se v počtu devět set mil, však proto pro mýlku a chybu nechť jest neplně 218v*. To, že si své zážitky Kabátník dobře pamatoval, mohlo být zapříčiněno jejich intenzitou a neobvyklostí toho, co na svých cestách viděl a zažil, detailní přesnost a správnost jím uváděných údajů je ostatně nejistá a mnohdy neověřitelná.

Za zvážení stojí ale též spolehlivost informací udávaných Adamem bakalářem – často citovaná charakteristika Martina Kabátníka má totiž ještě pokračování: *Člověk v školním umění neučený, však jináče v opatrnosti dosti umělý ... Lejk žádného jazyku neuměje krom svého přirozeného českého A6r*. Jak ale víme z textu cestopisu, Kabátník kromě své mateřštiny ovládal nepochybně minimálně ještě ruštinu, kterou se byl schopen na své cestě domlouvat.

V neposlední řadě je zapotřebí si uvědomit, že dosavadní hodnocení Kabátníkovy intelektuální úrovně vycházelo z hodnocení domnělé úrovně rukopisu a bylo jí přímo úměrné. Oprostíme-li ale zápis cestopisu od všech chyb, nedostatků a anomálií zapříčiněných národností písaře, získáme text, který svou syntaktickou, stylistickou a kompoziční úrovní sice zdaleka nedosahuje kvality

32 Petr VOIT, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí 2*. Praha 2017, s. 388.

nejvyššíbenějších ani průměrných staročeských literárních památek, ale na druhou stranu se svojí jakostí příliš neliší ani od úrovně dobové původní české cestovatelské a deníkové literatury.³³

Ve výsledku tedy nezbyvá než konstatovat, že jakkoliv nepředpokládáme, že by Martin Kabátník nabyt vyššího než základního vzdělání, jeho domnělou negramotnost nejsme při současném stavu poznání schopni ani potvrdit, ani vyvrátit.

K obsahu, formě a významu díla

Kabátníkovo vyprávění o cestě do Svaté země a Káhiry se rozvíjí ve čtyřech navzájem se prolínajících a doplňujících, disproporčně zastoupených rovinách, z nichž dominantní a obsahově závažnější jsou první dvě. V souladu s cílem cesty a uloženými úkoly³⁴ si Litomyšlan v navštívených oblastech pozorně všímá tamního náboženského života, zastoupených náboženství, vzájemných konfesních poměrů i případných místních věroučných specifík. Tyto všeobecné informace pak doplňuje někdy povšechnými, jindy velmi podrobnými popisy navštívených míst a objektů spojených s historií a vývojem křesťanství, popř. jiných náboženství, přičemž neopomíná zmínovat možnost zakoupení odpustků či nutnost platit za možnost prohlídky; výslovně také upozorňuje na skutečnost, že řada křesťanských památek Orientu je zachována jen díky zisku, který muslimům plyne z jejich zpřístupnění poutníkům.

Se stejnou, ne-li ještě větší intenzitou se Kabátník zajímá o státní zřízení, společenské, hospodářské, politické i etnické poměry, kulturní i sociální zvyky, stravovací návyky, způsob obživy atp. obyvatelstva Blízkého východu. Patrně je jeho zvýšené zaujetí a profesionální zájem, pojednává-li o obchodu, obchodovaných komoditách, řemeslech typic-

33 Bylo by ovšem neadekvátní srovnávat Kabátníkův spis s pozdější literární produkcí vzdělaných českých šlechticů, zejména pak s dílem tak kultivovaného a všestranně nadaného muže, jakým byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic. Jejich cestopisy se od Kabátníkova zásadně odlišují literární úrovní, podmínkami, účelem i dobou svého vzniku.

34 O kterých však Kabátník sám nerefereje – dozvídáme se o nich stejně jako o složení poselstva a celém pozadí výpravy až z předmluvy Adama bakaláře.

kých pro danou oblast a zvláště pak o textilích. Na základě vlastních zkušeností pravidelně informuje o možnostech stravování a kvalitě jídla, vína a vody, vzhledem ke specifčnosti celé oblasti i o vodních zdrojích a způsobu zacházení s vodou.

Tato dvě stěžejní témata cestopisu průběžně doplňuje různé obsáhlými popisy projížděných a navštívených míst a stručnějším či obsírnějším líčením osobních zážitků.³⁵ Ve snaze zprostředkovat čtenářům co nejpřesnější představu o navštíveném, přirovnává Kabátník tak jako jiní cestovatelé své doby viděné objekty, města, jejich komponenty atp. k velikostem či utvářením obdobným stavbám, městům atd. v Čechách,³⁶ čímž nepřímou dokládá svoji znalost zemí Koruny české. Vědom si odlišnosti domácích a cizokrajných realit, opakovaně vyjadřuje pochybnost, zda bude jeho vyprávění věreno, a aby jeho věrohodnost podpořil, v duchu dobových zvyklostí rozlišuje, zda referuje o tom, co sám během své cesty viděl a prožil, nebo zda podává zprávu o informacích zprostředkovaných.

Vzhledem k množství a různorodosti obsažených údajů byl a je Kabátníkův cestopis cenným a oblíbeným zdrojem informací zejména při bádání historickém, literárněhistorickém, etnografickém a geografickém, k čemuž nepochybně přispělo i to, že mnohé Kabátníkovy popisy, které bylo možné později ověřit z jiných (historických i novodobých) zdrojů, byly a dodnes jsou považovány za neobyčejně výstižné.³⁷

35 Vojtěch BAŽANT, Prostor Svaté země v českých cestopisech 15. století. In: Jiří HRABAL (ed.), *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc 2015, s. 58, toto Kabátníkovo střídání pojednávaných témat a úhlů pohledu při příležitosti návštěvy Jeruzaléma výstižně charakterizuje slovy: „[Kabátník – doplnila M. V.] se na město dívá spíše jako cestovatel než jako poutník. ... z cestovatele se stává poutník“. Stejně hodnocení by bylo možné použít i na řadě dalších míst cestopisu.

36 Např. klášter u Kristova hrobu přirovnává k minoritskému klášteru u sv. Jakuba v Praze, města k Praze, Táboru, Žatci, Tovačovu aj.

37 Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury 1*. Praha 1951, s. 216–217; Josef HRABÁK (red.), *Dějiny české literatury 1. Starší česká literatura*. Praha 1959, s. 300; Otakar NAHODIL, dílo cit. v pozn. 10, s. 152–164 a 202–211; Eduard PĚTRŮ, Staročeský cestopis z hlediska genologického. In: *Studia bohemica 2*. Praha 1982, s. 7–18; Zdeňka TICHÁ, Úvod. In: táž (ed.), *Jak starí Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha 1985, s. 19–20; *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 2/2*. Praha 1993, s. 597; Petr CHARVÁT, dílo cit. v pozn. 30, s. 24, pozn. č. 19; Vojtěch BAŽANT, dílo cit. v pozn. 35, s. 56–59 aj.

K poněkud jinému hodnocení dospějeme, budeme-li památku posuzovat z hlediska literárního a jazykového. Z pohledu kompozičního, stylistického a syntaktického se jedná o pramen nevysoké, ba přímo spíše podprůměrné kvality. Text má formu prostého, nestrukturovaného vyprávění, jež plyne lineárně a nevykazuje žádnou autorovu snahu o komplikovanější kompoziční výstavbu, složitější členění, obsahové provázání nebo poetické ozvláštnění textu. Nejfrekventovanějším užívaným spojovacím prostředkem je spojka *a*, nezřídka stojící i na začátku věty, nové tematické celky nejčastěji začínají pouhým *A odtud/A odtad, Odtud, Potom, Také, Pak*. Text obsahuje řadu vyšinutí z větné vazby a spřažených vazeb, jejich užití je ale nezáměrné a stejně jako výskyt nedokončených výpovědí, nenáležitých syntagmatických spojení singulárových a plurálových forem, neobratných vyjádření a neobvyklých vazeb³⁸ vyplývá z nereprezentativního charakteru rukopisu pro foro interno. Soudě dle jazykových parametrů textu, rukopis je zručným záznamem spon-tánního ústního vyprávění, které zjevně neprošlo žádnou následnou korekcí ani stylistickými úpravami.³⁹

To je ovšem jen jeden úhel pohledu na jazykovou stránku zkoumaného spisu. Neupravovaný zápis Kabátníkova vyprávění je pro nás z hlediska lingvistického zároveň neobyčejně cenným zdrojem poznání, neboť je jedinečným a v souboru staročeských literárních památek ojedinělým pramenem dokládajícím podobu tehdejšího mluveného jazyka – ta se zachovala právě díky neformálnosti vyprávěčova projevu a absenci následných úprav. Na rozdíl

38 Např. *to sem ohledoval, abych spatřil velikost těch dvou měst, Konstantynopole i Damašek* 191r; *jestliže ... chtěli sme víno pít, musili sme jítí <k> křesťanóm a ten nám kázal jítí do komory* 191r; *neb sú mi se ho [hrobu Panny Marie – doplnila M. V.] nebránili dotýkatí* 198r; *ktož chtie* 204v.

39 O ty se pokusil až Adam bakalář. Úpravy úvodní pasáže tisku z r. 1539 prozrazují jeho záměr předlohu formálně, obsahově i syntakticky zhodnotit, provedené zásahy však nemají povahu adaptace, jak bychom s ohledem na charakter vydávaného rukopisu i dobu vzniku tisku čekali, editor nadto od svého původního záměru po úpravě nemnoha folií upouští a nadále provádí jen dílčí úpravy textu (ne vždy však náležitě, viz níže 69).

od ostatních staročeských památek, při jejichž tvorbě v závislosti na žánru památky, záměru a ambicích autora docházelo ve větší či menší míře ke stylizaci užitého jazyka, Kabátníkův cestopis nám právě díky absenci jakýchkoliv těchto vlivů i následných korekcí vyprávěčova projevu písařem zprostředkovává soudobý mluvený jazyk tak, jak to kromě tohoto textu činí snad už jen zápisy ze smolných knih a obdobných zdrojů, ty ale na rozdíl od Kabátníkova cestopisu nemají povahu souvislého textu.

Nezanedbatelným přínosem pro poznání historické češtiny je také to, že se jedná o pramen pocházející z okrajové části Čech, tedy z území, na němž se hláskové změny realizovaly nezřídka jinak nebo později než v oblasti centrální. Cestopis obsahuje i nářeční prvky (*meděných, veže, koniem, bosákom* aj.). Vzhledem k časovému odstupu mezi vznikem rukopisu a jeho dnes známých mladších tištěných verzí z r. 1539 a 1542 lze při porovnání všech tří textů sledovat také vývoj jazyka ve specifickém přelomovém stadiu jeho přechodu mezi starou a střední češtinu, v období, které zatím nebylo systematicky teoreticky popsáno a pro jehož poznání jsou památky z necentrálních částí Čech cenné. Zároveň se jedná o období, v němž se formuje pravopis tisků, odlišný od pravopisu rukopisů.⁴⁰ Oba editované staré tisky,⁴¹ jejichž znění je v této edici uváděno formou variant k základnímu rukopisnému textu, jsou hodnotné a pozoruhodné mj. tím, že stejně jako jiné knihy z dílny litomyšlského tiskaře Alexandra Oujezdeckého zachycují odlišnou nářeční výslovnost netvrdeho (středního) a tvrdého /.⁴²

40 Alena A. FIDLEROVÁ – Robert DITTMANN – František MARTÍNEK – Kateřina VOLEKOVÁ, *Dějiny češtiny*. Praha 2013, s. 63.

41 Jejich podrobnější popis viz níže na s. 41n.

42 Jaroslav PORÁK, *Humanistická čeština*. Praha 1979, s. 81. Petr VOIT, dílo cit. v pozn. 32, s. 382, výslovně upozorňuje na to, že Oujezdecký byl prvním českým tiskařem, který začal používat různé litery k odlišení dvojího / z ortoepických důvodů. – K otázce odlišnosti a distribuce / vs. / Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého 1. Hláskosloví*. 2. vydání. Praha 1963, s. 354–364.

Za pozornost stojí též postavení Kabátníkova cestopisu v rámci česky psané cestopisné literatury. Nejstarší české cestopisy ze začátku 15. století – cestopis tzv. Mandevilla⁴³ a *Milión Marka Pola*⁴⁴ – jsou překlady jinojazyčných předloh. Od poloviny 15. století vznikají již také česky psaná díla domácí proveniencí. První z nich, cestopis Jindřicha ze Stráže z r. 1445,⁴⁵ není ale cestopisem v pravém smyslu slova – jedná se o seznam navštívených svatých míst s výčtem odpustků, které se zde dají získat. Z linie vernakulárních cestopisů popisujících putování do Svaté země, započaté spisem Jindřicha ze Stráže a pokračující hluboko za hranice raného novověku, se vymykají *Deník panoše Jaroslava*...⁴⁶ a *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu*... *Václava Šaška z Bířkova*,⁴⁷ jež zachycují prožitky účastníků dvou diplomatických

- 43 Cestopis je dochován ve více staročeských opisech. Knižní vydání: František ŠIMEK (ed.), *Cestopis tzv. Mandevilla. Český překlad pořízený Vavřincem z Březové*. Praha 1911.
- 44 Rukopis Knihovny Národního muzea, Praha, sign. III E 42. Knižní vydání: Justin V. PRÁŠEK (ed.), *Marka Pavlova z Benátek Million*. Praha 1902.
- 45 Rukopis Archivu města Prahy, sign. AMP 1865. Knižní vydání in: Alena M. ČERNÁ – Jan HRDINA – Jaroslava MENDELOVÁ – Jaroslav SVÁTEK, *Odpustky země Svaté. Nejstarší česky psaný cestopis o pouti Jindřicha ze Stráže do Jeruzaléma (1445)*. Dolní Břežany 2019 (v tisku).
- 46 Rukopis Knihovny Národního muzea, Praha, sign. I F 47. Knižní vydání: Rudolf URBÁNEK (ed.), *Deník panoše Jaroslava o poselstvu pana Albrechta Kostky z Postupic k Ludvíkovi XI., králi francouzskému, roku 1464*. In: týž, *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bířkova*. Praha 1940, s. 1–30; Ivana BABOUČKOVÁ – Jaroslav BOUBÍN (eds.), *Nejstarší český cestopis*. In: týž, *Hledání nové Evropy : projekt krále Jiřího*. Praha 2015, s. 195–242.
- 47 Původní staročeský rukopis se nedochoval, znám je až jeho latinský překlad z r. 1577; do češtiny byl cestopis znovu přeložen Josefem Augustinem Slavíkem a později Bohumilem Mathesiem. Knižní vydání latinského textu: Karel HRDINA (ed.), *Commentarius brevis et iucundus itineris atque peregrinationis, pietatis et religionis causa susceptae ab Illustri et Magnifico Domino, Domino Leone, libero barone de Rosmital et Blatna ... conscriptus a Venceslao Šašek de Bířkova et nunc primum in latinam linguam translatus et editus a Stanislao Pavlovský a Pavlovicz*. Praha 1951. Knižní vydání českého textu: František SVEJKOVSKÝ (ed.), *Václav Šašek z Bířkova, Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*. Praha 1951; Rudolf URBÁNEK (ed.), *Deník Václava Šaška z Bířkova o jízdě pana Lva z Rožmitálu po střední a západní Evropě r. 1465–1467, doplněný výřátky ze zápisků Gabriela Tetzela*. In: týž, dílo cit. v pozn. 46, s. 31–184.

poselstev Jiřího z Poděbrad cestujících po Evropě. Ve stejné době jako Kabátník putoval do Svaté země i Jan Hasištejnský z Lobkovic, který své zážitky a zkušenosti z cest osobně sepsal r. 1505.⁴⁸ Jeho *Putování* se ale od Kabátníkova cestopisu svým celkovým charakterem i řadou jednotlivých aspektů liší – je prvním z řady raně novověkých domácích nepřekladových cestopisů sepsaných vzdělanými českými šlechtici, popř. měšťany, a zachycujících jejich zážitky a poznatky z individuálních poutnických cest do Svaté země, kteréžto cesty byly podniknuty z důvodu osobní zbožnosti a potřeby poznání a s cílem zajistit si návštěvou božího hrobu posmrtnou spásu. Oproti těmto vesměs pozdějším myšlenkovým konceptům raně novověkých poutí se litomyšlská výprava českých bratří, díky níž Kabátníkův cestopis vznikl, obdobně jako cesta utrakvistického kněze Martina Křivoústého, absolvovaná před r. 1477⁴⁹ a zachycená v původně latinsky psaném cestopise *Cesta do Jeruzaléma*,⁵⁰ odlišuje svou afirmativní náboženskou funkcí – cesty Martina Kabátníka i Martina Křivoústého měly konfesně obranný charakter a byly motivovány snahou potvrdit legitimitu českých reformních směrů.⁵¹

- 48 Jan Hasištejnský z Lobkovic, *Putování léta Páně 1493 k svatému hrobu vykonané*. Rukopis Národní knihovny, Praha, opis z r. 1515, sign. XVII A 13 (původní rukopis se nedochoval). Knižní vydání: Ferdinand STREJČEK (ed.), *Jana Hasištejnského z Lobkovic putování k svatému hrobu*. Praha 1902.
- 49 Pravděpodobně v l. 1474–1475, případně již r. 1458–1459. K dataci cesty více Jaroslav KOLÁR (ed.), *České znění Cesty do Jeruzaléma Martina Křivoústého. Strahovská knihovna. Sborník Památníku národního písemnictví 18–19*, 1984, s. 68–69.
- 50 Rukopis z r. 1477, zachovaný v Archivu Pražského hradu, sign. H IV/3, Kolár na základě typických opisovačských chyb identifikuje jako nepřímá zápis cestopisu. Český překlad z r. 1490 se nedochoval, známá je až jeho mladší verze z r. 1573 (rukopis Knihovny Národního muzea, Praha, sign. XVIII E 10). Knižní vydání této verze pořídil výše jmenovaný, dílo cit. v pozn. 49, s. 67–95.
- 51 K tomuto tématu srov. Bohdan MAŁYSZ, *Problematika wyznaniowa w relacjach Czechów podróżujących na bliski wschód w II połowie XV wieku*. In: Danuta QUIRINI-POPŁAWSKA (ed.), *Portolana. Religie świata śródziemnomorskiego. Studia mediterranea 2*. Krakow 2006, s. 211–222; Vojtěch BAŽANT – Jaroslav SVÁTEK, *Les récits de voyage médiévaux originaires de Bohême : des produits d'une société professionnalisée? Médiévales 67, automne 2014 (Histoires de Bohême. Nouveaux regards sur les sources (XIVe–XVes siècles))*, s. 103–119.

Tištěná vydání Kabátníkova cestopisu

Cestopis Martina Kabátníka se vyznačuje jednoduchým, ale poutavým a svěžím stylem vyprávění, nekladoucím přílišné nároky na čtenáře, text navíc obsahuje řadu zajímavých informací o atraktivních lokalitách, pramen jako takový tedy měl dobré předpoklady stát se čtenářsky oblíbeným titulem, pokud by byl vydán tiskem. To se také, jak již víme, stalo. Sekundární literatura uvádí celou řadu tištěných vydání cestopisu, nesporně prokazatelná jsou však v současnosti pouze nemnohá z nich.

Zřejmě první publikovaná zmínka o tištěném vydání Kabátníkova cestopisu nepochází z našeho území – najdeme ji ve spisu polského historika Andrzeje Węgierského (1600–1649), písíciho též pod jménem Adrianus Regenvolscius, *Andreae Wengerscii Libri Quatuor Slavoniae Reformatae*.⁵² Autor zde mylně jako rok prvního vydání cestopisu udává rok započetí výpravy 1491,⁵³ jako druhé vydání zmiňuje tisk z r. 1542.

V českých pramenech je jako nejstarší uváděn tisk z r. 1518. Primárním zdrojem této informace je spis *Bohemia docta*,⁵⁴ na nějž později odkazuje Jungmann a posléze i *Knihopis*.⁵⁵ Podle Balbína mělo být toto vydání vytištěno v Praze, podle jiných zdrojů zásluhou tiskaře Pavla z Mezříčíc v Litomyšli,⁵⁶ *Knihopis* místo vydání i nakladatele považuje za neznámé. Zda toto vydání opravdu existovalo, není zcela jisté – v současnosti není znám žádný jeho exemplář.

52 Amsterdam 1679, fol. E2r/s. 35.

53 Na tento omyl upozornili již Josef DOBROVSKÝ, dílo cit. v pozn. 19, s. 276, a Josef JUNGSMANN, dílo cit. v pozn. 19, s. 73.

54 Bohuslav BALBÍN, dílo cit. v pozn. 19, fol. K 4r/s. 151.

55 Josef JUNGSMANN, dílo cit. v pozn. 19, s. 73: „Vydání od r. 1518 cituje Kandid v Boh. docta.“ *Knihopis* (Zdeněk TOBOLKA – František HORÁK (eds.), *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století z. Tisky z let 1501–1800*, část 1–9, Praha 1939–1967. Údaje přebírá KPS – Databáze *Knihopis*, online: <http://www.knihopis.cz>), č. K19135: „Existenci tohoto vydání dokládají zmínky ve starší bibliografické literatuře (Bohemia docta, Jungmann)“. – DOBROVSKÝ, dílo cit. v pozn. 19, s. 276–277, za nejstarší vydání považuje tisk z r. 1542, letopočet 1518 uvedený u Balbína pokládá za omyl místo 1578.

56 Josef ŠTĚPÁNEK, Knihotiskárna litomyšlská do roku 1863 a spisy české v ní tištěné. In: *Druhá výroční zpráva o městských vyšších reálních školách v Litomyšli za školní rok 1877–78*. Litomyšl 1878, s. 5; Zdeněk NEJEDLÝ, *Litomyšl. Tisíc let života českého města*. Litomyšl 1934, s. XXVII.

Nezpochybnitelná je existence vydání z let 1539 a 1542,⁵⁷ která v Litomyšli vytiskl Alexandr Ujezddecký (zvaný též Ujezdský či Plzeňský). Obě, docela blízka, nikoliv však identická vydání k tisku připravil a předmluvou opatřil Adam bakalář.⁵⁸ Z každého z těchto vydání se do současnosti dochoval zřejmě pouze jediný exemplář. Starší z nich, vytištěný r. 1539 a opatřený signaturou 4 A 1029, byl dříve uložen v městské knihovně v Žitavě, kde ho studoval Justin V. Prášek, nyní se beze změny signatury nachází v Saské státní knihovně – Státní a univerzitní knihovně v Drážďanech.⁵⁹ Plný titul tisku, doplněný stejně jako předmluva Adamem bakalářem, zní *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Ejipta Martina Kabátníka z Litomyšle a na té cestě sepsaní rozličných zemí, krajin, měst a zpuosobuov jich i také obyčeuov lidí, vnově vytištěná léta Páně Mho Dho XXXIX, vyvozovat však na základě zde užitého příslovce vnově závěry o (ne)existenci vydání z r. 1518 by nebylo správné – vnově ve staré i střední češtině znamená nejen ‚nyní, právě, nedávno‘, ale i ‚znovu, opět‘ či ‚novým způsobem‘. Exemplář tisku z r. 1542, mající signaturu Teol. Reform. Luther 173 Dd, vlastní Švédská národní knihovna.*

Dále měl být Kabátníkův cestopis vydán minimálně ještě v r. 1564, 1577 v Praze Jiřím Dačickým, 1639 v Olomouci Mikulášem Hradeckým, 1691 v Praze⁶⁰ a 1708.⁶¹ Z těchto údajných, dnes většinou nedoložitelných tisků se dochovaly pouze dva neúplné

57 *Knihopis*, č. K03642 a K03643.

58 Na stránkách *Knihopisu* mylně ztotožněný s Adamem Šturmem z Hranic. K odlišnosti obou litomyšlských měšťanů téhož jména Josef JIREČEK, *Rukověť k dějinám české literatury do konce 18. věku 1*. Praha 1875, s. 2–3 a 272–273; Petr Voit, dílo cit. v pozn. 32, s. 387 aj.

59 Na stránkách *Knihopisu* je jako majitel exempláře nadále uváděna Žitavská knihovna.

60 Nakladatel není znám, údaj o místě vydání pochází od Jungmanna, dílo cit. v pozn. 19, s. 73.

61 Jako prameny uvedených údajů byly použity v první řadě neúplnější zdroje, tj. Josef JUNGSMANN, dílo cit. v pozn. 19, s. 73, a *Databáze Knihopis*, dílo cit. v pozn. 55, s. v. Martin Kabátník (č. K03644, K19136, K03645–K03647), doplňkově pak veškerá další dostupná odborná literatura zabývající se daným tématem.

exempláře, nacházející se v Praze ve sbírkách Národní knihovny České republiky a Knihovny Národního muzea,⁶² *Knihopisem* přirazené k vydání z r. 1691.

Edice cestopisu a výběry obsahující úryvky z něj

Kabátníkův cestopis se dočkal také několika edičních zpracování a zařazení do řady výběrů ze starší české literatury.

Jako první zahrnul výňatky z cestopisu do svého *Výboru z literatury české 2. Od počátku 15. až do konce 16. století*⁶³ Karel Jaromír Erben. Editor neidentifikuje použitý pramen a otištěný text se neshoduje se zněním rukopisu ani dnes známých tisků z r. 1539 a 1542 – pravděpodobně nejde o přetisk nějakého mladšího, do současnosti nedochovaného vydání cestopisu, ale o inovativní úpravu textu editorem.

V úplnosti text Kabátníkova cestopisu vydal historik, orientalista a profesor kolínského gymnázia Justin V. Prášek. V r. 1894 pod nově doplněným názvem *Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491–92* zveřejnil transliterovanou edici rukopisu, před kterou předřadil též transliterovanou předmluvu Adama bakaláře převzatou z tisku z r. 1539. Text rukopisu a předmluvy doplnil úvodem zahrnujícím kromě v té době známých informací o Martinu Kabátníkovi a o tištěných vydáních jeho cestopisu též vlastní editorovy nové poznatky, identifikaci navštívených měst a trasy Kabátníkova putování atp. R. 1900 Prášek pod stejným názvem vydal paralelně ve vázaném a brožovaném vydání v ediční řadě Světová knihovna Ottova nakladatelství transkribovaný text cestopisu.⁶⁴

Kratší či delší úryvky z Kabátníkova cestopisu se dostaly i do několika cestopisných výběrů, vydaných v minulém století.

62 Sign. NK 54 K 12.109 a Muz 29 G 5.

63 Praha 1868, s. 1015–1040.

64 Vydání nemají dataci. Obě Práškovy edice vyšly v Praze.

Objevují se v knihách Josefa Dostála,⁶⁵ Josefa Kunského,⁶⁶ Zdeňky Tiché⁶⁷ a Josefa Rodra.⁶⁸ S ohledem na cílový čtenářský okruh editoři uvádějí citované pasáže cestopisu v novočeském přepisu a po dílčích jazykových úpravách; jako výchozí text vesměs užívají některou z Práškových edic.

V prvním desetiletí 21. století uveřejnil několik stran Kabátníkova cestopisu opět Josef Rodr.⁶⁹ Badatelky se památce věnovala Lucie Storchová, která publikovala druhou polovinu cestopisu, pojednávající převážně o egyptských reáliích.⁷⁰

V letech 2010–2012 vznikla na půdě oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., nová transkribovaná edice rukopisné verze Kabátníkova cestopisu. Připravila ji Miloslava Vajdlová. Stejná autorka během následujících dvou let vypracovala i transkribované přepisy obou nejstarších dochovaných tištěných vydání Kabátníkovy *Cesty*.⁷¹ Na základě těchto prací editorka nyní pro potřeby předkládané publikace připravila souhrnnou kritickou edici Kabátníkova cestopisu, obsahující jako základní text znění rukopisného záznamu Kabátníkova putování doplněné o varianty z tisků z r. 1539 a 1542.

Martin Bošík a Miloslava Vajdlová

65 Josef DOSTÁL (ed.), *Cesty do Svaté země*. Praha 1948, s. 7–24.

66 Josef KUNSKÝ (ed.), dílo cit. v pozn. 22, s. 79–86.

67 Zdeňka TICHÁ (ed.), dílo cit. v pozn. 37, s. 125–142.

68 Josef RODR (ed.), *Příběhy z dalekých krajín*. Hradec Králové 1986, s. 33–49.

69 Josef RODR (ed.), *Cestovatelé a dobrodruzi Pardubického kraje*. Ústí nad Orlicí 2004, s. 32–36.

70 Lucie STORCHOVÁ (ed.), *Mezi houfy lotrův se pustiti... České cestopisy o Egyptě 15.–17. století*. Praha 2005, s. 1–18. Storchová na rozdíl od většiny svých předchůdců pracuje s primárním pramenem, konkrétně s tiskem z r. 1539. Uváděný text transkribuje.

71 Edice všech tří nejstarších dnes známých verzí cestopisu byly zveřejněny v letech 2013 (přepis rukopisného záznamu) a 2015 (edice obou starých tisků) prostřednictvím webového portálu Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., *Vokabulář webový*. *Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* (<<http://vokabular.ujc.cas.cz>>).

Ediční poznámka

Zařazené prameny

Součástí edice jsou následující prameny:

– rukopisný záznam cestopisu Martina Kabátníka – **CestKabK** (v soupisu variant citován jako **K**) – Archiv Pražského hradu, sign. O 35, fol. 182v–219r, zapsaný mezi lety 1493–1502;

– tisk z r. 1539 – **CestKabD** (v soupisu variant citován jako **D**) – Saská státní knihovna – Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech (Die Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden), sign. 4 A 1029, fol. A5r–K5r; tisk: Litomyšl, Alexandr Oujezdecký (Plzeňský), 1539;

– tisk z r. 1542 – **CestKabS** (v soupisu variant citován jako **S**) – Švédská národní knihovna (Kungliga biblioteket), sign. Teol. Reform. Luther 173 Dd, fol. A1r–N4v; tisk: Litomyšl, Alexandr Oujezdecký (Plzeňský), 1542.

Základním textem edice je rukopis **CestKabK**, znění tisků **D** a **S** je uváděno formou variant.

CestKabK: Primární verzí textu je rukopis pocházející z přelomu 15. a 16. století. Je ve vázání do konvolutu o rozměrech 20,7 x 15,3 cm, obsahujícího několik dalších méně rozsáhlých česky psaných spisů.¹ Text Kabátníkova cestopisu je zapsán dobře čitelnou bastardou. V první čtvrtině je doplněn mladšími marginálními přípisky uvádějícími stručně témata jednotlivých pasáží, od folia 190v se přípisky již nevyskytují. Pod textem je místy více či méně patrný původní odstraněný zápis, ten však nikterak nesnižuje čitelnost nově zapsaného textu.²

CestKabD: Tisk z r. 1539 je oktáv o rozměrech 13,9 x 8,9 cm přivázaný ke spisu Ulricha von Hutten *Arminius dialogus Huttenicus, continens res Arminij in Germania gestas. P. Cornelii Taciti, de*

¹ Jejich výčet podává Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské* 2. Praha 1922, s. 501.

² Ukázky z rukopisu jsou uvedeny na s. 24, 92 a 124 této publikace.

moribus et populis Germaniae libellus. Adiecta est brevis interpretatio appellationum partium Germaniae a několika dalším spisům;³ bezprostředně za textem Kabátníkova cestopisu následuje český překlad tematicky blízkého úryvku z cestopisu děkana mohučské kapituly Bernarda z Breidenbachu *Devět rozdílův křesťanuo v zemi zaslíbené z traktátu Petra z Braidenbuchu, kdež vypisuje putování své po moři do Jeruzaléma*. Tisk nemá stránkování, živá záhlaví ani kustody, archová značka je vytištěna vždy pouze na první straně archu. Vysazen je švabachem, titul texturou. Oproti předlohovému rukopisu je text tisku rozšířen o titul a předmluvu, jež doplnil litomyšlský městský písař Adam bakalář, který text cestopisu pro tištěné vydání – jak sám uvádí v předmluvě tisku – připravil. Na titulní straně tisku je pod názvem spisu umístěn dřevořez, znázorňující poutníka jedoucího na voze taženém koňmi před hornatou krajinou s městem.⁴ Předmluva a základní text mají vlastní nápisy, opět doplněné Adamem bakalářem, a jejich text začíná vždy ozdobnou ornamentální (nefigurální) iniciálou. Dále v textu se iniciály již nevyskytují.

CestKabS: Tisk z r. 1542 je kvart o rozměrech 14,1 x 9,6 cm s formální úpravou téměř totožnou s tiskem z r. 1539. I tento tisk je vytištěn švabachem, nemá stránkování, živá záhlaví ani kustody, archová značka je vytištěna vždy pouze na první straně archu. Tisk obsahuje všechny pasáže doplněné Adamem bakalářem a k jeho výzdobě byly použity stejný úvodní dřevořez a stejná iniciála předmluvy, pouze iniciála užitá v úvodu vlastního textu cestopisu se liší.⁵ I v tomto případě je k textu cestopisu připojen úryvek z cestopisu Bernarda z Breidenbachu *Devět rozdieluo křesťanuo v zemi zaslíbené...*⁶

3 Jejich výčet podává Justin V. PRÁŠEK (ed.), *Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491–92*. Praha 1894, s. XI.

4 Reprodukce titulní strany je otištěna na s. 77, další ukázky tisku z r. 1539 na s. 84, 96 a 107.

5 Viz s. 85. Další ukázka tisku je uvedena na s. 113.

6 Typografický popis tisků uvádí Petr VOIT, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí 2*. Praha 2017, s. 461 (popis tisku D) a 464 (popis tisku S).

Užité pravopisné systémy, pravopisná specifika pramenů

Rukopis (CestKabK) je zapsán mladším spřežkovým pravopisem s prvky pravopisu diakritického.

Při zápisu sykavek písař spolehlivě rozlišuje pouze fonémy *s* a *š* (*ftada pařu* 188r, *na wřřiecky řtrany* 215r), zbývající dvě dvojice ostrých a tupých (polo)sykavek píše většinou shodně – *z*, *ž* nejčastěji literou *z* (*zadne zemij* 188r), *c*, *č* spřežkou *cz* (*Turczy* 183r, *czify* 188r). Pro všechny čtyři hlásky užívá též znaků s diakritikou.⁷ Nepříliš obvyklý, nikoliv však v dobovém kontextu ojedinělý je způsob zápisu fonému *s* spřežkami *zs*, *zř*⁸ (*kdez ře řřchazie biele morže z ř czery(m)* 184v,⁹ *mozřaznych* 186r). Velmi dobře jsou zápisově odlišovány také fonémy *r*, *ř* (*przief hory* 185r). Měkkost konsonantů *d*, *t*, *n* stojících na konci slova nebo uvnitř slova před souhláskou značena nebývá (*nechod* 183r, *paklit* 184r, *wohanka* 203r),¹⁰ v pozici před přední samohláskou je za dostatečný znak měkkosti považována sama přítomnost vokálu (*nevidiel* 214v, *řediczemu* 189v). Nejenom u dentál *d*, *t*, *n*, ale u všech souhlásek, jež se od zavedení diakritického pravopisu formálně liší od svého protějšku přítomností diakritického znaménka (dnes háčku), písař před zadními samohláskami *a*, popř. řidčeji *o*,¹¹ signalizuje příznakovost fonému vložním grafu *i*, popř. *y* (*widial* 208r, *przietiali* 194v, *knieziat* 191v, *pocial* 193r, *pnynowie* 199v).¹²

7 Příklady viz níže v tabulce na s. 50n.

8 Srov. Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého 1. Hláskosloví*. 2. vydání. Praha 1963, s. 475. Jaroslav PORÁK, *Humanistická čeština*. Praha 1979, s. 17, tento způsob zápisu hlásky *s* neuvádí.

9 Rozepsané zkratky signalizujeme uvedením příslušné části slova v závorce.

10 Pouze výjimečně, v rozsahu jediné velice krátké textové pasáže, je měkkost palatál *t*, *d* v zápisu signalizována předcházející literou *y*: *buyd*, *tuyt* obě 216r.

11 Příklady pro zbývající zadní vokály se v textu nevyskytují.

12 Tento způsob zápisu je užit i v případě sykavky *š*, kde je de facto nadbytečný, protože foném *š* je již dostatečně signalizován zdvojenou literou *f* (*wřřiak* 202r, *řřiawli* 211v).

Typově shodnou formu zápisu písař používá i před předním vokálem *e* (z *Cziech* 182v, *ffiel* tamtéž,¹³ *zie* 197r), zde je ovšem obtížné určit, zda se jedná o signalizaci příznakovosti konsonantu, nebo o nadměrnou jotaci, jež se v rukopise – stejně jako přetrvávající pozůstatek jotace náležitě (od *dunagie* 182v, *ciefta* 182v) – též vyskytuje (*JoziEFF* 196r).¹⁴

Písař při zápisu zaměňuje párové znělé a neznělé souhlásky: nejčastěji *h* a *ch* (*nochy umyval* 195r, *nepofluhate* 203r),¹⁵ řidčeji *b* a *p* (*swopod* 218r), *z* a *s* (*zplewami* 187r).¹⁶

V rukopisu se vyskytuje značné množství geminát, a to nejen v zápisech slov cizího původu (*fforma(n)* 189r, *daktille* 203r) a slov uváděných jako vzorové případy tohoto jevu (*zlatto*, *masso*), ale též u řady dalších lexémů (*kkdyz* 182v, *alle* 190v, *nebb* 194r, *Czeffky* adv. 201r, *wepprow* 202v aj.).

Samohlásky jsou zapisovány v souladu s územ mladšího sprežkového pravopisu. Grafické znaky *i*, *y* se bez rozlišení užívají k označení jak *i*, *í*, tak *y*, *ý* (*Turczy* i *Turczy* obé 183r, *lide* 188r i *lydi* 183r). Délka vokálů je značena pouze, a to nesystematicky a nevětšinou, u koncového *é* zdvojeným zápisem vokálu (*kyfelee zelee* 188r, *zidee* 200r).¹⁷

Diakritická znaménka jsou v rukopisu nadužívána – v řadě případů neslouží k označení příznakovosti fonému (*morawfku* 182v, *przes paufftie* 182v, *kazde te gednoty* 183r, *na zlato* 187v).

Vzhledem k povaze pramene se v textu vyskytují četná slova cizího původu. Z hlediska zápisového je lze rozdělit do dvou skupin. Slova, zejména vlastní jména, jež Martin Kabátník či písař znali na základě biblického textu nebo tehdy aktuálních, obecně povědomých informací, jsou zapisována bez odchylek od dobového

13 Dále jen t.

14 Vzhledem k zápisům typu *wffiak* 202r, *balffia(m)* 208v se kloníme spíše k první možnosti.

15 Mezi tyto případy ovšem nepatří zápisy typu *fniech* 185r, *fchlednuti* 205r vysvětlitelné vlivy výslovnostními.

16 Další příklady jsou uvedeny na s. 26 a níže v tabulce.

17 Úplný přehled způsobů zápisu jednotlivých fonémů v rukopise i obou tiscích podává níže uvedená tabulka.

i písařova úzu a také bez většího kolísání v zápisu (*duom kayffaffie* 198r, *vdole ... Jozaffatt* t.). Při zápisu výrazů, u nichž se oba „autoři“ textu nemohli opřít o své dosavadní znalosti, především u exonym z oblasti turecké, syrské a egyptské, převažuje fonetický princip – lexémy jsou zapisovány podle Kabátníkem zachycené výslovnosti, a to zřejmě poměrně přesně¹⁸ (srov. *basar* 209r – nč. *bazar*, *jenčář* 183v – nč. *janičář*, *Šočava* 182v – nč. *Suceava* (vyslovováno s č), *Sučava*, *Bursa* 185r – nč. shodně, *Angarie* 187r – nč. *Ankara*). Relativně důsledně je po tvrdých konsonantech psáno *y* (*kryftus* 194v, *Samarytanij* 214r, *Turkynie* 216r).

Velká písmena jsou užívána ve shodě s dobovými zvyklostmi dosti nahodile – písař je píše u mnohých výrazů nepropriálních, včetně slov gramatických. Zjevně však inklinuje k jejich užití u vlastních jmen místních, osobních a u depropriálních adjektiv vztahových, zvláště těch, jež slouží k označení zemí a oblastí (*Symeona knieze* 196r, *wEgiptie* 215r, *wzemi Rauške* 182v). Velká písmena píše často též u slov pojmenovávajících jedinečný, individualizovaný objekt (*ta laznye flowe Cžefarzfjska* 184v, *k Hrobu Pana kryfta* 196v, *Gefkynie* (na místě, kde andělé zvěstovali pastýřům narození Páně) 195v). Není však v dodržování tohoto úzu zápisu nikterak důsledný (*adam*, *Ewa*, *Ahraha(m)*, *yazak*, *Jacob* 201v; *zemije ... Cziefka nebo morawfka* 218r, *dolitomyffle* 219v).

V rukopisu se vyskytují četné písařské zkratky, jejichž užívání je účelné a náležité a svědčí jednak o zběhlosti a zručnosti písaře, jednak o rychlém zápisu textu pro foro interno – forma zápisu poukazuje na to, že účelem bylo rychle zapsat řečené, tj. uchovat sdělenou informaci, nikoliv vytvořit reprezentativní, dále šířitelný zápis pro foro externo.

Hranice slov v písmu nejsou dodržovány příliš pečlivě. Oddělování slov mezerami se v některých případech více než formou lexémů řídí výslovnostními poměry (*dokrakowa* 182v, *aknie(mu)* 183r, *gelifme* 185r, *proprzikroft* t.), někdy písař naopak odtrhává prefix od zbytku slova (*ne vmiem powiediet* 186v, *od pornymi wierze* 192v).

Příležitostně v zápisu zaznamenáme absenci nevokalizované předložky, zejména začíná-li následující slovo stejnou hláskou (*musili*

18 Vzhledem k nemožnosti zjistit spolehlivě dobovou výslovnost v místních jazycích, nelze než se opřít o stav novodobý.

sme jíti <k> křestánóm 191r, majíce <s> sebú dietě 196r),¹⁹ nebo jde-li o předložku opakující se (ač pak ne <v> plné v jistotě 218v). Výpadky jiného výrazu jsou velice řídké (šel sem jednoho <dne> na procházku s křestány 191v).

Interpunkční znaménka se v textu rukopisu téměř nevyskytují. Do folia 195r včetně písař značně nahodile a nesystematicky používá virguli, a to převážně nikoliv na základě dechového principu, ale pro označení hranice mezi větnými a souvětými celky. Dále je její užití již jen zřídka.

Způsob členění textu není v celém spisu jednotný. V některých pasážích písař zapsaný text člení podle dílčích pojednávaných (sub)témat do odstavců, jindy naopak text zapisuje kontinuálně. Oba způsoby zápisu se v textu střídají.²⁰

Oba staré tisky (CestKabD, CestKabS) jsou tištěny bratrským pravopisem. Pro tisk byla využita kombinace diakritického a spřežkového pravopisu, přičemž pravopis diakritický převažuje. Tisky jsou si formálně velice blízké, považujeme tudíž za účelné popsat je společně a pouze explicitně upozornit na jejich případné odlišnosti. Zároveň je ale žádoucí uvést, že mladší tisk není pohybým přetiskem staršího vydání – tisky se od sebe navzájem mírně liší zvláště ve způsobu značení některých fonémů a preferenci některých koncovek.²¹

19 Vzhledem k tomu, že písař někdy předložky vynechává, jindy je zapisuje (měl s sebú 12te dromedáiov K 189v) a tisky chybějící předložky doplňují, nepředpokládáme, že by se jednalo o nářeční jev (splývání nevoikalizovaných předložek s následujícím stejným konsonantem) popsáný Hodurou (Quido HODURA, *Nářečí litomyšlské*. Litomyšl 1904, s. 9). Nelze ovšem vyloučit ani možnost, že předložky do tisků doplnil Adam bakalář, který se snažil o zlepšení pravopisné i hláskové úrovně památky (viz níže pasáž *Úpravy Adama bakaláře*), nebo tiskař pocházející z jiné nářeční oblasti.

20 Podrobněji k pravopisné stránce Kabátníkova cestopisu Miloslava VAJDLOVÁ, *Pravopisná specifika rukopisného zápisu Cesty z Čech do Jeruzaléma a Egypta Martina Kabátníka aneb Co všechno rukopis prozradil o svém původu, účelu a písaři*. In: Michaela ČORNEJOVÁ – Lucie RYCHNOVSKÁ – Jana ZEMANOVÁ (eds.), *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno 2010, s. 152–166. – K odstavcovému členění textu viz ukázkou na s. 124.

21 Předpokládáme, že sazbu nepřipravoval stejný sazeč.

Tisky spolehlivě rozlišují ostré a tupé sykavky a fonémy r a ř. Při zápisu fonémů č, ž, ř malým písmenem k odlišení od ostrých protějšků slouží diakritické znaménko mající většinou podobu háčku (wážyli D D4r, dwěře D E1r, včenie S D4r), případně tečky nebo podobného znaku (čaftá S A2r);²² v případě hlásky š převážně digraf ff (zawěffený D B7r, geffte S F4v), resp. na konci slova -fs (grofs D G6v, Goliáfs S D4r), řidčeji oba tisky užívají na konci slova a na morfologickém švu též graf s diakritikou: tisk D s s umlautem (damašfkau C8r), tisk S graf š (groš B3r). Koncové -c tisk D řídce tiskne ligaturou tz (kopetz C4v, nitz F5v). Problematičtější je tisk velkých písmen, neboť tiskař nedisponuje velkými grafy s diakritickými znaménky. Využívá tudíž převážně spřežek (v titulu tisku *Czech* D A5r, jinak *Człowěk* D A6v, *Rzjmané* D B1v, *Sfamlaty* S B4v), pro zápis fonému Ž pak vícero různých kombinací: tisk D nejčastěji samotné Z (*Zołdneerý* H3v), tisk S převážně kombinací grafů Zi (*Ziołdánem* H1r).

Měkčnost konsonantů ě, d', ň před samohláskami e, popř. a, a retnic b, p, v, m ve slabikách bě, pě, vě, mě signalizují různá diakritická znaménka (nejčastěji háček či tečka) umístěná převážně nad následujícím vokálem nebo mezi oběma hláskami (*Křeftán* D B2r, *Křeftané* D C6r, *wbohatěyffiem měftě* D t., *wprawdē* S D2r),²³ méně často je diakritické znaménko situováno přímo nad příslušným konsonantem (*daablom* D F4r, *měfftan* D F8v). Uzualizovaný je tisk slova *křestán* pomocí spřežky ti (*křeftian* D K3r, *skřeftiany* S D2v), užívány zejména tiskem S.²⁴ V ostatních pozicích je měkkost konsonantů d', ě, ň signalizována převážně háčkem (zwłáffř D A6v), v případě t i tečkou (*tohoť* S F4v) nebo čárkou nad písmenem (*námř* S C1r).

22 Nejen u těchto fonémů, ale i v případě zápisu řady dalších hlásek grafy s diakritikou je nezřídka velice obtížné až nemožné určit, jaké diakritické znaménko bylo při tisku použito. Pro sazbu jednoho fonému tisky někdy užívají více liter s různým diakritickým znaménkem. Některé vokály (zejména á) jsou tištěny grafy s čárkou dvojího typu (čárka má různou délku a tloušťku). Zároveň výslednou podobu diakritického znaménka ovlivňuje technologický proces sazby. Námí uváděné údaje tudíž nemusí být vždy zcela správné a vyčerpávající.

23 Petr VOIT, dílo cit. v pozn. 6, s. 381, upozorňuje, že ne vždy se jedná o ligatury – někdy jsou při tisku těchto hláskových kombinací použity dvě samostatné litery.

Tisky používají dvojí (kulaté a dlouhé) *s* v běžné distribuci (by *se ... neprawoft ftafa* D D4r, *vnás* D A6r), dvojí (střední a tvrdé) *l* (rozličná *S* B4v, *zčłoweka* *S* H1r), jehož užití se s nečetnými odchylkami (*naytepfjie* D A6r, *łázně ... lázni* D I8v) řídí pravidly popsány J. Gebauerem,²⁵ a dvojí *r* – obvyklý graf (čtyři *aspry* *S* H2r) a příležitostně před konsonantem zúženou literu s nerovným dřikem (*prwnie Cierkwe* *S* A2r).²⁶ Distribuce tohoto fakultativně užívaného grafu nemá pevná pravidla (*Czyftern, czyfterny* obé D E8v). Dvojí *b* se nevyskytuje. Ostatní konsonanty jsou tištěny obvyklým způsobem. V tiscích zaznamenáme nepřilíš četné gemináty (*Gallaty* D C2v, *ffedrownij* *S* A2v).²⁷

Distribuce grafů *i*, *í*, *y*, *ý* se řídí pravidly bratrského pravopisu (také *mi prawili* *S* F3v, *cyzych* D A6v, *żyduom* *S* E3r), příležitostně se ale objeví po sykavce *i* (*vcinił* D4r).²⁸ Po *ř* se vyskytuje jak *y*, tak *i* (*přyrozeného* D A6r, *prīwētiwý* D A8r). Ve srovnání s předlohovým rukopisem tisky nejsou tak důsledné v psaní *y* po tvrdých konsonantech ve vlastních jménech cizího původu – v obou tiscích kolísá způsob zápisu jména *Kristus* (*kriřta* i *kryřta* D obé E2v), neboť Adam bakalář a/nebo tiskař pravděpodobně již znali latinskou formou lexému. Tisky velice dobře rozlišují původní dlouhé *ú* a *ů* vzniklé z *ó* (*okruhły* *S* B3r, *twarohűw* D F6r).²⁹

Kvantita vokálů je v převážné části případů značena čárkou (*podłe* D D4r, *zRáge* *S* G3r, *mnohých dobrých lidj* *S* A1v), nepoměrně řidčeji zdvojeným písmenem (*ginaače* D A6r, *wjfecko zlee* *S* D4v), nestandardně a zřídka nevhodně kombinací obého (*neprawowanaá* D F7r); v případě fonému *í* spřežkami *ij*, *ij* (*Setnijk* D H6v, *dogjiti* *S* N3v), řidčeji pouhým *j* (*fwolenjm* D A7v). Na základě celkového

24 Tisk D upřednostňuje formu s diakritikou, zvláště s tečkou nad *a* (*Křeftán* B4r).

25 Jan GEBAUER, dílo cit. v pozn. 8, s. 360–364.

26 Pro odlišení od základního *r* v tabulce i v uváděných transliterovaných příkladech používáme znak neodpovídající podobě grafému.

27 Jejich množství oproti rukopisu výrazně klesá.

28 Po velkém *Ž* se *y* nepíše (*Zidé* D E7v, *Zidowka* *S* K3r).

29 Ojedinelý je chybný zápis *púžitek* D D8r, *púżytek* *S* F4v místo náležitého *půżytek*.

charakteru a úpravy tisků předpokládáme, že zdvojení litery pro označení samohláskové délky je nezřídka motivováno sazečovou snahou o dosažení vyrovnaného okraje sazby (*chleeb*, o řádek níže *chleeb* D D4r), k tomuto účelu se ale užívají i jiné než jen vokalické kombinace grafů (*Cýřař*, o řádek níže *Cýřarz* D B1r). Kvantita vokálů není značena příliš spolehlivě: v obou tiscích se vyskytují jak příklady kvantity nadměrné (*žáłowal* D D2v, *g(ef)t zkamené* *S* K3r), tak neznačené (*wemnoha milech* D B1r, *nawratili* *S* E1r). Znak pro dlouhé *ó* tiskař k dispozici nemá.

V obou tiscích³⁰ zaznamenáme případy zvratné analogie. Většinou jde o zápis fonému *í* digrafem *ie* (*newěřiem* D B5r, *newiedaná* *S* B1v), ojedinelý je zápis *opatruoj* (*S* L1v) místo náležitého *opatruj*. Celkově je tisk z r. 1542 mírně konzervativnější než tisk z r. 1539: zatímco starší tisk preferuje progresivnější způsob zápisu slova *křestán* s diakritikou a mírně experimentuje s možnostmi značení velkého *Ž* (opouští praxi signalizace měkkosti předcházejícího konsonantu pomocí grafu *i* a tiskne buď pouze *Zořdán*, *Zořdněř*, nebo používá vokály s diakritikou: *Záteč* B7r, *Zěny* I7r), stockholmský tisk nadále udržuje starší zápisovou praxi pomocí spřežek a uvádí (nejčastěji, nikoliv však výhradně) *křestian*, pod. *Ziateč* B4v, *Ziořdneř* G4v, *Ziořdánem* H1r.

V obou tiscích se vyskytují běžné zkratky a ligatury. Stanovování hranic slov a psaní velkých písmen se oproti předlohovému rukopisu značně přiblížilo k novodobému úzu – velká písmena nenaznačují již jen výrazy, které chce tiskař tímto způsobem zdůraznit, ale příležitostně a nedůsledně i začátky nových větných celků. Pravidelně jsou s velkým počátečním písmenem v předmluvě obou tisků tištěny výrazy *bratr*, *sestra* označující příslušníka nebo stoupence, resp. příslušnici nebo stoupenkyni jednoty bratrské. Předložky jsou ve shodě s dobovou praxí nezřídka psány dohromady s následujícím slovem.

K odstavcovému členění a interpunkci tisků viz popisy k ukázkám z tisků na s. 85, 96, 107 a 113.

Chybovost obou tisků je vcelku nízká, nejvíce nedostatků nalézáme ve značení kvantity.

30 V tisku *S* poněkud častěji.

Tabulka fonémů a jejich grafických realizací

foném	CestKabK		CestKabD		CestKabS	
	grafická realizace	příklad(y)	grafická realizace	příklad(y)		příklad(y)
<i>a</i>	a	<i>laſkaw</i> 203r	a	<i>pohané</i> C6v, <i>zahrady</i> E4v, <i>dala</i> H2v	a	<i>ani chleba</i> B4v, <i>čekal</i> G2v
	â	<i>Tâke</i> 182v, <i>pâdefat</i> t., â 184r, <i>rziâdy</i> 200r			â	<i>napâmátku</i> D1v, <i>yâzyka</i> E1r, w <i>Prâze</i> F1v, <i>hlâdkâ</i> N1v
<i>á</i>	a	<i>kteraz</i> 190r, <i>přati</i> 195r	a	<i>býwa</i> I3v, <i>powěz nam t.</i> , <i>ďabły</i> F4v	a	<i>bezprawij</i> A2r, <i>nawratili</i> E1r, <i>nemalo</i> F2v, <i>kaplička malička</i> F4r
			á	<i>żółował</i> D2v, <i>tám</i> E1r	á	<i>kázal</i> B4v, <i>vdělána</i> F4r, <i>zRáge</i> G3r
			á se slabší čárkou nad písmenem	<i>Lukáš</i> A7r, <i>Zoldánowu</i> H2v	á se slabší čárkou nad písmenem	<i>žádn</i> A1v
			aa	<i>wytlŹténaa</i> A5r, <i>ginaacé</i> A6r, <i>traapij</i> E8r	aa	<i>Paany</i> I2r, <i>Araabi</i> L4v
		aá	<i>neoprawowanaá</i> F7r	aá	á (spíše s tečkou než s čárkou)	<i>zwláŹfi</i> A2r, <i>Pânem</i> t.
<i>aj</i>			aj	<i>ſayra</i> F6r, <i>rayży</i> I6r	aj	<i>ſe ... zmayti</i> B2r, <i>wayſje</i> M2r
<i>b</i>	b	<i>neb</i> 192r, <i>zborzili</i> 191v, <i>welbludow</i> 206v	b	<i>nebude</i> E4r, <i>był g/em</i> H3v	b	<i>kbożiemu hrobu</i> D3v, <i>nepřeberau</i> G4r
	bb	<i>nebb</i> 194r				
	p	<i>nepezpeczenŹwuj</i> 218r				
<i>c</i>	CZ	<i>częſta</i> 182v, <i>Turci</i> 183r				
	c	<i>cięſta</i> 182v, <i>Turci</i> 183r, <i>Boſacy</i> 192v, <i>wiec</i> 203r	c	<i>otcy</i> E4v, <i>wżdyckcy</i> H2v	c	<i>CięŹkwe</i> A2r, <i>coŹ</i> C1r, <i>owotce</i> H2r
	CZi (před a)	<i>palcziat</i> 211v				
	cž	<i>CzęſarŹka</i> 184v, <i>dawagicze</i> 190v, <i>owotcze</i> 202r				
	č	<i>chče</i> 184r, <i>s čeſty</i> 192v, <i>wieče</i> 194r, <i>wieč</i> t.				
		-tz	<i>kopetz</i> C4v, <i>nitz</i> F5v, <i>tiŹyŹ</i> G3r			
<i>č</i>	CZ	<i>wpocztu</i> 182v, <i>z Cziech</i> t.	CZ (v titulu tisku)	<i>Czech</i> A5r	CZ (v titulu tisku)	<i>Czech</i> A4r
	CZi (před a)	<i>pocziatek</i> 188v, <i>pocziala</i> 192v				
	Ci (před a)	<i>pocial</i> 193r				
	cž	<i>tecze</i> 186r, <i>Capliczek</i> 201v, <i>potoczek</i> 202r, <i>thumacze</i> 208r, <i>weczierzial</i> 190v	CŽ	<i>Człowěk</i> A6v, <i>CzeŹjého</i> t., <i>Człwrtek</i> E4r	CŽ	<i>CženedŹy</i> A3v, <i>Cžrwty</i> G4v
	cž	<i>z zemie CzeŹŹke</i> 182v				
	čz	<i>čzinie</i> 200v				
	č	<i>leč</i> 215v	č	<i>proč</i> A5v, <i>ginaacé</i> A6r, <i>čyŹe</i> F7v, <i>rozličnee</i> H3v	č	<i>pagačky tenické</i> C1r, <i>včenie</i> D4r, <i>činij</i> H1r
					c	<i>ſvrchu Źeceným</i> A2r
				č (spíše s tečkou než s háčkem)	<i>čafá</i> A2r	

Pokud lze nějaký způsob zápisu označit za jednoznačně převažující, je v tabulce označen tučně. Rozepsaná zkratka je umístěna v závorce

	CestKabK		CestKabD		CestKabS	
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>odtud</i> 192v, <i>poklad</i> 202r	<i>d</i>	<i>když</i> H6v, <i>woda je ftydne</i> I3v, <i>drahně</i> K4r	<i>d</i>	<i>Odtud</i> B4v, <i>woda dobrá</i> G3r
	<i>đ</i>	<i>kkčyz</i> 182v, <i>každy</i> 209r, <i>kazde</i> 213r				
<i>d'</i>	<i>d</i>	<i>nechod</i> 183r, <i>newidiel</i> 214v, <i>dielem</i> 183v, <i>divna</i> 186v, <i>rodij</i> 187r	<i>d</i>	<i>vdidla</i> H6v, <i>podiewati a ... widěti</i> I1v	<i>d</i>	<i>dřwná</i> B4v, <i>dělagij</i> C1r
	<i>đi</i> (před a)	<i>newidial</i> 188r, <i>widial</i> 208r				
	<i>yd</i>	<i>buyd</i> 216r				
<i>e</i>			<i>đ</i>	<i>đaablom</i> F4r, <i>teđ</i> F4v, <i>geđ</i> I3r	<i>đ</i>	<i>nechod</i> A4v, <i>đablom</i> H1r
	<i>e</i>	<i>cefty</i> 185r, <i>lozeffa</i> 202v	<i>e</i>	<i>fme přigeli</i> F1r, <i>geden</i> H3v, <i>obyčege</i> K4r	<i>e</i>	<i>chleba</i> B4v, <i>welmi</i> G4v
	<i>ie</i> (nadměrná jotace)	<i>Jozieff</i> 207r				
	<i>ě</i>	<i>kamene mraměroweho</i> 185v				
			<i>é</i>	<i>přítáhnau ... woýfkém</i> H7v	<i>é</i>	<i>g(e)st z kamené</i> K3r
<i>ě</i>			<i>ě</i>	<i>přigěli fme</i> F1r, <i>wedně</i> F2v, <i>tkanicěmi</i> H7r	<i>ě</i>	<i>pěniže</i> F2v
	<i>e</i>	<i>Jeruzale(mu)</i> 182v, <i>zte laznye</i> 184v, <i>lide</i> 188r, <i>zide</i> 201v	<i>e</i>	<i>řwědkowe</i> A7v, <i>wemnoha milech</i> B1r, <i>lefowe</i> F4v	<i>e</i>	<i>řwědomie řweho</i> A2r, <i>ķterěžto wdole</i> D4r, <i>ķterěž</i> F4r
	<i>ee</i>	<i>kyfelee zeele</i> 188r, <i>lidee</i> 190r, <i>toto giffee</i> 194r, <i>zidee</i> 202v, <i>melee</i> 203r, <i>zlee</i> 204r, <i>rozlee fe</i> 214v	<i>ee</i>	<i>Leetha</i> A5r, <i>Geruzaleema</i> E8v, <i>Swateeho</i> G4v	<i>ee</i>	<i>Galilee</i> D3v, <i>chleeb</i> D4r, <i>wřfecko zlee</i> D4v
			<i>é</i>	<i>řlawně</i> A6r, <i>podlé</i> D4r, <i>Geruzaléma</i> E8v	<i>é</i>	<i>ķterěž</i> C1r, <i>chleeb</i> D4r, <i>Oliwěřřká</i> F4r
			<i>ě</i>	<i>děřř</i> I3v		
<i>ej</i>		<i>ej</i>	<i>Mincmexyřra</i> A5v, <i>Leyk</i> A6r	<i>ej</i>	<i>Mincmexyřra</i> A2v, <i>Leyk</i> t.	
<i>ě</i>	<i>ie</i>	<i>Czieřta</i> 182v, <i>k nie(mu)</i> 183r, <i>Burfa to mieřto</i> 195r, <i>laznie</i> 216v			<i>ie</i>	<i>nedaleko mieřta zlatniřķého</i> K3v
	<i>ye</i>	<i>k nye(mu)</i> 183r, <i>z (...) laznye</i> 184v, <i>nayraneyyřfe</i> 200r				
	<i>ije</i>	<i>konije</i> 186r, <i>v nijem</i> 203v, <i>drahnije</i> 207v, <i>pieknijeyřřie</i> 213v, <i>do zemije</i> 218r	<i>ije</i>	<i>mijeřta zlatniřķé(ho)</i> H2v		
<i>f</i>			<i>ě</i>	<i>powěděti</i> B6v, <i>chtěl</i> G1r, <i>země</i> I3v	<i>ě</i>	<i>widěl</i> B4v, <i>měřta</i> C1r, <i>odpowěděl</i> D4r
	<i>řř</i>	<i>daffinowe</i> 185v, <i>řřortna</i> 189r, <i>řřaraona</i> 202v, <i>huff</i> 206r, <i>řředrownij</i> 208r	<i>řř</i>	<i>Daffinowé</i> B5r, <i>řřormana</i> C2v, <i>Jozefřa</i> F4r	<i>řř</i>	<i>řředrownij</i> A2v, <i>Jozeffa</i> H1r
			<i>f</i>	<i>ředrownij</i> A7r, <i>řortna</i> C3r, <i>Jozef</i> E3v, <i>Faraona</i> F4r	<i>f</i>	<i>řraňķraýřķé</i> A3v, <i>Faraona</i> H1r
<i>g</i>	<i>Galilee</i> 192r, <i>Ramotgalat</i> 192v, <i>Goliaff</i> 193r, <i>Gaza</i> 202r	<i>g</i>	<i>Angaria</i> B7r, <i>Gardyan</i> E1r, <i>zGázy</i> F3r, <i>groř</i> H2v	<i>g</i>	<i>pagačky</i> C1r, <i>Rámotgalat</i> D3v	

CestKabK			CestKabD			CestKabS		
<i>h</i>	h	<i>Prahy</i> 182v, <i>hrob</i> 198r, <i>tahnu</i> 212v	h	<i>drahné</i> D3v, <i>khradu</i> G1v	h	<i>draho</i> G4v, <i>hádaže</i> H1r		
	ch	<i>techdy lechny</i> 185r, <i>fniechu mnoho</i> 187v, <i>w nachlofti</i> 190v, <i>zbiechli</i> 193r, <i>wino z chrozniow</i> 213v						
	ḣ	<i>ohľadagicz</i> 182v						
<i>ch</i>	ch	<i>choditi</i> 197v, <i>gíných</i> 211v	ch	<i>ftrachu</i> D4v, <i>chodie</i> E4v, <i>chowá</i> H3v	ch	<i>gíných</i> C1r, <i>pacholek</i> D3v		
	h	<i>wkteryhz</i> 186r, <i>nepofuhate</i> 203r						
<i>i</i>	i	<i>Turczy</i> 183r, <i>nicz</i> 183v, <i>cziniti t.</i> , <i>mile</i> 204v, <i>gíných</i> 205r	i	<i>včinił</i> D4r, <i>wkřiżowán</i> D8v, <i>čtyři</i> H2r, <i>Zidowčina</i> H2r	i	<i>čtyři</i> B4v, <i>také mi pravili</i> F3v, <i>kaplička</i> F4r		
	y	<i>giel y fšel</i> 182v, <i>fgynymi t.</i> , <i>Turczy</i> 183r, <i>zných</i> 184r, <i>za mily</i> 185r, <i>bofacy</i> 192v	y	<i>Y také obyčeguow</i> A5r, <i>přyrozeného</i> A6r, <i>zprjčny t.</i> , <i>cyzých</i> A6v, <i>wynałožyti</i> A8r, <i>wfvyckni</i> F4r	y	<i>Cžtenáry</i> A3v, <i>mufyli fne</i> C1r, <i>nepřeřkočyti</i> D3v, <i>Bofácy t.</i> , <i>žyduom</i> E3r		
	-ij	<i>anij</i> 183r, <i>na konij</i> 189v, <i>rziekl mij</i> 205r	ij	<i>gfem fe diewal placij gich</i> 18r	ij, lj	<i>nayfyněgij</i> G4v, <i>zlatnijekého</i> K3v, <i>přjtahtau</i> L3r		
	-ii	<i>welmi</i> 186v						
	ȳ	<i>Bofacy</i> 192v						
<i>i</i>	i	<i>giti</i> 182v, <i>newidana</i> 183v, <i>dwerzi</i> 184r, <i>okolnich</i> 192r	i	<i>Měřtčina</i> A5v, <i>Kabátnik</i> A5v, <i>knižka</i> A6r, <i>přitomni</i> A7v, <i>wemnoha milech</i> B1r, <i>diwal</i> H3v, <i>vgiti</i> K4r	i	<i>Kabátnikowi</i> A1v, <i>přiwětivj</i> A3v, <i>čtyři bílé</i> penjze B1v, <i>mifla fwatá</i> F4v		
	y	<i>mnozy</i> 183r, <i>najniřym t.</i> , <i>z řyřizij</i> 185r, <i>czynoweho</i> 200v						
	ij	<i>widij</i> 183v, <i>lezij</i> 185r, <i>z kuonij</i> 204v, <i>řnijm</i> 205v	ij	<i>Setnijk</i> H6v, <i>počjital</i> K4r, <i>mijle t.</i>	ij	<i>lidij</i> A3v, <i>magij</i> N3v, <i>počjital t.</i> , <i>vgjiti t.</i>		
			ij	<i>kraařnij</i> C1v, <i>kupij</i> H2r, <i>magij</i> H6v	ij	<i>Kabátnijk</i> A1v, <i>zemijch</i> H1v, <i>dogjiti</i> N3v, <i>mijle t.</i>		
			j	<i>čtyř mužij</i> A7r, <i>fwoleńjm</i> A7v, <i>kteřjž</i> 13v				
			ý	<i>cyzých</i> A6v, <i>wprijých</i> A7r, <i>Antyochý</i> C2r, <i>Betany</i> C5v, <i>wifšcy</i> G3v	ý	<i>pecy</i> C1r, <i>pařezy</i> G1r		
			ie (jen případy zvrtné analogie)	<i>přý náboženřwje</i> A6r, <i>přjřma ... wyprawugie</i> A6v, <i>newěřiem</i> B5r, <i>klieče</i> E3r, <i>vřzewagij</i> F2v	í	<i>srozumino</i> N4r		
				ie (jen případy zvrtné analogie)	<i>mielech</i> A4r, <i>newiedaná</i> B1v, <i>prawie(m)</i> 13r			
				ije (jen případ zvrtné analogie)	<i>nabožněřfijech</i> M4r			
<i>ie</i>	ie	<i>rztedko</i> 182v, <i>na tom mieřtie</i> 195v, <i>drzie</i> 197r	ie	<i>Bratřie řarřtie</i> A6v, <i>wiec</i> D4r, <i>biedné</i> E8v	ie	<i>řádu přwnie</i> Cieřkwe A2r, <i>kniežat</i> G4v		
	ye	<i>wezenye</i> 185r, <i>knyeže</i> 188						
	ije	<i>wkraczenije</i> 184v, <i>wyprořřienije</i> 213v	ije	<i>nayleřřije</i> A6r, <i>rozmlúwanije</i> mijewali A6v	ije	<i>nabožněřfijech</i> M4r		

	CestKabK		CestKabD		CestKabS	
<i>j</i>	g	geti 182v, <i>fgynymi</i> t., <i>zafuhuge</i> 183v, <i>Egypt</i> 201r, <i>z Geruzalema</i> 201v, <i>gfu</i> 200v, <i>gde</i> 206a, <i>naywierniegffjy</i> 194v	g	<i>vmýwagij</i> B6v, <i>müg</i> D4v, <i>naywěrněgffjij</i> t., <i>gezdiij</i> I3v, <i>obyčęge</i> K4r	g	<i>dogijiti</i> A2r, <i>gečme(n)</i> C1r, <i>dodáwagij</i> H2r
	y	<i>ya</i> 182v, <i>yako</i> t., <i>Naywicz</i> 183r, <i>nayraneyjfe owotcze</i> 200r, <i>pokoyuow</i> 208r	y	<i>yazyku</i> A6r, <i>naytepfjije</i> t., <i>přiyali</i> D4v, <i>měy</i> E8v, <i>hoyný</i> H3v	y	<i>yá</i> B4v, <i>proday mi</i> D4r, <i>naywyšffijich</i> G4v
	i	<i>iakoby</i> 183v, <i>iakz</i> 184v, <i>nieiake</i> 185r, <i>bohatiejfje</i> 185r				
	J, I (nelze jednoznačně odlišit)	<i>Jazika</i> 183v, <i>do Jeruzalema</i> 185r, <i>Jozieff</i> syn <i>Jacobow</i> 207r, <i>Iacobowiy</i> 202r, <i>Iozeffa</i> syna <i>Iacobowa</i> 202v				
	ğ	<i>zafuhuge</i> 183v, <i>ğeli</i> 203r				
<i>k</i>	k	<i>kaple</i> 201v, <i>cukrkandy</i> 206v	k	<i>vkřizowán</i> D8v, <i>kterak</i> I3v	k	<i>kámen</i> B4v, <i>kaplička malička</i> F4r
	kk	<i>kkdyz</i> 182v, <i>kk Ramotgalat</i> 193r				
	ķ	<i>ķupowat</i> 193r				
	c	v <i>Capliczkach</i> 201v, <i>Capliczku</i> t., <i>Capadocii</i> 190r, <i>dactillow</i> 203r	c	<i>Dactile</i> G4v, <i>Cařiařifjule</i> t.	c	<i>Casiaffistule</i> I3r
<i>l</i>	l	<i>czlowiek</i> 184r	l	<i>řřkolnijm</i> A6r, <i>wyřfali</i> A6v, <i>leřij</i> C2r, <i>lampách</i> E2v	l	<i>rozličná</i> B4v, <i>welmi</i> H3v, <i>mijle</i> I2v
	ll	<i>alle kradmo</i> 190v, t. 202v, <i>daktille</i> 203r, <i>na (...)</i> <i>melli</i> 203r	ll	<i>Gallaty</i> C2v, <i>Dactille</i> H2r	ll	<i>do Gallaty</i> C3r
	ł	<i>łafkawiejfje</i> 214r	ł	<i>nemohl</i> A5v, <i>wyřfali</i> A6v, <i>zazle magij</i> C1v, <i>řřpolkem</i> E3r	ł	<i>včinił</i> A3v, <i>naklade</i> C1r, <i>zčłowęka</i> H1r
<i>m</i>	m	<i>welmi</i> 203v, <i>mnohe</i> 215v	m	<i>mramorowé</i> D8v, <i>zyma</i> I3v	m	<i>zato mám</i> C1r, <i>wmořy</i> H1r
	m̄	<i>Rzymene</i> 183r				
<i>n</i>	n	<i>znamych</i> 191r, <i>nawidiel</i> 214v	n	<i>nepráwé</i> D4r, <i>neneře</i> F5v, <i>zřetedlný</i> F6r	n	<i>nuzná</i> B4v, <i>netoliko</i> G3v, <i>giného</i> H2r
	nn	<i>Hro(m)nnicz</i> 192b				
	n̄	<i>na zlato</i> 187v				
<i>ň</i>	n	<i>zan</i> 189r, <i>wohanka</i> 203r, <i>kuon</i> 204v, <i>Niekerzi</i> 190v, <i>wezenye</i> 185r, <i>nicz</i> 183v, <i>gynij</i> 191r	n	<i>wčynil</i> D4r, <i>lázne</i> I8v, <i>lázniech</i> t., <i>pro změněnij</i> K4r	n	<i>ohném</i> C1r, <i>piłné</i> H1r, <i>nenie</i> t., <i>nic</i> H2r
	ny	<i>pnjowie</i> 199v, <i>proti nym</i> 207v				
	ň	<i>wkraczeņije</i> 184v, <i>podobne</i> 203r	ň	<i>ochraňowal</i> A6r, <i>ryňk</i> B5v, <i>hliňe(n)né</i> E7v, <i>daň</i> F8v, <i>koňřkým</i> I8v	ň	<i>Fraňkrayřké</i> A3v, <i>proměňugijce</i> B3r
<i>o</i>	o	<i>okno</i> 195r, <i>hořpodarz</i> 205r	o	<i>hrob</i> D8v, <i>ozdob</i> E4r, <i>toho</i> H3v	o	<i>yako</i> B4v, <i>ozdobena</i> F4r
<i>ô</i>	o	<i>Turkow</i> 183r, <i>komorek ... mnoho</i> 183v, <i>řwoy</i> 197v	o	<i>zmýti, fe powoli</i> B3r	o	<i>zmýti, fe powoli</i> B1v
	ô	<i>ziđow</i> 183r				

CestKabK			CestKabD			CestKabS		
ou	au	<i>paufftie</i> 182v, <i>raur</i> 184r, <i>raufky</i> 205v	au	<i>tau trubau</i> B6v, <i>domltauwal</i> D4r, <i>poraubij</i> F5v, <i>shlédhanti</i> G1v	au	<i>wyfednau</i> D3v, <i>přítáhnutí</i> G4v, <i>zaumyfla</i> H1r		
p	p	<i>kupeczke</i> 185r, <i>prziiegel</i> 204v	p	<i>prawili</i> I3v, <i>do Egipta</i> H3v	p	<i>nepytlugij</i> C1r, <i>palmowij</i> H2r		
	pp	<i>wepprow</i> 202v						
	ṗ	<i>kupeczkých</i> 189r, <i>lopatami</i> 196r						
r	r	<i>horko</i> 184r, <i>czyrmezczetma</i> t., <i>dobre</i> 200r	r	<i>prošřed Kláfftera</i> E1r, <i>Cžyfterny</i> E8v, <i>dworu</i> H3v, <i>drwy</i> I8v	r	<i>čtyry ašpry</i> H2r		
	ř	<i>okráffleneho</i> 200v						
			ř	<i>šmřdij</i> D7r, <i>čyfterny</i> E8v	ř	<i>řádu přwnie</i> Cieřkwe A2r, <i>dowřchu</i> H1v		
ř	rZ	<i>bez morzie</i> 182v, <i>rziedke</i> 200r	rZ	<i>Przedmluwa</i> A5v (v titulu), <i>Rzeczłkých</i> A7v, <i>Rzjmané</i> B1r, <i>rziekáme</i> D6v, <i>potrzebij</i> geřf G3r	rZ	<i>Rzekowé</i> A4v, <i>Rzjmané</i> t., <i>Cžyfarz</i> B1r		
	rž	<i>morže</i> 183r, <i>tržetich</i> 194r, <i>vmržela</i> 195r, <i>potrzeba</i> 213v						
	rZi (před a)	<i>weczierzial</i> 190v, <i>rziady řazene</i> 200r						
	rž	<i>zwierzata</i> 185v						
			ř	<i>dwéře</i> E1r, <i>žoldneer</i> H3v, <i>řeky</i> I3v	ř	<i>zbořeno</i> D3v, <i>potřeba</i> D4r/v, <i>přjklad</i> H1v		
s	f	<i>dofiti</i> 212v, <i>fluzby</i> 183v, <i>prziief</i> 182v, <i>štiem</i> 204a	f	<i>nařtuncy</i> B8r, <i>by fe ... neprawořt</i> řtala D4r, <i>powéřti</i> H4r, <i>řetnik</i> H6v	f	<i>Wlasřké</i> A3v, <i>na řtuncy dořuffij</i> C1r, <i>řpuřtnauti</i> F4v		
	s	<i>řluzbu</i> 183v, <i>řuditi</i> 206r, <i>przes</i> 182v, <i>s kterymz</i> 204a	s	<i>vřás</i> A6r, <i>řtakowymy lidmi</i> A6v, <i>řhlédhanti</i> G1v, <i>rausřlyt</i>	s	<i>lecyakés</i> F1v, <i>řté řkály</i> F3v, <i>řhuory</i> F4v		
			S	<i>Seřfrau</i> A6v, <i>Šřetlau</i> B7r	S	<i>Šwátostfi</i> F1v, <i>řyna</i> L2v		
	řf	<i>řziffie</i> 185v, <i>řzeřfky</i> 201r, <i>mařřa</i> 202r, <i>řuzhaffonu</i> 187v						
	ř	<i>řadeřat</i> 182v, <i>řem</i> t.						
	ZS, Zř	<i>kdez ře řfchazie biele morže z s černy(m)</i> 184v, <i>mozřaznych</i> 186r, <i>řřezali</i> , <i>řřklad</i> 189r, <i>řřlednuti</i> 190v, <i>řřkalu</i> 196r, <i>řřrazny</i> 208v						
	řz	<i>neřřnadnye</i> 216r						
	Z	<i>z řlevami</i> 187r, <i>řkrzie</i> 193v, <i>z baznij a z řtrachem</i> 194r, <i>z řwymy wcziedlniky</i> 194v, <i>zpatřiti</i> 207v						
			sř	<i>řmpresřora</i> A5v, <i>zaspě</i> E2r	sř	<i>řmpresřora</i> A1v, <i>mařřa</i> D1v, <i>zaspě</i> D4r		

	CestKabK		CestKabD		CestKabS	
š	ř	<i>špieř</i> 182v, <i>prziřli</i> 208v, <i>groř</i> 209v	ř	<i>řřukwerkem</i> B6v, <i>zawěřeny</i> B7r, <i>Klášřer</i> E1r, <i>pěřřky</i> H4r	ř	<i>dořřřij</i> C1r, <i>geřřie</i> F4v, <i>wřěcky</i> G1r
	řř	<i>řřybenicze</i> 191v, <i>řřiroke</i> 204r	řř	<i>řřřukwerkem</i> B3v, <i>řřa(m)mlaty</i> B7r	řř	<i>řřamlaty</i> B4v
	-řř	<i>nařř wuodeze</i> 193r	-řř	<i>nebudeřř</i> A8v, <i>grořř</i> G6v	-řř	<i>Goliášř</i> D4r, <i>nařřpieřř</i> G4v
	řři (předa)	<i>wřřiak</i> 202r, <i>řřřřial</i> 204r, <i>balřřia(m)</i> 208v, <i>řřrawli</i> 211v				
	řř	<i>pržes pauffřie</i> 182v				
			ř	<i>Lukáš</i> A7v, <i>damařřkau</i> C8r, <i>towariř</i> E8v, <i>groř</i> H2v, <i>wyřřřij</i> H6v		
			řř	<i>kařřie</i> I6r		
t	t	<i>zlatych</i> 193v, <i>neprawořř</i> 194r, <i>platno</i> 204r, <i>plat</i> 206v	t	<i>zlatých</i> A7v, <i>teče</i> B6v, <i>bohaticj</i> H3v	t	<i>ořřatek</i> C1r, <i>toho měřřečka</i> H2r
	tt	<i>ořřatnie</i> 187r, <i>řřorřina</i> 189r, <i>lottr</i> 193v, <i>bratřřie</i> 202v, <i>platt</i> 203v, <i>plattno</i> 204r, <i>zlatto</i> 207r	tt	<i>zlatto</i> G5r, <i>zlatých</i> H3v	tt	<i>zlatto</i> I3v
	th	<i>wrczeneho mytha</i> 188v, <i>zlathe wratiti</i> 194r, <i>obyczieg tenth</i> 202v, <i>Anthyochoye</i> 188v, <i>Bethanye</i> 190v	th	<i>Leetha</i> A5r, <i>Lithomyřřle</i> B1r, <i>žerth</i> H8r	th	<i>Lijthomyřřle</i> A1v, <i>mýth</i> N2r, <i>Létha</i> N4v
	ř	<i>mil bezdwi padeřřai</i> 182v, <i>řřzi t.</i> , <i>geřřli</i> 184r				
ř	t	<i>pakiř</i> 184r, <i>protol</i> 188v; <i>chřiel</i> 182v, <i>řřzetieho</i> 189r, <i>choditi</i> 216r, <i>řřieczti</i> 190v	t	<i>powěděti</i> B6v, <i>křřřřiany</i> C6v, <i>dořři</i> H3v, <i>čřřie</i> 18v	t	<i>wřřawěři</i> B4v, <i>chřřeli</i> C1r, <i>křřřřané</i> F1v
	ři (předa)	<i>prziřřiali</i> 194v, <i>křřieřřiane</i> 213v	ři	<i>křřřřianuo(m)</i> K3r, <i>křřřřian</i> t.	ři	<i>Křřřřian</i> B2v, <i>Křřřřianuo</i> C4v, <i>skřřřřřiany</i> D2v
	yt	<i>tuot</i> 216r				
	tt	<i>onynoti</i> 218r				
			ř	<i>zwlášřři</i> A6v, <i>měřřřřan</i> F8v		
			ř	<i>wial</i> E4v, <i>děřřři</i> I3v	ř	<i>tohoř</i> F4v, <i>Měřřřřianuo</i> L1v
u	u	<i>řřuzbu</i> 183v, <i>řřudena</i> 184r	u	<i>wřřizuge</i> A5v, <i>klemutá</i> F8r, <i>muž</i> H3v	u	<i>Ođtud</i> B4v, <i>putugiece</i> D3v
	v	<i>wřřawicznie</i> 183v, <i>nevhođi</i> 184r, <i>wkoho t.</i> , <i>navezenij</i> 192r	v	<i>wnás</i> A6r, <i>wčřřinil</i> D4r, <i>provmenřřenij</i> E8v	v	<i>wpokogiti</i> A2r, <i>wkaždě řřolice</i> B4r

	CestKabK		CestKabD		CestKabS	
ú	u	<i>moraví/ku 182v, suditi 206r</i>	u	<i>fu C4r</i>		
	v	<i>vmyfl 184v, vrzednik 193v, vzkoř 200r</i>	v	<i>vřednjicy B4r, načřřy vhy D8v</i>	v	<i>vřednjicy B2r, vmyfl B2v, vdolij D4r</i>
	ú		ú	<i>rozmlúwanije A6v, fwatú t., welblúdy G1r, berú 13v</i>	ú	<i>okřihlý B3r, pekú C1r</i>
uo	uo	<i>komuorky 184r, nemuož 216r</i>	uo	<i>Ziduo B1v, žoldněřuoow G1r, kluoře G1v</i>	uo	<i>opatruoj L1v</i>
ů			ů	<i>prewětú B6v, komírka E4v, mığ E8v, fwarohúw F6r</i>	ů	<i>kdež kto mığ C2r, komírka F3v</i>
					ú	<i>pužytek F4v</i>
v	w	<i>poznaw 194r, opravowati 200r, wzaczna 208r</i>	w	<i>welmi weliké D4r, mlúwili G1r, chowal H3v</i>	w	<i>prwnie Cierkwe fwaté A2r</i>
	ŵ	<i>moraví/ku 182v, dohúowa t.</i>				
y	y	<i>bez wody 182v, čtyřzije 195v, dary t., bylo 204r</i>	y	<i>čtyřy přřy B7r, Gerycho F1r, yakoby H3v, drwy 18v</i>	y	<i>ceřy B4v, wyfoké H1v, ploty H2r</i>
	í	<i>Jazika 183v, czřizí 184r, korito 195v</i>	í	<i>towariš E8v, Dactile G4v</i>		
	ý	<i>kazde te gednotý 183r, na čtyřzi vhlý 196v</i>	ý	<i>yakoby řekl čeřky zloděg B5r, vměl geřf rausřky G1v</i>		
ý	y	<i>gymymi 182v, Šyra 203v</i>	y	<i>něyaky A7r, z hořřinřkych B4r, někerřych 13v</i>	y	<i>toliko řamy berany M3r, řychal N1v</i>
	í	<i>zlatimi 206r</i>			ý	<i>mnohých dobrých lidř A1v, řyden H1v</i>
			ý	<i>vmýwagij B6v, giných F8v, Nylus G1r</i>		
z			ij	<i>lid neznámij C2r</i>		
	z	<i>zapřzeli 193v, kazal 194r, bez vody 182v, z hor 185v</i>	z	<i>žbázně D4r, bezpeněž E4r, zyma 13v</i>	z	<i>země B4v, zdruhého H2r</i>
	ž	<i>gežero 185r, peníze 193r, kařal bití 194r</i>				
	Zi (před a)	<i>kazial 186v, 195r</i>				
ž	ž	<i>žbieragi 196r</i>				
	z	<i>giz 182v, kazde 183r, lezi t., ze 184r, az 204v</i>	z	<i>potěch zlabiech teče [woda] C5r</i>		
			Z	<i>Zidé E7v, Zoldánowých G1r, Zoldneeřy H3v</i>	Z	<i>Zidé A4v, Zidowka K3r</i>
	ž	<i>knyeže 188r, že 194r, niže 196r, knieřat 202v, muže 205v</i>	ž	<i>wážyli D4r, žádných E4r, wěže H2v, žoldneeř H3v, když 13v</i>	ž	<i>než D3v, knieřat G4v, žid H1r</i>
	Zi (zvl. před a)	<i>knieřiat 191v, vydrzial 194r, zie 197r, kařřie ryziowe 215v</i>	Zi	<i>Zioldánowi K2r</i>	Zi	<i>Ziateč B4v, Zioldneeřy G4v, Zioldánem H1r</i>
ž	<i>kterziž 183r, kařřdy 209r</i>					
		Zě	<i>Zě když H6r, Zěny 17r</i>			
		Zá	<i>Záteč B7r</i>			

Hlásková a morfologická stránka pramenů

Rukopis (CestKabK) je na dobu svého vzniku hláskoslovně i morfologicky poměrně archaický.

Rukopisný zápis dokládá probíhající proces hláskových změn *ó > ou* (komórka 198v i komuorky 184r, *móž* i *muož*, *dóm* i *duom*, ale jen *buoh*),³¹ *ú > ou* (*jsú*, *sú* i *jsou*, *přes púšťě dlúhé* 187r i *přes poušťě dlúhé* 182v) a zachování nemonoftongizovaného *ie* a nediftongizovaného *y*. Nové dlouhé *ů* vzniklé z *ó* není doloženo, neproběhla změna tautosylabického *aj > ej* (největší 188r, *najviev* 216r). Zřídka je doložena přehláska *o > ě* (*křevie* 199v, *ohniev* 215r), hojně jsou naopak případy poklesu jotace *ie > é* (*pacholku ... najšpatnějšému* 183v, *ta zvieraťa křičě* 183v, *měsece listopadu* 187r, *přiekop hluboký ... přékop vodný obé* 189r, *zločince rozličné věšě* 191v, *řekají* 201v), písemně reflektována je též změna *ie > é* po *l* (*v ... lampách ... dřeveným olejem pálé* 197v) a úžení *é > í* (*údolé* 193r i *údolí* 195r).

Charakteristický je pro rukopis hojný výskyt depalatalizace retnic (*rour meděných* 184r, *mísy dřevené* 200v, *veže okružlá* 209v), zřídka jiné palatály (*temi* 206r).³² Vyskytují se průvodní vokály (*mirskati* 194r, *tepruv* 200r) i vývojově progresivní jevy: protetické *v-* a dobově podmíněné formy slov, užívané nezřídka paralelně se základními podobami lexémů (*u ... vohně* 187r i *ohněm* 187v, *vo-votce* 189r i *ovotce* 191v).

Dostí hojně jsou případy dloužení vokálů po předložkách (*na huoře* 192v, *z buoku* 210v) a sekundárního dloužení vyvolaného kvantitou základního tvaru slova (*buoha* 192r, *buohem* 200v, *s vuozy* 214v, *v ... duomě* 186r) nebo kvantitou slova příbuzného (*buoží* 192v, *zbuoží*).³³

31 U hojně se vyskytujících forem, výčtů koncovek atp. neuvádíme lokaci.

32 Ale též *veže* 195v, *měděného zoor*. – Depalatalizace je nářeční jev typický pro tuto oblast, srov. Quido HODURA, dílo cit. v pozn. 19, s. 7–8.

33 K tomuto jevu viz Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého 3/1. Tvarosloví 1. Skloňování*, 2. vydání. Praha 1960, s. 67. Dloužení (zvl. *o > ú*) se později stává jedním z charakteristických rysů litomyšského dialektu (srov. Quido HODURA, dílo cit. v pozn. 19, s. 10).

Hláskoslovný stav se odráží i v morfologii pramene: v rukopisu se vyskytují tvary gen. pl. mask. zakončené především na *-óv*, řidčeji *-uov* (*kupcív*, *domív*, *židív*; *vozuov*, *domuov*), koncovka *-ův* není doložena; dat. pl. mask. má až na jedinou výjimku (*žoldněřuom* 183v) pouze zakončení *-óm* (*křestánóm*, *Turkóm*); v lok. pl. o-kmenových mask. a ja-kmenových fem. výrazně převažuje koncovka *-iech* (*mlýniech*, *slúpiech*; *zemiech*, *kuchyniech*).

Písař se nesnaží zapisované tvary nikterak unifikovat, takže se vedle sebe v textu nezřídka ocitají formy odrážející různý stupeň hláskového, potažmo morfologického vývoje (*přes poušťě dlúhé* 182v, *veže ... velmi široká a potom čím vyšie, vždy užší* 209v, *židív jest mnoho písaruov u žoldána* 214r).

Rukopis dokládá možné užití duálu (*v bázni sva oba byla, když sme tam byli* 197v, *skála na dvě straně rozdělená* 198v, *byla se nám dva pacholky roznemohla* 217r), plusquamperfekta (*byli jsú na tom miestě udělali kostel nový, než žoldán kázal jej zbořiti* 195r, *tak sem byl velmi ustal, ... až sem se hněval na toho ciesaře* 204v) a ojediněle i aoristu (*u toho koryta sedíta dva starci* 208r) v mluveném jazyce na konci 15. století.

Staré tisky (CestKabD, CestKabS) zachycují hláskosloví češtiny v pokročilejším stadiu vývoje než předlohy rukopis. Příznačný je pro ně hojný paralelní výskyt jevů dokládajících starší i mladší vývojový stav a široká škála doložených vývojových variant.

Vzhledem k povaze a rychlosti šíření hláskových změn z centrální oblasti do okrajových území, ke stáří tisků a poloze Litomyšle nepovažujeme proces hláskových změn *ie > í*, *uo > ů*, *ú > ou* v této době za již nezpochybnitelně završený a neinterpretujeme všechny výskyty (di)grafů *ie*, *uo*, *ú* jen jako alografové varianty fonémů *í*, *ů* a *ou*, užitě z důvodů omezených technických možností tisku, záměrné archaizace tiskařského úzu spočívající v nápodobě úzu rukopisného³⁴ a/nebo potřeby dosáhnout vyrovnaných okrajů sazby.³⁵

34 K tomu více Karel KUČERA, Vývoj účinnosti a složitosti českého pravopisu od konce 13. do konce 20. století. *Slovo a slovesnost* 59, 1998, s. 178–206.

35 Jakkoliv ani tuto možnost nemůžeme beze zbytku vyloučit.

V textech souběžně zaznamenáme všechna stadia změny $ó > uo > ů$ (po *vóli* D B3r, S B1v, *komuorky* S B1v i *komůrka* S F3v, *muož* i *můž*, *buoh* S N1r, ojediněle též *bůh* jen S G3v), přičemž $ó$ je doloženo již pouze ojediněle v tomto spojení;³⁶ dále původní $ú$ i diftongizované ou (*neslůží* D E2v i *slouží* D D1r), nemonoftongizované ie i monoftongizované $í$ (*najviece* D C1r i *najvíc* D I7r),³⁷ nezúžené $é$ i zúžené $í$ (*obilé* S C2r i *obilí* S F4r). Oba tisky zachycují vývojový mezistupeň změn $ý > aj > ej$ (*sajra* D F6r, *rajži* D I6r, v tisku S nadto též *se ... zmajti* B2r, *vajše* M2r)³⁸ a zakončení $-ěn > -ín$ u n -ových participií (*vidien* D I3r, *zazdien* S D2v, *srozumieno* D K4v, S N4r již *srozumíno*). Kromě běžně se vyskytujícího náslovného $ú$ - (*úmysl* D K4v, *úzkost* S N3v) zaznamenáme ojedinělý případ jeho diftongizace v ou - (z *oumysla* D F4r, S H1r). Změna tautosylabického $aj > ej$ zůstává nerealizována (*najméně* D I4r, *najprvé* S D3v).

Stejně jako v rukopisu se i v tiscích paralelně vyskytují formy se zachovaným počátečním j - v pobočných slabikách i tvary bez něj (*jsme* i *sme*, *jsou* i *sou*), podoby téhož lexému s náslovným o - i s protetickým v - (*osm* D B3v i *vosmi* D B5v,³⁹ *osly* S B3v i *voslom* S D3v) a kromě základních forem lexikálních jednotek též jejich dobově podmíněné varianty (*něco* D I7v i *nětco* D F7r⁴⁰).

Zápisy typu *rozmlúwanije* D A6v, *zrozkázanj Zoldánowa* D H6r, *obywianie* S C2r, *dijwanij náffe* S I1v ukazují na zachování staročeské harmonie kvantity.

Rozkolísaný stav hláskosloví se projevuje i na úrovni morfologické, zejména ve jmenné deklinaci. Nejpočetnější repertoár tvarů vykazuje gen. pl. mužských u -, o - a jo -kmenů:

36 Jedná se ovšem pouze o naši interpretaci – tisky neužívají graf $ó$.

37 Ale jen *biedný*, *piesek* (D i S).

38 V koncokách se užívá stále pouze $ý$.

39 V S jen s o -.

40 V S jen *nětco*.

doloženy jsou koncovky $-uov$, $-uo$, $-ův$ i $-ů$ (*domuov*, *křestianuov*, *potokuov*, *obyčejjuov*; *židuo*, *křestianuo*, *vozuo*, *kupcou*; *domův*, *křestianův*, *hrobův*; *křestianů*, *mlýnů*, *potoků*, *národů*), přičemž preferovány jsou vývojově starší tvary: v tisku D se častěji vyskytují formy se zakončením na $-uov$, $-uo$ než $-ův$, $-ů$, tisk S je upřednostňuje ještě zřetelněji – koncovku $-ův$ používá málo, $-ů$ velice zřídka (jen *žoldněřů* C1v, *zvonů* F1r).

V dat. pl. mask. již nepředpokládáme zachování původního zakončení $-óm$, zápisy typu *paštýřom* D D7r tedy interpretujeme jako formy se sekundární nářeční koncovkou $-om$ a přepisujeme jako *paštýřom*. Koncovka $-uom$ se v tisku D vyskytuje zřídka, v tisku S málo, zakončení $-ům$ není doloženo vůbec.

Lok. pl. mužských o - a jo -kmenů se v porovnání s rukopisem vyznačuje nápadnou vývojovou progresí: původní koncovka $-iech$ je sice ještě užívána (*žlabiech* jen D, *mlýniech*, *bratřiech* D i S), v řadě případů ji však už nahradila mladší hlásková forma $-ích$, které zcela převažuje (*spisích*, *slúpích*, *vozích*, *veľbloudích*).

Pod vlivem staršího rukopisu zůstávají v tiscích zachovány tvary duálu (početně mírně redukované), plusquamperfekta i aoristu.

Celkově tisk S vykazuje mírně konzervativnější přístup k jazyku, než zaznamenáme u tisku D. Kromě četných jednotlivě se vyskytujících archaičtějších forem hlásko- a tvaroslovných se větší míra konzervativnosti tisku z r. 1542 projevuje ve dvou případech: v uvádění nezjednodušených souhláskových skupin typu *řečští*, *turecký*⁴¹ (D: *řecké*, *řečtí*, *turecký*, *prorocvie*, *kupectvie*, *ejiptské* i *ejipským* – S: jen *řecké*, *řečtí*, *turecký*, *ejiptské*; *prorocvie*, *kupectvie*) a v preferenci starších tvarů čeledi slovesa *dlažiti* (D: *vydlažděno*, *dlaždění* obé B6v – S: *vydlaženo*, *dlažení* obé B4r). V tisku S se také vyskytuje více případů zvrtné analogie. Ostatní hláskoslovné i morfologické rozdíly mezi oběma tisky jsou podružného charakteru.

41 Oproti rukopisu a nezřídka i tisku D se vlastně jedná o rekonstruování staršího stavu.

Úpravy Adama bakaláře

Vlastní text Kabátníkova vyprávění je v tiscích tlumočen dle rukopisného originálu velice věrně, jen s malým množstvím úprav nepodstatného rozsahu a dopadu na celkový rozsah, styl i vyznění textu.

Původní záměr Adama bakaláře byl ale zjevně jiný – první folia tisků svědčí o tom, že zamýšlel text formálně, obsahově i syntakticky upravovat. Úvodní pasáže textu jsou členěny na odstavce, případně jsou nová témata opticky oddělena v rámci jednoho řádku alespoň pomocí několika vynechaných liter.⁴² Text je nezřídka krácen (*než to viem, že tu ještě dobré bydló za penieze sobě učiniti muož, ktož je má, a svobodně sobě činíti v jiedle a v pití* K 184v – *než ještě dobré bydló muož sobě učiniti v jídle a v pití za peníze, kto je má* D B4r, *než žádný žid, Řek ani křesťan* K 183r – *žid ani křesťan* D B2r). Adam též koriguje a upravuje faktografické údaje podle svých znalostí (... *z Krakova do Lvova, také jest mil padesát* K 182v – *až do Krakova, jest cesta snadná. Potom se bráti do Lvova, jest mil 60* D B7r) nebo představ a domněnek (v *tom stole čtyrmezčétma rour meděných* K 184r – *osm rour měděných* D B3v). Přistupuje i k inovacím skladebným – záměrně redukuje zvláště množství vztažných vět (*A odtud jsme jeli do jednoho města, kteréž slove Angarie*. K 187r – *Odtud sme jeli do jednoho města řečeného Angaria*. D B1r).

Přes prvotní nepochybnou snahu o úpravu předlohy ve smyslu jejího zhodnocení a uvedení do souladu s osobní představou kultivovaného textu znění cestopisu ale zásadním způsobem formálně ani obsahově nepřepracovává, neinovuje, nez kvalitňuje ani neobměňuje a již po krátké době a úpravě nemnoha folií od svého původního záměru upouští zcela. Nadále pak do textu zasahuje pouze úpravami jednotlivostí a detailů,

42 Ukázka takovéto úpravy je uvedena na s. 85, 96 a 113.

a to většinou způsobem nepříliš kreativním. Provádí především úpravy pravopisné, hlásko- a tvaroslovné a nerozsáhlé (rozsahem i dopadem) změny skladebné a lexikální.⁴³ Ne všechny provedené změny jsou ale náležité a prospěšné – na základě neznalosti reálií Adam bakalář text na řadě míst upravuje chybně (*když po něm [písku] jedeš, tehdy se velmi práší* K 302v – ... *jdeš...* D F6r, *tvář jejie [muslimské ženy na veřejnosti] jest všecka zakryta čistým tafartem černým* K 216r – *červeným* D 17v). Mění zvláště jména zemí, a to nejenom exotických (*do země adzamské* K 187r – *adryánské* D B7v, *keréžto město dělí zemi múřenínskú s zemí turkmanskú* K 188v – *tureckú* D C2r, *a ten [sultánův dvořan] byl jest z země vlaské* K 201v – *vařasské* D H3v). Neznalost cizího jazyka je také příčinou kuriózní chyby v pojmenování žirafy (v *Ejptě viděl sem zvíře velmi divné, kteréhož sem prvé nikdy neviděl ani o něm slyšal, kterémuž zvířeti říekají diavant* K 216v – *diamant* D K1r). Kompozici, strukturu ani obsah textu Adam bakalář neupravuje.

V důsledku toho si výsledný text cestopisu i nadále zachovává autentický mluvený styl vyprávění obsahující množství případů porušení gramatické shody, opakujících se, nadbytečných či naopak chybějících větných členů, vyšinutí z větné stavby, atypicky užitých příklonek, přístavek, obsahových dodatků, nedokončených výpovědí atd.

Převážná část gramatických a syntaktických nedostatků předlohy zůstává neopravena, oproti rukopisu se ale jednoznačně zvyšuje pravopisná a hláskoslovná úroveň textu – doplněna jsou všechna chybějící slova, potlačena a opraveny jsou některé chyby a částečně i nejednotnosti zápisu, odstraněny jsou výskyty nenáležité znělosti konsonantů. Z případů usnadnění artikulace

43 Detailní popis a typologie provedených změn jsou uvedeny v ediční poznámce k elektronické edici tisku D, viz Miloslava VAJDLOVÁ (ed.), Martin KABÁTNÍK, *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492* [online]. *Starý tisk tzv. Drážďanský: Litomyšl: Alexandr Plzeňský, 1539*. Praha 2015, <<http://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni.aspx>>.

a zjednodušení souhláskových skupin v proudu řeči jsou v tisku doloženy už pouze ty, které se ukázaly být vývojově progresivní (*křesťané řečtí* K 196r – *řečtí* D D7v, *kupečství* K 204r – *kupectví* D F6v, *dvanáste* K 205r – *dvanácte* D D7v), kdežto u substandardních forem byla restituována náležitá složitější hlásková struktura slova (K: *cnosti, městkým, praské, vdycky, otud, mnostvie, přehléd* – D pouze: *ctnosti, městským, pražské, vždycky, odtud, množstvie, přehlédl*).⁴⁴

Tendence k dosažení vyššího standardu („zespisování“) textu se projevuje i v odstranění poklesu jotace (K: *dřev času, císařská, kněžé* – D: *dřieve času, císařská, kněží*), depalatalizovaných podob (K: *meděných, dřevené, veže* – D: *měděných, dřevěnné, věže*) a přehlásky 'o > ě (*ohniev* K 215r – *ohňuov* D 15r).

Transkripční zásady

Cestopis Martina Kabátníka je vydáván v transkripci do novočeského pravopisného systému. Při přepisu v obecných principech postupujeme podle zásad stanovených Jiřím Daňhelkou,⁴⁵ Milanem Kopeckým⁴⁶ a Josefem Vintrem,⁴⁷ přičemž respektujeme specifika jednotlivých pramenů i doby jejich vzniku.

44 V tisku D zůstává zachována toliko forma *ejipský*, užívaná souběžně s podobou *ejiptský*, tisk S odstraňuje i tu.

45 Jiří DAÑHELKA, Směrnice pro vydávání starších českých textů. *Husitský Tábor* 8, 1985, s. 285–301.

46 Milan KOPECKÝ, K vydávání památek 16. a 17. století. *Studia Comeniana et historica* 7, 1977, s. 7–22.

47 Josef VINTR, Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické* 121, 1998, s. 341–346.

Text rukopisu (základního textu edice) není formálně strukturován způsobem, který by bylo možné beze zbytku převzít, proto jsme ho rozčlenili do odstavců, souvětí a vět podle pojednávaných témat a na základě syntaktických principů současné češtiny; toto námi předkládané dělení však na řadě míst považujeme za diskutabilní.

Při přepisu používáme novočeskou interpunkci, v případě potřeby jsme na několika místech doplnili uvozovky označující přímou řeč, zachycenou v textu. Diakritická znaménka užívaná v jednotlivých pramenech převádíme na novočeskou normu, římské číslice nahrazujeme arabskými. Velká počáteční písmena píšeme ve shodě se současným pravopisným územ, nerespektujeme tedy písařovu nedůsledně uplatňovanou tendenci k psaní velkých písmen u depropriálních vztahových adjektiv a místních a osobních jmen.⁴⁸ Písařské a typografické zkratky, jejichž repertoár se nikterak neodlišuje od běžné dobové praxe, rozepisujeme bez signalizace; zachováme dobově příznačnou textovou zkratku *s.* (*s. Pavla*), tj. nepřepisujeme ji podle novočeského úzu jako *sv.* Slova cizího původu signalizujeme kurzivou, námi doplněné výrazy umístěním ve špičatých závorkách. Emendujeme zjevné chyby rukopisu i obou tisků. Na emendaci zapsaného/vysazeného textu, na zvláštnosti zápisu/tisku, na jejich dodatečné úpravě, možnost jiné interpretace atp. upozorňujeme poznámkou.⁴⁹ Znění pramene uvádíme v poznámce v uvozovkách, transkripci dobového textu, možný alternativní výklad atp. kurzivou. Hranice slov stanovujeme ve shodě se současným stavem češtiny; adverbialní spřežky přepisujeme v podobě, v jaké jsou zapsány v prameni, nejednotný způsob zápisu spřežky v jednotlivých pramenech ani napříč prameny nesjednocujeme.

48 Viz výše s. 45.

49 Ta je v případě tisků uváděna v soupisu různověstí.

Nezachováváme jevy povahy čistě pravopisné,⁵⁰ jevy povahy hláskoslovné uchováváme v míře odpovídající povaze a době vzniku pramenů.

Zachováváme všechny fáze vývoje českých vokálů doložené v pramenech. Proces hláskových změn *ie > í*, *uo > ú*, *ú > ou* nepovažujeme za nezpochybnitelně dokončený, i při transkripci textu tisků tudíž zachováváme ve shodě se zněním pramene formy s *ie*, *uo*, *ú* a obdobně ojedinělý výskyt starého dlouhého *ó* v lexikalizovaném spojení *po vóli* („powoli“ – *po vóli* D B3r, S B1v).⁵¹ V případě zvrtné analogie, zaznamenané v tiscích, však digraf *ie* transkribujeme jako *í* („vżiewagij“ – *užívají* D F2v, „prawiem“ – *pravím* S A4v). Tautosylabické *aj* i přechodový digtong *aj* vzniklý z *ý* přepisujeme ve shodě se zněním pramene („naywicz“ – *najwicz* K 214r; „sajra“ – *sajra* D F6r, „wayffe“ – *vajše* S M2r). Nezachováváme jotaci, ať již jde o jotaci náležitou („obyczieg“ – *obyčej* K 202v) nebo nadměrnou („Jozieff“ – *Jozef* K 196r).

Při transkripci grafů *i*, *y* užitých po souhláskách obojetných vycházíme z etymologie, slovtvorné skladby a morfologické struktury slova (zápisy typu „lide“ K 188r i „lydi“ K 183r transkribujeme shodně *lidé*, *lidi*). Ve shodě s převažující písařovou praxí a územ tisků píšeme v slovních základech po tvrdých souhláskách *y*, a to i ve slovech cizího původu („Anthyoche“ – *Antychie* K 188v, „Ný-

50 Tj. foném *s*, zapsaný kulatým *s* i dlouhým *f*, přepisujeme jako *s*; foném *r* tištěný jako *r* nebo *r*, transkribujeme jako *r*; tištěné spřežky s háčkem umístěným uprostřed ligatury jako spojení s háčkem nad druhým písmenem; grafy *i*, *í*, *y*, *ý* užitě v tiscích po sykavkách podle novočeských ortografických zásad, neboť nepředpokládáme zachování dočasně fonologického rozdílu *i* vs. *y* po depalatalizovaných sykavkách (srov. Jan Gebauer, dílo cit. v pozn. 8, s. 212–213; Arnošt LAMPRECHT – Dušan ŠLOSAR – Jaroslav BAUER, *Historická mluvnice češtiny*. Praha 1986, s. 119–120, též 92n.) atp.

51 Nepředpokládáme tedy, že příslušné grafy a digrafy jsou jen alografovou variantou fonémů *í*, *ú* a *ou*. – Pro zřetelnost a vzájemné odlišení uvádíme v této pasáži transliterovanou podobu citovaného slova či spojení v uvozovkách, transkribovanou kurzivně.

lus“ – *Nýlus* S M2r). V případě rukopisu takto přepisujeme i jméno *Kristus* („kryftus“ – *Krystus* K 194v), u tisků zohledňujeme doložený vývoj a pozvolný příklon k latinské či latinizované formě slova⁵² a píšeme *Kristus*.

Kvantitu vokálů uvádíme v souladu s poznatky o jejím dobovém stavu a ve shodě se zněním pramene (s eliminací chybných zápisů). Konkrétní podoby zachycené v pramenech ovšem její rekonstrukci příliš neusnadňují – rukopis kvantitu až na nečetné případy⁵³ neznačí vůbec, oba tisky ji signalizují dosti nespolehlivě („býwa“ D I3v, „sem ... flychať“ N1v). V případě kolísajícího způsobu zápisu téhož lexému ve zdrojovém textu volíme prepis s kvantitou nepříznačovou („hľadká“ S H2v, „hľadká“ S N1v – obě *hladká*);⁵⁴ základní nepříznačovou, ale nedoloženou kvantitu nerekonstruujeme (ve shodě se zněním pramene přepisujeme „přednim“ – *přednim* D D3r, „snim“ – *s nim* S E1r, „zagednim“ – *za jedním* D G3r).⁵⁵ Předložky a předpony *s*, *z* ponecháváme ve znění podle pramene, pokud toto není v rozporu s fonologickými principy češtiny („zdawide(m)“ – *z Davidem* K 193r, „nezwlczegi“ – *nezwláčeji* K 213r). Depalatalizované podoby ponecháváme bez korekce („medienych“ – *meděných* K 184r, „wezie okruhla“ – *veže okružlá* K 209v). Graf *g* před předními vokály ve slovech domácího i ci-

52 Tisky užívají podoby *s i i y* („kryfta“ i „kryfta“ D obě E2v, „Kryfta“ S A3r, „Kristus“ S E2v).

53 Viz výše s. 44.

54 Diskutabilní je toto řešení v případě prepisu substantiv *měštěnin*, *Kabátník* a *můřenin/mouřenin*, jež jsou opakovaně tištěna s krátkým i dlouhým *i* (Quido HODURA, dílo cit. v pozn. 19, na s. 12 upozorňuje, že v městské mluvě Litomyšlska se v této pozici vyskytuje krácení), a u adverbii *česky*, *roussky*, jež jsou v tisku D vysazeny s krátkým i dlouhým *y* (HODURA, s. 11: „Adverbia hezky, česky, německy mívají často *y*“); rozkolísaný způsob zápisu dlouhého a krátkého *i*, y nám ale neumožňuje přijmout jednoznačně správné řešení.

55 Srov. též Quido HODURA, dílo cit. v pozn. 19, s. 13.

zího původu transkribujeme jako *j* („*geczmen*“ – *ječmen* K 187r, „*Gencziarzo(m)*“ – *jenčářóm* K 183v, „*wEgiptie*“ – v *Ejiptě* K 214r). V přepisu variant z tisků D a S zachováváme dvojí *l* (střední *l* a tvrdé *l*), neboť respektujeme předpoklad, že praxe tisků odráží odlišnou lokální výslovnost fonémů⁵⁶ („*le(m) llyflet*“ – *sem slyšel* D G3r, „*lefowé welicy*“ – *lesové velicí* S H2r).

Slova přejatá přepisujeme ve shodě s českým fonologickým systémem („*vrczeneho mytha*“ – *určeného mýta* K 188v, „*dactilow*“ – *daktylów* K 203r); výjimku představuje exkluzivní výraz *text*, který ponecháváme ve znění použitým ve všech třech variantních exemplářích památky („*text*“ – *text* K 207r, D G5r, S I3v).

Neetymologické a neslovotvorné gemináty doložené ve slovech domácích i cizích v přepisu nezachováváme („*daffinowe*“ – *dafinové* K 185v, „*zlatto*“ – *zlato* K 207r) s výjimkou dobově příznačných podob látkových adjektiv („*dřewěnného*“ – *dřevěnného* D I4r, „*měděnných*“ – *měděnných* S 82r). Náležitě gemináty chybějící na morfolgickém švu slov domácích nebo lexémů v češtině tvořených nedoplňujeme („*naywyflym*“ – *najvyším* K 202v, „*Otud*“ – *otud* K 204r, „*wzemi Raulke*“ – v *zemi rouské* K 182v) a nerekonstruujeme ani náležité znění dalších hláskově zjednodušených souhláskových skupin („*wdycky*“ – *vdycky* K 185r, „*prafke*“ – *praské* K 190v, „*Egipłke*“ – *ejipské* K 202r, „*mnoftwie*“ – *mnostvie* K 206v).

56 Srov. Jaroslav PORÁK, dílo cit. v pozn. 8, s. 81–83. K vývoji a distribuci *l*, *ḷ* srov. Jan GEBAUER, dílo cit. v pozn. 8, s. 353–364, k následnému nářečnímu vývoji srov. Jaromír BĚLIČ, *Nástin české dialektologie*. Praha 1972, s. 28–29; František CUŘÍN, *Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech*. Praha 1967, s. 33–34, 167; *Český jazykový atlas 1*. Praha 1992, s. 60–61. – Existenci nářečního rozdílu mezi *l* a *ḷ* dokládají v tiscích i podoby lexémů *blíšťeti se*, *blískati se* (místo obvyklého *blyšťeti se*, *blýskati se*: „*bljijjkaa je*“ D F6r, „*je ... bljijjtij*“ S B4v), zachovávající etymologicky původní netvrdé *l* (srov. Jan GEBAUER, dílo cit. v pozn. 8, s. 364). – V rukopise tvrdé *l* nerekonstruujeme.

Struktura edice

Text cestopisu Martina Kabátníka uvádíme ve znění podle rukopisného záznamu z přelomu 15. a 16. století. Před vlastní text předřazujeme předmluvu Adama bakaláře převzatou z tisku z r. 1539 (z tisku D), a to včetně doplněného titulu tisku. V poznámkách pod čarou uvádíme emendované znění rukopisu, též zde upozorňujeme na zvláštnosti zápisu, na jeho dodatečné úpravy, možnost jiné interpretace textu atp. Za transkribovaným textem rukopisu následuje soupis textových variant z tisků D a S a malý diferenčních slovník.

Miloslava Vajdlová

Cesta z Czech do Geru
zaléma a Egipta Martina Kabát
níka z Lütomyssle. A na té cestě se
psaný rozličných zemí/Kragin/Mest a
zpuosobuow gich. A také obyčeguow
Lidů. Wnowě wytištěnaa. Leetha
Páne M° D° XXXIX°:

Titulní strana tisku z r. 1539
(Saská státní knihovna - Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech,
sign. 4 A 1029, fol. A5r)

Cesta z Čech do Jeruzaléma a Ejipta
Martina Kabátníka z Litomyšle a na té
cestě sepsaní rozličných zemí, krajin, měst
a zpuosobuou jich i také obyčeuou lidí, unově
vytištěná léta Páně Mho Dho XXXIXho

A5r

Předmluva Adama bakaláře, měštěnína
a písaře města Litomyšle
(Titul a předmluva byly převzaty z tisku z r. 1539)

A5v

I kterak jsem se tomu obrániti nemohl, abych neměl o tomto Martinovi Kabátníkovi oznámiti, kto jest byl a proč jest do Jeruzaléma chodit, žádán jsa za to od impresora i od mnohých dobrých lidí i sám to za věc slušnou usuzuje, poněvadž o tom již nemnohým vědomo jest.

Tento zajisté Martin Kabátník byl jest měštěnín města Litomyšle za panování urozeného pána¹ Bohuše Kostky z Postupic, tehdaž mincmeistra království českého slavné paměti. Člověk v školním umění neučený, však jináče v opatrnosti dosti umělý, jakož

A6r

1 Vytištěno „Pána Pána“ – lze interpretovat též jako *urozeného pána pana*.

tato knížka o něm svědectví dává. Lejk žádného jazyku neuměje krom svého přirozeného českého, jehožto přátelé a známí ještě až do dnešního dne u nás živi jsou, kterýžto byl přibral se do Litomyšle z Prahy z příčiny té, že jest svědomie svého při náboženství kněžském upokojiti nemohl i hledal, zda by toho dojiti mohl při bratřích (kteříž na ten čas nejlepší svobodu měli pod týmž svrchuřečeným pánem Jeho Miřostí, s nimiž týž pán jako jedno srdce byl i jich ochraňoval, aby se jim nátiskuov a bezpráví nedálo, neb ^{A6v} pán otec jeho byl bratrem a paní matka sestrou) i došel toho, totiž již řečený Martin, že jest také bratrem byl.

Když pak tu v Litomyšli bratřie staršie častá na ten čas spolu rozměluvanie mievali s mnohými znamenitými lidmi, jako zvlášť s Jeho Miřostí pánem svrchuřečeným, přičemž také i tento Martin Kabátník býval, vždy se na to ptajíce, byl li by jaký lid ještě kde na světě, ješto by se choval podlé způsobu a řádu prvnie cirkve svaté tak, jakž písma svatá o tom vypravují, žádajíce vždy s takovými lidmi jednotu svatú držeti a nechtiece žádní rotníci a sektáři býti. I uložili, aby některé osoby z sebe do cizích a dalekých krajin vyslali, aby oni to svýma očima přespatrii a ^{A7r} | shlédli, nechtiec na samých zpravách dosti mieti, kteréž jim dávány byly i od osob z těch krajin do Čech přicházejících, jakož o tom sami píší v spisích svých etc. I podvolili se v to z nich čtyři muži: bratr Lukáš dobré a svaté paměti, rodič a bakař pražský jeden, druhý Mareš Kokovec, člověk hodný řádu rytieřského, třetí již řečený Martin Kabátník a čtvrtý nějaký Kašpar z marek, jimžto bratřie náklad dali s pomocí mnohých dobrých i urozených lidí, zvlášť s Jeho Miřostí pána svrchu často jmenovaného, kterýž jim i fedrovní listy od Jeho Miřosti královské krále Vladislava slavné paměti zjednal, ^{A7v} neb bez toho nesnadně by mohli zvlášť těch časuov tam | projíti. A ti potom spolu jeli až do Konstantynopolim, odkudž se potom s dobrovolným svolením rozjeli. Bratr Lukáš pustil se do řeckých zemí, aby je projiežděl, Mareš Kokovec jeť skrze země taterské do Mozkvy, Kašpara, davše mu nětco zlatých, nechali ho tu, aby na ně očekával. Martin pak Kabátník, dostav nějakého žida, k Ejiptu a k Jeruzalému se obrátil, jakož tuto o tom vypisuje. Co pak tam zjednali, to těm, kteříž je poslali a na to náklad učinili, vrátivše se

vypravovali, čehož² u nás v Litomyšli ještě až dodnes svědkové živí a hodnověrní zuostávají, kteříž, když se to dálo, přítomní tomu bývali a ty věci přeslychali.

Odkudž se znáti dává, jaká jest | péče bratrská o to byla, ^{A8r} aby jednotu svatou drželi s těmi, kteříž by příkladem Krista Pána i cirkve apoštolské a podlé písem svatých se řídili i zpravovali, když sou se v takové práce i nebezpečnostvie vydávali, nákladu i zdravie svého na to vynaložiti nelitujíce. Jakož pak to nejednou učinili, neb potom ještě podruhé bratra Lukáše s druhým bratrem Tuomou písarem³ vyslali do Říma, aby prošel krajiny vláské i frankrejské etc.

Tento pak Martin Kabátník, že jest byl člověk velmi přívětivý a libých rozprávek, žádán jsa od mnohých lidí, aby spuřosob krajin, měst, lidí, jak tam na té cestě spatřil, i svých příhod, jak se mu na ní vedlo (o čemž jim často vypravoval), | vypsál. I učiniť jest ^{A8v} to k žádosti jich a jim i nám nevědomých věcí žádostivých k věděni jistou vědomost pozuostaviť.

Protož ty, milý čtenáři, znaje tohoto muže hodného viery, tiem jistějí zvědětí muožeš o způsobu dalekých krajin, tyto knížky přehlédaje, nevažíš tehdy sobě jich koupiti, neb tak za to mám, že toho nebudeš pykati. Měj se dobře.

2 Vytištěno „Cežhož“.

3 V tisku rukou škrtnuto „písař“ a nadepsáno „niemcē“, tj. *Němcem*.

Cesta z Čech k Jeruzalému. Ktož by chtěl jíti neb jeti bez vody 182v
a bez moře, kudyž sem já jel i šel z země české z Litomyšle přes
zemi moravskou a slezskou až do Krakova, cesta jest snadná a v počtu
jest mil bez dvou padesát. Potom se bráti z Krakova do Lvova, také jest
mil padesát, kteréžto město Lvov město jest v zemi rouské. Potom
se bráti z rouské země do země valaské až do města Šočavy a jest
mil také padesát. Od Šočavy k Dunaji počítají mil šedesát bez dvou.
Od Dunaje přes zemi tureckú jest jeti přes hory veliké a přes pouště
dluhé a někde města i vsi se nalézají na cestách, ale říedko a ve mnoha
mílích jedno od druhého, a to až do Konstantynapole. Do Konstan-
tynapole od Dunaje jeli sme tři neděle, než v počtu mil neviem, co
jest, neb se již od Dunaje míle nechtú.

Když jsme do Konstantynapole přijeli, viděl sem město veliké,
a což sem rozuměti mohl i s jinými, kteříž Prahy svědomi byli, že se
nám tak veliké zdálo jako tři Prahy, než já pravím jako puol třetie, než
spieš jest větší; ne ti, kteříž se mnú byli, pilně je ohlédajíc a spatřijíc,
že jest ještě větší než tři Prahy.

V Konstantynopoli v tom městě najde | lidi rozličných věr a ja- 183r
zykóv a každá viera nebo jednota mají své kostely a zprávcy: Řekové
a Římené, Turci a židé, a každé té jednoty jest velmi mnoho, však Turkóv
jest najviec a židóv. Turci kostelóv svých mají mnoho, než žádný žid, Řek
ani křesťan do něho nechodí, leč by chtěl jich vieru přijeti a obřezati
se dáti. Tehdy každého takového Turci přijmú a k němu se přívětivě
mají, lásku k němu okazujíc, dávajíc jemu penieze i jiné pomoci jemu
činiec, jakžto k němu milost má, tak se i dary k němu ukáže. Jakož se
mnozí na tureckú vieru dávají, a což sem rozuměti muohl, že najviec
proto, aby peněz dosti měli. Jakož sem jednoho viděl i znal, kterýžto
při tom času, když sem tam byl, dal se obřezati a přijal vieru jich, proto
sem nemuohl znáti, by co lepší byl než jako prvě, i zuostal u nich.

V Konstantynopoli jest hrad nad samým mořem vzdělaný
dosti nákladně a v ohradě jest veliké a na prostředně veliké hoře 183v
leží. A hned pod samú horú scházie se Bílé moře | s Černým mořem
a žádný koráb, kterýž plyne z Benátek, nemuož jinudy připlynúti
k Konstantynopoli než pod hrad ciesarský. Také ciesař turecký na tom
hradě dvorem jest ustavičně.

Cesta z Czech do Geru

zalema Bratra Martina Kabát
nůka z Lýchomyšle:

Tozby chtěl geti a nebo gů
ti bez wod a bez Moře ku
dy gsem yá gel a ssel z země
Czeské z Lýchomyšle přes zemi Mo
rawskou a Sléžskou až do Krakowa
gest cesta snadná. Potom se braati
do Lwowa. gest mil LX. To město gť
w Ruské zemi. Potom ze Lwowa
do Walasské země doměsta Soća
wy. od Soćawy k Dunagi. LX mil po
čůtagů. od Dunage přes zemi Tu
recskou gest geti přes hory weliké a
přes paussťe dlanhé. někde také Mě
sta y w sy nacestách se nalézagij. ale
riedko wemnoha mlech gedno od
B

Úvodní strana cestopisu. Tisk z r. 1539
(Saská státní knihovna - Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech,
sign. 4 A 1029, fol. B1r)

Cesta z Czech do Geru

zalema Bratra Martina Kabát
nůka z Lýchomyšle:

Tozby chtěl
geti a nebo gůti bez
wod a bez moře kudy
sem yá gel a ssel z ze
mě Czeské z Lýchomy
šle přes zemi Mora
wskou a Sléžskou až do Krakowa gest ce
sta snadná. Potom se bráti do Lwo
wa. gest mil LX. To město gest w Ruské
zemí. Potom ze Lwowa do Walas
ské země do města Soćawy. Od Soća
wy k Dunagi LX mil počůtagů. Od
Dunage přes zemi Turceskou gť geti přes
hory weliké a přes paussťe dlanhé. někde
také Města y w sy nacestách se nalézagij.
ale riedko wemnoha mlech gedno od
druheho: Od Dunage geli sine tři ne

Úvodní strana cestopisu. Tisk z r. 1542
(Švédská národní knihovna, sign. Teol. Reform. Luther 173 Dd,
fol. A4r)

Ciesar turecký jest pán bohatý velmi na stříebro, neb vdycky u jeho dvoru z samého z stříebra penieze dělají, kteřížto peniezi slovu aspry, a svým žoldněuom a jich jazykem jenčářóm obyčej má každý den službu platiti, a to rozdielně, jakož na kom vidí a jakžto zasluhuje. Některý má služby zapsáno sto aspróv na den, jiný puol druhého¹ sta, některý padesát, některý 30ti, chudší 20ti. To jest skoro obecno u něho platiti po 20ti najnižším služebníkóm, jakoby v Čechách nádvorníku nebo dělnému pacholku, ješto takový nic s vojnu činiti nemá, a již pak najšpatnějšému po čtyřech asprách na den. Aspra platí čtyři penieze bíelé.

V Konstantynopoli jest lázně veliká velmi a dielem čistým udělaná, v těchto zemiech našeho jazyka neslýchaná, mnohým ovšem nevidaná. V té lázni jest komórek velmi mnoho na różno sem² | i tam na všechny strany, že v nich zblúdí člověk a neuhodí z nich do obecnie lázně. Do té každé komórky, ktož do které chce, muož vjíti a zmýti se móž sám po vůli a v některé se také tři nebo čtyři myjí. A do té každé komuorky nebo lázničky teče voda teplá i studená. Svrchnic v nich žádných nenie než jedné lavice, na kterýž sedají, a ty jsú z čistého mramoru dělány, a jestliže se chceš shřieti, tehdy lehni na podlaze, pakliť jest horko, sedni na lavici a deštičku pod nohy podlož, kteréž sú hned k temu připraveny. Prostřed těch komórek jest jako světnice veliká, prostřed té světnice jest jako by byl velmi veliký stuol zvýší dvú piedí a jest na čtyři strany a jest čistým štukverkem děláno, všech barev kamením čistým, až se rozličně stkve. V tom stole čtyrmezecétma rour meděných, když vytrhneš z které šátek, tehdy stříká až do stropu v jedné teplá a v druhé studená voda čistá. A v té lázni veliké mnoho jest dveří na všechny | strany, ješto jimi chodie do těch malých lázní. A ktož se chce v té lázni mýti, dá aspru ten peniez a povolí sobě v nie, jakž se líbiti bude. Ta lázně slove césařská a z té lázně každý den dávají plat studentóm do koleje, neb jim to ciesar dal.

1 Zapsáno „druhe“.

2 Na spodním okraji stránky mladší rukou připsáno *lázeň v Konstantinopoli*.

Do Konstantynopoli³ nesmie žádný nésti a vésti vosku a soli. Pakli by které s toho dvého našli u koho z hostinských lidí, poberú jemu Turci všecko, což má, neb hned od toho zváštie úředníci jsou usazení, ješto kupce přehledávají a střehú toho velmi pilně.

Mohlo by se více něco psáti o obyčejí města a ciesari jich, ale pro ukřácenie zanechám. Než to viem, že tu ještě dobré bydlo za penieze sobě učiniti muož, ktož je má, a svobodně sobě činiti v jiedle a v pití. Než dále neviem, by je sobě člověk směl učiniti, zvláště křesťan a cizozemec.

A když smy jeli z Konstantynopole, majíce úmysl jeti k Jeruzalému, plavili smy se přes zátoku morskú, kdež se scházie Bíelé moře s Černým mořem hned tu u Konstantynopole, |⁴ a to plavenie⁵ naše mohlo býti za míli zšíří. A odtud smy neměli žádného vodného vezenie viac přes nic, bychom se plaviti měli až do Jeruzaléma.

Přeplavivše se přes tu zátoku, jeli sme přes hory velmi veliké, majíce přes ně tři dni cesty až do Bursy města ciesarského. A tu se míle nechtú, než slove den cesty. Bursa to město leží pod horami velmi velikými, ješto na těch horách sniech vdycky leží, z rok do roka nestaje. Bursa⁶ jest město bohaté na všechny věci kupecké, bohatější než Konstantynopole, neb jest město skladné, že odkudž koli a jaká kupectvie po zemi vezú, jinudy vésti anebo jeti nesmějí než do Bursy. V Bursy vína málo jest, ale vody jest dobré dosti, kteráž teče z těch hor sněžných.

Pravili mi, že mají prorocstvie o tom městě, že by bylo nějaké jezero na těch horách, kteréžto jest veliké velmi, a že by k tomu jezeru žádný z lidí nemohl pro příkrost těch hor a to jezero že by

3 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Vosk, sůl*.

4 Na horním okraji stránky mladší rukou připsáno *tu jest Bosphorus Tratius*.

5 Na rozhraní folií 184v a 185r zapsáno „a to plawanie | A to plawenye“.

6 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Bursa*.

185v se mělo někdy protrhnúti a vytopiti město.⁷ Také na těch horách zvieřata jsou | jako psi nebo jako lišky, kterážto v noci, když se lidé upokojí, zbiehají z hor a přiběhují až k městu a berú, což mohou dojíti a unésti, a zase na hory utiekají. Za to mám, že sú podobné k opicem, než neviděl sem jich, než slyšel sem. Jazykem tureckým sloví dafinové, českým neviem, kterak abych je jmenovati měl po jich jazyku než zloději. A když ta zvieřata křičé, mílo jich poslúchati, ješto divnými hlasy kvielejí, proměňujíc hlasy své podobné k malým dětem.

V Bursy v tom městě udělal ciesař na svůj groš duom hostinský,⁸ jazykem jejich slove *karvasar*, v těchto zemích nevidaný a snad z říedka slýchaný. A já již neviem, duom hostinský muož li ještě nákladnější býti, než jest ten. A duom ten jest tak veliký jako některé městečko. Prostřed toho domu jest rynek okružlý a podlažen jest kamenem alabastrovým velmi hladkým a prostřed toho rynku udělání sú čtyřé slúpové z kamene tesaného velmi čistí. Na těch čtyřech slúpiech udělán jest pěkný kostelík turecký, kterémužto říekají svým jazykem *nezčit*, a jest velmi čistě připravený. Pod tím kostelem jest udělána roura z čistého kamene mramorového a alabastrového | a prostřed té roury stojí slúp mramorový a v tom slúpe 186r jest 12te trub velikých mosazných a z těch všech trub teče voda do roury. Pak druhý slúp také mramorový stojí, od prvného muož býti na čtyři kroky, a ten slúp jest o osmi trubách mosazných a z těch trub teče voda do koryt kamenných. Pak v těch korytech napájejí koně, velblúdy, osly i jiná hovada, ale v prvním rouře k potřebám vodu berú.

A kdež koně stavějí, jsou tak skleповé čistí a velmi pěkně připravení, k tomu vzdymchování⁹, ješto v našich zemích málo jest tak pěkných, kdež lidé své poklady chovají. A komory, v kterýchž

7 Na spodním okraji stránky mladší rukou připsáno *Jezero*.

8 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Dům hostinský*.

9 Místo náležitého vzdymchování.

hosté bývají a zboží svá v nich chovají, jsou tak čistě připravené, ješto o nich v zemi české neb v jiné jest nesnadné rozprávěti, neb jest k pravdě nepodobno. Než ktož by viděl, ten by snadně věřil a více by o něm rozprávěl.

V tom duomě komory jsou dvoje, a jedny dole, druhé nahoře, a jsou všechny klenuté, a v těch pak komorách všecka svá zboží hosté chovají. A ktož do toho domu přijede, dá aspru ten peniez na den, již svobodu má podlé obyčeje jich | a měj, jakú chceš. 186v Do toho domu jest každému svoboda jeti neb jíti, židu, křesťanu, pohanu, zlému i dobrému. V tom domě jsou převétové velmi přípravní a před nimi jest čistě mramorem a alabastrem velmi hladkým štukverkem vydlaženo a na to dlažení teče voda trubami, jedna zhora, druhá dolu, a na ten převět nemož než bosýma nohama jíti pro tu vodu, kteráž po tom dlažení teče. A u každé stolice jest trúba a tú trubú teče voda čistá do kamene a tu sobě umývají ruce, nohy i jiné potřeby, neb oni ten obyčej mají. A takových převetův jest několik v tom domu.

Do toho domu jsou vrata nebo brána, velmi jsou čistě okrášlené a dělána jest z kamene z neobyčejného a velmi čistého rozličných barev, že se ty veřeje divně blýskají, že já o nich neviem pověděti. A nad branú jest kámen zavěšený, mož býti na tři prsty ztlúští, a ten kámen jest od některého silného muže prostřelený střelú ciesařskou, kterážto střela v tom kameni jest. Na pamět toho jest to zavěšeno, že jest ciesař kázal ten dóm ustavěti, jakož znamenie divná a rozličná všady, kdež jest co ciesař který ustavěl, | 187r viděl sem. Ještě více bylo by co psáti o tom domu, pro prospěch zanechám psáti.

A odtud jsme jeli do jednoho města, kteréž slove Angarie, v kteréžto jest mnoho těch řemeslníkův, ješto šamlaty dělají. A do tohoto města z Bursy jest 12te dní cesty. Okolo toho města již jsou púště veliké bez lesuov a hor málo, než roveň čistá. Angarie jest město veliké a leží jako Žatec. A to město jest ostatnie ciesaře tureckého a také země turecké dále není.

A odtud jsme jeli do země adzamské přes púšťě dlúhé. Země tak jest biedná ta a nuzná, ješto v nie nenie chleba ani dřevie, než miesto dřev kravie lajna sušie a u toho vohně sobě vařie a chleby pekú. Také chleba jiného málo mají než ječný, i ten jest černý jako uhlé. Neb sem se ptal, proč tak černý chléb mají, pravili mi, že se hned tak černý ječmen rodí v zemi jich. Mlýnóv také v té zemi nemají, neb vody maličko v zemi jich jest, protož ten ječmen v žernoviech melí. Také té mouky obyčeje pytlevatí nemají, než tak s plevami rozdělajíc vodú, z toho pekáčky teničké dělají a ty ¹⁰ vložiec na pánvičku a pod tu pánvičku naklade kravích lajn a to jest jich pec a jiných sem pecí neviděl u nich. A což se tiem ohněm nedopeče, ostatek na slunci dosuší. Chléb ten za to mám, že jest jim dobrý podlé zvyku jich, než nám jest byl velmi trpký jiesti, a když jiného nebylo, i ten se neobránil. Také když smy chtěli vodu pítí, musili sme ji u nich za penieze kúpiti. Jiné psoty na krátký čas bylo jest dosti, zanechám praviti.

A odtud jsme přijeli v jedenádsti dnech do jednoho města, kteréž slove Bajsar.¹¹ To město leží pod horami velikými a na těch horách bylo sněhu mnoho a času toho velmi zima byla, že se nám stýskalo, a to bylo měsíce listopadu. U toho města jsú zdi zbořené a město vypálené od žoldněřov tureckého ciesaře, když jsú táhli proti Huzhasonu kniežeti žoldánovu. Jakož jsú nám pravili, že tehdáž s ním se bili a na hlavu od něho Turci poraženi byli. A to viec než jednu se stalo od něho Turkóm, od toho kniežete, neb žoldán jest pán bohatý na lidi i na zlato převelmi a mocný jest také, jemu nemohl turecký ciesař odepřieti i vzal s ním smlúvu a drží ji až do dnes. ^{188r} V tom městě nemohli sme sobě chleba kúpiti, totiž ten den, kterýž jsme přijeli do něho, než tepruv druhý den našli sme k jiedlu. Nemohli sme co sobě jiného kúpiti než kyselé zelé a cibuli mladú. A v tom městě byli sme do čtvrtého dne, neb sme velblúdom odpočívali.

10 Na horním okraji stránky mladší rukou připsáno *kravskejmi lejny chlib pekou*.

11 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Bajsar*.

A odtud jsme jeli do země, kteráž slove turkmanská. Země ta jest hornatá velmi, vod dobrých i dřevie mají dosti, chléb velmi čistý mají, biely, než velmi málo ho mají, neb pro veliké hory a lesy nemají sobě kde obilé a jiných věcí sėti. Ta země jest horká. Knieže pána mají a knieže to tento obyčej má: když se léto počíná, tehdy hned <z> svých obydlí nebo zámkův se všemi svými, kteréž má, do hor k potokóm táhne, kteří mezi těmi horami jsú, a za ním všichni lidé z měst i ze vsí se všemi věcmi svými movitými, kteréž mají, takže města i vsi pusté ostávají. A v těch horách okolo těch potokův kopají, kdež kto muož, a sejí sobě potřeby k živnosti své a stáda pasú, neb dobytka mnoha mají a tiem největší svú živnost vedú. A v těch horách obývají až do zimy. A tak sem slyšal, že to jich obývanie jest pro horko, neb jsú lidé krásní a bieli, ješto sem jest neviděl podobných <v> žádné zemi.

^{188v} | Potom sme přijeli jedenáctého dne do města, kterému říekají Marys.¹² To město leží pod horú a skrze ně teče potok čistý. V tom městě již bylo víno, než nesměli smy se na ně ptáti pro¹³ Arapy, totižto pro múřeniny, neb ho sami nepijí a jiným za zlé mají, kto by je pili, a zvláště hostem, neb se host musí ve všem opatrně mieti a svobodně sobě nečiniti, zvláště jako domácí anebo jako ti, kterýž jazyk jich umějí. Také v tom městě jest počátek mýt země Huzhasanovy. V tom městě nenie určeného mýta žádného, než co komu rozkáží aneb na něm vydřieti mohú, to dáti musí, a jestliže by neměl co dáti, protož se neslitují, než vezmúce jej na hrad, tam dělati musí, což jemu káží, dokudž oni chtie.

12 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Maris*.

13 Zapsáno „pra“.

Ma
ris.

Dotom sme prijeli godemate^o dne do mesta kercum
kercum ayaxo to miesto lezy spod horu a skienje
kege totol gity ktory miestne gr bylo vino nel
nesmeli suy se namie ptati praznary tobyto jmuje
myy neb qo sami neprii ayiny zakce magi ko by
gic pili a zvlasne qose neb se qost sumy wessie
opacnie miati a swobodnie sobie nequiti zvlasne yalo
domagy drubeo yalo ti kercu spakl gny vniery tale
ktory miestne ge poqatel myt nemie kurgafuolay
wto miestne nemie swacneqo ayisa zaduego nez qo
komu wotari a neb namie wydqeti moqju to dat
sumy ayela se by nemiel qo dat protot se nesti
tugi nez wermuqe gey naqrad ta dclati sumy qz
ge^o laci dolud emy qae

Antio
chia

Odtud sme prijeli druhého dne do Antiochie
kterého miesto ge na hranicy kercu miesto diei
zemí murjemsku gremy Trkmalku akyi magste
wclike hore a hrad dake wrotuy na hrasie a
ge podobny k Tovaqubtu tu ge gr Awina dosti
nel tale sme se namie nesmeli ptati protu pri
qum se sme lide neznamy awyala gny ne vnie
gice su se tu murjemsku poqinagi nez gyste
wrepe lidy twyq a zda mi se ze ge ktory miestne
byli sme dwa dni chleba wody y wotiqeho

Ukázka z rukopisného záznamu Kabátníkovej Cesty s marginálnymi pripisky mladší rukou
Dodatočne dopsané pripisky uvádzajú témata príslušných dílčich pasáží textu.
Vyskytujú sa pouze na počátečných devíti foliách, do ďalších častí spisu již nebyly dopsány
(Archív Pražského hradu, sign. O 35, fol. 188v)

A odtud jsme přijeli druhého dne do Antiochie,¹⁴ kteréžto město jest na hranici, kteréžto město dělí zemi múřenínskou s zemí turkmanskú¹⁵ a leží na čisté, veliké hoře a hrad dále v rovni na bahně a jest podobný k Tovačovu. Tu jest již vína dosti, než také sme se na ně nesměli ptáti pro tu příčinu, že sme lidé neznámí a jazyka jich neumějíce. Již se tu múřenínové počínají, než ještě více lidí bílých, a zdá mi se, že jest. V tom městě byli sme dva dni, chleba, vody i rozličného | vovotce bylo co dosti kúpiti.

189r

Stala se nám tu příhoda: když jsme již z města jeli, poklúzl se velblúd s vršku i rozčiesl se, že hned dále odtud nemohl. Forman se velmi zastaral, kteréhož byl jest velblúd, a lituje jeho, plakal jest, neb byl velblúd dobrý a byl zaň dal 20ti zlatých. Já také bez starosti nebyl sem, neb sem byl sobě u toho formana najal toho velblúda, neb sem na něm všechny své věci měl i sám sem se druhdy na něm nesl. Potom naši sřezali velblúdovi hrdlo a rozsekali ho na kusy a dělili mezi sebú tak, že ho tu kus nezuostal, neb nás tehďáž jelo spolu více než na puol druhého sta kupcův s velblúdy mnohými, neb tam mají velblúdy miesto vozuov a všechny věci na nich nese, ktož co má.

Pak odtud třetího dne přijeli sme do Galaty,¹⁶ kdežto také svatý Pavel býval, uče víře Pána Krysta. Město to jest pěkné a hrazené, zed okolo něho jest dobrá a přiekop hluboký a prostřed města jest hora vysoká a na té hoře jest hrad. Okolo něho jest překop vodný a hluboký velmi a do hradu není brány než fortna a jedné, což tam vejde, vjeti na koni nikaž nemóž. V tom městě všech věcí našli smy dosti podlé obyčeje jich, zvláště kupeckých věcí mnoho v něm jest, neb v tom městě jest sklad veliký od | kupcův z mnohých zemí.

189v

14 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Antiochia*.

15 Zapsáno „Trkmalku“.

16 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *Galata*.

V Galatě sme byli tři neděle a čakali sme kancléře žoldánova, kterýž byl u tureckého ciesaře v poselství, neb sme sami nesměli dále jeti. I přijel ten kancléř velmi slavně a bohatě, mně nevidaně, maje <s> sebú tři sta koní pěkně připravených a 2 sta velblúdov,¹⁷ ješto vsecky věci k potřebám svým na nich nesli, nebo kdež zde vuoz, tam na to miesto velblúd, neb u nich vobyčeje nenie vozy mieti a nemají, by chtěli je mieti, pro veliké hory z jedné země do druhé s nimi jeti nemohú. Také ten kancléř měl s sebú 12te dromedárov¹⁸ a všech 12te byli přikryti zlatohlavem velmi čistým a na nich byla sedla vsecko pozlatitá a střmeny z čistého zlata, uzdy neb ohlavi, kteréž k tomu příslušejí, i jiné vsecky věci od zlata. O tom dromedáři tak sem slyšal od nich, že jeden den padesát a některý 60 mil uběhne. Také k jedné pilné potřebě jich chovají, kdyby žoldánovi potřebie bylo někde do některého města nebo krajiny v padesáti mílích nebo v 60ti jednoho dne tam býti s poselstvím, tehdy na dromedáři pošle. A sedícému na něm oči zaváží, aby neviděl, a to pravie, že by to proto | učinili, aby prudkostí větru sobě očí neskazil. A sedlo jest na dromedáři hluboké, když v něm sedí, jest jemu skoro do paží, že vypadnutí nemož, a navedúc dromedáře na cestu i pustie jej a dromedář velmi prudkým chodem jde, že jest k podivení, neb sem to sám viděl. A také pravie, že se nezastaví dromedář nikdiež než na tom místě, kamž poslán jest, neb sú hned k tomu učeni. O těch sem také slyšal, kterýž na nich jezdie, že žádný starosti věku svého dočakati nemuož pro malomocnost, kteráž na každého přicházé, nebo jiné těžké nemoci, ješto na nich z prudkosti větru, kteréhož v se zlého naběře, i musejí mřieti takoví dřeve¹⁹ času.

Potom s tiem poslem jeli sme až do města, kteréž slove jazykem jich *Cham* a českým Kapadocí.²⁰ Čtyři dni cesty měli smy do něho z Galaty. To město leží pod strání velikú, prostřed toho

17 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *velblúdové*.

18 Na vnějším okraji stránky mladší rukou připsáno *dromedáři*.

19 Na konci slova je skvrna, nelze vyloučit ani čtení *dřev*.

20 Na vnitřním okraji stránky mladší rukou připsáno *Capadocia*.

města vysypán jest vrch neb kopec velmi vysoký i pravie, že někdy za křesťanov na tom vrchu byl hrad. I zdá se, že byl velmi pěkný, připravený, neb jest ještě toho mnoho znamenie. Zbořili jej pohané múřeníné, když ho dobyli. O jich mlýniech, kteréž mají u toho města, bylo by co psáti, kterak jsú lidé hlúpí, majíce řeku čistou tekúcí skrze město a mlýna sobě u města udělati neumějí, než asa čtvrt míle od města mlýn | mají velmi špatný a naň z města vodu vedú,^{190v} ženúce ji kolem a²¹ žlabu a po těch žlabiech teče až na mlýn. Tak v náhlosti ostatku sem nemohl slédnutí.

A odtad smy jeli do Azí, jazykem jich slove *Chaj*. Z Kapadocí přijeli sme do něho druhého dne. To město na pohledění zdá se tak veliké býti jako Nové Město praské a také dlúze leží. Valy jsou okolo něho vysoké a obyčejem českým jsú dělány, ješto sem v těch zemiech jim podobných nevidál, a že pro ty valy v městě domuov neviděti, o tom městě neviem co psáti, neb sem sobě v něm jedno chleba kúpil i jeli smy před se. Než mlýny potvorné ty viděl sem.

I přijeli smy na noc k Betání a tu sme leželi před městem. A Betanie jest městečko malitké a jsou v něm vsecko křesťané řečtí. Tu sme již pili víno, ale kradmo, neb sme se Arapov báli.

Ráno vstavše, jeli sme k Damašku a do něho sme přijeli třetieho dne z Betanie. Damašek jest město veliké velmi, neviem, by nebylo tak veliké jako tři Prahy, neb jsú Turci pravili, že jest většie Konstantynopole, a o Konstantynopoli někteří pravili, že jest většie než tři Prahy. | Než to sem ohledoval, abych spatřil velikost těch dvú měst, Konstantynopole i Damašek, některak sem nemohl spatřiti, než viem, že jsú veliké velmi.^{191r}

Damašek jest v čisté rovni, na místě leží veselém a s jedné strany Damašku jest hora a na té hoře jest kostel. A tak sem slyšal, že by na té hoře zabil Kain Ábele a že ten kostel na památku toho ustaven jest. A to nám pravili křesťané i Arapi, že by se tu najprvnějš vražda stala.

21 Zapsáno „a a“.

naté hůře gť kostel. a tak sem slyšsal
žeby naté huore zabil Kaimi Abele
a že ten kostel napamátku vstawen
gest. a to nám prawili Křestáné y
Arabi. žeby se tu nayprwneýssie w
razda stala. Damassek gest město
bohaté nawšsecky wěcy y nawodu
neb doneho teče sedmdesát potoků
a dwa. Na kupecké pak wěcy gest p
welmi bohaté. a nawšsie té cestě ne
byl sem wobohateýssiem městě. Ueb
gest město skladné. a w něm býwa
gů kupcy z rozličných zemů nám z
námých y neznaamých. w Dama
šsku chleba masa wýna y giných
wěcy kžiwnosti obyčegē gich hognē
dosti. Uež wýna ač dosti gť. wšsať
swoboda nenie puššena. neb dama
šskem mūrēminē wšadnau a oni wj
na nepigj. protož se welmi hnēwa

Ukázka tematického členění textu. Tisk z r. 1539

Tisk používá v první třetině cestopisu pro tematické členění textu buď samostatné odstavce nebo z důvodu úspory místa novou tematickou pasáž naznačuje pouze odsazením v rámci jednoho řádku. Cca od třetiny spisu se tematické členění textu obou typů vyskytuje již jen sporadicky (Saská státní knihovna – Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech, sign. 4 A 1029, fol. C6r)

Damašek jest město bohaté na všecy věci i na wodu, neb do něho teče sedmdesát potokův a dwa. Pak na kupecké věci jest přewelmi bohaté, ješto na všecy věci, a na všie té cestě nebyl sem v bohatšiem, neb jest město skladné a v něm býwají kupci z rozličných zemí nám známých i neznámých. V Damašku chleba, wína, masa i jiných věcí k žiwnosti obyčejem jich hojně dosti, než wína ač dosti jest, však swoboda nenie puššena kúpiti jeho, neb Damaškem mūrēminē wšadnú a oni wína nepijí, protož se welmi hnēwají na ty, ktož je pijí, na hosti pak a na neznámé lidi zvláště. Neb nás křestány oni, jsúce pohané sami, za ty nás mají. Neb jestliže já nebo jiní chtěli sme wíno píti, musili sme jíti <k> křestánóm a ten nám kázal jíti do komory i zawřel nás tam, a tak sme wíno píti směli, | jinak nic. 191v

V Damašku tak jest owotce mnoho, že to mohu prawiti v pravdě, že jak sem živ, v jednom městě neviděl sem ho wiece jako v Damašku na trhu prodávajíc, a to owotce rozličného, ješto mně se zdá, které by mohl pomysliti, že je tu najde, nebo <u> Damašku jest welmi mnoho sadów přečistých i zahrad, k tomu rovniny čisté, ješto na tři strany krajiny očima přehlédnutí nemuož. Z Damašku na všecy krajiny dodávají owotce, roznášejíc je na welblúdiech po krajinách, až i do Ejipta nosie je, a na woziech newozie, neb jich nemají.

Damašek okolo sebe má zed tak podobně jako okolo Prahy, než ne všudy, neb bylo někdy dobyto a jest zdi mnoho zbořeno i nenie zase až i dodnes opraveno. V Damašku jest šibenice prostřed rynku, a to ještě welmi špatná, a tu hned odprawie podlé provinění, neb na nie zločince rozličné věšé: jedny za hrdla, druhým háky železné pod hrdla strkají, jiné za nohy, jinak s nimi rozličně nakládají.

V Damašku sem byl času zimnieho o božiem křtění a byl sem v něm tři neděle. I šel sem jednoho <dne> na procházku s křestány k tomu miestu, kdež zarazil blesk s. Pavla, když se je bral s mocí kniežat, aby křestány hubil. To miestu jest mezi zahradami a od Damašku jest, jako by mohlo býti čtvrt míle. Znáti, že jest někdy na tom městě byl kostel, i prawili mi křestáné i židé, že by jej zbořili

192r pohané, a to | pravie, že proto učinili, že pout bývala k tomu kostelu veliká od křesťanův i nechtěli tomu múřeníné, totiž pohané, aby se ta čest dala svatému Pavlu, kteráž na samého buoha slušie. Také mi ukazovali ten duom, v kterém křest přijal svatý Pavel, a ten duom jest u městké zdi nad potokem u té brány, kterouž chodie k svatému Pavlu. Také do toho domu pohané branie choditi křesťanóm a jest zazděn a stojí pustý. Potom mě přivedli k tomu miestu, kudy jest spuštěn byl svatý Pavel přes damašskou zed v koši.

V Damašku jsú lidé rozličných věr, jimž sem já nemohl vyrozuměti. Hned jsú židé dvojí: jedni Samarytáni a druzí tito obecní židé. Také jsú viery řecké a římské, turecké, než najviec arapské, totižto pohanské, neb jsú oni páni země té, kteráž jest židóm zaslíbená. V Damašku mi pravili o jakýs lidech, že sú viery rozdielné i obcovanie od jiných všech jednot, kteréž sú v zemi té i v jiných okolních, a pravie, že by ještě v tom pówodě a naučení zuostávali od Ašonův²², a jest hned krajina pod horami damašskými²³ a nad Jordánem i okolo Galilee. Také mi pravili, že jiných lidí mezi nimi málo jest než jich viery a ti lidé jiných obchodův nemají než řemeslníci rozliční a vinnic mnoho mají a na těch dělají a opatrují je. Rád sem chtěl zvědět, co jsú za lidi, i nesměl sem se vážit mezi ně sám, 192v neb | bylo daleko s cesty a také byli by mě kupci ujeli, neb sme již byli jako na cestě, když mi o nich pravili. A těm lidem Arapi svým jazykem říekají Druhové²⁴.

Potom sme z Damašku k Jordánu potoku čtyři dni cesty měli a bylo času toho okolo Hromnic toho svátku. Tu sme měli koňóm, oslóm i velblúdom pastvu čistú, neb již byla čistá tráva zelená a veliká miesty do kolenú. Také hned odtud se země teplá počala, neb jedné sme Jordán přejeli, hned se nám zdálo, jako bychom do jiné země přijeli. Jordán jest tak veliký, že by jej pacholek po třikrát přeskočiti muohl, ale mně se do něho událo upadnutí, ale nepřeskočiti.

22 Nelze vyloučit chybný zápis místo *apoštolův* – tak uvádějí i tisky z r. 1539 a 1542.

23 Zapsáno „Damašfkými“.

24 Nelze vyloučit čtení *Druhové* nebo *Drúhové*.

Od Jordánu šli sme do Galilee a jest puol míle jedno od druhého. Galilea jest městečko malé a na huoře vysoké a velmi příkré a tu mnoho prorokův svatých leží. A odtud sme jeli do Ramotgalat. Znáti, že bylo město veliké, než jest zbořeno. Tu bosáci mají svůj klášter, a když pútníci po moři se plavie od Benátek, putující k buožiemu hrobu, najprvé vysedú z korábův do Ramotgalat a tu se bosákóm zpovídají a bosáci jim slúžie a zprávu dávají, jak by se měli mieti mezi múřeníny a kterak se mají mieti mezi lidmi sobě odpornými vieře i obcování svému křesťanstvu a že jistě potká je mnoho protivného, než vezmúce sobě ku příkladu Pána Krysta, aby trpěli a také aby mohli náboženství svému dosti učiniti, na kteréž | sú se vydali, a zdravie zachovali a zase se do svých zemí od nich 193r mohli se navrátiti. A jistě, že toho učenie potřeba jest. Také mi pravili, že z Ramatgalat vyšel jest Goliáš s Filištíny a bil se z Davidem²⁵ v jednom údolí mezi Jeruzalémem a Ramotgalat, kteréžto údolí muož býti jako puol druhé míle od Jeruzaléma.

V Ramotgalat stala mi se příhoda. Šel sem na trh, abych sobě chleba koupil. A když sem chleba koupil jakoby za naše čtyři peníze bílé a viec ho nebylo na trhu, odtud sem šel ječmene kupovat koniem i přišel ke mně jeden Arap, totižto múřenín, neb u mne viděl chléb, a řekl mi: „Pohane, prodaj chléb.“ A já odpověděl, že nechci, že mi samému potřeba jest. Potom mi počal láti a trhal se se mnú, dávaje mi peníze za chléb, a já vzieti nechtěl a vydřieti sobě nedal. Kterýžto nechav chleba i počal mne bít a udeřil mne třikrát kyjem, s kterýmž chodil, jakož tam obyčej mají s kyji choditi. A vtom se lidé zběhli a uzřevše, že mi křivdu činí, i počeli láti tomu múřenínu a ten jim ode mne utekl. Proto sem byl rád, že mi chléb zuostal. K Ramotgalat jest tři dni cesty od Galilee. *u této tabulce jest*

A odtad smy byli jednoho dne v Jeruzalémě majíce <s> sebu jednoho lotra, kterýžto náš vuodce byl na cestě, neb sva jedno sama byla s židem tovaryšem mým, s kterýmžto sem vyšel z Konstantynopole. A ten lotr myslil jest o nás všecko zlé i nemoha

25 Místo náležitého s *Davidem*.

193v k ničemuž na cestě přijíti, pokusil se o to v Jeruzalémě. Hned, | jedno sme přijeli, odšed od nás z domu hostinského, kterémuž oni říkají *karvasar*, i šel lotr k úředníku města a já s tovaryšem mým nic sme nevěděli, co se děje, neb sme jemu zaplatili od průvodu, ani smy na to mysliti uměli. I žaloval úředníku a oznámil nás, kterak sme cizozemci, jeden žid a druhý pohan, i: „Když s nimi sem byl na cestě, pro nebezpečnostvie dal sem jim 30ti zlatých schovati i zapřeli mi jich.“ A to proto učinil, věda, že sme my lidé cizozemci a jazyku ne-
uměli sme jich. I přišel k nám lotr s úředníkem do hospody, úředník nám divně a mnohé pohrůžky čině, abychom jemu navrátili těch 30ti zlatých, kteréž na nás křivě pravil jest. Tak krátce, bojiece se horšieho, úmluvu sme s ním vzali, že od nás přijal 14 zlatých. A to sme učinili, abychom ho prázdní byli, neb sme žádné známosti neměli a již nás i mučiti chtěli. I rozumějouce tomu, že spravedlnost naše nám neprospívá, i odbyli sme zlého, jakž sme mohli.

Potom se toho dověděl sám pán jeruzalímský i obeslal nás, abychom před ním stáli, neb se některým židům nás slitovalo, neb rozuměli, že se nám křivda stala, i šli s námi před pána. Pán se nám dal před sebou zpraviti a kázal nám o té všie věci pověděti. I pravili sme jemu skrze tlumače, kterak jest nám ten zlý člověk učinil nepravě. Potom pán rozkázal i toho lotra před se přivésti, | aby jej vyslyšal. Řečí od něho i od nás před pánem v žalobě, drahně by bylo o tom psáti, než potom pán soud vydal, aby nejprvé tomu lotru dali ran padesát žilami buvolovými, kterýmižto obyčej mirskati, i vydržal jest lotr ran padesát a nepoznal se jest. Opět pán rozkázal jemu druhých padesát ran dáti i prosil lotr pána, aby ho více nedal bítí a že již pověděti chce, kterak jest učinil, i pověděl, že nám nic nedal schovati. Pak toto jisté před sebou sme měli z úsudku páně, kdyby se byl lotr po stu ranách nepoznal, že nám také každému měli sto ran dáti, a to podlé práva. Potom pán, poznav spravedlnost naši, kázal nám naše zlaté vrátiti, kteréž sme z bázní²⁶ a s strachem²⁷ lotru dali. A tomu lotru kázal druhých sto ran dáti pro tu nepravost,

26 Místo náležitěho s *bázní*.

27 Vzhledem k písařově způsobu zápisu náslovného s- lze číst též z *bázní* a *strachem*.

a že hambu pánu učinil jest, neb sú sobě to velmi vážili a pravili, že nepomnie, by se taková nepravost kdy v Jeruzalémě lidem neznámým od múřenína stala.

Po tom bití lotr velmi domlúval pánu, že by neprávě učinil nad ním pán. A řekl jemu lotr: „Nejsi pravý Arap, nebs mě kázal bítí viec, než právo jest. Já sem se poznal a pravdu před tebú pověděl, a protos mě ještě kázal bítí.“ Pán se rozhněval na lotra velmi i kázal jemu třetích sto ran dáti i velmi veliké rány jemu naposledy dávali, že jej potom musili přeč nésti. Ještě pán, jsa přemožen hněvem, poslal za ním do *karvasaru*, | aby lotra na dvě přeřali. Neb slyšal sem, že jest to právo v Jeruzalémě a v zemi jich, když kto velmi zavinní, tehdy umrskajíce jej, přetieti káží. 194v

Já pak a tovaryš muoj, jsúce strachów naplněni, tázali smy se pána, co činiti máme, i rozkázal nám²⁸ s hradu jíti. A židé se k nám přívětivě okázali a přijali nás k sobě, neb tovaryš muoj byl žid. A také sem tomu srozuměl, že jsú židé z těch národów najvěrnější křesťanóm a činie právě jim. Potom ta naše příhoda, která se nám stala, roznesla se pověst po všem Jeruzalémě, až se to doneslo i k žoldánu do Ejipta, která se nepravost stala nám lidem neznámým v Jeruzalémě, a když sem se tam dostal, tehdy žoldán rozkázal mi svůj list dáti, abychom po jeho zemiech chodili nebo jezdili svobodně beze všie překážky. 194v

V Jeruzalémě sem byl tři neděle a ohledal sem všechny věci, kterých sem mohl dojíti. I šel sem k bosákóm a byl sem u nich několik dní a pravil sem jim, kterak sem z země z daleké přišel k nim z české. Tu se ke mně přívětivě měli a lásku ke mně okazujíc, všechny potřeby mi dávajíce. A slove na huoře Sion, kdež bosáci klášter mají, a tu král David měl svůj dvór a tu jest bytem byl a již nynie slove Večeřadlo Páně a již jest na tom místě kostel, kdež jest Pán Krystus večeřal s svými učedníky u Veliký čtvrtak a | kdež jim nohy umýval, i tu, kdež k nim všel zavřenými dveřmi. Potom mě vedli před kostel, ukazujíce mi to místo, na kterémž byl ukamenován 195r

28 Zapsáno „mā“.

svatý Štěpán. A odtud mě vedli na ta místa, kdež Pán Krystus <s> zástupy obýval, uče je a jim zvěstuje o království božiem. A odtud se mnú šli k tomu miestu, kdež Panna Maria umřela. Byli jsú na tom miestě udělali kostel nový, než žoldán kázal jej zbořiti, neb nic nového Arapi nedadie křesťanóm ani židóm stavěti až do sie chvíle. A již na tom miestě nenie než kámen veliký. Také mi ukazovali to místo, kdež apoštolé volili svatého Matěje na apoštolstvie, na jiná mnohá místa, kdež se co dobrého dalo, ješto bylo by co o tom mnoho psáti. A u toho každého miesta dávali hojně odpustkóv, jimž já počtu neviem, nebo za každé místo, na kterémž koli zvláštní odpustkové jsú, a tak jsú rozdielní jedni od druhých: jedni menší a druzí sú velicí.

195v Nazajtře šli se mnú do Betléma. A Betlém jest městečko maličké jako ves a muož býti od Jeruzaléma jakoby tři čtvrti míle. Před Betlémem jest klášter veliký velmi a v něm jsou bosáci. A tu se Pán Krystus narodil v jednom údolí a to jest, jako by pivnice byla, a jest zděné obyčejem skleповým | a tu sú stavěli velblúdy a osly, neb tam všecko obyčej²⁹ mají stavěti z kamene maštele, a to v zemi, a tepru svrchu nad tiem domy. Také jest oltář na tom miestě, kdež Panna Maria porodila Pána Krysta. Bosáci na něm slúžie a řečí kněže u velikém klášteře svrchu na hoře slúžie, a kdež Pán Krystus narozený položen byl, jakož my obyčejem svým říekámy jesle, tam místo našich jeslí dřevených jsú koryta vytesaná z kamene alabastrového a mramorového a koryta ta sú místo žlebuov i jeslí, neb tak u nich ten obyčej jest. Než koryto, v kterémž dietě Pán Krystus položen byl, jest alabastrové a zšíří muož býti dvú loket a zdělí, co by mohli čtyři oslové státi u něho.

Potom mi ukazovali to místo, kdež Pána Krysta obřezovali. Na tom miestě³⁰ jest kámen veliký a nad ním jest oltář. Také mi ukazovali to místo, na kterémž drie králové dietěti Pánu Krystu

29 Zapsáno „byczieg“.

30 Zapsáno „mětie“, nad „e“ byl dodatečně dopsán háček.

dary dávali. Jiná mnohá místa, ješto sem je opustil psáti, ukazuována jsú mi od bosákóv, kteréž jsú vsecky v tom klášteře, neb jest veliký velmi a kaplic³¹ v něm mnoho jest.

Potom šli se mnú na to místo, kdež andělé pastýřem zvěstovali o narození Krystovu. Na tom miestě jest divná jeskyně z skály vyrostlá, neb jest neznati, by se jie kde železem dotýkalo. Také znáti, že na té skále byla jest věže veliká, a slyšal sem od křesťanóv, že by ji múřené zbořili.

| A odtud sme šli na jeden vrch i ukázali mi ta místa, kdež 196r byla Sodoma, Gomora. Sodoma jest níže s této strany Jordána a Gomora výše s oné strany Jordána. A na těch miestech jsou jezera veliká a smrdie jako síra a sú slaná a s nich zbierají suol lopatami, chodiece podlé krajóv jezer, a tu suol dávají dobytóm, než k jiným potřebám, jako k jédlu, nepotřebují jie. A odtud sme zase se vrátili do Betléma a šli sme k tomu domu, kdež bydlil Jozef s Pannú Marijí, majíce <s> sebú dietě Pána Krysta. V Betlémě jsú všecko křesťané řečtí.

Ráno vstavše, šli sme zase do Jeruzaléma, a když sme byli od Betléma, jakoby mohlo býti čtvrt míle nebo málo viec, ukázali mi to místo, kdež leží Samuel prorok, opět jiné místo, kdež Eliáš měl svú školu a kde Jákob měl svú duom a kde leží Ráchel židovka, a ta všecka místa nedaleko jsú jedna od druhých mezi Jeruzalémem a Betlémem. A ta všecka místa nejsou u veliké slavnosti, jakož znáti i rozuměti, že někdy bývala, ale již tomu všemu pohané překážku činie a zvláště, kdež znají, že by od křesťanóv z toho požitku neměli.

A když smy již přišli nad Jeruzalém na jeden vrch, odtud mi ukazovali duom Simeona kněze. A jest blízko Jeruzaléma a ješte mnoho zdí stojí i věže veliká. Rozuměti, kdyby bylo nezbořeno, že byl duom čistý, jako by v těchto zemích tvrz dobrá byla. Také mi ukazovali, kde byl Emaus, jiné kaštely a hrádek, | o nichž nepotřebie jest psáti. A odtud sme šli na huoru Sion, kteráž slove svatá, do bosáckého kláštea. 196v

31 Zapsáno „kakplicz“.

Pak opět dne jiného ráno vstavše, šli se mnú dva bosáci do Jeruzaléma, neb hora Sion jest od Jeruzaléma, jakoby mohlo býti dvojie hony neb viac. A najprv mě přivedli k tomu miestu, kdež byl kříž, na kterémž byl Pán Krystus ukřížován, a na tom miestě jest věže veliká a znáti, že byli na nie zvonové, ale již jich nenie, neb již nikdiež v těch zemiech pohanských zvonów nemají, aniž sem jich kde slyšal ani viděl.

A odtud sme šli k hrobu Pána Krysta, neb to miesto, na kterémž byl ukřížován Pán Krystus, a hrob jest obé v jednom klášteře blízko jedno od druhého. Hrob Pána Krysta z skály samorostlé a mramorové vytesaný jest a nezdá se, by co bylo u něho opravováno, než jakž byl prvě udělán, neb jest dielo prosté, starodávnie, nekřtaltovnie a jest tesaný na čtyři úhly zevnitř a jest ho málo v zemi, než nad zemí muož býti člověka zvýší prostřednieho. Také jest svrchu celý, dveře jsou do něho malé a okružlé, že člověk, dobře se sehna, těsně tam vejde. Než jaký jest vnitř, neviem, neb mi tam bosák jíti nedal. A také mi bosáci pravili, že tam žádnému nedadie, jedině sám kardiál, ten chodí, a to nečasto, než když pútníkóm lámá skálu, a to ještě znamenitějším, když tam přicházejí na pout.

197r

Hrob Pána Krysta jest prostřed klášteřa. Také u hrobu | nic nenie ozdobeného, jako obyčej v jiných zemiech mají ozdobovati lecijakés svátosti, ale toho tam nenie. Ten klášter podobný jest k tomu, kterýž jest u svatého Jakuba, jedné, žeť nenie tak vysoký a také tak veliký, zdá mi se, že nenie, než zdí a okny k tomu podobný jest dělaný, okna jsou také užšie a nad hrobem Pána Krysta u vrchu kostela jest okno veliké a okružlé a tiem oknem největšé jest světlo do kostela. Také nad hrobem Pána Krysta jest vazba na čtyřech slúpiech vysoká a jest okružlá, udělaná z rozličného³² kamenie a to pro to okno, aby neteklo na hrob, neb jest to všecko klenuté a bez krovów. A dielo všecko jest starodávnie; jakž sú někdy dávno křesťané udělali, tak stojí, neb jim již pohané nic nedadie přidělati ani hotového opravovati, leč by jim penězi velmi přeplatili.

32 Zapsáno „roliczneho“.

A ted³³, nedávno před tiem, než sem já tam byl, ubořilo se kus zdi kostelnie, a tak mi pravili, že zabilo dva černé křesťany, a nedadie jim toho zase opraviti.

V tom klášteře jest sedm oltáruov a napsáno jest nade dveřmi vnitř kostela sedm věř křesťanských. Černých křesťánów trojie viera: jedni jsou, ješto držie křest, světie sobotu i neděli, a ti mají tři strychy na tváři propálené, hned podoben jeden podlé druhého. Druzí jsou křesťané, ješto držie křest, světie toliko neděli, ti mají jedno dva cíchy nebo | znamenie na tváři. Třetí toliko držie křest a ti nesvětie soboty ani neděle a ti mají jedině znamenie na tváři. Čtvrtí křesťané jsou řečští Ryné, Arméni, Římané etc. A ta každá jednota má v tom kostele svůj oltář a všickni na světlo nakládají, neb jest lamp hořících velmi mnoho po kostele a v těch lampách všecko dřeveným olejem pálé, totižto olivovým. Také do toho kostela nenie obyčej choditi lidu obecniemu, a to i domácím, aniž tam slúžie jako v jiných kostelech, aby tam šli, kto chtie. Pohané, totiž mūřené, toho bránie a nikoli darmo nepustie, neb jest v moci jich. A hrobu Pána Krysta najlép pohané požívají, než pútníkóm v něm slúžiti dopustie, než jistě peniezeť mieti musí, ktož chce při službě býti a hrob Pána Krysta viděti, netoliko, aby peniezi několika odbyl, než několika zlatými, jinak nic, to jistě věz bez pochybenie. Mně se bylo dobře zdařilo, že sem ne tak mnoho dal, jako jiní musili dávat, neb ten, kterýž penieze béře od hrobu, nevěděl jest o mně, ale kardián, maje ke mně milost, uvedl mne jest <s> sebú, když jemu dal klíče ten pohan, kterémuž najvýše jest poručen hrob i kostel, aby světla opravil, neb obyčej mají světla opravovati ve čtyřech nedělách jednú. Než v básni sva oba byla, když sme tam byli, však proto nemálo sem musil dáti i po milosti, neb najchudší pútník, kterýž koli nemá zlatých, jistě hrobu Pána Krysta viděti nebude.

197v

| Kostel ten jest vnitř biely, malování i jiných okras v něm nenie žádných ani korúhví nebo postavníkův i jiných věcí, jako v těchto zemiech křesťanských mají, v tom kostele i jinde neviděl sem. Ohledav, což sem mohl ohledati, šli sme z kostela. A odtud hned šli se mnú k té bráně, kterúž vedli Pána Krysta k smrti.

198r

33 Zapsáno „tied“.

Potom mi ukazovali, kde byl duom Kaifáše, a nade dveřmi toho domu jest točenice zlatá a znáti, že jest zkládaná, ješto někdy byla zlámaná. Pak mi ukazovali ten duom, v kterém bydlil Jozef s Pannú Marijí, a ten jest proti domu Kaifášovu.

A odtud sme šli tú branú ven, kterúž veden Pán Krystus, i šli sme do údolé, kteréz slove Jozafat, kdež jest hrob Panny Marie. A na tom miestě jest kapla klenutá a okružlá a k hrobu jest jíti jako do pivnice dobře hluboko po niekoľiko stupniech kamenných. A u dveří té kaply sedí strážný Arap nebo pohan, nebo ho sobě křesťané najímají, aby tam nedal překážeti. A také musí peníze mieti, kto chce tam jíti k hrobu, bez peněz puštěn nebude.

I všel sem tam z bosáky³⁴ a viděl sem hrob Panny Marie a ohledal sem jej, neb sú mi se ho nebránili dotýkati. Vytesaný jest z bielého alabastru a jest nad zemí nízký a od svrchu jest tesaný. V té kaple ozdob žádných neviděl sem, než lampy | ustavičně v nie hořiecé.

A odtud sme šli do jedné jeskyně, v kteréz se najprvé Bohu otcí svému modlil u Veliký čtvrtek, když měl jat býti. V té jeskyni sem byl a jest velmi hrozná, neb se nad ní divně skalé samorostlé zavěsilo a zdá se, jako by hned na člověka mělo upadnutí.

Potom mi ukazovali to miesto, kdež se Pán Krystus podruhé modlil, také v zahradě, a jest u skály. Pak sme šli na to miesto, kdež se potřetí modlil, a jest skála na dvě straně rozdělená, že mezi ni muož vjíti, a jest podobně jako komórka malá bez vrchu. Také mi pravili, že by tu Jidáš k němu přijda, políbenie jemu dal.

Potom mi ukazovali to miesto, kdež svatý Petr sedě spal, a jest skála, kdež jest seděl nad tiem miestem, kdež se Pán Krystus modlil, a pravie, že by z té skály Petr skočil a tu Malchovi ucho uťal, neb sem na tom miestě hned vidal vytesáno v skále, po kteréz chodie, obraz veliký svatého Petra s mečem a Malcha, kterémuž ucho uťal, také vytesaného.

34 Místo náležitého s bosáky.

než oliwůj. Potom sine šli nahoru
Oliwetskau velmi wysokau a při
krau. nebo hora Oliwetská wšec
ky gme hory přewyssuge kteréz sú
okolo Geruzalema. a když gsme na
mi wessli weselo gest nanij velmi
až tam mýslo býti. Neb gest tehdaž
kwetlo oliwůj a dřiewůj Cedrowé
a gmeho dřiewůj nanij neme než to
dwoge. y byla gest ozdobena wuo
němi rozličnými také zbylin mno
hých kteréz nanij rostau. Potó mě
wedli k tomu miestu wkazugijce od
kud pán Krystus nanebe wstaupil
Uatom miestě gest skála alabaastro
waa velmi rowná a hladka. a na
té skále gť ssest slepegůj člowěčůjch
a yakoby bosýma nohami wtlačes
ny doté skaly byly dobře hsuboko
agest y prsty znáti. Okolo té skály

Ukázka dobové interpunkce. Tisk z r. 1539

Tisk používá dobovou třístupňovou interpunkci, zahrnující virguli (znaménko s funkcí čárky formálně shodné s dnešním lomítkem), tečku a dvojtečku. Konec věty či souvětí se v tisku označuje dvojtečkou, popř. tečkou, uprostřed vět se užívají tečka a virgule. Interpunkční znaménka jsou používána nedůsledně a převážně na základě pauzového (výdechového), nikoliv skladebného principu. Slova na konci řádku jsou dělena většinou bez jakékoliv signalizace, někdy za použití spojovníku (rozdělovníku) majícího podobu mírně zešíkmeného rovnítká

(Saská státní knihovna – Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech, sign. 4 A 1029, fol. E5r)

A odtud sme šli z té zahrady, kudy Pána Krysta vedli, když jsou jej jali, a jest hora příkrá a velmi veliká a hned se od té zahrady počíná zahrada, ta jest veliká, voří a sejí v nie obilé, dřievie v nie jiného nenie než olivie.

*Vh. nebu
maloc
Sv. 18.*
Potom sme šli na horu Olivetskú veľmi vysokú a príkrú, nebo ^{199r} hora Olivetská všetky jiné hory ³⁵ svú výsostí převýšila jest, kteréž jsou okolo Jeruzaléma. A když sme na ni vešli, veselo jest na ní velmi bylo, až tam mílo bylo býti, neb jest tehďáž olivie kvetlo a dřievie cedrové, a jiného dřievie na nie nenie než dvoje to, i byla jest ozdobena vóněmi rozličnými také z bylin mnohých, kteréž na nie rostú.

Potom mě vedli k tomu miestu, ukazující, odkud Pán Krystus na nebe vstúpil. Na tom miestě jest skála alabastrová velmi rovná a hladká a na té skále šest jest slépejí člověčích a jakoby bosýma nohama vtlačených do té skály dobře hluboko a jest i prsty znáti. Okolo tej skály udělána jest kaplička maličká, u dveří té kapličky jest strážný múřenín, totiž pohan, a nedá tam bez peněz jíti, než ktož peněz nelituje, toho hned pustí, neb na ta všecka místa, kteráž sem již jmenoval aneb ještě praviti je budu, každý svobodu má jíti, zlý i dobrý, peníze maje, všehojt duojde. Než toho sem svědom a tiem sem jist, že bez peněz málo tam zvie a ohledá, neb což sem rozuměti mohl, že ta všecka místa svatá a znamenie, kteráž jsou od pohanův dopuštěna křesťanóm je v poctivosti mieti, pro své veliké užitky, kteréž jich mají, dopustili jsou, však také i bosáci toho ^{199v} dosti dobrý užitek mají a zdá mi se, kdyby toho nebylo, i musilo by zpustnutí to všecko, jakož mnoho již zpustlo.

Také s hory Olivetské najlépe sem viděl Jeruzalém a shléd polozenie jeho. Zdál mi se tak veliký, což sem rozuměti mohl, jako Králův Hradec a něco jest k němu podobný, neb také leží dlúze a neširoce a jest na hoře dosti vysoké, jako by mohl býti Tábor, než ještě mi se zdá hora vyšie nežli táborská.

35 Na rozhraní folií 198v a 199r zapsáno „włlieczky gine hory | Gine“.

Jeruzalém okole sebe se tří stran má role veliké nebo údolé a na čtvrtú stranu roveň čistá a slyšal sem, že by s té strany Tytus dobýval jeho.

Vl. ludo ke nebec je?
Hrob Pána Krysta, jdúce od těchto zemí, po pravé ruce jest a chrám Šalomúnův byl po levé ruce, nachýliv se k huoře Olivetské k východnie straně slunce. Okolo Jeruzaléma málo rovní, než hory veliké a údolé, než proto se jim čistá obilé rodie, ale málo sėti mohú, protož jest chléb velmi dráh. V Jeruzalémě vína dobrého mají dosti a lacino, ovotce rozličného mají dosti, ale velmi drahé, i jiné všechny věci jsou dráhy k živnosti lidské.

Je mied.
Na jeruzalémských vinnicech viděl sem křevie vinné divnějšé, nežli v těchto zemiech jest. Pňovie, z kteréhož révie řeží, ³⁶ jest tak tlusté jako pařezé borové vyspělého boru a některé muož tluščie býti. Vinic nekopají, ale zapřaha dva buvoly do pluhu i obvorávají je na všechny strany, totiž to pňovie, a třie nebo čtyřie chodie před pluhem, zdvíhají zhuoru křovie, aby i ho nelámali, neb jest révie ^{200r} velmi dlúhé a zhrúbí jest nebo ztlúští jako dobré holi. Také vinnic netyčie, křovie jest pěkně řády sazené a řiedké, protož na všechny strany je obvorávati muož.

200v
Pak zase jeda, bylo ty dni hned po Velice noci, o velikých hrozniech, jakož sem slyšal, i chtěl sem zvěděti, tepruv se jest zrno zavazovalo a bylo jest jako zrno semenečné a hrozen jest byl na velikú pied. Než mandlův nových času toho dosti jest na trhu bylo, neb jest to u nich najranějšé ovotce.

200v
V Jeruzalémě křesťané a židé žádné zvuole nemají, než úzkost velikú. Křesťanóvt jest málo, než židův mnoho a ty divně a rozličně pohané trápie, a když se kterému židu duom oboří, jiného jemu stavěti nedadie, leč sobě to miesto u svého pána zase dosti draze kúpí. Také svých domův vlastních sobě opravovati nesmějí, neb jim toho pohané bránie, a to proto, aby je trápili. Také když

36 Písařovou rukou škrtnuto které muož tluščie býti.

dlúho dešť neprší, tehdy pohané zberúce se, mezi židy a křesťany jdú a ztlukú jim nádoby s vínem i jiné potreby, kdež co najdú, dávajíc jim vinu, že pro ně buoh dešť nedává, že jsou pohané a že víno pijí.

1. Jde v křesťanství, chodci = pouhnutí, pěstky
V Jeruzalémě křesťané a židé podobně v takovém oděvu chodie, jako zde chodci. Sukně dobré na sobě mieti nesmějí ani košile tenké podlé jich obyčeje, v domu k své potřebě a libosti nic měděného | ani cínového, nadto stříbrného nesmějí mieti, než čbány i jiné nádoby všecko hliněné a mísy dřevené, krátce, že nic okrášleného nemají, neb by hned na sobě pohany měli a přitom by jim i jiné věci pobrali. A tak je trápie, jakž sami chtěie, nebo to pohané vědie, že židé držie a pravie, že to jest země svatá a jim zaslíbená a kteříž koli v nie jsú, jiní židé je za svaté mají, a pro žádné křivdy a trápenie³⁷, kteréž mají od pohanóv, odtud nechtie. Také sem slyšal, že Arapi, totižto pohané, pravie, že žádného hřiechu před buohem z toho nemají, což židóm zlého činie. Než to pravím já, že sem horších židóv nevidal spolkem i v jiných zemiech lidí jakto v té zemi, kteráž slove svatá. Jestliže jsú onino židé světí, tehdy jsú u nás ještě světější.

V Jeruzalémě jest najviec kupcív pohanských. Židé a křesťané špatné živnosti mezi nimi mají, neb jest málo řemeslníkův v Jeruzalémě, a to proto, že nenie na silnici, protož sú živnosti v něm těžké lidem.

V Jeruzalémě nemají vody tekúcé žádné ani studnic a jest od vody město velmi biedné, než cistern v něm mnoho mají, a když dešť prší, toho jsú velmi pilni, aby každý své cisterny naplnil, jakžto muož podlé své pilnosti, a na té vodě dost mieti až do jiného dšťe.

| V Jeruzalémě byl sem tři neděle a ohledal sem v něm všecko, což sem mohl ohledati, ješto sem mnohých věcí nepsal pro umenšenie řeči a některých sem krátce dotekl.

37 Zapsáno „trapanie“.

Potom sem jel s kupci z Jeruzaléma, umysliv sobě jeti do Ejipta, a tovaryš muoj žid již dále se mnú nechtěl z Jeruzaléma a tu jest mne čakal, až sem se zase k němu vrátil z Ejipta.

I přijeli sme druhého dne z Jeruzaléma³⁸ do města, kteréž slove jazykem jich *Hevron* a česky Samaří. Na té cestě ukazovali mi Jerycho město, ješto bylo okolo něho sedm zdí a již nic jiného nenie než mnoho zdí rozvalených. Od Jerycho také jest nedaleko ta hora, na kteréž Abrahám obětovati měl Izáka syna svého buohóm.

Potom sme přijeli k studnici, kteréž jest udělal Jákob, kteráž jest před městem Samaří. Také mi pravili, že u³⁹ té studnici mluvil jest Pán Krystus s Samarytánků. Studnice ta jest prostá a okružlá, za to mám, že zhlúbí dvú látrú nenie, a to i s vodú. V té studnici jest voda dobrá, pili sme ji rádi. Také ve všem kraji samarském vody lepšie nemají než z Jákobovy studnice⁴⁰ až do Nylusa, kteráž teče z ráje. V tom ve všem kraji vody sú zlé, slané a pítí⁴¹ teplé.

Pobývše u té Jákobovy studnice a napojivše koně i velblúdy i sami se jie napivše, jeli sme do města Samaří a najali sme sobě komoru v domu | hostinském. A opatřiv své věci, šel sem <s> židem **|** před město k zahradě, v kteréž mnoho hrobóv prorockých jest, neb sú tu pohřeb měli a tu se kladli. Tu leží Adam, Eva, Abrahám, Izák⁴², Jákob i jiných těl mnoho svatých a dobrých lidí. U té zahrady každý den dávají tisíc chlebóv pro buoh každému, zlému i dobrému, ktož jedno chce vzéti.

38 Zapsáno „Geruzalena“.

39 Zapsáno „w“.

40 Zapsáno „Sudnicze“.

41 Vzhledem k příležitostnému vynechávání předložek písařem nelze vyloučit chybný zápis místo *k pítí*.

42 Zapsáno „yazak“.

Pohané ty svaté mají u veliké poctivosti, ozdobujíce hroby jich lampami mnohými hořícími ve dne i v noci, a pravie, že jsú jich proroci, a hned je za to držie. Židé se k nim také znají, s velikú je slavností ctie a k nim putují z Jeruzaléma i z jiných krajín židé. Než zahradu tu pohané v moci své mají, židóm tam vládnúti nedopustie, než do zahrady jest jim svoboda jíti, a netoliko židóm, ale každému, zlému i dobrému, domácému i příchoziemu, nenie tam bráněno.

Ohledavše Ebron, totižto tu zahradu a hroby prorocké, jichž počtu neviem, o kterých mi pravili. Také ti hrobové jsú v kapličkách a každý zvláštne svú kapličku má a těch kapliček jest velmi mnoho a jsú klenuté všecy až do samých vrchův a vysoké vrchy druhé mají a v každé té kaple lampy hořé ve dne i v noci.

Město *Hevron* jazykem jich slove, českým Samaří, a miesto to, na kterémž zahrada a hrobové, slove Ebron, ale židé a múřeníné všemu řekají *Hevron*, městu i zahradě a hrobóm, neb pro slavnost těch | u nich v jich zemích miesto jména nemá.

U toho města jest hora Cedron a z té hory teče potuoček a té vody všichni užívají, neb tu okolo města žádné jiné nemají vody tekúcé. A když léto suché, tehdy jim přestane téci ten potuoček i musé se všichni utéci k Jákobově studnici a všichni z nie berú, což komu potřebie. Tak sem od nich slyšal, že jie nikdy nepřeberú, tak z nie neteče nikam, než jest hojná, protož jest velmi vzácná a mnoho jí sobě vážie a opravují ji jako veliký poklad.

Z Ebron jeli sme do Gazy, majíce do něho puol druhého dne cesty. To město leží na hoře piesečné a okolo něho jest zahrad mnoství a v nich ovotce rozličného dřevie, než najviec dřevie mandlového, ješto jest jeho tak mnoho, že jej jedva očima přehlédne, a to na všecy strany. A odtud na všecy strany krajův jeho dodávají, a ktož je kupují, málo že jich darmo neberú.

Gaza to město jest na silnici ejipské i z jiných mnohých krajín tudy jedú a jest neveliké to město, však proto všech potřeb k jiedlu, masa, chleba, ovotce rozličného jest s potřebú, ale že všecy velmi draho musí kúpiti.

202r
Město Hevron jazykem gich slowe a
čestým Samařij a miesto to natterémž za
hrada a hrobowé slowe Ebron. Ale žide a
múřeninowee wšsemu říekagij Hevron/
městu y zahradě a hrobom. Neb proslaw
nost těch hrobuow w nich w gich zemích
město gména nemá. O toho města
gest hora Cedron a zte hory teče potuoček
a te vody wšsycni vsiewagij. neb tu oko
lo města/ žádné vody gine nemagij tekau
cy. A když léto suché/ tehdy jim přestane
tecy ten potuoček y musy se wšsycni uté
cy k Jákobowé studnicy. a wšsycni znij be
rau což komu potřebie. A tak gsem od nich
slyšel/ že gij nikdy nepřeberau/ a take znij
neteče nikam/ než gest hojná. Protož gest
welmi wzácná/ a mnoho gij sobě wážij/ a
opacrugij gi jako weliký poklad.

Z Ebron jeli sme do Gazy magij
ce doneho puol druhého dne cesty. To mě
sto ležij nahote piesečné/ okoloneho gest za
hrad mnoštwie a w nich owotce rozličné
ho/ než naywiew dtiewij mandlowého/ ge
što ho tak wnoho/ je ge ledwa ocymij pře

Ukázka tematického členění textu. Tisk z r. 1542
(Švédská národní knihovna, sign. Teol. Reform. Luther 173 Dd, fol. G4r)

V zemi ejipské nenie pána väčšieho než pán z Gazy, neb sem tak slyšal, že odtud bude najspieš žoldán, neb jest město blízko stolice žoldánovy, neb v těch všech zemiech žoldánových nenie než 202v pět pánov po žoldánovi najvětších. | Jeden ten pán jest v Galatě, druhý v Damašku, třetí v Galilei, čtvrtý v Jeruzalémě, pátý v Gazí. A z těch pěti pánov, když by žoldán umřel, kterýž by najspieše mohl z nich přitáhnúti a najsilnějé, toho sobě mamalíci, žoldnéři cesařovi, vezmú za pána a ciesařem bude, neb v těch zemiech nenie tak mnoho pánov nebo kniežat jako v těchto zemiech jazyku našeho.

Slyšal sem také, že by všech těch pánov pět prvě byli nevolníci a kúpení lidé, jsúc pobráni z jiných zemí. Také sem slyšal, že by obyčej tento zachovali v zemi ejipské od Jozefa syna Jákobova, kteréhož jsú bratřie jeho prodali, a ten se jest dostal do toho Ejipta, kterýžto byl vladař usazený od krále faraona najvyším, za kteréhožto hojnost byla veliká. A to až dodnes zachovávají, aby žádný nebyl žoldánem, než z kúpených lidí. Neb sem se z úmysla a pilně na tu věc ptal, a tak mi pravili, že pro tu příčinu to činie, neb jest hojnost byla skrze něho a že mocný jest byl i múdry velmj a že jest bylo dobře za něho.

Také mi pravili židé, že by bylo z toho města Gazy to stádo vepřov, do kterýžto dopustil jíti Pán Krystus d'áblóm, kteréž vyvrhl z člověka, a ti se všickni v moři stopili, neb Kaza jest nedaleko moře, jako by mohlo býti puol míle. Také žádného dobytka svinského v tom městě nenie, a netoliko v tom, ale v těch pohanských 203r zemiech všech žádné svině neviděl sem. | A žid jeden hádaje se se mnú, když sme do Gazy jeli, ukázav mi moře a dav příklad a řekl, že: „My Krysta vašeho poslúcháme viac než vy křesťané, neb na svině Krystus nedbal a laskav nebyl a teď v tomto moři s d'ábly ztopil je a my jich nepožíváme, ani jich v svých zemiech máme, ale vy svině jiete a neposlúcháte v tom Krysta vašeho.“

V Gaze byli sme týden. Odtud sme jeli dva dni i přijeli sme k jednomu městečku a neviděli sme ho, až sme do něho vjeli, pro dřevie daktylové, totižto palmové, na kterémž daktyle rostú, neb sú všecko lesové palmoví velicí okolo toho města. Dřevie palmové

jest tlusté jako hrubý smrk a jest vysoké velmi, a kterak jest tlusté u dna, tak i u vrchu jest, a znáti, co ho do roka přiroste. A jest nehladké, ješto jest tak podobně hřbolovaté, jako by hrubší konec k tluštiemu spojoval, a tak stupně má až do vrchu, a proto s tím jest dřevo rovné a suku žádného nemá až do vrchu a tepruv v samém vrchu jsú ratolesti palmové okružlé. Zdaleka zdá se jako nějaké kolo neveliké a toho jest větovvie málo na palmě, neb když zdaleka na ně hledí, zdá se jako voháňka. Pak v tom větvěvi sú kola vyrostlá jako melé a na tom melí bude daktylív jako chmele, že jich z toho kolečka natrhá se dva větvele a z druhého viac. A na jednom dřevie bude takových kol čtyři nebo pět. Také v tom městečku, zdá mi se, že najvětšie živnost jich jest daktylé, neb odtud dodávají daktylív do všech zemí okolních kupci rozliční.

| Také daktylovie nebo palmovie, ač jeho jsú lesové velicí, 203v však jeho proto darmo rúbati nedadie ani *dactillas* trhati, než pánu z toho plat dávají a z každé palmy, kteráž již ovotce nese, dávají čtyři aspry každý rok.

Palma jest vždycky zelená. Tak pravie, že léta padesátého tepruv ovotce nese, a když jest stará, také ovotce nenese, tehdy ji podroubie a ji spálé. I jiné potřeby dělají a palmovím, totižto větrovím, ploty pletú, neb okolo toho městečka jiného sem dřevie neviděl než palmy. Také v tom městečku nic pěknějšého neviděl sem než ploty z větrovie palmového, kteréž jsú okolo městečka, neb jest palma hladká a biela, zvláště když uschne, i blýská se plot z nie udělaný a jest zřetedlný velmi.

Městečko to jest biedné velmi, nemají v něm ani vod dobrých, než sú slané a k tomu teplé. Tu nám pravili, že již u nich déšť neprší. K jiedlu sme v něm našli najviac sýra, mléka a tvarohov, než chleba velmi málo, neb co nás tam přijelo, neviem, by se kto z nás chleba najedl za penieze, a ač by sobě chtěli sėti aneb najíti ta miesta, ješto na nich mohli vorati, i jest země zlá, neúrodná, neb jest země okolo nich velmi zlá a piesečná, i to ješto piesku suchého, ješto když po něm jedeš, tehdy se velmi práší. Přebyli sme tu noc, ráno vstavše, jeli sme pryč.

Druhého dne přijeli sme do jednoho městečka | k prvniemu podobné palmovím i zemí. Jest také nuzná, vody mají zlé, slané a teplé. Také sme tu měli málo kúpiti k jiedlu, než ptáky morské a cibuli, chleba málo, než s tiem, s kterýmž sem jel, zdálo se jim, že jest to dosti. A ty ptáky pekli sobě neslané a jedli sme je bez chleba, mněť sú byli velmi nechutní, ačť jsou je oni velmi chválili.

Otud sme jeli a třetieho dne přijeli sme do jednoho města velikého, kterémužto jazykem arabským říekají *Ajes*⁴³. Jest město veliké, neviem, co by menšie bylo Prahy, a nenie hrazené. Kupečstvie rozličného v něm dosti, plátenníkóv a běličóv, ješto plátno čisté dělajú a bělí, jest velmi mnoho, kteréžto plátno slove kolč. V tom měste jsou všecko Arapi pohané, neviem, bych v něm slyšal o jednom křesťanu, by v něm bytem byl. Tu sme se měli dobře, neb sme se chleba najedli všichni, což nás bylo, a vody dobré napili z Nylusa z řeky veliké, kteráž teče z ráje, neb teče mimo to město.

O dobrotě té vody musím pověděti, že jest tak dobrá píti, chutná a sladká, jest voda neopravovaná, tak prostá, nevěřím, by mohla lepšie býti. Také jakož sem slyšal v Čechách obeečné rozprávky o potocech rajských, domnieval sem se něco malého býti, ale tento potok jest řeka veliká a krom moře vody většie sem neviděl.

Nazajtře jeli sme pryč a toho dne přijeli sme do města slavného a velmi velikého Ejipta a jich jazykem do Miseru. I přijeli sme do Ejipta jako do | jiné vsi, neb do něho nenie žádné brány ani které zdi okolo něho jest. Než najprvé sem viděl před městem zahrady velmi čisté, zdmi vysokými ohrazené, kterýmžto okolo města slušelo býti, a jsou z rozličného kamenie tesaného dělány. A na ty zdi chodie po stupniech kamenných, ktož chtěie, procházejíce se po zdech, dívájíce se zahradám přečistým a dřeví a rozličnému ovotci, jakož sem se také díval, a jest toliko z té zdi do zahrad okny hleděti.

Pak, kdy sme do najprvnějšie ulice ejipské jeli, kteříž sme koli křesťané a židé byli, ktož na čem jel, buď na koni, nebo na oslu, z těch sme sesti musili a pěšky jíti až na hospodu a koně podlé sebe

43 Nelze vyloučit znění *Ages*.

vésti. I šli sme tam najprvnějšie ulicí, tak mi se zdálo, jako by bylo puol čtvrti míle zdálí, kterážto ulice jest všecka klenutá jako sklep a po stranách jsou vokna do nie.

Jest ten obyčej a právo města Ejipta, kterýžto ustavil některý žoldán, aby žádný křesťan ani žid nejel do Ejipta jakž koli, než pěšky šel až na svú hospodu, a to jest uloženo pod pokutú, a to pod túto, ať by vzali to, na čem by jel, a k tomu aby kyjem bit byl. I šel sem na hospodu pěšky vždy i s jinými, veda kuoň podlé sebe, na kterémž sem k městu přijel, tak mi se zdálo, že jest toho bylo za míli od toho miesta, kdež sme z kuoní sedali, až na hospodu. Tak sem byl velmi ustal, veda ten kuoň, až sem se hněval na toho ciesaře, kterýž jest takovú práci lidem pocestným zamysлил.

Přivedše se na hospodu, již sem ten den odpočíval i myslil sem na to, abych do tak slavného města nadarmo | nejezdil, ale abych chodě ohledoval, co bych kde co mohl ohledati a vyptati se.

I pravili mi o velikosti města Ejipta, kterak jest velmi dlúhé a veliké a široké, že na všecky strany že ho člověk odnikud očima nemóž přehlédnúti ani právě schlédnúti. Potom mi pravil⁴⁴ ten hospodář a řekl jest: „V našem městě jest dvanáste ulic nadél města krom jiných přéčných a stranných a v té každé ulici jest dvanást tisíc domóv, a že žoldán, pán náš, tak popsané má, neb jemu všichni daň dávají, když by měl na vojnu poslati.“ Potom sem se ptal jiných měšťan i žoldnéřóv žoldánových, jestli tak, jakož mne jest hospodář zpravoval etc., neb se ta věc nezdá podobná, a oni nám též pravili, neb sem byl <s> židem, kterýž jazyk jich uměl, když sme o to mluvili.

Jiného dne vstal sem ráno a hned sem šel jednu ulicí, chtě zvěděti, kterak jest dlúhá, i přišel sem, kdež z Nylusa vodu berú na velblúdy, a tehďáž nešpor volali, když sem tu byl, neb Nylus řeka teče skrze Ejipt. A když sem zvěděl, že tak pozdě pozdě jest velmi, pospiechaje šel sem zase k hospodě, neb sem se bál, abych se nezapozdil, neb jestliže by mne noc zašla, úzko by mi bylo. I přišel

44 Zapsáno „prawili“.

sem do hospody, ano se již setmieva. Hopsodář se mne otázal, kde sem byl. Pověděl sem jemu, co sem chtěl zvědět, a dal sem jemu znamenie, odkud sem se zase vrátil. Hospodář se tomu velmi zasmál a řekl mi: „Pohane, cos chtěl naše město pěšky přejít za den? Aby to věděl, že by musil dobrý kuoň mieti, aby je přejel, a odkudž ty se zase vrátil, aby to věděl, že jsi ledva puol města přešel.“

I nezdálo mi se na tom dosti mieti, opět nazajtré, vstav ráno, chtěl sem vždy zvědět, kterak <bych> mohl porozumět velikosti Ejipta, najav sobě jednoho muže i šel sem s ním, aby mi ukázal, odkud bych mohl najlépe schlédnúti město a polozenie jeho. A muž ten byl jest svědom Ejiptu a uměl jest rousky, takže sem se uměl s ním smluviti, a byl žid.

I šli sme najprv k hradu žoldánovu, na kterémž jest žoldán dvorem. A když smy přišli k hoře, šli sme nahuoru po stupniech kamenných až k prvnie bráně. Odtud sem najlép schléd Ejipt a stoje u zdi, díval sem se jemu, ano leží v čisté rovni piesečné a nikdiež vrchów ani lesów očima neviděl sem, než čistá krajina piesečná. I přehléd sem Ejipt na jednu stranu, na tu, kterúž sme do něho přijeli, a jedva že sem mohl znamenati, kde jest počátek města. Na druhú stranu našir města k východu slunce opět jedva sem je přehléd, ale druhých dvú stran nadél i našir nemohl sem přehlédnúti. A to dívánie naše bylo před samým polednem a jasno přečisté bylo, však mi k tomu nespomohlo, abych jej přehléd. I tepruv sem srozuměl i viděl, že Ejipt jest město veliké prieliš.

Hrad žoldánov jest na čisté skále bielé a prostředně vysoké a okolo hradu jest pět zdí a vysokých velmi i a skrze každú zed jest brána a u bran vrátní mnozí. A vohradú mi se zdál mnoho větší než Chrudim. I šli sme do prvnie brány, potom i do druhé a k třetie strachem nesměli sme jíti, neb sem se bál, abychom tázáni nebyli, čeho hledámy aneb co tam chcme, a já jazyku jich neuměje, nevěděl bych, co odpovědět. Než proto sme tu seděli chvílku a tu sme se dívali rozličným služebníkóm žoldánovým a úředníkóm mnohým, ješto ustavičně chodili jedni s hradu a druzí na hrad v mnohém počtu. Úředníci jsú jedni múřeníné a jsú kleštěnci. O těch sem slyšal,

že jsú najvyší úředníci, ješto mohú každého súditi i trestati, a netoliko obecné lidi, ale i pány. A ti úředníci chodie s zlatými hólkami a za jedniem veliký hůf služebníkóv jde, a když jede po městě, a těm úředníkóm žoldán najviec věří. Druzí jsú úředníci menší a ti nosé hole v rukú většie než první, a ne zlaté, ale jsú malované a zespod neviem, jaké jsú. A třetí úředníci mají hole bielé. O těch nám pravili, býti jich několik tisíc. Úředníci ti chodie všudy po Ejiptě řédiac, komu co kde potrebie jest, a žádnému neodpustie křivdy učiniti aneb aby uškodil druhému. Jiných úředníkóv žoldánových, o kterýchž sem slyšal, v Ejiptě mnoho jest, jichž sem zanechal psáti. Neb žoldán zprávcov ani úředníkóv obyčejem městským v Ejiptě nemá, než všecko z lidu služebného od žoldána ustaveni jsú.

Pak pobyvše tu chvíli, šli sme temi branami zase i a v každé bráně viděli sme žoldnéřov mnoství a brani rozličné stojecé a visécé, ješto tomu já počtu neviem. Šedše s hradu, šli sme na rynek, kterýž slove jazykem jich *taktağal*. Rynek ten tak po rozumu hádaje, zdá mi se, že jest za puol míle vzdělí. Tu sem viděl hráče rozličných her hrające šermy divné, kajklérství rozličná, kolby, honby, jiné hry divné, nám v našich zemiech neobyčejné a o mnohých neslychané, o nich by bylo mnoho psáti. A odtud sem šel na hospodu.

Pravili mi, že jest v Ejiptě sedmnást tisíc velblúdov, toliko těch, na kterých vodu berú z Nylusa a roznášejí po Ejiptě a prodávají ji. Opět mi se ta věc nepodobná zdála i ptal sem se nejednoho o té věci a každý mi jest tak pravil jako první, a že z toho každého velblúda na každý den platu dávají majdynu ten peniez, kterýžto peniez tak mnoho platí jakoby vosm peněz bielých. Než to viem, že těch velblúdov na vsecky strany města, kamž se obrátíš, ano se s nimi všady ženú, než počtu já jim neviem, než od lidí slyšenie pravím.

Pak sem šel k Nylusu té řece na procházku. A okolo břehov Nylusových roste třitie veliké a vysoké velmi, kteréhož mnoho jest na obě straně břehov za několik mil zdělí, a to třitie sladké jest velmi. To sítie sekají kosami, kteréž mají k tomu připravené, a na velblúdiech do Ejipta nosie a dělají z něho cukr dvój: cukr kandy a druhý tento obecný. A z toho třitie také plat žoldánovi dávají.

Okolo Nylusa jest dřevie rozličné: svatého Jana chléb, daktylé, *gariafistule*, jahůdky veliké černé etc. Odtud sem šel na hospodu.

Pak jiného dne, vstav ráno, šel sem s židem jedním k domu,⁴⁵ kterýž udělal Jozef syn Jákobův za času vládarství svého, kterýžto jest velmi divně dělán, neobyčejně, a netoliko v zemích našich, ale i jim v jich zemích divný jest. Sklepy v nich divně ztočené a neviem, v kolikero násob jsou jedni nad druhými, a mezi ty sklepy teče voda, kteráž jest přivedena z Nylusa, a teče pod sklepy i nad sklepy. A do těch sklepův jsou šneky divně ztočené a velmi misterně dělané a všecko jest v nich kamenie mramorové a alabastrové. A to jedné napsati sem kázal, což sem před domem jsa, viděl voknem, neb sú vokna veliká, ale dveře jsou zadělané, neb tam žádný nechodí. A tak sem slyšal, že by Jozef v tom domu poklady veliké měl, kteréž byl shromáždil, stříbro a zlato, za krále faraona. A nade dveřmi toho domu jest hrubý text i pravie, že jest psáno jazykem jich, že těmi poklady nebude hnuto až do druhého času. Na ten čas ptal sem se židův, rozumějí li, co jest tiem časem mienil a který by to čas byl. Pravie, že sami nevědie a o něm praviti neumějí. Protož do toho domu nechodie ani smějí, až jsou dveře zazděné, a tak pravili, ktož se tam koli pokusil, každého | mrtvého zase oknem vytáhli. To jsou nám múřeníné jistili, že se tak stává.

A odtud sme šli k jednomu kostelu tureckému, kterýžto jest veliký velmi, a ten jest připravený a vzdělaný vnitř i zevnitř nad obyčej. Z kamenie mramorového a alabastrového velmi čistého dělán jest a vnitř v něm jest kamenie všecko pulérované a to rozličných barev, takže se svietí. Jiných příprav drahně v něm i okolo něho, než tak v náhlosti spatřiti sem nemohl, abych směl v celosti o tom praviti anebo rozumně⁴⁶ o tom vypsati, neb sme do kostela jíti nesměli a před kostelem <s> strachem sme <se> dívali a v kostele, což sme jedno dveřmi viděli, kterak jest. Nebo do pohanských⁴⁷ kostelův žádný jiný nechodí a jíti nesmie, leč by jich vieru přijal a obřezati se dal, neb sú

45 „k domu“ připsáno stejnou rukou na okraji stránky.

46 Zapsáno „rozumnye“.

47 Zapsáno „panlkých“; emendace provedena podle smyslu a s oporou o znění tisků z r. 1539, 1542, jež shodně uvádějí „pohankých“.

od toho hned usazeni, aby to pilně opatrovali. Také žádný člověk Arapův nehaněj u vieře jich ani o jich vieře mluv, zvláště neznámý, chce li život zachovati. A také oni jiným nebránie věřiti, jak kto chce, k své vieře nenutie lidi bezděky, leč kto dobrovolně chce.

Než pohanóm jest svoboda jiné všechny lidi haněti, jakž oni chtěie, a činie toho dosti, dávajíc křesťanóm pohany a jsúce sami jimi, než odporu jiného proti nim nenie⁴⁸ než trpěti a příčin, což byl mohl, uvarovati se, bez kterých by mohl býti.

O tom kostele pravili mi múřeníné, že v něm spalují tři tisíce centněřův oleje olivového každý rok, než já neviem, tak li jest, než to viem, že jest velmi veliký a světla mnoství v něm hořalo jest.

| A odtud sme šli k jednomu domu, kterýž jest veliký velmi a připravený nákladně přeliš, maje v sobě pokojův rozličných mnoho, a jest dělán z kamenie alabastrového a mramorového a vnitř jsou pokoji pulérování a rozličných barev kamenie v některých pokojích jest, až se velmi čistě svietí. A pravili nám o tom domu, že by na ten duom naloženo bylo sto tisíc zlatých. A ten duom ustavil jest od žoldána kancléř na svůj náklad ke cti žoldánovi pánu svému sobě na pamět, kteréhožto kancléře viděl sem i skrze tlumače mluvil sem s ním a dobře učinil jest mně, neb mi dal žoldánův list fedrovní i také svůj, aneb od sebe list dal jest mně.

Ten duom jest tak prostraný jako dobré městečko a v tom jest i obora, v kteréžto zvěř chová rozličnú; některú sám sem viděl a díval sem se jie.

Také jest do toho domu přivedena voda z Nylusa po trubách, a kdež již z trub teče, tu jest koryto veliké kamenné, mříží železnú ohrazené, a do toho voda z trub teče a u toho koryta sedíta dva starci, a ktož koli přijde k té mříží a chce píti, každému dadie čěši vody a to pro odplatu buoží, neb jest voda v Ejiptě vzácná a v jiném v žádném domě vody přivedené nenie ve všem Ejiptě, než ta,

48 Písařem zapsáno „nez odporu gineho proti nym gineho nenie“.

o kteréž sem napsal. Neb sem tak slyšal, že žádnému nedopustie vésti do domov pro umenšenie platu žoldánova. O tom kancléři pravie, kterak jest velmi bohatý pán na zlato i na drahé kamenie i na jiné věci.

208v

| Pak jiného dne šli sme k zahradě, v kteréž balšám roste. Ta zahrada muož býti míli od Ejipta. A když smy přišli k zahradě, uzřeli sme okolo nie tři zdi vysoké jako okolo města některého.

Na první zed šli sme po stupniech kamenných a chodili sme po nie a hleděli smy vokny do zahrady první. I přes druhú zed přehlédnutí sme mohli a viděli sme zahradu druhú, v kterýžto zahradách mnoho jest dřevie rozličného a ovotcí i koření předivných a vóně přečistá z těch zahrad voněla jest.

Třetí zed také sme viděli, kteráž jest okolo té zahrady, v kteréžto balšám roste. Ta zed vysoká jest velmi, že pro výsost její nic sme zahrady neviděli, než samu zed. Nadívavše se dosti na té zdi těm zahradám i šli sme dolov i šli sme k prvnie bráně zahradnie a u brány seděl vrátný nebo strážný, kteréhož s velikú pilností prosili sme, aby nás do zahrady pustil, abychom ohledali, kterak balšám roste, a oznámili sme jemu, kterak sme z dalekých zemí přišli ohledávat zahrady tej, a chtěl sem rád i zaplatiti. Strážný tlumači odpověděl, že by to učiniti chtěl, „než nesmiem, neb prikázanie od svého pána mám, kterémuž najvýše zahrada poručena jest, abych žádného nepúšťěl“, a pán ten byl jest v Ejiptě. I dopustil nám do zahrady vokny hledět. Viděli sme všecky tři brány a skrze každú zed jest brána a u každé brány jest duom kamenný. A ten strážný dal se nám vody napiti. Pobyvše tu chvíli, ohledavše, což nám muožné bylo, i šli sme zase do Ejipta.

209r

| Potom jiného dne šli sme mezi zlatníky, kteřížto zlatníci jsú bohatí velmi a duoložití v svém řemesle přeliš, a což by člověk snad pomysliťi chtěl kúpiti sobě od zlata neb od⁴⁹ stříbra i od kamenie drahého, a to rozličného, nebo což koli jiného, tu najde hojně dosti.

49 Zapsáno „o“.

A těch zlatníkův jest velmi a hned jsou oblášť a mají své město tak podobně jako v Praze židé. A což sem mezi nimi býval často, však proto mezi nimi zablúdil sem jednu. Také i podlé toho zdá mi se, že jich město nenie malé.

Odtud sme šli do jedné ulice, kteráž slove *basar*, tak pravie, jako by řekl tržná ulice. Každý den vždycky jest mnoho lidí, že se trú a tlačé převelmi a že málo muože postáti pro veliký dav. A slyšal sem o té ulici, kto by ráno obleka na se sukni novú a chodil v nie po té ulici až do večera, že ji lidé na něm zderú, a jestliže nezderú, ale otrú mu s nie barvu, že bude jako stará, neb jest v té ulici lidí velmi mnoho, převeliké mnostvie, ješto jest nepodobné k vieře o tom praviti.

V té ulici všecky věci prodávají k jédlu i jiné věci krámské, ješto mi se tak zdálo, co by sobě člověk mohl pomysliťi, že tu najde kúpiti, však tak obyčejem jich. Než bude li kto slyšeti obyčejem těchto zemí, daleko chyba bude, zvláště co se jédla tkne.

Než toto viem, ač toho převeliké mnostvie jest, což se prodává, ješto nenie podobné praviti o tom, však | i to proto ty všecky věci 209v jsú převelmi drahé, také nepodobně zvláště proti zemiem zdejšími a jazyku našemu a městóm. Nebo za majdynu ten peniez kúpil sem sobě chleba čtyři pecníky,⁵⁰ nerovně jsú menší než praská žemle a majdyna jich peniez platí tak mnoho jakoby vosm peněz bielych. A tak kúpě jeho za majdynu, pacholek nemá se ho co najésti. Jiné všecky věci jsú drahé. A tak mi se jistě zdá, že mnohých věcí v Čechách kúpí viece za biely peniez než v Ejiptě za majdynu a viece za biely groš než tam za osim majdyn. A z těch všech kúpí, které se prodávají v té ulici, nic lacinějšího sem neviděl než daktyle a cukr, neb sem ho kúpil jako puol čtvrti libry české za čtyři majdyny, a to přednieho a vybraného cukru kandy.

50 Před slovem čtyři je nedopsaný, neidentifikovatelný jeden graf.

S hoto gineho dne se sive mieri zlatniky. Ezequio zlatniky
 gsu bosati velmi a duobiti vseke nemeste pytelij
 azor by glo. suad pomysli azuel Eypiti. sive od zlatna
 neb ospevba yodlunomic drakeho ato volkpuo. Nesb
 qor loli gineho tu nagde hovime dosti atueq zlatny
 zlatnikow gt velmi a qued gsu oblast anagri sive
 miesto tal podobne valo w prave zde azor sive mieri
 nyuni bybat qaso wssal pto mieri nyuni zabludil se
 grednu. Tale y podle toho. Da mi se ze gsu miesto
 heme male
 Ddud sive sly dogredne vliqe luvay stolke bafar
 tal pralbe valo by vrell tyua vlice ludy dey
 wryqly gt mnogo ludy ze se tu atage pye velmi
 aye malo numrie postati protbelily daw
 Pzysial sive otce vliqi to by rano ostela, nase
 silny nobu atgodil wnie pote vliqi a do weqera
 ze m kde nauye rderu agri ze norderu ale otu
 sive sive barbu ze bude jalo stana neb gt wte
 vliqi ludy velmi mnogo pytelilile numstlie gt
 gt nepodobne Eviere otou pralbit
 S ve vliqi wssieqly wneq p daltagi. Ezedlu y gine
 wneq krauste gto mi se tal. Dabo qo by sive glo
 moqe pomysli ze tu nagde Eypiti. wssal tal
 obyqgeze gus nu budeci to slyseti obyqgeze
 keqto zany daleko epyba bude wlasne qo se
 gredla tlie
 S nez toto wie aq toho pytelilile numstlie gt qo
 se p dawa gto heme podobne pralbit otou wssal

Ukázka tematického členění textu. Rukopisný záznam cestopisu
 Zapsaný text je v této části spisu podle dílčích pojednáváních (sub)témat
 členěn do odstavců. Tento způsob členění není užíván v celém spisu - písař
 některé pasáže textu zapisuje kontinuálně, jindy zápis dělí do odstavců;
 oba způsoby zápisu se v toku textu střídají
 (Archiv Pražského hradu, sign. O 35, fol. 209r)

Ta ulice jest široká velmi, o dlúhosti jejie neviem, co praviti.
 Hned sem se nesměl pokusiti, abych ji přešel, neb pro mnostvie lidí
 stesko by se jiti a zatiem by noc byla.

V té ulici udělána jest brána velmi vysoká nepodobně a širo-
 ká tak, že by čtyřie vuozové pořad do nie vjiti mohli. Také jest na nie
 udělána veže okružlá, podobná k stohu velikému, kterážto jest nad
 branú velmi široká a potom čím vyšie, vždy užší, a jest všecka zděná,
 i vrch té veže. A jest velmi u vrchu špičatá a dělána jest z kamene
 alabastrového velmi hladkého. O té bráně slyšal sem, že by ji dala
 jedna židovka ustavěti na svůj náklad a to jedné proto, aby pamět
 jejie zuostala po nie, neb tu brány na tom místě | potřebie nic ne- 210r
 bylo jest, neb jest mezi domy, a slove až do dnes Židovina brána
 a jest nedaleko města zlatnického a proti hradu žoldánovu.

V Ejipte trhu dne určeného žádného nenie ani jarmarku,
 než každý den vždycky, jakž se den počne, trh a jarmark až do noci,
 a to na všechny věci, ješto sem se tomu nadiviti mohl, ano vždycky
 den ode dne lidí veliké mnostvie sem i tam přelévá se jako vodú,
 ješto neviem, by bylo v Ejipte tak mnoho lidí jako v některé celé
 zemi, a nic nebudu⁵¹ mieti za zlé, jestliže se co komu bude zdáti
 nepodobného proti obyčejóm těchto zemí, věřiti že mi nebude. Neb
 i já již na cestě jsa, slyše rozprávky mnohé a některé, tam jsa, věřiti
 sem nemohl a potom sem sám více viděl, a protož mnohé ještě
 věci níže psáti kázal, to jest všecko vskutku shledáno. A mnoho jest,
 co sem viděl nepodobného, hned sem nechtěl, aby to psáno bylo,
 a zvláště <v> té v Židovčině ulici a v tom slavném městě i jinde,
 kdež sem byl, než což znamenitějšíeho, toho některého ještě velmi
 krátce sem dotekl, ješto neviem, bude li moci mnohému srozuměno
 býti.

Žoldán jest pán bohatý na zlato a na stříbro převelmi
 i na rozličné klenoty a jest pán mocný převelmi i na lidi jest bo-
 hatý, neb jich množstvie u svého dvora chová a hojný žold platí
 jim nebo dává žoldněřóm svým. A u jeho dvora jsú dvořané nebo

51 Zapsáno „nebudau“.

210v žoldněři velmi bohatí, neb mají zlatých dosti, jakož sem se jim díval a byl sem mezi nimi. I seznámil sem se | s jedniem, kteřížto uměl rousky, a ten byl jest z země vlaské. I ptal sem se ho, kterak se jest dostal do Ejipta, kterýžto pověděl mi: „Byl sem malým pacholetem, když sem byl vzat do Turek, a potom ten, číž sem byl, prodal mne do Ejipta. I kúpil mne jeden mamalík, jako by řekl žoldněř, kterémužto choval sem kuon jeden, a když sem toho pilen byl, potom mi poručil dva a tak dále, až mi i jiné věci porúčel. Pak když sem jemu věrný byl a toho pilný, což mi porúčel jest, porúčel mi lidi, abych jim rozkazoval. Potom skrze milost jiných a dobrou pověst dostal sem se k dvoru žoldánovu.

Potom mě vedli a učili kusóm dvorským a obyčejem jich šermovati, z lučiště střeleti pěšky i na koni z buoku, z předu i zadu, jakž obyčej u nich jest, potom z dřevcem⁵² jezdit i jím se učiti, což potřeba káže, neb jiným kusóm mnohým“, jich já ukrátím, neb oni jich tam přeliš mnoho mají těch žertóv. Jakož od toho dvór jest žoldněřský a jest jako obora veliká a ohrazený zdí vysokú, neb tam jiným nedadie, zvláště darmo, a tu se těm věcem učie. Jakož sem se chtěl také podívati a šel sem k tomu dvoru i nebylo jich tam a tu sem tepruv zvěděl, že se tomu neučie než v pátek, i neviem, co praviti, když sem neviděl. A také na ta divadla nepustie neznámého, leč dá majdynu ten peniez.

Potom mi dále pravil: „Když sem se již těm kusóm naučil a že již jim rozuměli, že se k tomu hodím, i vydávali o mně to svědectvie před žoldánem, že sem hodný, tehdy žoldán daroval mne. 211r Dal mi kuon, zbroji | a šaty nové i všecky nové, což k tomu příslušelo jest.“ Neb ten obyčej u nich jest, že koho daruje a k dvoru přijímá, tehdy všecky věci jemu nové dává. A hned při tom času kázal jemu zapsati žoldán dvanást zlatých služby na měsíc a libru masa na den a dvě libře chleba a ječmene kuoním měřici, slámy ječné, což potřeba káže. A v těch dařiech rozkázal ho po městě voditi s pišci a z bubenníky⁵³, jakož sem se tomu sám díval, neb jednoho

52 Místo náležitého s *dřevcem*.

53 Místo náležitého s *bubenníky*.

tak za mne vodili s pišci a z bubenníky⁵⁴ a před ním šel houf lidí a za ním druhý a ten darovaný jel na koni a každému se hlavú klaně a děkuje žoldánovi pánu svému, že jej daroval, a sedě na koni, vždycky hlavú kýve na všecky strany.

Potom pravil ten mamalík mně, že obyčej jest v zemi ejipské, že každý žoldán má právo chovati u svého dvoru padesát tisíc žoldněřóv, ale že je ne vždycky při sobě má, než rozešle na čtyři strany země, jakž kde jemu potřeba jest. Než ustavičně při sobě třitčeti tisíc jich má a již pak nejméně dvatčeti tisíc a již pak méně⁵⁵ při sobě mieti nesmie, neb tomu rozum káže, že při takovém městě a mnoství lidu toho potřeba veliká jest.

Jakož což sem rozuměti mohl, že tak konečně jest, že velikú moc žoldán panuje a trvá opatrností mnohú k tomu, nebo jeho služebníci nebo žoldněři vešken Ejipt zpravují a ředie podlé sobě svěřených úradóv. Měšťanóm ejipským žoldán vládnúti nedopustí ani v kterých úradech jsou, než každý opatruj duom svůj | aneb to, 211v což jeho samého jest. Nebo Ejipt nezpravuje se aniž se řiedí obyčejem jiných měst, ovšem daleko chyba obyčejóv těchto zemí, neb i rychtáři jsou z služebníkóv žoldánových.

Také sem slyšal, že by toto právo bylo mamalíkov, že když mají na pole vytáhnúti proti nepřátelóm z rozkázanie žoldánova, že se s miest svých hnúti nechtie, leč jim žoldán zavdá na čtyři měsíce, a to každému tři sta zlatých na kuon. Než pravie, že taková vojna někdy v niekoľiko letech jednu nebude, a jestliže by se vojna zrušila kterýmž koli obyčejem aneb bitva vyhrána by byla a že by se jim ve čtyřech anebo v pěti nedělách dostalo domóv vrátiti, ten žold při nich zoustane a služba prvnie, kterúž zapsanú mají, ta jim vždycky před se jde. Protož jsou mamalíci bohatí velmi a z mnohých páni bývají znamenití a zlatých mají mnoho a neumějí jich utráceti jako Čechové neb jiní služební v těchto zemiech.

54 Místo náležitého s *bubenníky*.

55 Zapsáno „mene“.

Také sem viděl, když jest mamalík setník neb třitcetník, má všecko pozlatitá udidla a střímeny z samého zlata, pošva na šavli i jilce všecko položené zlatem, palcát, s kterýmž jezdí, všecek zlatý jest.

212r Pakli který pán po městě jede, který jest vyšší než setník, tehdy před tím pět neb šest pacholkův jde <s> sekyrami zlatými a z bulátnými⁵⁶. A bulát jest vocel čistá, ještě se svietí převelmi, že se v ní vzhlednutí muož jako v zrcadlo, a jest tvrdá, k tomu | velmi vostrá, že jí železo rubají. Ty sekyry jsou velmi vzácné u nich, neb ředci je mají, kteréžto sekyry najprv sem⁵⁷ viděl v Damašku, když pán damašský jezdil proti kancléři žoldánovu, když jel od tureckého císaře. Potom v Ejiptě často sem je vídal.

Mamalíci všecko oděv bílý mají a nesú z plátna z čistého dělaný, kteréž slove kolč, a vyšívané jsou sukně jich podobně k hazukám, než jsou obyčejem jiným dělané, neb sú u nich oboujkové, že všecko hrdlo přikryjí, a jsou dlouhé, až se po zemi vleku. A po těch se sukniech opasují tkaničkami hedbávnými velmi čistými a neumějí se oni opasovati a velmi nekřtaltovně se opasují.

Také žádný mamalík nechodí v botkách ani v střevících⁵⁸, než bos chodí a na trepkách jako bosák, a když na kuoň vsedne, tehdy bos a bez trepek jede a pacholek za ním trepky nese, neb sem na to častokrát hleděl a díval sem se tomu. Pak toto sem slyšel, že když na vojnu jedú, tehdy mají na nohách zámiševé botky, než doma zhola bosí chodíe a jezdíe.

Také sem slyšel, že by mamalíci, totiž ti žoldněři, takové právo k žoldánovi pánu svému měli, když by žoldánová porodila syna nebo dceru, tehdy žoldán s velikú snažností to opatruje, aby

56 Místo náležitého s bulátnými.

57 Zapsáno „fe“.

58 Nelze vyloučit čtení střevících.

dítě nebylo vyhlášeno až do roka. A hned po roce zjeveno bude a žoldněři již práva k žoldánovi mieti nebudú a již jim koláče povinen nebude dáti. | Mamalíci jsou toho také pilni, aby to zvěděli, 212v jakž koli mohou rozuměti, toho hledie, a když by se dověděli, rádi tu novinu slyšie. Tehdy tajně se zberú všickni, což jich tu při žoldánu doma bude, i přitáhnú v noci vojskem pod hrad žoldánův a odtad pryč nechtie, až jim kaláč⁵⁹ dán bude od žoldána za syna nebo za dceru jeho. A zbere se jich 20ti nebo 30ti tisíc. Tehdy žoldán dověda se toho, káže zvěděti, co se to děje a proč jsou přitáhli, co se jim nedostává. Tehdy žoldněři zvolají: „Chcme, aby žoldán pán náš dal nám koláč, právo naše, za syna svého etc.“ Tehdy žoldán rád i nerád musí jim ten koláč dáti, každému zvlášť tři zlaté a berana k tomu.

A když sem to slyšel, velmi nepodobné mi se to zdálo věřiti tomu, i ptal sem se na to velmi pilně, tak li jest to v pravdě, či li jsou jaký žert složili, i pravili, že jest tak v pravdě, a dovodili toho, že by se za toho žoldána stalo, který nyní jest.

Mamalíci jsou lidé dosti stateční⁶⁰, což sem rozuměti mohl, na koních svých velmi hbití a čerství obyčejem svým, kterýž oni mají, já jim lidí rovných neviděl sem v čerstvosti na koních. Dřievie své mají dlouhé, některé jest na tři sáhy a jedno sem měřil, bylo jest na mé čtyři sáhy. A to jest dřievie z morského třtie a zhrúbí jest jako dobrá chmelová tyč a hrot jest na každém konci s obú stranú, a když je sobě | na rámě vloží v puoli, tehdy se schýbá, 213r a s tím dřievím dlouhým obyčejem svým dosti hbitě sobě činie.

Také o zlodějích a o zločincích⁶¹, kterýž jsou v Ejiptě, pověděti musím, že žoldán, ač jest pán mocný velmi, však smrtí nad zloději i nad jinými zločinci nemstí se, ale s velikým jich trápe-

59 Místo koláč.

60 Zapsáno „ftaczny“.

61 Nelze vyloučit čtení zločincích.

ním milosrdenstvie činí, že jich zhubiti nekáže. A to sem jedno v Ejipte viďal, než jinde, kdež sem byl v těch zemích pohanských a zvláště arabských, všady je věšé. V Ejipte od toho jsú zvláštní úředníci, kteří toho velmi pilni sú, když takové zlé lidi kde najdu a nepravé, ješto jiným škodie jakýmiž koli <...>⁶², nepravosti činiec, hned zjímají a do veže vsázejí. Pak opět jsú jiní úředníci, ješto ohledajíc jezdie ty veže, v kterýžto takové vězně chovají, a když jich již mnoho nachovají, tehdy zvěduc viny jich na nich, každé spolu jednostajných vin skují je za hrdla jedny k druhým, kolikož koli jich jest, a rukú jim svobodných nechají.

A takových lidí jest po městě velmi mnoho a slyšal sem o nich, že by jich bylo na tři tisíce nebo viec, neb pravie, že je vsecky v počtu mají. A ti chodie po městě žebříc a jiného nic nemají, než kto jim co dá, a v žádných domiech neobývají, ale kdes po ulicích ležie jako psi a pravím, že huore než psi. A sukne, kteréž na sobě mají, těch <s> sebe nezvlácejí⁶³, až je zderú, a tak jich uzříš <v> mnohém | počtu chodiec někde po třech, po pěti, po deseti, po 20ti, někde jich bude viec než 20ti y hromadě. A když sem se chtěl jim podívati a jich mnoho vidětí, jedno bylo jíti do tržné ulice, kteráž slove *basar*, zvláště k Židovčině bráně, v krátkém čase načetl by jich některé sto, ješto chodie sem i tam žebříc jedni za druhými. Tak je velmi těmi okovy trápie, že by radše zemřeli aneb zvěšeni byli, než takovú psotu a biedu by měli, a z toho vyproštění nečakají, leč smrti.

V Ejipte jest rozličných řemeslníkův velmi mnoho a každé řemeslo spolu se drží jednoho umění a hned své ulice zvlášt-
nie mají. Také jest velmi mnoho těch řemeslníkův, ješto dělají to plátno, kteréž slove kolč, ješto nad to plátno čišcie ani pěknějšie býti nemouž.

62 Omylem zestručněný (zkomolený?) zápis.

63 Místo náležitého *nesvlácejí*.

Okolo Ejiptu vinnic nenie žádných ani ve všiem v kraji ejipském, protož v Ejipte vín nemají žádných. Také o víno Arapi nestojie, neb ho sami nepijí, než křesťané sobě víno z hrozníkův dělají, vydavujíc je, i pijí a jest píti velmi zlé, ješto jest hořké, a proto i to jest drahé, neb i takového málo jest.

V Ejipte jest kupcuov křesťanských velmi mnoho a hned mají svého rychtáře, ješto je soudí a opatruje podlé potřeb jich. A jest Vlach ten rychtář a ten má přístup k vyším úředníkom mlu-
viti o ně, když by se kterému křivda dala aneb jakáž koli potřeba jich byla.

| Také kupcův křesťanských najviec jest Vlachův. Také mi pravili, že by bylo mnoho židův v Ejipte a že by několik tisícův domův židovských bylo, jakož sem já jich mnoho viděl po Ejipte, a jsú kupci velicí a velmi bohatí. Pohané jsou na ně laskavějšie⁶⁴ než na křesťany. A židův jest mnoho písaruov u žoldána, zvláště Samarytánův, neb pohané pravie, totižto Arapi, že jsú věrnějši než tito obecní židé. Také ta každá jednota, což jich koli jest v Ejipte i hostinských lidí, aby poznáni byli, co sú kteří, i nositi musejí rozdielný oděv jedni od druhých, a nebude li sukni, ale kloboukem a zavítím, kterýž tam obyčej mají nositi.

Samarytáni mají červený oděv aneb zavítie, židé žluté, křesťané mají modré, než Arapi nebo pohané ti nosé, jaký oděv chtěie, neb jim svoboda podlé moci jest, kterýž mají, však proto z uobyčeje svého najviec rúcha bílého nesú, a jestliže chtěie změnití, žádný jim nemož brániti, ale oni jiným všem branie.

Pakli by kto z jiných bez znamenie viděn byl, tehdy vina a pokuta uložena jest. A když cestú jede nebo jde křesťan nebo jiný etc. kdež koli po zemi jich, jede, v čem chce, svoboda jest, než kdyby k městu přijel, vezmi znamenie a jináč nic.

64 Zapsáno „Ialkawieffe“.

V Ejipte byl sem 20ti dní a v těch dnech nikdiež jest déšť nepršal. I ptal sem se některých: „Bývá li déšť u vás aneb prší li kdy a zima u vás veliká li bývá?“ <O> zimě, o kteréž sem se 214v tázal, pravili: „Co jest to? | Pověz nám.“ A když sem jim pravil, kterak se země zavře zimú a voda se stydne i řeky veliké tak velmi, že po nich chodíe i s vuozy jezdie, velmi se tomu smáli, a kteříž z země své nikdiež nebývali, věřiti nechtěli. O dešti mi pravili, že u nich nikdy nebývá nebo neprší. I tázal sem se jich, kdež pak vodu berú po krajinách aneb čím se země svlažuje, aby vzrůst úroda dávati mohla, i zpravovali mě tak, že když největšie horko, že tehdyž najviece vody mají, nebo když jest horko veliké, tehdy Nylus řeka rajská rozvodní se a vystúpí z břehův svých a najméně⁶⁵ vystupuje nad břehy své loktův 16te a také viece 20ti loktův nevystupuje výše, totižto nad břehy své. „I rozlé se po všech údolích i po rovinách i naplní všecky cisterny i studnice naše a svlaží zemi, a tak dá vody dosti mnohým krajinám a zvláště v těch krajinách, které jsú blízko moře, neb moře zepře Nylus řeku, že je vše teci nedá, a tak se zpátkem zdúti musí a rozvodní se.“

V Ejipte domu dřeveného žádného sem neviděl a netoliko domu jednoho dřeveného, ale ani kterého krovu na domu z dřeva, a tak krátce nic od dřeva, než domové jsú všecko kamenní, a to z čistého kamenie jsú všecko klenutí od země až do vrchu. Obyčejem jich jsú dosti pěkní, nízcí jsú, neb jich mnoho v zemi jest, a některých jest tak mnoho v zemi jako nad zemí, neb jsú tak dělaní pro veliké horko, kteréž u nich jest, a také do těch domův vrchem největšie světlo jest. Protož proti domóm⁶⁶ těchto zemí našeho jazyka jsou velmi nekřtaltovní, zvláště na pohledění, ale 215v proto | jsú velmi nákladní. A v dóm jest jíti po stupniech kamených jako do pivnice a to dobře hluboko a tepruv tam v zemi jsú pokoje pěkné a rozličně dělané. Někteří jsú velmi pěkní a ozdobení drahými věcmi, a kteří jsú chudších, ti jsú toliko vnitř vydyn-

65 Zapsáno „naymene“.

66 Zapsáno „domow“.

chovaní a jsú velmi bílí, ješto jich ničím neočadie, zvláště vohni, kteřížto v domiech svých nemievají, leč někteří pro svá řemesla.

Také v Ejipte drev málo mají a jsú velmi dráhy, neb okolo Ejipta nenie lesův v několika mílích, protož jsú drva velmi drahá. A když do Ejipta drev na oslu přinese, ta drva dá, kteréž ten osel přinesl, prodá je za sto asprův a druhdy za puol druhého sta asprův a to učiní viece než 1/8⁶⁷ zlatého. Protož nemnoho mievají ohniev v domiech svých, aniž drev potřebují.

V Ejipte obyčeje nemají tak velmi pečovati o své životy, aby je rozkošně chovali, vařece a připravující jim mnohé pokrmy, jako v jiných zemiech a zvlášť v zemi české, kteříž jsú v tom převýšili všecky národy. Protož hned té péče zbaveni jsúce, doma sobě nevaříe, než hotové vařené sobě kupují. A to sobě kúpí krmi nebo dvě, hojnost sobě činí, pakli sobě kúpí krmě tři, jest to již velmi bohatý a ztravný.

V Ejipte jest kuchyň mnostvie všady po městě na všecky strany, v nich sú kuchaři, ješto vaříe krmě a prodávají, živnosti z toho majíce, a těch jest velmi mnoho po Ejipte jako kterých řemeslníkův. A řád mezi sebú mají, že ne to, co by chtěl, vaří a peče, než v jedněch kuchyniech toliko samý berany pekú | 215v a jiného nic a toho sobě kúpí, zač kto chce, neb chce li za peniez, tehdy ho ukrojie. A toho berana pečeného druhdy jednoho bude tři dni prodávati. Také sem ho sobě jednu kúpil za aspru, tak jest byl nechutný, že sem ho jiesti nemohl.

Opět sú kuchyně jiné, v kterýžto jediné beranie maso vaříe a rýži k polévce, kteráž jest na tom mase, a třetí krmí hrách bobový. Jiné, ješto toliko v nich kuchyně ryby smažie, a v jiných pak samy kaše rýžové a jiné a všecko kořeněné. A tak jiné kuchyně jsú mnohé.

67 Tj. 1,5.

Pak kuchyňky⁶⁸ opět mají jiné, kterúžto vezma na hlavu, Arap jde po městě lečkudy a zvláště do hostinských domuov, a volá hlasem velikým, že má čisté pečité v nie, kto by chtěl kúpiti, že čisté a dobré jest. A jiný jda volá, nesa kuchyni na hlavě, že má dobré skopové šišky, a tak rozličných těch kuchyněk a v nich krmí rozličných a nám neobyčejných a k tomu velmi prostných jest mnoho toho, ješto by bylo dlúho o tom rozprávěti.

Ovotce pak tak podobně prodávají jako i krmě. Jde po městě a krám nese na hlavě, chce li kto pomoranče kúpiti, že má čisté. Jiný jda, opět volá, že má daktyle prodati, a tak s rozličným ovotcem chodiece, volají všady po městě, a všecko mužie. Žena žádná neprodává, jako obyčej mají prodávati v jiných zemiech a seděti bude žena nad krámem, tam toho nenie.

216r Arapi, totiž pohané múřené, jsú lidé dosti tvární v mraviech, zvláště kteříž jsú nábožní a rozumóv požívají. V jiedle, v pití sú velmi skrovní, než rozkoš jich největšie jest v pěkném chození a v drahém rúše, | převláčejíce se z jednoho do druhého, a na to najvíc nakládají, každý podlé muožností svých.

Také jsú Arapi velmi rozmazaní, děl obecních hrubých a těžkých nedělají, než řemeslníci jsú čisté a velmi misterní na věci pěkné a drahé. A nemají obyčeje mnoho choditi na tulačky aneb na procházky jako jiní lidé, ale což by měl choditi, radše sedí aneb což nábožnějších před svůj dóm vyjda i čte na knížkách a jiní ho posluchají. Pakli jest kterému jaká potřeba, tehdy velmi znenáhly se běře.

Ženy své velmi úzce múřené chovají, nedadúce jim po městě choditi, jakož jinde obyčej mají ženy choditi v zemiech křesťanských kupovat nebo prodávat nebo do kostela aneb po kterých koli potřebách. Tam toho nenie obyčeje, než doma se, ženy, bohu modlte! A doma také své lázně mají, v nichž se

68 Nelze vyloučit čtení *kuchynky*.

myjí, a jestliže by jie, totiž ženě, jaká potřeba byla v dóm co kúpiti na trhu, ve všem v tom mužie jich zastúpie je a jim koupie i zednají⁶⁹.

Také všecky věci, kteréž se koli na trh nesú k prodaji, všecko mužie prodávají buď v krámiech, buď v sklepiech, neb kdež koli jinde. Tu po městě mnoho chodě, Arapky ženy nebo Turkyně nesnadně uzříš. Pakli by které jaká znamenitá potřeba byla, tehdy na osle jede a okolo nie jdú služebníci dva nebo tři a tvář jejie⁷⁰ jest všecka zakryta čistým tafartem černým, kterážto žena skrze něj každého vidí, ale člověk tváři jejie viděti nemuož.

Také když by kto z nich znamenitý umřel, tuť najvíc arapských žen uzříe, ješto jim k pohřebóm odpúštějí, jakož sem já jich ve všem tom času, kterýž sem byl v Ejiptě, neviděl více, než když za jedním | mrtvým šli, za kterýmž jest mohlo býti 216v pohlavie ženského 60 nebo 70te. A tehdaž sem se díval pláči jich, ješto všecky skákaly, tepúce se <v> tváři své, vyčítajíc všecka dobroděníe toho umrlého, kterak byl dobrý, krásný, bohatý, štědrý, milosrdný etc., a když tak buoh chtěl mieti, musí tak býti. A tak řekše, skočily všecky pojednú nahoru a bily se v tváři své. V jiných zemiech, když sobě tak lidé činie, jsú veselí a někteří, když se zpíjí, i bylo mi to velmi divné a pilně sem se tomu díval, jak sú sobě při tom smutku činily.

V Ejiptě sú lázně velmi čisté, přípravné a jsú velmi veliké. Podobné sú k té lázni, která jest v Konstantynopoli, kteráž slove ciesarská lázně, o kteréž jest napřed psáno. A v těch lázních všecko koňským hnojem topie a v nich vždycky hoří z rok do roka, ve dne i v noci, a drvy žádnými v nich nepálé. A v těch lázních vždycky se myjí každý den, nebo oni nemají žádné neděle ani kterého svátku ve všem roce krom toho svátku, kterémuž řekají *bajram*. A k tomu se svátku čtyři neděle postie a ty čtyři neděle

69 Tj. *zjednají*.

70 Zapsáno „giege“.

nikdiež ve dne nejedie, než v noci, a to až do toho svátku. Než vyměřeno nemají, co by v ty posty měli jiesti jako v našich zemiech, než též pokrmy jedie jako tehdáž, když se nepostie.

217r V Ejiptě viděl sem zvieře velmi divné, kteréhož sem prvé nikdy neviděl ani o něm slyšal, kterémuž zvieřeti říekají *diavant*. To zvieře jest předku vysokého, což sem já mohl rukú nad se vysáhnúti, jedva že sem jemu prsí dosáhl. Od prsí k hlavě, tak za to mám, že jest tak vysoké jako od ⁷¹ země k prsóm, nebo sem se díval, když mu z domuov vokny chleba podávali, by bylo dvú látrú od země, všudyť jest dosáhlo. Zadku pak jest velmi nízkého a krátkého, protož k té velikosti s tiem životem krátkým jest velmi nekřtaltovné. Kóži má na sobě velmi pěknú, peřestú, něco nápodobnú k leopardu, ješto sú jedna miesta bielá, pozbádaná a druhá černá, a tak sú jedna podlé druhých po všem těle i po nohách. A srst jest na něm velmi hladká a hlava jest jeho k zubru podobná. Než o tom sem nic neslyšal, by statečné bylo anebo co divného činilo, než vodili se s ním po městě, ukazující je lidem.

Pobyt v Ejiptě 20ti dní a ohledav, což sem mohl ohledati, než mnoho jest, ješto sem neohledal, než toliko slyšal, a o mnohém viděném i slyšeném sem nepsal pro ukrácenie řeči a nedostatku paměti i jiných věcí. I bral sem se z Ejipta času měsíce března s kupci zase k Jeruzalému první cestú.

Z Ejipta až do Jeruzaléma mýta sú malá, než častá. V Ejiptě sem dal čtyry majdyny: od sebe dvě a od velblúda dvě. A těch všech mýt malých i velikých z Ejipta až do Jeruzaléma jest jich 23.

Z Ejipta vyjevše, na tej cestě byli sme <u> velikém strachu, a netoliko já, ale všichni kupci. Byla se nám dva pacholky roznemohla, kteréžto tajně mezi sebú chovali sme a nemocné

71 Na rozhraní folií 216v a 217r zapsáno: „yako od | yako od“.

vždy sme je na velblúdiech nesli, kteřížto nám zemřeli na cestě. I schovali sme je tajně na poli, a to v noci, a proto sme to učinili, jestliže by se toho úředníci dověděli, | že jest který z hostí umřel, 217v zvláště z cizozemcuov, že by se s námi divně naháněli a věci by naše přemietali i podlé toho škoda by se nám od nich stala i nebezpečenstvie hrdla, neb to právo jest v zemi ejipské, když by který kupec nebo pútník umřel aneb který člověk jiný, tehdy všecek jeho statek, což jest měl, málo nebo mnoho, to všecko žoldánovi berú, a k tomu ještě těm, s kterýmiž jel a s nimi na cestě byl, věřiti nechtie, domnievajíce se, že jest více měl, než jsú naši, a podlé toho i jiným statky pobierají.

Pak z Jeruzaléma až do Damašku jest mýt 25 a na těch žádné milosti nenie, než což na kom vydržeti mohú, to vezmú a bez milosti. Hned sú na některém mýtě pět zlatých, někde 7 a někde deset zlatých nebo žádných mýt vysazených nenie. Potom z Damašku do Galaty tak velikých a ukrutných mýt nenie, než po pěti asprách neb po ó, a to ještě, jakž na kom vidie, mají v tom uměnie, než více šesti asprów nedá.

Také odtud až do Bursy ze sbuožie, kteréž nese, žádného mýta nedá, než od sebe a s koně nebo s velblúdów. Potom v turecké zemi se zbuožie platiti musí. Přijeda do Angarie, dáš pět asprów, potom v Burse, jestliže chceš zbuožie prodati a po moři se plaviti, ze sta zlatých musíš pět zlatých dáti, pakli zemí pojeděš, nic nedáš až do Konstantynopole, nebo to právo u nich jesti.

| Protož ktož by chtěl do Jeruzaléma jíti aneb do Ejipta, 218r musí se k psotě a k mnohému nebezpečenství přichystati, kteréhož bez pochybenie bude potýkati, a cestu nesnadnú bude mieti a hladu přimierati a dobrého se bydla nebáti, až se zase vrátí do země, s kteréž jest vyšel, kterážto nám křesťanóm jest zaslíbená, zvláště česká nebo moravská i jiné okolnie země, ale onynof sú byly země židóm zaslíbené. Protož nám Čechóm zvláště velmi nenie po čem túžiti ani oč státi, nebo v těch zemiech, jsa totižto host, by měl peněz dosti, chtě se uvarovati psoty, však

proto křesťan mezi nimi jsa, dobrého bydla anebo ještě k své potřebě sobě učiniti nesmie, a někde by směl, nemož pro mnohé příčiny, o kterých jest napřed pověděno.

Ktož to čta, muož porozuměti něco tomu, nebo v těch zemích by člověk najskrovněje se muohl mieti v jiedle a v pití, ovšem i v mluvení a choditi v oděvu chaterném a na péči mieti zachovati obyčeje, kteréž oni mají, svoboda a všetečností pilně se vysřěhati, jinak člověk nemysl sobě ktož koli, aby země ty mohl projíti. Však ty všecky věci maje do sebe cnosti i obyčeje jich, k tomu mnohú opatrnost, kterýžto jest krátce dotčeno, ještě v mnohé úzkosti a v nebezpečenství musí býti od nich. Poněvadž jest těm židóm i křesťanóm mezi těmi národy úzko, kteřížto jich jazyky umějíce a mezi nimi obývají, věz to každý, jestiť daleko úže hostem a příchozím mezi tiem všiem národem, ovšem pak 218v těm | jazykóm jich neumějícím. Jáť sem toho zkusil a mnoho sem příhod a starostí měl.

Však někteří lidé jsú, ještě na dalekost té cesty se ptají a rádi o tom slyšie, protož ten počet napsati sem kázal, ač pak ne <v> plně v jistotě, než podlé rozumu paměti pravím jej býti, počítaje z země české, odkud sem já vyjel, až do Ejipta města, o kterémž jest mnoho napřed psáno, i zdá mi se v počtu devět set mil, však proto pro mýlku a chybu nechť jest neplně. A ač sem dosti pilně počítal dny a téhodny i míle, což smy kdy ujíti nebo ujeti mohli, však pro změnění obyčeje v plně celosti pověděti neumiem, neb na míle v těch zemích pohanských nečtú, než na dny, což by který ujeti neb ujíti mohl. A také vypravením na takovú cestu jednostajně nedostane se jíti podlé uložených úmyslów jich.

Také porozuměv tomu, že která koli věc neznámá a neobyčejná vypravuje se lidem, i jest mnohým k viere nepodobné, zvláště ta, kteráž věc jest neslýchaná, protož sem to na péči měl, abych řečí nerozmnožoval⁷² věci mnohé lidem

72 Zapsáno „nerozmnowal“.

v těchto zemích neslýchané, kteréžto sem viděl a o mnohých slyšal, psáti sem jich zanechal a některých krátce dotekl, a někomu se muož zdáti dlúze, až se toho bojím, že mnohému pro ukrácenie rozuměno nebude. Jako o svých mnohých příhodách, kteréž na mne jsú⁷³ s velikú starostí a s nebezpečenství hrdla přiházely se mně, mnohých sem nepsal, zvláště těch, kteréž | měl 219r sem zase jeda, ještě sem v rukú lotrovských byl. A jestliže by se komu co nepodobného zdálo nebo klamavého v tom spisu, já jemu za zlé mieti nic nebudu, než kto by chtěl ohledati a pokusiti, tenť by zvěděl, a za toť mám, žeť by více našel, než já vypisuji.

Výjezda má Martina Kabátníka na cestu do Jeruzaléma a do Ejipta z Čech z Litomyšle léta syna buožieho tisícého čtyřistého devadesátého prvnieho, měsíce března etc. a příjezda má zase do Litomyšle léta druhého, měsíce listopada etc.

73 Zapsáno „s gu“.

Textové varianty

Níže předkládáme přehled textových variant z jednotlivých pramenů. Znění základního textu je uvedeno před grafickou značkou], za ní následuje různočtení. Liší-li se delší (víceslovné) varianty nepříliš podstatným způsobem v jediném slově, uvádíme znění obou pramenů společně v jednom různočtení a odlišnou formu, umístěnou v šikmých závorkách a doplněnou zkratkou pramene, vkládáme za příslušné slovo. Vynechaný text signalizujeme pomlčkou, na emendace variantních textů upozorňujeme v poznámce, v ní uvádíme i případné další doprovodné informace. Základním textem cestopisu je rukopis K, titulu a předmluvy tisk D.

Titul

A5r sepsaní] sepsání; vnově] opět znovu; Mho Dho XXXIXho] M CCCCC XXXXII

Předmluva

A5v měštěnina a písaře] měštěnina a tehdaž písaře; Litomyšle] Lítomyšle; jsa za to] sa; pána] pana; královstvie] královstvie; **A6r** knížka] kniežka; jsou] sou; najlepšie] najlepšie; svrchuřečeným] svrchu řečeným¹; pán otec] pan otec; **A6v** rozmľovanie] rozmľovanie; svrchuřečeným] svrchu řečeným; spôsobu] způsobu; **A7r** kráľovské] královské; **A7v** Konstantynopolim] Konstantýnopolim; dodnes] podnes; **A8r** řídili] řiedili; nejednou] nejednú; vľaské] vľasské; frankrejské] fraňkrajské; spuosob] zpuosob; **A8v** spôsobu] zpuosobu; knížky] kniežky

1 Vytištěno „řečeným“.

Základní text

182v Cesta z Čech k Jeruzalému] Cesta z Čech do Jeruzaléma bratra Martina Kabátніка z Lítomyšle **D, S**; chtěl **K, S**] chtěl **D**; jíti neb jeti] jíti anebo jíti **D, S**; bez vody] bez vod **D, S**; kudyž] kudy **D, S**; sem **K, S**] jsem **D**; jel i šel] jeť a šel **D, S**; z Lítomyšle **K, D**] z Lítomyšle **S**; moravskou a slezskou **K**] moravskou a slezskou **D**, moravskou a slezskou **S**; cesta jest snadná] jest cesta snadná **D, S**; a v počtu jest mil bez dvů padesát] – **D, S**; z Krakova do Lvova] do Lvova **D, S**; také jest mil padesát] jest mil 60 **D, S**; kteréžto město Lvov město] To město] **D, S**; v zemi rouské] v ruské zemi **D, S**; Potom se bráti z rouské země do země valaské] Potom ze Lvova do valasské země **D, S**; až do města Šočavy a jest mil také padesát] do města Sočavy **D, S**; Od Šočavy] Od Sočavy **D, S**; počítají mil šedesát bez dvů] 60 mil počítají **D, S**; tureckú] tureckú **D**, tureckou **S**; dlúhé] dlouhé **D, S**; a někde] někde také **D, S**; města i vsi se nalézají na cestách] města i vsi na cestách se nalézají **D, S**; říedko a ve mnoha mílých] říedko ve mnoha mílých **D, S**; a to až do Konstantynapole] – **D, S**; Do Konstantynapole od Dunaje] Od Dunaje **D, S**; nechtú] nechtou **D, S**; jsme] sme **D, S**; Konstantynapole] Konstantýnople **D, S**; viděl] viděl **D, S**; sem rozuměti mohl] sem rozumět **D, S**; i s jinými] s jinými **D, S**; kteřiz] kteřiz sou **D, S**; tak veliké] veliké **D, S**]; zdálo] zdálo **D, S**; jako puol třetie] – **D, S**; než spieš jest větší] že spieše jest větší **D, S**; ne ti] než ti **D, S**; se mnú **K, D**] se mnou **S**; pilně je ohlédajíc a spatřijíc] je ohledující a spatřující pravili **D, S**; Konstantynopoli] Konstantýnopolí **D, S**; **183r** jazykúv] jazykuov **D**, jazykuo **S**; a Římené] Římané **D, S**; a židé] židé **D, S**; Turkúv jest najvíc a židúv] Turkuov najviece a židúo **D**, Turkuov najviece a židuov **S**; kostelúv svých mají mnoho] kosteluo mají mnoho svých **D, S**; žid, Řek ani křestan] žid ani křestan **D, S**; by chtěl jich vieru přijeti] by jich vieru chtěl přijíti **D, S**; přijmú] přijmou **D, S**; lásku] lásku **D, S**; dávajíc jemu penieze i jiné pomoci jemu činiec] jemu penieze /peníze **S**/ a jiné potřeby a pomoci činíc **D, S**; jakžto] jakž kto **D, S**; milost] milost **D, S**; ukáže] ukazuje **D, S**; tureckú] tureckú **D**, tureckou **S**; a což] což **D, S**; muohl] mohl **D, S**; viděl i znal] viděl i znal **D, S**; kterýžto] kterýž **D, S**; byl] byl **D, S**; dal se obřezati] dal se obřezovati **D, S**; přijal] přijal **D, S**; nemuohl] nemohl **D, S**; byl] byl **D, S**; zuostal] zuostal jest **D, S**; Konstantynopoli] Konstantýnopolí **D, S**; vzdělaný dosti nákladně] vzdělaný dosti nákladně **D, S**; veliké] veliké **D, S**; na prostředně veliké hoře] na prostřední veliké hoře **D, S**; pod samú horú scházie se Bielé moře **183v** s Černým] pod samou horou schází se Bielé moře s Červeným **D, S**; plyne z Benátek] od Benátek plyne **D, S**; nemuož] nemůž **D, S**; připlynúti k Konstantynopoli] plynúti **D, S**; ciesařský] císařský **D, S**; ciesař] císař **D, S**; Ciesař turecký] Turecký císař **D, S**; bohatý] veliký a velmi bohatý **D, S**; neb vdycy u jeho dvoru z samého z stříbra penieze dělají, kteřizto peniezi slovú aspy] nebo u jeho dvoru vždycky dělají z samého stříbra penieze aspy **D, S**; a svým žoldněuom a jich jazykem jenčářóm obyčej má každý den službu platiti] a každý den obyčej mají platiti svým žoldněrom jenčářom, tak jich jazykem jim říekají **D, S**; a to rozdielně] A pľati jim rozdielně **D, S**; jakož] jakž **D, S**; jakžto] jakž kto **D, S**; služby] služby **D, S**; sto asprúv na den] sto aspruo za den **D, S**; jiný] a některý **D, S**; puol] půl **D**, puol **S**; padesát] 60 **D, S**; 30ti] 30 **D, S**; chudší 20ti] některý 20 **D, S**; To jest skoro obecno]

A to jest skoro obecne **D, S**; platiti] pľati **D, S**; najnižím služebníkóm] najnižším služebníkóm **D, S**; jakoby] jako **D, S**; pacholku] pacholku **D, S**; s vojnú] s vojnou **D, S**; najšpatnějšému po čtyřech asprách na den] najšpatnějšiemu /najšpatnějšiemu **S**/ služebníkú jako nádennímu pacholku po 4 asprách **D, S**; Aspra pľati čtyři penieze bielé.] A aspra pľati jako zde čtyři bielé /bílé **S**/ penieze. **D, S**; Konstantynopoli] Konstantýnopolí **D, S**; dielem čistým udělaná] dielem čistým udělaná **D, S**; v ... zemiech] v ... zemích **D, S**; neslychaná, mnohým ovšem nevidaná] neslychaná, mnohem více nevidaná **D, S**; V té lázni] A v té lázni **D, S**; komórek] komůrek **D**, komuorek **S**; na różno sem **184r** i tam na vsecky strany] na vše strany **D, S**; zblúdí] zblúdí **D, S**; neuhodí z nich do obecnie lázně] neuhodí do obecne lázně **D, S**; Do té každé komórky, ktož do které chce] A do té každé komuorky, do které chce **D, S**; zmýti se móż sám po vóli] zmýti se po vóli **D, S**; a v některé se také třie nebo čtyrie myjí] v některé se také tři neb čtyři spolu myjí **D, S**; komuorky aneb lázničky] komůrky /komuorky **S**/ aneb lázničky **D, S**; teplá i studená] teplá a studená **D, S**; než jedné lavice] než lavice **D, S**; na kterýž] na kterýchž **D, S**; jsú] sou **D, S**; dělány] udělány **D, S**; a jestliže] Jestliže **D, S**; shřieti] zhřieti **D, S**; na podlaze] na podlaze **D, S**; sedni na lavici a deštičky pod nohy podlož, kteréž sú hned k temu připraveny] sedni na lavici a deštičky pod nohy podlož k tomu připravené **D, S**; komórek] komůrek **D**, komuorek **S**; světnice veliká] veliká světnice **D, S**; jako by byl velmi veliký stuol] jakoby veliký stůl /stuol **S**/ **D, S**; dvú piedí] dvou pidí **D, S**; a jest čistým štukverkem dělano] čistým štukverkem dělaný **D, S**; stkve] stkví **D, S**; stole **K, S**] stole **D**; čtyrmezčéma rour meděných] osm rour měděných **D, S**; vytrhneš] vytrhne **D, S**; až do stropu] až k stropu **D, S**; v jedné teplá a v druhé studená] z jedné teplá a z druhé studená **D, S**; v té lázni veliké mnoho jest dveří] v té lázni veliké množstvie jest dveří **D, S**; **184v** chodie] chodí **D, S**; malých lázní] malých lázní **D, S**; ktož se chce v té lázni mýti] kto se chce v ní zmýti /zmajti **S**/ **D, S**; peniez **K, D**] peníz **S**; v nie] v ní **D, S**; jakž se líbiti bude] jakž se komu líbí **D, S**; Ta lázně slove cesařská] Ta lázně slove císařská **D, S**; z té lázně] s té lázně **D, S**; každý den dávají pľat] dávají pľat **D, S**; studentóm] studentom **D, S**; ciesař] císař **D, S**; dal] dal **D, S**; Do Konstantynopoli] Do Konstantýnople **D, S**; nesmie] nesmí **D, S**; nésti a vésti] nésti ani vézti **D, S**; vosku a soli] soli a vosku **D, S**; Pakli by které s toho dvého našli u koho z hostinských lidí, poberú jemu Turci všecko] Pakli by u koho z hostinských co našli, poberou jemu všecko **D, S**; zväštie úředníci jsou usazení] zvláštní úředníci usazení sou **D, S**; přehledávají] přehledují **D, S**; střehú toho velmi pilně] toho pilně střehou **D, S**; Mohlo by se více něco psáti o obyčejí města a ciesaři jich] Mělo by se ještě více psáti o tom městu **D, S**; Než tu viem, že tu] Než **D, S**; dobré bydo za penieze sobě učiniti muož, ktož je má, a svobodně sobě činiti v jiedle a v pití] ještě dobré bydo muož sobě učiniti v jídle a v pití za peníze, kto je má **D, S**; člověk směl] směl **D, S**; zvláště křestan] křestan **D, S**; A když smy jeli] Když sme jeli **D, S**; z Konstantynopole] z Konstantýnople **D, S**; úmysl jeti k Jeruzalému] úmysl k Jeruzalému jeti **D, S**; plavili smy] plavili sme **D, S**; morskú **K, D**] morskou **S**; se scházie] se schází **D, S**; Bielé] Bielé **D, S**; s Černým] s Červeným **D, S**; hned tu u Konstantynopole] – **D, S**; **185r** plavenie] plavenie **D, S**; mohlo býti] bylo **D, S**; smy] sme **D, S**; žádného vodného vezenie viac přes nic, bychom se plaviti měli] žádně

vody **D, S**; Přeplavivše se přes tu zátoku] – **D, S**; jeli] l jeli **D, S**; majíce přes ně tři dni cesty] cestou 3 /tři **S**/ dni **D, S**; ciesarského] císařského **D, S**; nečtů **K, D**] nečtů **S**; slove] slove **D, S**; sniech] snih **D, S**; vdycky] vždycky **D, S**; nestaje] a nikdy nesejde **D, S**; jest] <jest>**D, S**; kupecké **K, D**] kupecké **S**; bohatějšíe **K, D**] bohatější **S**; Konstantynopole] Konstantýnopole **D, S**; neb] nebo **D, S**; skladné] skládné **D, S**; že odkudž koli a jaká] a odkud koli jaká **D, S**; vezú] vozí **D, S**; vésti anebo jeti] jeti neb jíti **D, S**; málo] málo **D, S**; vody jest dobré] vody dobré jest **D, S**; Pravili mi] Pravili **D, S**; prorocstvie] prorocství **D, S**; o ... městě] o ... městu **D, S**; bylo] bylo **D, S**; jezero ..., kteréžto jest veliké velmi] jezero veliké **D, S**; že by] že **D, S**; žádný z lidí nemohl] žádný nemuoz z lidí **D, S**; těch hor] hor těch **D, S**; by se mělo někdy] by se mělo **D, S**; protrhnúti **K, D**] protrhnouti **S**; vytopiti město] to město vytopiti **D, S**; jsou] sú **D, S**, sou **S**; **185v** nebo majk] aneb **D, S**; kterážto] kteřížto **D, S**; se lidé upokojie] lidé zesnou aneb upokojí se **D, S**; z hor] z těch hor **D, S**; příběhují] příběhají **D, S**; berú] berou **D, S**; což mohú dojíti a unésti] což /čehož **S**/ mohou dojíti **D, S**; utiekají **K, S**] utíkají **D**; Za to] A za **D, S**; sú podobné k opicem] sou k opicem podobné **D, S**; neviděl] neviděl **D, S**; než slyšel sem] – **D, S**; Jazykem] Než jazykem **D, S**; tureckým **K, D**] tureckým **S**; slovú] říekají jim **D, S**; českým neviem, kterak abych je jmenovati měl po jich jazyku než zloději] jakoby řekl česky zloděj /zloději **S**/ **D, S**; křičí] křičí **D, S**; mílo] mílo **D, S**; poslúchati] poslouchati **D, S**; hlasy] hlasy **D, S**; proměňující] proměňujícíe **D, S**; hlasy své podobné] své hlasy podobné **D, S**; malým] malým **D, S**; udělal] udělal **D, S**; ciesař] císař **D, S**; svůj] svůj **D**, svojuj **S**; jejich] jich **D, S**; slove] – **D, S**; v ... zemiech] v ... zemích **D, S**; snad z řiedka] řiedko **D, S**; slýchaný] slýchaný **D, S**; neviem] nevěřím **D, S**; duom hostinský muoz li] můž li duom hostinský **D, S**; nákladnější býti, než jest ten] nákladnější nad ten býti **D, S**; A duom ten jest] A duom jest ten **D**, A ten duom jest **S**; rynek] ryňk **D, S**; okružlý] okružlý **D, S**; podlažen jest] podlážený jest **D**, podlažený **S**; hladkým] hladkým **D, S**; rynku] ryňku **D, S**; udělání sú] udělání sou **D, S**; čtyře slúpové] čtyři sloupové **D, S**; čistí] čistého **D, S**; Na] A na **D, S**; slúpiech] slúpích **D**, sloupích **S**; udělán] udělán **D, S**; turecký **K, D**] turecký **S**; kterémužto říekají svým jazykem nezčit] jazykem *mezjit* /*mezjit* **S**/ **D, S**; kostelem] kostelem **D, S**; jest udělána] udělána jest **D, S**; mramorového] mramorového **D, S**; **186r** slúp] sloup **D, S**; slúpě] sloupě **D, S**; 12te] 12 **D, S**; z těch všech trub] z těch trub **D, S**; Pak druhý slúp] Druhý pak sloup **D, S**; stoj] – **D, S**; od prvnioho muoz býti] můž /muoz **S**/ býti od prvního **D, S**; slúp] sloup **D, S**; osmi **K, S**] osmi **D**; Pak v těch korytech] V těch pak korytách kamenných **D, S**; velblúdy] velblúdy **D**, velbloudy **S**; osly] osly **D, S**; i] a **D, S**; v prvniej] v první **D, S**; k potřebám vodu berú] k potřebám toliko berú /berou **S**/ **D, S**; jsú] tu sú **D**, tu sou **S**; k tomu vzdymchovaní] a vydynchovaní **D, S**; v ... zemiech] v ... zemích **D, S**; málo] málo **D, S**; tak pěkných] takových **D, S**; své poklady] svá zboží **D, S**; hosté bývají a zbožie svá v nich chovají] chovají svá zboží a sami bývají **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; připravené] připraveny **D, S**; o nich v zemi české neb v jiné jest nesnadné rozprávěti] v našich zemiech /zemích **S**/ nesnadno jest rozprávěti o tom **D, S**; jest k pravdě nepodobno] jest nepodobné k pravdě **D, S**; ktož] kto **D, S**; viděl] viděl **D, S**; ten by snadně věřil a viac o něm rozprávěl] ještě by více o tom rozprávěl **D, S**; duomě] domu **D, S**; komory jsú] sú /sou **S**/ komory **D, S**; a jedny dole, druhé

nahoře, a jsú všechny klenuté] jedny nad druhými **D, S**; a v] v **D, S**; těch pak komorách] těch komorách **D, S**; všecka svá zbuožie hosté chovají] hosté svá zboží chovají **D, S**; přijede] přijde **D, S**; aspru ten peniez] ten peníz aspru **D, S**; již svobodu má podlé obyčeje jich **186v** a měj] a již měj svobodu podlé jich obyčeje **D, S**; jakú] jakúž **D**, jakouž **S**; jest každému svoboda jeti neb jíti, židu, křestanu, pohanu, zlému, i dobrému] každému jest svoboda, zlému i dobrému, vítí, bud'křestanu, nebo židu **D, S**; V ... domě] V ... domu **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; mramorem a alabastrem] mramorem alabastrovým **D, S**; hladkým] hladkým **D, S**; vydláženo] vydlážděno **D**, vydláženo **S**; dlaženie] dláždní **D**, dlažení **S**; zhora] zhůru **D**, zhuoru **S**; doluov] doľú **D**, doľuo **S**; nemóz] nemuoz **D, S**; jíti] – **D, S**; dlaženi] dláždní **D**, dlažení **S**; trúba **K, D**] trouba **S**; tú trubú] tou trubou **D, S**; ruce, nohy] ruce a nohy **D, S**; neb oni ten obyčej mají] – **D, S**; prevětóv jest několik] jest prevětú / prevětuo **S**/ několik **D, S**; v ... domě] v ... domu **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; nebo] anebo **D, S**; velmi jsú čistě okrášlené a dělana jest] velmi čistá a okrášlená **D, S**; z kamenie z neobyčejného a velmi čistého rozličných barev] z čistého kamene neobyčejného **D, S**; že se ty veřeje divně blýskají] že se divně blíští? **D, S**; neumiem] neumím **D, S**; nad branú] nad branou **D, S**; móž] můž **D**, muoz **S**; tři] čtyři **D, S**; ztlúští] ztlúští **D**, ztlouští **S**; některého] jednoho **D, S**; střelú] **D**, střelou **S**; ciesařskú] císařskou **D, S**; kterážto střelaj] kterážto **D, S**; v ... kameni] v ... kameně **D, S**; jest] jest ještě **D, S**; Na pamět toho jest to zavěšeno] na pamět toho **D, S**; ciesař] císař **D, S**; kázal] kázal **D, S**; dóm] duom **D, S**; ustavěti] stavěti **D, S**; kdež jest co ciesař který ustavěl] kdež jest co císař ustavěti kázal **D, S**; **187r** viděl] viděl **D, S**; Ještě více] Ještě **D, S**; by bylo co psáti] by bylo dosti co psáti **D, S**; pro prospěch] ale pro zaneprázdňenie / zaneprázdňenie **S**/ **D, S**; zanechám psáti] zanechám **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; jsme] sme **D, S**; města, kteréž slove Angarie] města řečeného Angaria **D, S**; v kteréžto] v kterémžto **D, S**; řemesníkov] řemesníků **D**, řemesníkuov **S**; šamlaty] šamlaty **D, S**; dělají] dělají **D, S**; tohoto] toho **D, S**; jest 12te dni cesty] 12 dní cesty **D, S**; již jsú] sú již **D**, sou již **S**; pouště] púšť **D, S**; bez lesuov] bez lesuo **D, S**; málo] málo **D, S**; Angarie] Angaria **D, S**; leží] leží na hůře /huoře **S**/ podobně **D, S**; Žatec] Žateč **D, S**; ostatnie] ostatní **D, S**; ciesaře] císaře **D, S**; tureckého] tureckého **D, S**; země turecké dále nenie] již dále turecká /turecká **S**/ země nenie **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; adzamské] adryánské **D, S**; púšť dlúhé] poušť dlúhé **D**, poušť dlouhé **S**; Země tak jest biedná ta] A země ta jest biedná **D, S**; v nie] v ní **D, S**; nenie chleba ani dřevie] ani chleba, ani dřívie /dříví **S**/ mají **D, S**; miesto dřev kravie lajna sušie] místo dříví kravince suší **D, S**; vohně] ohně **D, S**; vařie] vaří **D, S**; málo] málo **D, S**; ten jest] ten **D, S**; uhle] uhlí **D, S**; že se hned tak černý ječmen rodí] že hned se tak rodí černý ječmen **D, S**; Mlýnov] Mlýnú **D**, Mlýnuo **S**; v zemi jich] v jich zemi **D, S**;

2 Na zachování etymologicky původního netvrdeho / (srov. Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého 1. Hláskosloví*. 2. vydání. Praha 1963, s. 364; Václav MACHEK, *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vydání. Praha 2010, s. v. blýskati) ukazují tištěné formy „le ... blíffiti“ D B6v, „le ... blíffiti“ S B4v.

v žernoviech] v žernovích **D, S**; obyčje pytlevati nemaj] nepytluj **D, S**; rozdělajíc] rozdělaj **D, S**; vodú **K, D**] vodou **S**; pekáčky] pagáčky **D, S**; dělajil] dělaj **D, S**; ty **187v** vloziec] to vlozic **D, S**; pod tu pávníčku naklade kravích lajn] naklade kravincuo **D, S**; neviděl u nich] u nich neviděť **D, S**; na slunci] na slunci **D, S**; jest jim dobrý] jim dobrý jest **D, S**; nám] námť **D, S**; jest byl ... trpký jiest] jest byl ... trpký **D, S**; nebylo] nebyť **D, S**; neobránil] neobránit **D, S**; smy] jsme **D, S**; jil] jí **D, S**; penieze] peníze **D, S**; kúpiti] koupiti **D, S**; bylo] bylo **D, S**; praviti] psáti **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; jsme] sme **D, S**; v jedenádsti] v jedenácti **D, S**; v 11 **S**; slove] slove **D, S**; Bajsar] Kajsar **D, S**; bylo] bylo **D, S**; času toho] toho času **D, S**; byla] bylo **D, S**; stýskalo] stýskať **D, S**; bylo] bylo **D, S**; měsíce] měsíce **D, S**; žoldnéřov] žoldněřů **D, S**; tureckého **K, D**] tureckého **S**; ciesaře] císaře **D, S**; jsú] sou **D, S**; Huzhasonu] Huzhasonvi **D, S**; žoldánovu] žoldánovu **D, S**; jsú] – **D, S**; tehďáz s ním se bilij se tehďáz s nimi bilij **D, S**; hlavu] hlavu **D, S**; jednu] jednou **D, S**; se stalo od něho Turkóm, od toho kniežete] staťo se Turkom od toho kniežete **D, S**; žoldán] žoldán **D, S**; –] jemu **D, S**; jemu nemohl turecký ciesař odepřieti] i nemohl turecký /turecký **S**/ císař jemu odepřieti **D, S**; vzal] vzal **D, S**; s ním] s ním **D, S**; smlúvu] smlúvu **D, S**; smlouvu **S**; drží ji až do dnes] drží ji až podnes **D**, držel ji ještě těch časuov, když sem já tam byl **S**; **188r** kúpiti] koupiti **D, S**; kterýž] který **D, S**; k jiedlu] – **D, S**; Nemohli sme co sobě jiného kúpiti] Ale k jídlu /jiedlu **S**/ málo co jiného najde koupiti **D, S**; mladú] mladou **D, S**; A v tom městě byli sme] A byli sme v tom městě **D, S**; sme] jsme **D, S**; velblúdóm] velblouduom **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; jsme] sme **D, S**; kteráž] jenž **D, S**; slove] slove **D, S**; turkmanská] trmanská **D, S**; dřievie] dřieví **D, S**; dříví **S**; majil] – **D, S**; biely] biely **D**, bílý **S**; málo] málo **D, S**; ho] jeho **D, S**; hory a lesy] lesy **D, S**; obilé] obilé **D, S**; séti] síti **D, S**; tento obyčej] obyčej tento **D, S**; obydlí] obývaní **D, S**; zámkov] zámkuov **D, S**; se všemi svými, kteréž má, do hor k potokóm táhne] se všemi svými táhne, kteréž má, do hor ku potokom /potokuom **S**/ **D, S**; kteřil] kteřiz **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; za ním] za nimi **D, S**; všichni] všickni **D, S**; –] táhnú **D**, táhnou **S**; movitými] mohovitými **D, S**; kteréž majil] – **D, S**; ostávajil] zuostávaj **D, S**; okolo] okolo **D, S**; potokov] potokuov **D, S**; muož **K, D**] můž **S**; pasú **K, D**] pasou **S**; největší svú živnost] najveice svou živnost **D, S**; vedú] vedou **D, S**; slyšal] slyšal **D**, slyšel **S**; jsú] sou **D, S**; bielil] bílí velmi **D, S**; sem jest nevidal podobných] sem jim podobných neviděť **D, S**; **188v** Marys] Máris **D, S**; pod horú] pod horou **D, S**; bylo] bylo **D, S**; smy] sme **D, S**; Arapy] Aráby **D, S**; totižto **K, D**] totižto **S**; pro múřeniny] mouřeniny **D, S**; zlé] zlé **D, S**; kto] ktož **D, S**; zvlástě] zvlástě **D, S**; musí ve všem] ve všem musí **D, S**; zvlástě] zvlástě **D, S**; kterýž] kteřiz **D, S**; co] což **D, S**; vydřieti] vydříti **D, S**; mohú **K, D**] mohou **S**; a jestliže] Jestliže **D, S**; by neměl co dáti] by neměl **D, S**; neslitujil] neslituje **D, S**; vezmúce **K, D**] vezmouce **S**; dělajil] dělaj **D, S**; jemu] mu **D, S**; chtěie] chtí **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; jsme] sme **D, S**; Antyochie] Antyochí **D, S**; jest na hranici] – **D, S**; múřenínskú] múřenínskou **D, S**; turkmanskú] tureckú **D**, tureckou **S**; na ... hoře] na ... huoře **D, S**; dále v rovní] v rovní dole **D, S**; nesměli ptáti] ptáti nesměli **D, S**; lidé neznámil] lid neznámý **D, S**; múřenínové]

mouřenínové **D, S**; bielych] bielych **D, S**; a zdá] zdá **D, S**; **189r** vovotce] ovotce **D, S**; bylo] bylo **D, S**; co dostil] dosti co **D, S**; kúpiti] koupiti **D, S**; Stala] Staťa **D, S**; nám tu] nám **D, S**; jsme již] sme **D, S**; poklúzil] poklúzil **D**, poklouzť **S**; velblúd] velblúd **D**, velbloud **S**; s vršku **K, D**] s svršku **S**; rozčies] rozčesť **D, S**; že] i **D, S**; nemohl] nemohť **D, S**; zastaral] zastaral **D, S**; kteréhož] jehož **D, S**; byl jest] byl **D, S**; velblúd] velbloud **D, S**; plakal] plakať **D, S**; byl] byl **D, S**; velblúd dobrý] dobrý velbloud **D, S**; byl] byl **D, S**; dal] dať **D, S**; 20til] 20 **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; bez starosti nebyl sem] nebyť sem bez starosti **D, S**; byl] byl **D, S**; najal] najalť **D, S**; velblúda] velblouda **D**, velblúda **S**; měl] měť **D, S**; sám sem se] sám se **D, S**; nesil] nesť **D, S**; velblúдови] velbloudu **D, S**; hrdlo] hrdloť **D, S**; ho] jej všeho **D, S**; sebú] sebou **D, S**; nezuostal] nezustať **D, S**; nezuostať **S**; tehďáz] tehdy **D, S**; jelo spolu] spolu jeloť **D, S**; puol] puoť **D, S**; kupcov] kupcov **D, S**; velblúdy] velbloudy **D, S**; velblúdy] velbloudy **D, S**; vozuov] vozou **D, S**; nese] nesou **D, S**; ktož co] což kto **D, S**; Pak odtud] Odtud pak jeli sme **D, S**; –] a **D, S**; býval] bývalť **D, S**; vieře **K, D**] vieře v **S**; Krysta] Krista **D, S**; okolo] okolo **D, S**; jest dobrá] dobrá jest **D, S**; přiekop] příkop **D, S**; hluboký] hluboký **D, S**; Okolo] A okolo **D, S**; jest] – **D, S**; přiekop] příkop **D, S**; hluboký] hluboký **D, S**; nikaž nemož] nijak nemuož **D, S**; smy] sme **D, S**; zvlástě] zvlástě **D, S**; kupeckých **K, D**] kupeckých **S**; sklad] sklád **D, S**; **189v** kupcov] kupcuo **D, S**; a čakali sme] čekajice **D, S**; žoldánova] žoldánova **D, S**; kterýž] který **D, S**; byl] byl **D, S**; tureckého ciesaře] císaře tureckého /tureckého **S**/ **D, S**; jetil] jiti **D, S**; přijel] přijelť **D, S**; slavně] slavně **D, S**; bohatě, mně nevidaně] nevidaně **D, S**; sebú] sebou **D, S**; 2 sta] puť /puoť **S** / druhého sta **D, S**; velblúdiv] velblouduov **D**, velblúduo **S**; nesil] nesú **D**, nesou **S**; velblúd] velblúd **D**, velbloud **S**; vobyčje nenie] nenie obyčje **D, S**; by chtěli je] a by je chtěl **D, S**; s nimi jetil] jeti s nimi **D, S**; nemohú] nemohou **D, S**; měl] měť **D, S**; sebú] sebou **D, S**; 12te] dvanácte **D, S**; dromedářov] dromedářuov **D**, dromedářův **S**; 12te] dvanácte **D**, dvanáct **S**; byli přikrytil] bylo přikryto **D, S**; zlatohlavem] zlatohlavem **D, S**; byla] byla **D, S**; sedla] sedlať **D, S**; všecko pozlatitá] všecka pozlatitá **D**, pozlatitá **S**; zlata] zlata **D, S**; neb] nebo **D, S**; ohlavil] ohlaviť **D**, ohlavěť **S**; příslušejil] příslušie **D**, přísluš **S**; jiné všecky věci od zlata] jiné věci, všecko od zlata **D, S**; slyšal] slyšalť **D, S**; slyšel **S**; 60] šedesat **D, S**; Také k jedné pilné potřebě] Také jedné k pilné potřebě **D, S**; jich] je **D, S**; kdyby] když by **D, S**; žoldánovil] žoldánovi **D, S**; potrebie bylo] potřeba byla **D, S**; 60til] šedesatí **D, S**; pošle] pošlilť **D, S**; sedícímu] sedícímu **D, S**; neviděl] neviděť **D, S**; pravie **K, D**] praví **S**; **190r** sobě očí] očí sobě **D, S**; neskazil] nezkažilť **D, S**; sedlo jest] sedloť **D, S**; hluboké] hluboké **D, S**; jemu skoro] mu skúro **D, S**; –] a k tomu sedlu ještě popruhy přiváží **D, S**; vypadnútil] vypadnouti **D, S**; nemož] nemuož **D, S**; navedúcl] navedouc **D, S**; –] do kteréž krajiny chtie /chťi **S**/ pošlaj **D, S**; pustie] pustí **D, S**; to sám] sám to **D, S**; viděl] viděť **D, S**; pravie **K, D**] praví **S**; poslán] poslánť **D, S**; sú **K, D**] jsou **S**; k tomu **K, D**] tomu **S**; slyšal] slyšalť **D, S**; slyšel **S**; kterýž] kteřiz **D, S**; dočakati] dočkati **D, S**; malomocnost] maľomocnost **D, S**; přicházél] přichází **D, S**; na nich] se namuož **D, S**; zlého] zlého **D, S**; musejil] musí **D, S**; mřietil] zemřiti **D, S**; dřeve] dřieveť **D, S**; slove] sloveť **D, S**; českým] česky **D, S**; smy] sme **D, S**; pod strání velikú] po strání veliké **D, S**; neb] nebo **D, S**; velmi vysoký] vysoký **D, S**; za křesťanov na tom vrchu] na tom vrchu za křesťanuov **D, S**; byl] bylť **D, S**; l zdá] Zdá **D, S**; byl] bylť **D, S**; pěkný, připravený] pěkně připravený **D, S**; Zbořilil]

I zbořili **D, S**; pohané múřeníné] múřeníné **D**, múřenínové **S**; mlýniech] mlýniech **D, S**; bylo] bylo **D, S**; jsú] sou **D**, jsou **S**; hlúpí] hloupí **D, S**; čistú] čistou **D, S**; mlýna] mlýna **D, S**; u města] v městě **D, S**; udělati] udělati **D, S**; asa] asi **D, S**; mlýn] mlýn **D, S**; **190v** vedú] vedou **D, S**; ženúce] ženouce **D, S**; kolem **K, S**] kolem **D**; a žlaby] na žlaby **D, S**; žlabiech **K, D**] žlabích **S**; mlýn] mlýn **D, S**; v náhlosti] v náhlosti **D, S**; sem nemohl] nemoh] sem **D, S**; shlédnúti] shlédnouti **D, S**; A odtad] Odtud **D, S**; smy] sme **D, S**; slove] slove **D, S**; zdá se] zdálo mi se **D, S**; praské] pražské **D, S**; také dlúze] tak dlouze **D, S**; Valy] Vały **D, S**; jsou] sú **D**, sou **S**; okolo] okolo **D, S**; jsú] sou **D**, jsou **S**; dělány] dělány **D, S**; ješto;⁴ v ... zemiech] v ... zeměch **D**, v ... zemích **S**; nevidal] neviděť **D, S**; valy] valy **D, S**; domuov **K, D**] domův **S**; o ... městě] o ... městu **D, S**; kúpi] kúpiť **D, S**; smy] sme **D, S**; mlýny potvorné] mlýny mají potvorné **D, S**; ty viděl sem] ty sem viděť **D, S**; smy] sme **D, S**; Betáni] Betání **D, S**; Betánie] Betání **D, S**; maliké] maličké **D, S**; jsou] sou **D, S**; řečtí **K, D**] řečtší **S**; se **K, D**] <se> **S**; Arapóv] Arábuov **D, S**; sme **K, D**] jsme **S**; Betánie] Betání **D, S**; Damašek] A Damašek **D, S**; veliké velmi **K, D**] velmi veliké **S**; nebylo] nebylo **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; většie] Konstantynopole] větší než Konstantýnople **D, S**; Konstantynopole] Konstantýnople **D, S**; většie **K, D**] větší **S**; **191r** ohledoval] ohledovať **D, S**; spatři] spatřiť **D, S**; dvú] dvou **D, S**; Konstantynopole] Konstantýnople **D, S**; i] a **D, S**; některak] nikterak **D, S**; nemohl] nemohť **D, S**; jsú] veliké velmij] jest velmi veliké **D, S**; na miestě leží veselém] na miestě veselém leží **D, S**; hora] hora veliká velmi **D, S**; na ... hoře] na ... huoře **D, S**; kostel] kosteť **D, S**; slyšal] slyšať **D**, slyšeť **S**; na ... hoře] na ... hůře **D**, na ... huoře **S**; zabil] zabiť **D, S**; Kain] Kaim **D, S**; kostel] kosteť **D, S**; na památku toho] na památku **D, S**; Arapi] Arábí **D, S**; najprvnějšé] najprvnějšie **D, S**; stala] staťa **D, S**; neb] nebo **D, S**; potokóv] potokú **D**, potokuo **S**; Pak na kupecké věci] Na kupecké pak věci **D, S**; ješto na všecy věci] – **D, S**; nebyl] nebyť **D, S**; v bohatšiem] v bohatějšiem /bohatějším **S**/ městě **D, S**; skladné] skladné **D, S**; vína, masa] masa, vína **D, S**; kúpiti jeho] – **D, S**; vládnú] vládnou **D, S**; na hosti] pak a na neznámé lidi] a na hostě a na neznámé pak **D, S**; zvláště] zvláště **D, S**; jsúce pohané sami] súce /souce **S**/ pohané **D, S**; –] tehdy **D, S**; křesťanom] křesťanom **D**, křesťanuom **S**; káza] kázať **D, S**; zavřel] zavřeť **D, S**; tam] v komoře **D, S**; pti směl] pili **D, S**; **191v** jinak] jináč **D, S**; ovotce mnoho] mnoho ovotce **D, S**; praviti] v pravdě] v pravdě praviti **D, S**; neviděl] neviděť **D, S**; viac] viac **D, S**; mně] mi **D, S**; moh] mohť **D, S**; nebo] neb **D, S**; <u> Damašku] okolo Damašku **D, S**; sadóv] sadův **D**, saduov **S**; i] a **D, S**; přehlédnúti] nemuož] nemuož přehlédnouti **D, S**; na všecy krajiny] na všecy strany **D, S**; velblúdiech] velblúdích **D, S**; nosie] nosí **D, S**; voziech] vozích **D, S**; nevozie] nevozi **D, S**; okolo] okolo **D, S**; okolo] okolo **D, S**; bylo] bylo **D, S**; až i dodnes opraveno] opraveno až dodnes /podnes **S**/ **D, S**; rynku] ryňku **D, S**; ještě] jest **D, S**; odpravie podlé proviněnie] odpraví, činic podlé proviněnie **D, S**; na nie] na ní **D, S**; zločince rozličné věšé] zločince rozličné věsí **D, S**; hrdla] hrdľa **D, S**; hrdla] hrdľa **D, S**; jinak] jinak **D, S**; s nimi rozličně]

rozličně s nimi **D, S**; nakládaj] nakládají **D, S**; byl] byl **D, S**; zimnieho **K, D**] zimního **S**; božiem **K, S**] božím **D**; byl] byl **D, S**; šel] šeť **D, S**; zarazil] zaraziť **D, S**; blesk] blesk **D, S**; s.] svatého **D, S**; Pavla] Pavľa **D, S**; je bral] jest brať **D, S**; hubil] hubiť **D, S**; mohlo] mohlo **D, S**; byl] byl **D, S**; kostel] kosteť **D, S**; **192r** pravie **K, D**] praví **S**; pout bývala k tomu kostelu veliká] pout bývala veliká k tomu kostelu **D, S**; křesťanóv] křesťanuov **D**, křesťanův **S**; múřeníné, totiž pohané] pohané, totižto múřeníné **D, S**; dála] dáťa **D, S**; Pavlu] Pavľu **D, S**; buoha] boha **D, S**; slušie] slušie **D, S**; ukazovali] okazovali **D, S**; kterém] kterémž **D, S**; přijal] přijat **D, S**; Pavel] Paveť **D, S**; městké] městské **D, S**; kterúz] kterouž **D, S**; chodie] chodiť **D, S**; Pavlu] Pavľu **D, S**; pohané bránie choditi křesťanom] pohané křesťanom /křesťanuom **S**/ bráni choditi **D, S**; zazděl] zazdien **D, S**; byl] byl **D, S**; Pavel] Paveť **D, S**; damaškú] damaškou **D, S**; jsú] sou **D**; S; nemohl] nemohť **D, S**; jsú] sou **D, S**; řecké a římské, turecké] řecké, římské, turecké **D**, řecké, římské, turecké **S**; arapské] arabské **D**, arabské **S**; totižto] totiž **D, S**; jsú] sou **D**, jsou **S**; židóm zaslíbená] zaslíbena židom **D, S**; jakýs] jakýchs **D, S**; kteréž] kteříž **D, S**; sú] sou **D, S**; pravie] praví **D, S**; púvodě] puovodu **D, S**; Ašonóv] apoštoľuov **D, S**; okolo] okoto **D, S**; Galilee] Galilé **D, S**; málo] málo **D, S**; obchodóv] obchodův **D**, obchoduov **S**; řemeslníci] sou řemeslníci **D, S**; vinnic] vinic **D, S**; dělaj] dělají **D, S**; chtě] chtěť **D, S**; jsú] sou **D**, jsou **S**; nesměl sem se vážiti mezi ně sám] nesměť sem se mezi ně vážiti sám **D, S**; **192v** bylo] bylo **D, S**; mě] mi **D, S**; sme **K, S**] jsme **D**; Arapi] Arabi **D**, Arábí **S**; Druhoné] Druhové **D, S**; sme z Damašku] z Damašku jsme **D, S**; bylo] bylo **D, S**; okolo] okolo **D, S**; toho svátku] – **D, S**; koňóm] koňom **D**, koňuom **S**; oslóm] vosťom **D, S**; velblúdom] velblúdom **D**, velblúduom **D, S**; byla] byla **D, S**; kolenú] kolenou **D, S**; hned] ihned **D, S**; teplá] teplá **D, S**; počala] počalať **D, S**; sme] jakž jsme **D**, jakž sme **S**; zdálo] zdáťo **D, S**; pacholek] pachofek **D, S**; muohl] mohť **D, S**; ale mně] než mněť **D, S**; událo] dostaťo **D, S**; upadnúti] upadnouti **D, S**; Galilee] Galilé **D, S**; puol] puoť **D, S**; Galilea] Galilé **D, S**; malé] malé **D, S**; na huoře vysoké a] na hůře veliké **D, S**; prorokóv svatých] svatých prorokuov **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; sme **K, D**] jsme **S**; Ramotgalat] Rámotgalát **D, S**; Znáti] Rámotgalát znáti **D, S**; bylo] bylo **D, S**; svůj klášter] klášter **D, S**; pútníci po moři se plavie] poutníci se po moři plaví **D, S**; buožiemu] božiemu **D, S**; vysedú] vysednou **D, S**; korábóv] korábuov **D, S**; Ramotgalat] Rámotgalát **D, S**; bosákóm] bosákom **D, S**; slúžie] slouží **D, S**; zprávu dávaj] správu činí aneb dávají **D, S**; mezi múřeníny a kterak se mají mieti mezi lidmi sobě odpornými vieře i obcování svému křesťanstvu] mezi lidmi sobě odpornými vieře /v vieře **S**/ i obcování svému křesťanskému **D, S**; jistě potká je] je potká **D, S**; vezmúce] vezmouce **D, S**; Krysta] Krista **D, S**; **193r** sú] jsou **D**, sou **S**; se navrátiti] navrátiti **D, S**; Ramatgalat] Rámotgalát **D**, Rámotgalat **S**; vyšel] vyšeť **D, S**; Filištýny] Filištýny **D, S**; bil se] biť se **D, S**; z Davidem] s Davidem **D, S**; Ramotgalat] Rámotgalát **D**, Rámotgalat **S**; Ramotgalat] Rámotgalát **D**, Rámotgalat **S**; stala] staťa **D, S**; Šel] Šeť **D, S**; koupil] kúpiť **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; koupil] kúpiť **D**, kúpiť **S**; peníze] peníze **D, S**; bielé] bielé **D, S**; viac **K, D**] víc **S**; nebylo] nebyťo **D, S**; sem šel] sem šeť **D**, šeť sem **S**; koniem] koňom **D**, koňuom **S**; přišel] přišeť **D, S**; Arap] Aráb **D, S**; totižto] totiž **D, S**; viděl] viděť **D, S**; řekl mi] řekeť mi **D**, řekeť ke mně] prodaj] prodaj mi **D, S**; odpovědě] odpověděť **D, S**; počal láti a trhal se se mnú] počal láti a trhati se se

mnou **D, S**; penieze] peníze **D, S**; vzieti] vzíti **D, S**; nechtěl] nechtěl **D, S**; sobě nedať] jsem sobě nedať **D, S**; počal mne] počal mě **D, S**; udeřil] udeřil **D, S**; chodil] chodit **D, S**; obyčej mají] mají obyčej **D, S**; A vtom] Vtom **D, S**; počeli] počali **D, S**; láti tomu múřenínu] láti tomu múřenínu **D, S**; tomu múřenínu láti **S**; utekl] utekl **D, S**; byl] byl **D, S**; zuostal] zůstať **D, S**; K Ramotgalat jest tři dni cesty od Galilee.] Z Galilé do Rámotgalát / Rámotgalat **S/ D, S**; A odtad] Odtud **D, S**; smy] sme **D, S**; jsme **S**; s sebu] s sebou **D, S**; byl] byl **D, S**; sva jedno sama byla] sme jedno sama byla **D, S**; s kterýmžto sem vyšel z Konstantynopole] kterýžto šel se mnou z Konstantynopole /Konstantynopole **S/ D, S**; lotr] lotr **D, S**; myslil] myslit **D, S**; zlé] zlé **D, S**; nemoha k ničemuž na cestě přijíti] nemoha na cestě k ničemuž přijíti **D, S**; pokusil] pokusit **D, S**; **193v** jedno sme] co sme jedno **D, S**; šel] šel **D, S**; lotr] lotr **D, S**; sme **K, D**] jsme **D, S**; s; próvodu] pruvodu **D, S**; průvodu **S**; smy] sme **D, S**; mysliti uměl] mysliti **D, S**; žaloval] žaloval na nás **D, S**; oznámil] oznámil **D, S**; i] a **D, S**; s nimi sem byl] jsem s nimi byl **D, S**; dal] dať **D, S**; 30ti] 30 **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; i] a **D, S**; učinil] učinil **D, S**; věda] vida **D, S**; jazyku **K, D**] jazyka **S**; přišel] přišel **D, S**; lotr] lotr **D, S**; pohróžky] pohruožky **D, S**; čině] činil **D, S**; 30ti] 30 **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; pravil] pravil **D, S**; bojiece **K, S**] bojíce **D**; úmluvu sme s ním vzali] úmluvu s ním vzali sme **D, S**; přijal] přijal **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; rozumějice] rozumějice **D, S**; neprospievá] neprospěje **D, S**; sme **K, D**] jsme **S**; zlého] zlého **D, S**; jakž] jak **D, S**; sme **K, S**] jsme **D**; dověděl] dověděl **D, S**; jeruzalímský] jeruzalémský **D, S**; obeslal] obeslať **D, S**; před ním] před ním **D, S**; židóm] židom **D, S**; slitovalo] slítovať **D, S**; rozuměl] sou rozuměl **D, S**; stala] stať **D, S**; dal před sebu zpravit] před sebou spraviti **D, S**; kázal nám o té všie věci pověděti] o té všie věci pověděti kázať **D, S**; tlumače] tlumače **D, S**; zlý] zlý **D, S**; člověk] člověk **D, S**; učinil neprávě] neprávě učinit etc. **D, S**; rozkázal] kázať **D, S**; lotra **K, S**] lotra **D**; přivesti **K, D**] přivesti **S**; **194r** vyslyšal] vyslyšať **D, S**; žalobě] žalobě **D, S**; drahně by bylo o tom psáti] drahně jest bylo, bylo by mnoho o tom psáti **D, S**; pán soud vydal] soud pán vydať **D, S**; najprvé] najprv **D, S**; lotru] lotru **D, S**; žilami] žilami **D, S**; buvolovými] bouvaťovými **D, S**; kterýmižto] kterýmiž **D, S**; obyčej] tam obyčej mají **D, S**; mrskati] mrskati **D, S**; vydržal] vydržať **D, S**; lotr] lotr **D, S**; nepoznal] nepoznať **D, S**; rozkázal] kázať **D, S**; jemu] mu **D, S**; prosil] prosiť **D, S**; lotr pána] pána lotr **D, S**; nedať] nedať **D, S**; a] – **D, S**; učinil] učinil **D, S**; pověděl] pověděl **D, S**; nedať] nedať **D, S**; sebu **K, S**] sebou **D**; sme **K, S**] jsme **D, S**; byl] byl **D, S**; lotr] lotr **D, S**; nepoznal] nepoznať **D, S**; také každému] každému **D, S**; sto] také sto **D, S**; kázal] kázať **D, S**; zlatě] zlaté **D, S**; sme] jsme **D, S**; z bázní a s strachem] z bázně a z strachu **D, S**; lotru] lotru **D, S**; lotru] lotru **D, S**; kázal] kázať **D, S**; hambu] hanbu **D, S**; učinil] učinil **D, S**; sú] sou **D, S**; sobě;⁵ nepomnie] nepomní **D, S**; kdy v Jeruzalémě lidem neznámým od múřenína stala] staťa kdy v Jeruzalémě lidem neznámým od mouřenína **D, S**; lotr] lotr **D, S**; velmi domlúval] domlúvať **D, S**; učinil nad ním] nad ním učinit **D, S**; A řekl] A řeķ **D, S**; I řeķ **S**; lotr] lotr **D, S**; Arap] Arab **D, S**; kázal] kázať **D, S**; poznal] poznať **D, S**; tebu] tebou **D, S**; pověděl] pověděl **D, S**; kázal] kázať **D, S**;

5 V S vytištěno „lobe“.

rozhněval] rozhněvať **D, S**; lotra] lotra **D, S**; kázal] kázať **D, S**; i] a **D, S**; přeč **K, S**] přeč **D**; jsa **K, S**] sa **D**; poslal] poslať **D, S**; za ním] za ním **D, S**; **194v** lotra **K, D**] lotra **S**; přetali] rozřali **D, S**; slyšal sem] sem slyšať **D, S**; jsem slyšať **S**; jest] je **D, S**; v Jeruzalémě a v zemi jich] v jeruzalémské zemi **D, S**; kto] kdo **D, S**; umrskajice] umrskajíc **D, S**; přetieti] na dvě přetieti **D, S**; tovaryš muoj] tovaryš **D, S**; jsúce strachov naplněni] jsouce strachu naplněni **D, S**; smy] sme **D, S**; co činiti máme] co máme činiti **D, S**; rozkázal] rozkázal **D, S**; muoj] můj **D, S**; byl] byl **D, S**; A také] Také **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; srozuměl] srozuměl **D, S**; jsú] sú **D, S**; sou **S**; národov] národů **D, S**; národuov **S**; křestanóm] křestanom **D, S**; křestanuom **S**; činie **K, D**] činí **S**; ta naše příhoda ..., roznesla se pověst] té naší příhody ... roznesla se pověst **D, S**; kteráž] kteráž **D, S**; stala] staťa **D, S**; k žoldán] žoldána **D, S**; stala] staťa **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; dostal] dostať **D, S**; žoldán] žoldán **D, S**; rozkázal] kázať **D, S**; svůj list dáti] dáti svoj list **D, S**; sem] jsem **D, S**; byl] byl **D, S**; ohledal **K, S**] ohledať **D**; sem **K, D**] jsem **S**; kterých] kterýchž **D, S**; mohl] mohl **D, S**; šel] šel **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; bosákóm] bosákóm **D, S**; byl sem] byl jsem **D, S**; pravil] pravil **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; přišel] přišel **D, S**; přišel sem **S**; lásku] lásku **D, S**; okazujíc] ukazujíc **D, S**; dávajice] dávajíc **D, S**; slove] slove **D, S**; kdež] kde **D, S**; klášter] klášter **D, S**; král **K, D**] kráť **S**; měl] měl **D, S**; svůj] svoj **D, S**; dvór] duor **D, S**; byl] byl **D, S**; slove] slove **D, S**; Večeřadlo] Večeřadlo **D, S**; kostel] kostel **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; večeřal] večeřať **D, S**; u Veliký čtvrtek **K, D**] <u> Veliký čtvrtek **S**; **195r** umýval] umývať **D, S**; i] a **D, S**; všel] všeť **D, S**; kostel] kostel **D, S**; byl] byl **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; na ta miesta] na to místo **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; obýval] obývať **D, S**; uče je a jim zvěstuje] uče je **D, S**; A odtud se mnú šli] Odtud sme šli, já s nimi **D, S**; Odtud sme šli **S**; umřela] umřela **D, S**; Byli jsú] Byli sou **D, S**; udělali] udělali **D, S**; kostel] kostel **D, S**; žoldán] žoldán **D, S**; kázal] kázať **D, S**; Arapi nedadie] nedadie Arábi /Arabi **S/ D, S**; křestanóm] křestanom **D, S**; křestanuom **S**; židóm] židom **D, S**; židuom **S**; sie] sí **D, S**; na jiná mnohá miesta] a jiná mnohá miesta **D, S**; dálo] dáťo **D, S**; bylo by co o tom mnoho psáti] by bylo mnoho o tom co psáti **D, S**; dávali] dávali mi **D, S**; odpustkov] odpustků **D, S**; odpustkův **S**; nebo] neb **D, S**; na kterémž koli zvláštní odpustkové jsú] na kterémž bude, zvláštnie odpustkové sú /sou **S/ D, S**; jsú] sou **D, S**; sú] sou **D, S**; Nazajtré] Nazajtrí **D, S**; se mnú] se mnou **D, S**; muož **K, S**] muž **D**; klášter] klášter⁶ **D, S**; jsou] sou **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; narodil] narodil **D, S**; byla] byla **D, S**; zděné] zděná **D, S**; **195v** sú] sou **D, S**; velblúdy] velblúdy **D**, velbloudy **S**; osly] vosly **D, S**; maštale] i maštale **D**, mařtale **S**; tepru] tepruv **D, S**; oltář na tom miestě] na tom miestě oltář **D, S**; porodila] porodila **D, S**; Krysta] Krista **D, S**; slúžie] slouží **D, S**; řečti **K, D**] řečtí **S**; kněžé] kněží **D, S**; u velikém] v velikém **D, S**; klášteře] klášteře **D, S**; na hoře **K, S**] na huoře **S**; slúžie] slouží **D, S**; kdež] kde **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; položen byl] položen **D, S**; říekámy] říekáme **D, S**; dřevených] dřevěnných **D, S**; jsú] sou **D, S**; sú] sou **D, S**; žlebuov] žlabů **D**, žlabuo **S**; tak u nich ten obyčej] tak ten obyčej u nich **D, S**; v kterémž] v němž **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; položen byl] položen byl **D, S**; muož **K, S**] muž **D, S**; dvú] dvou **D, S**; loket] loket

6 V S neotištěno písmeno „l“.

D, S; čtyřie] čtyři D, S; oslové] voslové D, S; ukazuovali K, S] ukazovali D; Krysta] Krista D, S; nad ním] nad nim D, S; oltář] oltář D, S; ukazuovali] ukazovali D, S; Krystu] Kristu D, S; ješto] jenž D, S; sem K, S] jsem D, S; opustil] opustil D, S; ukazuována] ukazována D, S; jsú] jsou D, sou S; bosákóv] bosákuov D, S; kteréž] kteráž D, S; jsú] jsou D, sou S; všecky] všecka D, S; klášteře] klášteře D, S; veliký] velmi veliký D, S; mnú] mnou D, S; pastýřem] pastýřom D, S; Krystovu] Kristovu D, S; skály] skály D, S; vyrostlá] vyrostlá D, S; jie] jí D, S; dotýkalo] dotýkało D, S; byla jest] byla někdy D, S; slyšal] slyšal D, S; křesťanóv] křesťanů D, křesťanuo S; múřeně] múřeninové D, S; 196r A odtud] Odtud D, S; ukázali] ukazovali D, S; byl] byl D, S; Sodoma, Gomora] Sodoma a Gomora D, S; Jordána] Jordánu D, S; Jordána] Jordánu D, S; jsou] sou D, S; smrdie] smrdí D, S; sú] sou D, S; slaná] slaná D, S; s nich zbieraj] K, D] zbieraj s nich S; lopatami] lopatami D, S; krajóv] krajů D, krajou S; dobytkóm] dobytkom D, S; jédlu] jiedlu D, S; nepotřebuj] jie] jí nepotřebují D, S; A odtud] Odtud D, S; zase se vrátili] se zase vrátili D, S; Pannú] Pannou D, S; sebu] sebou D, S; Krysta] Krista D, S; jsú] sou D, S; řečští K, S] řečtí D; zase do Jeruzaléma K, S] do Jeruzaléma zase D; , jakoby mohlo býti čtvrt míle nebo málo viec] jako čtvrt míle neb málo viec D, málo viec než čtvrt míle S; měl] měl D, S; školu] školu D, S; měl] měl D, S; svůj] svůj D, S; nedaleko jsú] nejsou daleko D, S; slavností] slavnosti D, S; znáti i rozuměti] znáti S; bývala] bývala D, S; všemu;7 činie] činí D, S; zvláště] zvláště D, S; že by] – D, S; křesťanóv] křesťanův D, S; požitku neměli] půžitky bráti D, užitky bráti S; smy] sme D, S; ukazuovali K, S] ukazovali D; mnoho zdí] mnohé zdi D, S; bylo] bylo D, S; nezbořeno K, D] nezbořené S; byl] jest byl D, S; v ... zemiech] v ... zeměch D, v ... zemích S; ukazuovali K, S] ukazovali D; byl] byl D, S; kaštey a hrádek] kaštey a hrádek D, kaštey S; 196v nichž] nichž D, S; nepotřebie jest] nepotřebie D, S; A odtud] Odtud D, S; slove] slove D, S; Pak opět dne jiného ráno vstavše] Opět dne jiného vstavše ráno D, S; mohlo] mohlo D, S; dvojie] dvoje D, S; byl] byl D, S; byl] byl D, S; Krystus] Kristus D, S; byli na nie] na nie byli D, S; v ... zemiech K, D] v ... zemích S; zvonóv] zvonuo D, zvonů S; slyšal] slyšel D, S; viděl] viděl D, S; A odtud] Odtud D, S; sme K, S] jsme D, S; Krysta] Krista D, S; neb] nebo D, S; byl] byl D, S; Krystus] Kristus D, S; klášteře] klášteře D, S; Krysta] Krista D, S; skály] skály D, S; samorostlé] samorostlé D, S; bylo u něho K, S] u něho bylo D; byl] byl D, S; udělán] udělán D, S; dielo] dieło D, S; starodávnie] starodávní D, S; nekřtaltovnie] nekřtaltovné D, S; úhly] úhly D, S; málo] máto D, S; člověka zvýši prostřednieho] zvýšie /zvýší S/ člověka prostřednieho D, S; celý] celý D, S; dveře K, S] dvěře D; jsú do něho] do něho sou /jsou S/ D, S; malé] malé D, S; okružlé] okrouhlé D, S; člověk] člověk D, S; těsně K, D] těskně S; vejde;9 bosák] – D, S; nedal] nedať D, S; nedadie] nedadí jíti D, S; kardiál] gardyán D, S; ten chodí] chodí tam D, S; pútníkom] poutníkom D, poutníkuom S; lámá] láme D, S; skálu] skálu D, S; přicházejí na pout K, D] na pout přicházejí S; Krysta] Krista D, S; klášteřa] klášteřa D, S; v ... zemiech K, D] v ... zemích S; 197r lecijakés] lecijakés D, S; klášter]

7 V S vytištěno „wflén u“.

8 V S vytištěno „wayde“.

klášter D, S; u svatého Jakuba] v Praze u svatého Jakuba D, S; že nie] nie D, S; zdí a okny k tomu podobný jest dělaný] zdí a okna k tomu podobně sou dělána D, S; jsú] sú D, sou S; Krysta] Krista D, S; kostela] kosteľa D, S; okružlé] okrouhlé D, S; a K, D] – S; největší] největšie D, S; světlo] světlo D, S; kostela] kosteľa D, S; Také nad] Nad D, S; Krysta] Krista D, S; vezba] viežka D, S; slúpiech] sloupích D, S; jest okružlá] okrouhlá D, S; udělaná] jest udělaná D, S; neteklo] neteklo D, S; to všecko] všecko D, S; bez krovóv] bez krovuov /krovuo S/ uděláno D, S; dielo] dieło D, S; starodávnie K, D] starodávní S; sú] sou D, S; udělal] udělali D, S; nic nedadie] přidělati] nedadí nic předělávati /přidělávati S/ D, S; penězi velmi přeplatili] velmi penězi přeplatili D, S; A ted] – D, S; sem K, S] jsem D; byl] byl D, S; ubořilo] ubořilo D, S; kostelnie] kostelní D, S; zabilo] zabilo D, S; nedadie] nedadí D, S; klášteře] klášteře D, S; oltáruov] oltářuo D, S; kostela] kosteľa D, S; křesťanóv] křesťanuo D, křesťanuo S; trojie] troje D, S; jsú] sú D, sou S; držie] drží D, S; světie] svěťi D, S; strychy] štrychy D, S; na tváři propálené] propálené na tváři D, S; hned podoben] hned pod okem D, S; jsú] sou D, S; držie] drží D, S; světie] svěťi D, S; ti mají jedno] ti jedno mají D, S; cíchy] cajchy D, S; nebo K, D] neb S; 197v držie] drží D, S; nsvětie] nsvětí D, S; jsou] sú D, sou S; řečtí Ryné] řečtí D, řečtí S; Arméni] jiní Arméni D, S; kostele K, S] kostele D; svůj] svůj D, S; oltář] oltář D, S; světlo] světlo D, S; nakládaj] nakládaj D, S; velmi mnoho po kostele] po kostele /kosteľe S/ velmi mnoho D; dřevénym] dřevěným D, S; pálé] pálí D, S; totižto] totiž D, S; olivovým K, S] olivovým D; kostela] kosteľa D, S; obecniemu] obecnému D, S; aniž tam slúžie] neb tam neslúží /neslouží S/ D, S; kostelech] kostelích D, S; kto] ktož D, S; totiž] totiž D, S; múřeně] múřenině D, S; bránie] brání D, S; nepustie] nepustí D, S; Krysta] Krista D, Křista S; najlép pohané] pohané najlép D, S; pútníkom] poutníkom D, poutníkuom S; slúžiti dopustie] dopustí sloužiti D, S; mieti musí] musí mieti D, S; ktož] kto D, S; službě] službě D, S; Krysta] Krista D, S; netoliko, aby peniezi několika odbyl, než několika zlatým] a netoliko peníze, ale i zlaté D, S; jinak] jinak D, S; to jisté věz] jisté věz D, věz jisté S; bylo] bylo D, S; zdařilo] zdařilo D, S; dal] dať D, S; penieze] peníze⁹ D, S; nevědě] nevědě D, S; kardián] gardyán D, S; milost] miľost D, S; uvedl mne jest] uvedl mě D, S; sebu K, S] sebou D; dal] dať D, S; kostel] kosteľ D, S; světla] světa D, S; opravil] opravovať D, S; světla] světa D, S; neděle] nedělích D, S; jednu] jednu D, S; sva oba byla] jsme oba byla D, S; nemáo] nemáo D, S; musil] musí D, S; milost] miľosti D, S; pútník] poutník D, S; zlatých] zlatých D, S; Krysta] Krista D, S; 198r Kostel] Kosteľ D, S; biely] bílý D, S; korúhví] korouhví D, S; postavníkov] postavníkuo D, postavníkuov S; v ... zemiech] v ... zeměch D, v ... zemích S; neviděl] neviděl D, S; mohl] mohl D, S; kostela] kosteľa D, S; mnú K, D] mnou D, S; kterúž] kterouž D, S; Krysta] Krista D, S; ukazuovali] ukazovali D, S; byl] byl D, S; Kaifáše] Kaifášuo D, Kaifášuo S; jest točenice] točenice D, S; zlatá] zlatá D, S; skládaná] skládaná D, S; někdy byla zlámáná] byla někdy zlámána D, S; ukazovali K, S] ukázali D, S; kterém] kterémž D, S; bydlil] bydlil D, S; s Pannú Marijí] s Marijí D, S; A odtud] Odtud D, S; tú branú] tou branou D, S; kterúž] kterouž D,

9 V S vytištěno „pěnjize“.

S; Krystus] Kristus **D, S**; údolė **K, S**] údolí **D**; slove] slove **D, S**; kapla] kapla **D, S**; okružlá] okrouhá **D, S**; hluboko] hluboko **D, S**; stupniech] stupních **D, S**; kaply] kaply **D, S**; Arap] Aráb **D, S**; nebo **K, S**] neb **D**; nedal] nedat **D, S**; penieze] peníze **D, S**; kto] ktož **D, S**; viděl] šel **D, S**; viděl] viděl **D, S**; ohledal] ohledat **D, S**; sú mi se ho nebránili dotýkat] sou mi ho nebránili dotknouti **D**, sú mi ho nebránili dotknúti **S**; bielého] bílého **D, S**; nad zemí] na zemi **D, S**; neviděl] neviděl **D, S**; **198v** v nie] v ní **D, S**; hořiecé] hoří **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; modlil] modlit **D, S**; měl] měl **D, S**; byl] byl **D, S**; skalé samorostlé zavěsilo] skalé zavěsilo samorostlé **D, S**; na člověka mělo upadnutí] mělo na člověka upadnouti **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; modlil] modlit **D, S**; skály] skály **D, S**; modlil] modlit **D, S**; skála] skála **D, S**; mezi ni] mezi ně **D, S**; muož **K, S**] můž **D**; komórka malá] komůrka **D, S**; políbenie] políbení **D, S**; jemu dal] dal jemu **D, S**; ukazoval] ukázali **D, S**; spal] spať **D, S**; seděl] sedět **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; modlil] modlit **D, S**; pravie] praví **D, S**; z té skály] s té skály **D, S**; skočil] skočil **D, S**; Malchovi] Malchovi **D, S**; uťal] uťat **D, S**; na tom místě hned vidal /viděl **S/ K, S**] hned na tom místě viděl **D**; vytesáno] vytesaného **D, S**; obraz veliký] obraz **D, S**; Malcha] Malcha **D, S**; uťal] uťat **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; Krysta] Krista **D, S**; jsú jej jalí] sou jali jeho **D, S**; zahrada] jiná zahrada **D, S**; voří] voří ji **D, S**; sejí v nie obilé] v ní obilí sejí **D, S**; dřievie **K, D**] dřeví **S**; v nie] v ní **D, S**; jiného nenie] nenie jiného **D, S**; olivie] oliví **D, S**; Olivetskú] Olivetskou **D, S**; vysokú a příkrú] vysokou a příkrú **D, S**; Olivetská] Olivětská **D, S**; **199r** svú výsostí převyšila jest] převyšuje **D, S**; jsú] sú **D, S**; okolo] okolo **D, S**; veselo jest na ní velmi bylo] veselo jest na ní velmi **D, S**; mílo bylo býti] mílo býti **D, S**; olivie kvetlo] kvetlo oliví **D, S**; dřievie] dřeví **D, S**; dřievie] dřeví **D, S**; na nie] na ní **D, S**; dvoje to] to dvoje **D, S**; byla] byla **D, S**; vóněmi] vouněmi **D, S**; na nie] na ní **D, S**; rostú] rostou **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; vstúpil] vstoupil **D, S**; skála] skála **D, S**; hladká] hladká **D, S**; šest jest šlépějí člověčích] jest šest šlépějí člověčích **D, S**; nohama **K, S**] nohami **D**; vtlačéných do té skály] vtlačeny do té skály byly **D, S**; hluboko] hluboko **D, S**; Okolo] Okolo **D, S**; tej] té **D, S**; skály] skály **D, S**; udělána] udělána **D, S**; u dveří] a u dveří **D, S**; kapličky] kaply **D, S**; totiž] totižto **D, S**; jíti] choditi **D, S**; kdož] ktož **D, S**; peněz nelituje] nelituje peněz **D, S**; sem již jmenoval] sem jmenoval **D, S**; praviti je] je praviti **D, S**; zlý] zlý **D, S**; penieze] peníze **D, S**; všehoť] všehoť **D, S**; duojde **K, S**] důjde **D**; sem **K, S**] jsem **D, S**; málo tam zvie] málo tam co zvie **D, S**; moh] moh **D, S**; miesta **K, D**] místa **S**; jsú] sou **D, S**; pohanóv] pohanuov **D, S**; křesťanóm] křesťanom **D, S**; křesťanuom **S**; kteréž jich mají] kteréž z nich mají **D, S**; jsú] sou **D, S**; toho dosti dobrý užitek] **D, S**; užitek] půžitek¹⁰ **D, S**; nebylo] nebylo **D, S**; **199v** musilo by zpustnutí to všecko] musilo by to všecko spustnouti **D, S**; mnoho již zpustlo] již mnohé zpustlo /spustlo **S/ D, S**; s hory] s hůry **D, S**; s huory **S**; Olivětské] Olivětské **D, S**; viděl] viděl **D, S**; shléd] shlédť sem **D, S**; položenie] položenie **D, S**; Zdál] Zdál **D, S**; moh] moh **D, S**; Králóv Hradec] Králové Hradec **D, S**; něco] nětco **D, S**; jest k němu **K, D**] jest k tomu **S**; také leží dlúze] tak dĚlouze leží **D, S**; na hoře **K, D**] na hůře **S**; moh] moh **D, S**; vyšie] vyšší **D, S**; nežli] než **D, S**; około] około **D,**

10 V D vytištěno „půžitek“, v S „půžitek“.

S; čtvrtú **K, D**] čtvrtou **S**; slyšal] slyšal **D, S**; slyšel] slyšel **S**; Tytus] Týtus a Vespesianus **D, S**; dobýval jeho] dobývat ho **D, S**; Krysta] Krista **D, S**; jdúce] jdouce **D, S**; Šalomúnóv] Šalomúnúo **D, S**; byl po levé ruce] byl na levé ruce **D, S**; k huoře] k hoře **D, S**; Olivětské] Olivětské **D, S**; východnie] východní **D, S**; slunce] slunce **D, S**; Okolo] Okolo **D, S**; málo rovní] málo rovní jest **D, S**; údolė **K, D**] údolí **S**; čistá obilė rodie] čisté obilé rodí **D, S**; málo] málo **D, S**; sėti] síti **D, S**; sieti] sieti **S**; mohú **K, S**] mohou **D**; ovotce **K, S**] ovoce **D**; drahé] draho **D, S**; jsú] sou **D, S**; k živnosti lidské] k živnostem lidským **D, S**; vinnicech] vinnicích **D, S**; křevie] křoví **D, S**; vinné;“ divnějšé] divnější **D, S**; v ... zemiech] v ... zemích **D, S**; Pňovie] Pňoví **D, S**; z kteréhož] s kteréhož **D, S**; révie] réví **D, S**; tlusté] tlusté **D, S**; pařezé borové vyspělého boru] pařezí boru vyspělého /vyspělého **S/ D, S**; tlušče] tluščí] hrubší **D, S**; Vinic **K, S**] Vinnic **D**; zapřaha] zapřeha **D, S**; buvoly] búvaly **D, S**; bouvaly **S**; pluh] pluhu **D, S**; to pňovie] pňoví **D, S**; tři nebo čtyři chodie] tři nebo čtyři chodí **D, S**; pluhem] pluhem **D, S**; zhuoru] vzhuoru **D, S**; křovie] křoví **D, S**; **200r** nelámali] nelámali **D, S**; révie] réví **D, S**; dlúhé] dlúhé **D, S**; dlouhé **S**; zhrúbí] jest nebo ztlúšť] ztlouští **D, S**; netyče] netyčí **D, S**; křovie] křoví **D, S**; pěkně řady sazené **K, S**] pěkné, řady sazené **D**; Pak zase] Zase pak **D, S**; bylo] bylo **D, S**; hrozniech **K, D**] hroznicích **S**; slyšal] slyšal **D, S**; slyšel] slyšel **S**; i chtěl] chtěl **D, S**; tepruv se jest zrno zavazovalo] a tepruv se zrno zavázalo /zavazovalo **S/ D, S**; bylo] bylo **D, S**; jest byl na velikú pied] jest již byl delší než na velikú píd **D, S**; mandlów] mandluov **D, S**; mandluo **S**; bylo] bylo **D, S**; neb jest to u nich najranějšé ovotce] neb jest u nich toho dosti a jest to u nich najranější ovoce /ovotce **S/ D, S**; žádné zvuole nemají, než úzkost velikú] nemají než úzkost velikú /velikou **S/ D, S**; Křesťanóvť] Křesťanuov **D, S**; málo] málo **D, S**; židów] židuov **D, S**; divně a rozličně pohané trápie] divně trápí **D, S**; stavěti nedadie] nedadí stavěti **D, S**; zase dosti draze] dosti draho **D, S**; svých domóv vlastních sobě opravovati nesmějí] sobě svých vlastních domův /domuov **S/** opravovati nesmějí **D, S**; bránie] brání **D, S**; dlúho] dlouho **D, S**; dlouho **S**; zberúce se **K, S**] zberouce se **D**; jdú **K, S**] jdou **D**; ztlukú] tlukú **D, S**; najdú] najdou **D, S**; dávajíc] dávají **D, S**; jsou] sú **D, S**; křesťané a židé] židé a křesťané **D, S**; v takovém oděvu chodie] podobně takového oděvu **D**, podobně takový oděv nesou **S**; jich obyčeje] obyčeje jich **D, S**; libosti] k líbosti **D, S**; měděného] měděného **D, S**; **200v** stříbrného] stříbrného **D, S**; stříbrného **S**; čbány] dčbány **D, S**; hliněné] hliněné **D, S**; dřevené] dřevěné **D, S**; nic okrášleného nemají **K, S**] nic okrášleného **D**; hned] ihned **D, S**; trápie] trápí **D, S**; chtie] chtí **D, S**; neboj] neb **D, S**; vědie] vědí **D, S**; židé drzie a pravie] to drží židé a praví **D, S**; v nie] v ní **D, S**; jsú] jsou **D, S**; sou **S**; trápenie] trápení **D, S**; mají od pohanóv] od pohanuov mají **D, S**; nechtie] nechťí **D, S**; slyšal] slyšel **D, S**; Arapi] Arábi **D, S**; pravie] praví **D, S**; buohem] bohem **D, S**; nemají, což;¹² židóm] židom **D, S**; zlého] zlého **D, S**; činie] činí **D, S**; pravím já] já pravím **D, S**; sem] sem já **D, S**; židów] židuov **D, S**; nevidal] neviděl **D, S**; spolkem] spolkem **D, S**; v ... zemiech] v ...

11 V S vytištěno „winé“.

12 V D vytištěno „nemagijc ož“.

zemích **D, S**; slove] slove **D, S**; jsú] sou **D, S**; světi] svatí **D, S**; jsú] sou **D, S**; kupcív] kupcuo **D, S**; málo] málo **D, S**; řemeslníkov] řemeslníkuo **D**, řemeslníkuov **S**; sú] sou **D, S**; tekúcé] tekuté **D, S**; velmi biedné] biedné **D, S**; cistern] čistern **D, S**; jsú] sou **D, S**; cisterny] čisterny **D, S**; naplnil] naplnil **D, S**; jakžto muož] jakž kto muž /muož **S/ D, S**; na té vodě dost mietil] již na té vodě dosti měj **D, S**; dště] deště **D, S**; **201r** byl sem] sem byl **D, S**; ohledal] ohleď **D, S**; což sem mohl ohledat] což jsem mohl ohledat **D**, čehož sem mohl dojíti **S**; nepsal] nepsať **D, S**; umenšenie] umenšení **D, S**; dotekl] dotekť **D, S**; sem jel s kupci] sem s kupci jeť **D, S**; muoj **K, S**] můj **D**; mnú] mnou **D, S**; nechtěl] nechtěť **D, S**; čaka] čekať **D, S**; zase k němu vrátil] k němu zase vrátil **D, S**; slove] slove **D, S**; bylo] bylo **D, S**; okolo] okolo **D, S**; na kteréž] na níž **D, S**; měl] měl **D, S**; buohóm] buohu **D, S**; kteréž] kterouž **D, S**; udělal] udělať **D, S**; městem Samař] městem samarským **D, S**; mluvil] jest] mluvil **D, S**; Krystus] Kristus **D, S**; okružlá] okrouhť **D, S**; zhlúbil] zhloubí **D, S**; dvú látrú] dvou látruov **D**, dvou látruo **S**; vodú] vodou **D, S**; vody lepší nemají] vody lepší není **D, S**; Nylusa] Nýlusa **D, S**; V tom ve všem krají] V tom všem kraji **D, S**; sú] sou **D, S**; židóm] židom **D, S**; slané] slané **D, S**; píti teplé] teplé píti **D, S**; koně i velblúdy] koně i velbloudy **D**, koně, velbloudy **S**; se jie napivše] se napivše jí **D, S**; sme **K, S**] jsme **D**; **201v** opatřiv] opatřivše **D, S**; šel] šel **D, S**; kteréž] kteréžto **D, S**; hrobóv] hrobuo **D, S**; prorockých **K, D**] prorockých **S**; sú tu] jsou **D**, sou **S**; Tu] A tu **D, S**; svatých a dobrých lidí] svatých prorokuov /prorokův **S/** a dobrých lidí **D, S**; chlebóv] chlebuov **D, S**; buoh **K, S**] bůh **D, S**; zlému i dobrému] zlému i dobrému **D**, – **S**; jedno;¹³ vzétí] vzíti **D, S**; pravie] praví **D, S**; jsú] sou **D, S**; držie] drží **D, S**; s velikú je slavností ctie] s velikou slavností je drží a ctí **D, S**; zahradu tu pohané v moci své mají] tou zahradu pohané vládnou **D, S**; židóm] židom **D, S**; vládnúti] vládnouti **D, S**; nedopustie] nedopustí **D, S**; židóm] židom **D, S**; zlému] zlému **D, S**; domácému i příchoziemu] domácímu i příchozímu **D, S**; prorocké **K, D**] prorocké **S**; jichž] jich **D, S**; kterých] kterýchž **D, S**; jsú] sou **D**, sú **S**; zvláštnie] zvláštnie **D**, zvláštní **S**; svú] svou **D, S**; jsú] sou **D, S**; všecky] všechno **D, S**; vrchóv] vrchuo **D, S**; vysoké vrchy druhé mají] vysoké vrchy některé mají **D, S**; hořé] hoří **D, S**; slove] slove **D, S**; slove] slove **D, S**; múřeníné] múřenínové **D, S**; řekaj] říkají **D, S**; hrobóm] hrobom **D, S**; pro slavnost těch] pro slavnost těch hrobův/hrobuov **S/ D, S**; **202r** v ... zemiech **K, D**] v ... zemích **S**; miesto **K, S**] město **D**; potuoček **K, S**] potůček **D**; všichni] všickni **D, S**; okolo] okolo **D, S**; žádné jiné nemají vody tekúcé] žádné vody jiné nemají tekúcí **D, S**; potóček] potůček **D**; potuoček **S**; musé] musí **D, S**; všichni] všickni **D, S**; všichni] všickni **D, S**; z nie] z ní **D, S**; berú] berou **D, S**; potrebie] potřebí **D**; Tak] A tak **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; slyšal] slyšeť **D, S**; jie] jí **D, S**; nikdy] nikdy **D, S**; nepřeberú **K, D**] nepřeberou **S**; tak z nie] také z ní **D, S**; vážie] váží **D, S**; opravuj] opatřuj **D, S**; puol] puoť **D, S**; a okolo] okolo **D, S**; mnostvie] množství **D**, množství **S**; ovotce rozličného dřevie] ovoce /ovotce **S/** rozličného **D, S**; dřevie] dřeví **D, S**; mandlového] mandlového **D, S**; jest jeho] ho **D, S**; jedva] ledva **D, S**; a to na všechny strany] – **D, S**; A odtud] A to **D, S**; krajóv] krajuov **D, S**; málo] málo **D, S**; neberú] neberou **D, S**; Gaza] Gáza **D,**

S; ejipské **K, D**] ejiptské **S**; jedú] jedou **D, S**; a jest] Ač jest **D, S**; jiedlu] jídlu **D, S**; ovotce **K, S**] ovoce **D**; jest s potřebú] dosti jest **D, S**; kúpiti] koupiti **D, S**; ejipské **K, D**] ejiptské **S**; Gazy] Gázy **D, S**; slyšal] slyšeť **D, S**; žoldán] žoldánem **D, S**; jest město blízko stolice žoldánovy] to město blízko jest stolice žoldánovy **D, S**; v těch všech zemiech] v těch zemiech /zemích **S/ D, S**; žoldánových] žoldánových **D, S**; pánóv] pánou **D, S**; po žoldánoví] po žoldánu **D, S** největších] najvyšších **D, S**; **202v** Gazí] Gáze **D, S**; pánóv] pánou **D, S**; když by] kdyby **D, S**; žoldán] žoldán **D, S**; umřel] umřeť **D, S**; kterýž] který **D, S**; najsapie] mohl z nich přitáhnúti a najsilněj] najsilně] mohl z nich přitáhnouti a najsilněj **D, S**; mamalíci, žoldněři císařovi, vezmú za pána] žoldněři císařovi za pána vezmú **D, S**; ciesařem] císařem **D, S**; v ... zemiech **K, D**] v ... zemích **S**; pánóv] pánou **D, S**; v ... zemiech **K, D**] v ... zemích **S**; jazyku **K, S**] jazyka **D**; Slyšal] Slyšeť **D, S**; pánóv] pánou **D, S**; kúpení] koupění **D, S**; jsú] sou **D, S**; slyšal] slyšeť **D, S**; zachoval] zachovávali **D, S**; ejipské **K, D**] ejiptské **S**; jsú] sou **D, S**; bratie] bratří **D, S**; dostal] dostať **D, S**; byl] bý **D, S**; vladař] vladař **D, S**; najvyším **K, D**] najvyšším **D, S**; byla] byla **D, S**; dodnes] podnes **D, S**; nebyl žoldánem] nebyť žoldánem **D, S**; kúpených] koupěných **D, S**; z úmysla] z oumysla **D, S**; pta] ptať **D, S**; činie] činí **D, S**; byla] byla **D, S**; mocný jest byl i múdry] mocný jest i múdry **S**; byl mocný i múdry **S**; že jest bylo dobře za něho] že jest bylo dobře známo **D**, to jest všem známo **S**; bylo] bylo **D, S**; Gazy] Gázy **D, S**; vepřóv] vepřů **D**, vepřuo **S**; do kterýžto] do kterýchž **D, S**; dopustil] dopustil **D, S**; Pán Krystus dábłóm] dábłom Pán Kristus **D, S**; vyvrhl] vyvrhť **D, S**; člověka] člověka **D, S**; stopil] ztopil **D, S**; Kaza] Gáza **D, S**; jest **K, S**] <jest> **D**; mohlo] mohlo **D, S**; puol] puoť **D, S**; netoliko v tom] netoliko v tom městě **D, S**; v ... zemiech všech] v ... zemiech /zemích **S/** ve všech **D, S**; žádné svině **K, S**] svině žádné **D, S**; neviděl sem] neviděť sem **D**, sem neviděť **S**; **203r** mnú] mnou **D, S**; do Gazy jel] jeli do Gázy **D, S**; a řekl, že] řekl, že **D**, řekl mi **S**; Krysta] Krista **D, S**; posluchámy] posloucháme **D, S**; Krystus nedbal a laskav nebyl] Kristus nebyť laskav **D, S**; dábly] dábly **D, S**; ztopil] ztopil **D, S**; ani jich v svých zemiech mámy /máme **D/ K, D**] ani je v svých zemích máme **S**; jiete] jíte **D, S**; neposlucháte v tom Krysta] neposloucháte Krista **D, S**; Gaze] Gáze **D, S**; sme] jsme **D, S**; dřevie] dřeví **D, S**; daktyle] daktylové **D, S**; rostú **K, S**] rostou **D**; sú] sou **D, S**; lesové palmoví velicí **K, D**] lesové palmoví veliké **S**; okolo] okolo **D, S**; města] městečka **D, S**; Dřevie] Dřevo **D, S**; tlusté] tlusté **D, S**; vysoké **K, S**] vysoký **D**; tlusté] tlustá **D**, tlusté **S**; nehladké] nehladké **D, S**; hřbolovate] hrbovate **D, S**; k tluštiemu spojoval] k tluššímu spojoval **D, S**; má až do vrchu] až do vrchu má **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; okrouhlé] okrouhlé **D, S**; zdá se] se zdá **D, S**; kolo] koľo **D, S**; větovvie **K, D**] větovví **S**; málo] málo **D, S**; hledí] hledí **D, S**; větví **K, D**] větovví **S**; sú] sou **D, S**; kolo] koľo **D, S**; vyrostlá] vyrostlá **D, S**; melé] mýlí **D, S**; melí] mýlí **D, S**; daktylów] daktyluov **D**, daktyluo **S**; kolečka] koľa **D, S**; dřevie] dřevé **D, S**; kol] koľ **D, S**; čtyři nebo pět] čtyři neb pět **D**, čtyři i pět **S**; největšie] největší **D, S**; daktylów] daktylů **D**, daktyluo **S**; **203v** daktylovie nebo palmovie] daktyloví nebo palmoví **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; jeho proto darmo rúbati nedadie ani *dactillas* thati] jeho nedadí rouhati darmo ani daktylů thati **D, S**; plat] plát **D, S**; ovotce **K, S**] ovoce **D**; čtyři **K, D**] čtyry **S**; pravie] praví **D, S**; léta padesátého tepru] tepru léta padesátého **D, S**; ovotce nese **K, D**] nese ovotce **S**; podroubie] poroubí

D, S; spálé] pálí D, S; dělají] dělají D, S; ploty K, D] ploty D, S; pletú] pletou S; okolo] okolo D, S; dřevíe] dříví D, S; neviděl] neviděl D, S; nic pěknějšího neviděl sem] nic pěknějšího sem neviděl D, S; ploty z větvovie palmového] ploty palmové D, S; jsú] sou D, S; okolo] okolo D, S; hladká a bílá] hladká a bílá D, S; zvláště] zvláště D, S; blýská se] blýská se¹⁴ D, S; plot z nie udělaný] plot z nich udělaný D, S; sú] jsou D, S; slané] slané D, S; teplé] teplé D, S; jiedlu] jídlu D, S; sýry] sajra D, S; tvarohóv] tvarohův D, tvarohuo S; chleba velmi málo] než chleba velmi málo mají D, S; přijelo] přijelo D, S; by se kto z nás chleba najedl za peníze] by se kdo z nás za peníze najedl D, by se kto z nás chleba za peníze najedl S; sėti] sieti D, síti S; ješto ... mohli vorati] ješto by ... mohli vorati D, S; zlá] zlá D, S; okolo] okolo D, S; zlá] zlá D, S; jedeš] jedeš D, S; Druhého] a druhého D, S; sme K, S] jsme D; 204r prvnímu K, D] prvnímu S; nuzná] nuzné D, S; zlé, slané a teplé] zlé, slané a teplé D, S; měli málo kúpiti k jiedlu] málo měli co koupiti k jídlu D, S; málo] málo D, S; než s tiem, s kterýmž sem jel] Než těm, s kterýmiž sem jel D, S; zdálo se] zdálo se jim D, S; neslané] neslané D, S; jsú je oni] jsou je D, jsou je oni S; sme jeli a třetieho dne přijeli sme] třetieho dne přijeli sme D, S; kterémužto K, D] kterémuž S; arabským] arabským D, S; menšie] menší D, S; bylo] bylo D, S; Kupečstvie] Kupectvie D, S; plátenníkóv a běličóv] V tom městě pláteníkuov a běličuov D, V tom městě pláteníkuo a běličův S; plátno čistě dělají a bělí] plátno čistě dělají a bílí D, plátno čistě dělají a bílí S; plátno slove] plátno slove D, S; jsú všecko Arapi pohané] všecko sú Arábí pohané D, všecko sou Arabí neb pohané S; slyšal] slyšal D, slyšel S; by v něm bytem byl] aby mezi nimi bytem byli D, S; bylo] bylo D, S; napili z Nylusa z řeky K, D] z Nylusa řeky D, S; mimo] mimo S; té vody K, S] vody D; sladká] sladká D, S; ješto] jest D, S; by mohla lepšie] by mohla lepší D, S; jakož sem slyšal] jako / sem/ jsem slyšal D, S; potocech] potocích D, S; domnieval sem se] domněl sem se D, domníval sem se S; něco malého] nětco malého D, S; vody většie] větší D, S; neviděl] neviděl D, S; Nazajtřé] Nazajtří D, S; pryč] přeč D, S; slavného] slavného D, S; Miseru] Misúra D, S; přijeli sme do Ejipta] vjeli sme do něho D, S; 204v okolo] okolo D, S; sem viděl před městem zahrady velmi čistý] sem před městem viděl velmi veliké zahrady a čistě D, S; ohrazené] ohražené D, S; okolo] okolo D, S; slušelo býti] slušalo /slušelo S/ jest býti D, S; jsú] sou D, S; kamenie] kamene D, S; dělány] dělány D, S; chodie] chodí D, S; stupniech] stupních D, S; chtie] chtí D, S; procházejíce] procházejí D, S; dřeví a rozličnému ovotci] dříví rozličného ovoce / ovotce S/ D, S; díval] díval D, S; Pak, kdy sme] Když sme pak D, S; najprvnější] najprvnější D, S; ejipské K, D] ejiptské S; jel] jel D, S; oslu] voslu D, S; sme sėti musili] sme musili ssėti D, S; zdálo] zdálo D, S; jako by bylo puol čtvrti] jakoby půl čtvrti D, S; zdál] zděl D, S; jsú] sou D, jsou S; vokna K, D] okna S; do nie] do ní D,

14 Na zachování etymologicky původního netvrdeho / (srov. Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého 1. Hláskosloví*. 2. vydání. Praha 1963, s. 364; Václav MACHEK, *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vydání. Praha 2010, s. v. blýskati) ukazují tištěné formy „bljikka fe“ D F6r, „bljikká fe“ S H2v.

S; kterýžto] kterého D, S; ustavil] ustavil D, S; žoldán] žoldán D, S; nejel] nejel D, S; šel] šel D, S; svú K, D] svou S; uloženo pod pokutú, a to pod túto] uloženo pod pokutou, a to pod takovou D, S; čem] čemž D, S; jel] jel D, S; aby kyjem bit byl] aby byl bit kyjem D, S; šel sem na hospodu pěšky vždy] šel sem až na hospodu pěšky D, S; sem k městu přijel] sem jel k městu D, S; zdálo] zdá D, S; jest toho bylo za míli] jest /je S/toho za míli bylo D, S; z kuoní] s koní D, S; sedali K, D] ssedali S; sem byl velmi usta] sem byl usta] velmi D, S; ten kuoň] kuoň D, S; hněval] hněval D, S; ciesaře] císaře D, S; taková K, D] takovou S; šel] šel D, S; zamysli] zamysli D, S; Přivedše se] Přišedše D, S; odpočival i mysli] odpočival i mysli D, S; slavného] slavného D, S; nadarmo K, D] darmo S; 205r nejedzi] nejedzi D, S; ohledoval] ohledoval D, S; co] což D, S; mohl ohledati] mohl ohledovati D, mohl spatřiti S; velmi dlúhé a veliké a široké, že na vsecky strany že ho člověk odnikud očima nemož přehlédnutí ani právě schlédnúti] velmi dlouhé a široké na vsecky strany, že ho člověk odnikud nemuož přehlédnouti ani právě shlédnouti D, S; pravil] pravil D, S; řekl] řekl D, S; jest dvanáste ulic] dvanácte jest ulic D, S; přecných a stranných] přícních a stranních D, S; domóv] domů D, domuov S; žoldán, pán náš, tak popsané má] žoldán pán náš popsané má D, S; jemu] mu D, S; všichni] všickni D, S; měl] měl D, S; poslati] jeti D, S; pta] pta D, S; žoldněřóv žoldánových] žoldněřuov /žoldněřuo S/ žoldánových D, S; tak, jakož mne jest ... zpravoval] tak, jakž mě ... zpravoval, jest /- S/ D, S; se ta věc nezdá podobná] se to věc nezdá býti podobná D, S; byl] byl D, S; uměl] uměl D, S; mluvili] mluvili D, S; vstal] vsta] D, S; šel] šel D, S; jednu] jednou D, S; dlúhá] dlouhá D, S; přišel sem] přišel sem až k tomu místu D, S; Nylusa] Nylusa D, S; berú K, D] berou D, S; velblúdy] velblůdy D, velblůdy S; volali] volali D, S; byl] byl D, S; Nylus] Nylus D, S; zvědě] zvědě D, S; šel sem zase k hospodě] šel sem k hospodě D, S; bál] bál D, S; nezpozdil] nezpozdil D, S; mne] mě D, S; zašla] zašla D, S; bylo] bylo D, S; přišel] přišel D, S; se mne otázal] se otázal D, S; byl] byl D, S; Povědě] Povědě D, S; chtěl] chtěl D, S; dal] dav D, S; sem se zase vrátil] sem se vrátil zase D, S; zasmál] zasmál D, S; řekl] řekl D, S; 205v chtěl] chtěl D, S; přejíti za den] za den přejíti D, S; vědě] vědě D, S; musil] musil D, S; mieti K, S] míti D; přejel] přeje] D, S; odkudž] odkuds D, S; vrátil] vrátil D, S; vědě] vědě D, S; jsi ledva puol města přešel] si ledva puol města přešel D, by ledva puol města přešel S; nezdálo] nezdálo D, S; nazajtřé vstav] nazajtří vstav D, nazajtří vstav sem S; chtěl] chtěl D, S; mohl] mohl D, S; jednoho muže] muže jednoho D, S; šel] šel D, S; s ním] s ním D, S; ukázal] ukáza] D, S; odkud bych mohl najlépe schlédnúti město a položenie jeho] odkud bych jej mohl najlépe shlédnouti, město a položení jeho D, S; byl jest svědom Ejiptu] svědom jest byl Ejipta D, S; uměl] uměl D, S; rousky] roussky D, S; uměl] uměl D, S; s ním] s ním D, S; smluviti] smluviti D, S; žoldánovu] žoldánovu D, S; žoldán] žoldán D, S; smy] sme D, S; k hoře] k huoře D, S; nahuoru] nahůru D, na huoru S; stupniech] stupních D, S; prnie] první D, S; najlép] najlépe D, S; shléd] shléd] D, S; díval] díval D, S; vrchóv ani lesóv očima neviděl sem] vrchuov ani lesuov očima neviděti D, S; přehléd] přehléd] D, S; kterýž] která D, kterou S; přijeli] jeli D, S; jedva] ledva D, S; mohl] mohl D, S; druhú] druhou D, S; slunce] slunce D, S; jedva sem] ledva že sem D, S; přehléd] přehléd] D, S; dvě] dvou D, S; stran K, D] strán S; nadél] naděl D, S; nemohl] nemohl D, S; přehlédnutí]

přehlednouti **D, S**; dívanie] dívání **D, S**; bylo] bylo **D, S**; polednem] polednem **D, S**; bylo] bylo **D, S**; nespomohlo] nepomohlo **D, S**; přehled] přehledť **D, S**; sem srozuměl i viděl] sem srozuměl i viděl sem **D, S**; přieliš] příliš **D, S**; žoldánov] žoldánuov **D, S**; žoldánuo **S**; bielé] bielé **D, S**; okolo] okolo **D, S**; jest pět zdí a vysokých velmi] pět zdí vysokých velmi **D, S**; **206r** každú **K, D**] každou **S**; vohradú mi se zdál mnoho větší než Chrudim] v ohradě /v uohradě **S**/, zdá mi se, mnoho větčí /větší **S**/ než Chrudim **D, S**; prvnie] první **D, S**; k třetie strachem nesměli sme jíti] k třetí s strachem, než do ní sme jíti nesměli **D, S**; bál] bál **D, S**; tázáni nebyli] nebyli tázáni **D, S**; hledámy] hledáme **D, S**; aneb] anebo **D, S**; jazyku] jazyka **D, S**; nevědě] nevěděť **D, S**; odpověděti] odpovědieti **D, S**; sme **K, S**] jsme **D**; služebníkóm] služebníkom **D, S**; služebníkuom **S**; žoldánovým] žoldánovým **D, S**; úředníkóm] úředníkom **D, S**; Úředníci jsú jedni] Úředníci jedni sou **D, S**; múfeníné **K, D**] mouřeníné **S**; jsú] jsou **D, S**; slyšal] slyšel **D, S**; jsú] sou **D, S**; najvyší] největší **D, S**; mohú] mohou **D, S**; súditi i trestati] souditi **D, S**; chodie] chodí **D, S**; s zlatými hólkami] s zlatými hůlkami /huolkami **S**/ **D, S**; za jedniem] za jedním **D, S**; za jedním **S**; hůf] houf **D, S**; služebníkóv] služebníkuov **D, S**; úředníkóm] úředníkom **D, S**; žoldán najviev věří] žoldán věří najviev a těch jest najviev při žoldánu **D, S**; jsú] sou **D, S**; nosé] nosí **D, S**; v rukú] v rukou **D, S**; většie] větší **D, S**; ne zlaté] nezlaté **D, S**; jsú] sou **D, S**; jsú] sou **D, S**; sú **S**; bielé] bielé **D, S**; O těch nám pravili, býti jich několik tisíc] a těch nám pravili býti několik tisíc **D, S**; chodie všudy] všudy chodí /chodie **S**/ **D, S**; řediec] ředíc **D, S**; komu] komuž **D, S**; potrebie] potřebí **D, S**; neodpustie křivdy učiniti aneb aby uškodil druhému] nedopustí křivdy činiti aneb škody druhému **D, S**; úředníkóv] úředníkuov **D, S**; žoldánových] žoldánových **D, S**; slyšal] slyšel **D, S**; /zanechal psáti] zanetbať /zanedbať **S**/ psáti **D, S**; žoldán zprávcov ani úředníkóv ... nemá žádných zprávcuo /zprávcuo **S**/ ani úředníkuo žoldánových ... nenie **D, S**; služebného] služebného **D, S**; žoldána] žoldána **D, S**; jsú] jsou **D, S**; sou **S**; Pak pobyvše tu chvíli] Pobyvše tu chvíli mezi hradem a branami **D, S**; temi] těmi **D, S**; **206v** žoldněřov] žoldněřuo **D, S**; žoldněřúv **S**; mnostvie] množství **D, S**; brani] braně **D, S**; stojecé a visécé] stojcí a visící **D, S**; Šedše] Šedše **D, S**; rynek] ryňk ten **D, S**; ryňk **S**; slove] slove **D, S**; Rynk] Ryňk **D, S**; puol] puoť **D, S**; viděl] vidělť **D, S**; hrajice] hrajících **D, S**; kajklérstvie] kajklřství **D, S**; v ... zemiech **K, D**] v ... zemích **S**; neslýchané] neslýchané **D, S**; nich] nichž **D, S**; bylo] bylo **D, S**; šel] šelť **D, S**; Pravi] l pravili **D, S**; velblúdov] velbloudo **D, S**; na kterých] na kteréž **D, S**; berú] berou **D, S**; Nylusa] Nýlusa **D, S**; roznáše] po Ejipte a prodávají j] roznáše]jíc po Ejipte, prodávají ji **D, S**; ta věc nepodobná] to věc nepodobná **D, S**; zdála] zdálať **D, S**; pta] ptať **D, S**; mi jest tak praví] jest mi tak pravíť **D, S**; velblúda] velblouda **D, S**; platu dávají] žoldánovi platu dávají **D, S**; majdynu ten peniez] majdynu ten peníz **D, S**; peniez] peníz **D, S**; platí] platí **D, S**; vosm] 8 **D, S**; bielých] bílých **D, S**; těch velblúdov] těch **D, S**; všady] všudy **D, S**; ženú] ženou **D, S**; od lidí slyšenie pravím] což jsem /sem **S**/ od lidí slyšel, to pravím **D, S**; šel] šelť **D, S**; Nylusu] Nýlusu **D, S**; té řece] řece **D, S**; okolo] okolo **D, S**; břehov] břehův **D, S**; břehuo **S**; Nylusových] Nýlusových **D, S**; třtie veliké a vysoké velmi] třtí vysoké velmi **D, S**; břehov] břehuo **D, S**; břehuo **S**; třtie] třtí **D, S**; sladké] sladké **D, S**; To sítie] A to třtí **D, S**; kteréž mají k tomu připravené] kteréž k tomu připravené mají **D, S**; velblúdiech] velbloudích **D, S**; nosie **K, D**] nosí **S**; dělají]

dělají **D, S**; cukr dvój] dvůj cukr **D**, dvoju cukr **S**; cukr kandy] cukrkandy **D, S**; třtie] třtí **D, S**; plat žoldánovi dávají] plat dávají žoldánovi **D, S**; **207r** Okolo] Okolo **D, S**; Nylusa] Nýlusu **D, S**; dřevie] dřeví **D, S**; Jana] Jána **D, S**; *gariafistule*] kasiafistule **D, S**; jahódky] jahody **D, S**; etc.] – **D, S**; šel] šelť **D, S**; Pak jiného dne] Jednoho pak dne **D, S**; šel] šelť **D, S**; jedniem] jedním **D, S**; domu] domom **D, S**; kterýž] kteréž **D, S**; udělal] udělalť **D, S**; Jákobov] Jákobuo **D, S**; vládarstvie] vládarství **D, S**; vládarstvie **S**; kterýžto jest velmi divně dělán, neobyčejně] kteřížto sou /jsou/ velmi divně dělání a neobyčejně **D, S**; v zemiech] v zemích **D, S**; v ... zemiech **K, D**] v ... zemích **S**; divný jest] divní sou **D, S**; Sklepy ... ztočené] Sklepi ... ztočení **D, S**; Sklepové ... ztočení **S**; jsú] sou **D, S**; jedni nad druhými **K, S**] jedni na druhých **D**; Nylusa] Nýlusa **D, S**; do těch sklepov jsou šneky divně ztočené a velmi misterně dělání] do těch sklepuo sou šnekové divně ztočení a velmi misterně dělání **D, S**; všecko jest v nich kamenie mramorové a alabastrové] všecko jest kamenem mramorovým a alabastrovým **D, S**; kázal] kázalť **D, S**; což sem před domem jsa, viděl voknem] sem před domy vokny vidělť **D, S**; sú] sou **D, S**; dveře jsú zadělané] dvěře sú /sou/ zadělané **D, S**; slyšal] slyšelť **D, S**; v tom domu] v těch domiech **D, S**; v těch domích **S**; poklady] poklady **D, S**; měl] mělť **D, S**; byl shromáždil] byl shromáždilť **D, S**; zlato] zlato **D, S**; toho domu] toho jednoho domu **D, S**; pravie] praví **D, S**; psáno] napsáno **D, S**; poklady] poklady **D, S**; pta] sem] ptať jsem **D**, ptať sem **S**; židov] židuo **D, S**; mienil] mienilť **D, S**; byl] bylť **D, S**; Pravi] Praviť **D, S**; nevědie] nevědí **D, S**; nechodie] nechodí **D, S**; ani smějí **K, D**] aniž smějí **S**; až jsú dveře zazděné] a sou dvěře zazděné **D, S**; pokusil] pokusilť **D, S**; **207v** oknem] voknem **D, S**; jsú] sú **D, S**; A odtud] Odtud **D, S**; kostelu] kosteu **D, S**; tureckému **K, D**] tureckému **S**; vzdělaný] vzdělaný **D, S**; kamenie] kamene **D, S**; dělán] dělánť **D, S**; vnitř v něm jest] vnitř jest v něm **D, S**; všecko pulérované] pulérované **D, S**; okolo] okolo **D, S**; náhlosti] náhlosti **D, S**; nemohl] nemohť **D, S**; smě] mělť **D, S**; kostela] kostelať **D, S**; kostelem] kostelem **D, S**; což sme jedno dveřmi viděli, kterak jest **K, D**] kterak jest, to sme jednom dveřmi viděli **S**; kostelov] kosteluo **D, S**; nechodí a jíti nesmie] nesmie /nesmí **S**/ jíti **D, S**; přijal] přijalť **D, S**; dal] dať **D, S**; sú] jsou **D, S**; sou **S**; od toho hned] hned od toho **D, S**; člověk] člověk **D, S**; Arapov] Arábuov **D, S**; u vieře] v vieře **D, S**; o jich vieře mluv /mluv **D**/ **K, D**] mluv o jich vieře **S**; zvláště] zvláštěť **D, S**; A také] Také **D, S**; nebránie] nebrání **D, S**; kto] kdo **D, S**; nenutie lidi bezděky] lidí nenutí bezděk **D, S**; kto] kdo **D, S**; pohanom] pohanomť **D, S**; oni chtie] chtie oni **D, S**; činie] činí **D, S**; křestanom] křestanom **D, S**; a jsúce sami jim] súce /jsouce **S**/ jimi sami **D, S**; odporu jiného proti nim] odporu proti nim jiného **D, S**; než trpěti] než trpělivost mieti **D, S**; byl mohl] by mohť **D, S**; uvarovati se] varovati se **D, S**; bez kterých] zvláště bez kterýchž **D, S**; mohl] mohť **D, S**; spalují tři tisíce centněřov oleje každý rok] 3 tisíce centněřuo oleje každý rok spalují **D, S**; světa mnostvie v něm hořalo jest] světa v něm mnoho jest /– **S**/ hořalo **D, S**; **208r** A odtud] Odtud **D, S**; veliký velmi] velmi veliký **D, S**; nákladně] nákladně **D, S**; přeliš] příliš **D, S**; pokojov] pokojuo **D, S**; pokojuo **S**; dělán] dělánť **D, S**; kamenie] kamene **D, S**; jsú] sou **D, S**; pokoji **K, D**] pokojové **S**; svietí] svítí **D, S**; naloženo bylo] naloženo bylo **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; ustavil jest] jest ustaveť **D**, ustaveť jest **S**; od žoldána kanclěř] žoldánuov kanclěř **D, S**; na svůj náklad] na svoju groš **D, S**; žoldánov] žoldánovi **D, S**; sobě] a sobě **D, S**; viděl] vidělť **D, S**;

tlumače] tlumače **D, S**; mluvil] mluvit **D, S**; s ním] s nim **D, S**; učinil] učinil **D, S**; dal] dať **D, S**; žoldánov] žoldánov **D**, žoldánuo **S**; svůj] svůj **D, S**; dal] dať **D, S**; chová] chovají **D, S**; rozličnú] rozličnou **D, S**; některú sám sem viděl] neb sem tu zvěř některú sám viděl **D**, neb sem tu zvěř některou sám sem viděl **S**; díval] díval s **D, S**; jle] jí **D, S**; Nylusa] Nylusa **D, S**; a kdež již] a když již **D**, a tu, kdež **S**; mřeží] mříží **D, S**; železnú **K, D**] železnou **S**; ohrazené] ohrazené **D, S**; voda z trub teče] teče voda z trub **D, S**; ktož] kdož **D, S**; mřeží] mříží **D, S**; dadie] dadí **D, S**; česí] číši **D, S**; odplatu] odplatu **D, S**; buoží] boží **D, S**; v jiném v žádném] v jiném nižádném **D, S**; nenie] nemají **D, S**; napsal] napsal **D, S**; slyšal] slyšal **D**, slyšel **S**; nedopustie věsti] nedopustí věsti vody **D**, nedopustí vody věsti **S**; domóv] domův **D**, domuo **S**; umenšenie] umenšení **D, S**; platu] platu **D, S**; žoldánova] žoldánova **D, S**; pravie] praví **D, S**; zlato] zlato **D, S**; kamenie **K, D**] kamení **S**; **208v** Pak jiného dne] Jiného pak dne **D, S**; balšám] balsám **D, S**; muož] můž **D, S**; smy] sme **D, S**; okolo] okolo **D, S**; nie] ní **D, S**; okolo] okolo **D, S**; stupniech] stupních **D, S**; nie] ní **D, S**; smy] sme **D, S**; vokny] okny **D, S**; první **K, S**] první **D**; druhú] druhou **D, S**; přehlédnutí sme mohli] mohli sme přehlédnouti **D, S**; druhú] druhou **D, S**; kterýžto] kterýchžto **D, S**; mnoho jest dřevie] dřeví rozličného **D, S**; ovotci **K, S**] ovocí **D**; a vóně] Vuoně **D, S**; voněla jest] voní **D, S**; Třetí] Třetíe **D, S**; okolo] okolo **D, S**; balšám] balsám **D, S**; sme **K, D**] jsme **S**; samu] samou **D, S**; dolóv] doľuov **D, S**; prvnie **K, D**] první **D, S**; zahradnie] zahradí **D, S**; seděl] seděl **D, S**; velikú] velikou **D, S**; pustil] pustil **D, S**; balšám] balsám **D, S**; sme] jsme **D, S**; ohledávat] ohledovat **D, S**; tej] té **D, S**; chtěl] chtěl **D, S**; zaplatiti] zaplatiti **D, S**; tlumači odpovéděl] k tlumači odpovéděl **D, S**; že by to učiniti chtěl] že: „Bych to učiniti chtěl **D, S**; od svého pána mám] mám od svého pána **D, S**; najvýše] najvš **D, S**; nepúšťel] nepouštěl **D, S**; byl] byl **D, S**]; dopustil] dopustil **D, S**; vokny] okny **D, S**; hledět] pohleděti **D, S**; každú **K, D**] každou **S**; dal] dať **D, S**; ohledavše] a ohledavše **D, S**; muožné] možné **D, S**; bylo] bylo **D, S**; **209r** zlatníky] zlatníky **D, S**; zlatníci] zlatníci **D, S**; jsú] sú **D**, sou **S**; duoložití] duoložití **D, S**; přeliš] přieliš **D, S**; člověk] člověk **D, S**; pomysliti chtěl kúpiti sobě] mohl pomysliti, chtěje sobě kúpiti /koupiti/ **D, S**; zlata] zlata **D, S**; střebrá] stříbra **D, S**; i od kamenie] kamenie **D**, kamení **S**; nebo] – **D, i S**; zlatníkóv] zlatníkuo **D, S**; jsou] sou **D, S**; oblášť] zvlášť **D, S**; často býval] často býval **D, S**; však proto ... zablúdil sem] však sem ... zabloudiv **D, S**; jednu **K, S**] jednou **D**; zdá mi se **K, D**] zdá mi <se> **S**; nenie malé] malé /malé **S**/ nenie **D, S**; slove] slove **D, S**; *basar*] *bázar* **D**, *bazar* **S**; pravie] praví **D, S**; řek] řek **D, S**; Každý den] V té ulici každý den **D, S**; mnoho] velmi mnoho **D, S**; trůj] trou **D, S**; tlačé] tlačí **D, S**; málo] málo **D, S**; slyšal] slyšal **D**, slyšel **S**; kto] kdo **D, S**; novú **K, D**] novou **S**; a chodil] a chodil **D**, i chodil **S**; v nie] v ní **D, S**; až do večera] do večera **D, S**; zderú **K, D**] zderou **S**; nezderú **K, D**] nezderou **S**; otrú **K, D**] otrou **S**; s nie barvu] barvu s ní **D, S**; velmi mnoho, převeliké mnoství] převeliké množství **D, S**; jédlu] jiedtu **D, S**; zdálo] zdálo **D, S**; člověk mohl] mohl člověk **D, S**; tu najde] by tu našel **D, S**; kúpiti] koupiti **D, S**; kto] kdo **D, S**; slyšet] slyšeti **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; co] což **D, S**; jédla] jiedla **D, S**; mnoství] množství **D, S**; i to proto] proto **D, S**; **209v** jsú] jsou **D**, sou **S**; také nepodobně] nepodobně **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; proti zemiem zdejší] a jazyku našemu] proti zemím zdejší] /zdejším **S**/ jazyku našeho **D, S**; městóm] městom **D, S**; majdynu] majdýnu **D, S**; peniez]

peníz¹⁵ **D, S**; kúpil sem] kúpil jsem /sem **S**/ **D, S**; nerovně jsú] nerovně menší **D, S**; praská] pražská **D, S**; majdyna] majdýna **D, S**; peniez] peníz **D, S**; platí] platí **D, S**; vosm] 8 **D, S**; bielych] bílých **D**, bielych **S**; majdynu] majdýnu **D, S**; pacholek nemá se ho co najěstí] pacholek najie se ho **D, S**; všecky věci] věci všecky **D, S**; jsú] sou **D, S**; kúpí **K, D**] koupí **S**; biely peniez] biely peníz **D, S**; za madynu] za svrchupsanú majdýnu] za svrchu psanou majdýnu **S**; biely] biely **D, S**; osim majdyn] 8 majdýn **D, S**; kúpí] koupí **D, S**; lacinějšieho] ľacnějšieho **D**, ľacinějšieho **S**; neviděl] neviděl **D, S**; kúpil] koupil **D, S**; puol] puol **D, S**; majdyny **K, D**] majdýny **S**; cukru kandy] cukru kandý **D**, cukrkandý **S**; dlúhosti] dlúhosti **D**, dlouhosti **S**; jejie] její **D, S**; nesměl] nesměl **D, S**; přešel] přešel **D, S**; neb pro mnoství lidí] množství lidí **D, S**; stesko] stesko **D, S**; byla] byla **D, S**; udělána] udělána **D, S**; velmi vysoká ... a široká tak] velmi vysoká ..., široká tak **D, S**; čtyrie] čtyři **D**, čtyři **S**; vuozové] vozové **D, S**; pořád] obozem **D, S**; do nie] do ní **D, S**; vjíti] vjeti **D, S**; udělána] udělána **D, S**; veže] věže **D, S**; okružlá] okružlá **D**, okrouhlá **S**; stohu] stoľu **D, S**; branú] branou **D, S**; čím vyšie] čím výše **D, S**; užší] užší **D, S**; i vrch té veže] – **D, S**; A jest velmi u vrchu špičatá] V vrchu té věže jest špičatá¹⁶ **D, S**; dělana] jest] dělana jest **D, S**; hladkého] hladkého **D, S**; slyšal sem] sem slyšal **D**, slyšel sem **S**; dala] daľa **D, S**; svůj náklad] svůj groš **D, S**; to jedné proto] to proto jedné **D, S**; pamět jejie] jejie /její **S**/ pamět **D, S**; zuostala] zuostala **D, S**; po nie] po ní **D, S**; tu brány] té brány] udělána] udělána **D, S**; **210r** potřebie] nic nebylo jest] nic potřebí /potřebie **S**/ nebylo **D, S**; neb jest mezi domy] Jest mezi domy **D, S**; slove] slove **D, S**; do dnes] dodnes **D, S**; a jest] Jest **D, S**; města;¹⁷ zlatnického] zlatnického **D, S**; žoldánovu] žoldánovu **D, S**; jakž se den počne] jak se jedno den počne **D, S**; trh] jest trh **D, S**; mohl] nemohl **D, S**; mnoství] množství **D**, množství **S**; jako vodú] jako voda **D, S**; bylo] nebylo **D, S**; mieti za zlé] za zlé mieti **D, S**; se co komu bude zdáti nepodobného] se komu co nepodobného zdáti bude **D, S**; obyčejóm] obyčejom **D, S**; věřiti že mi nebude] věřiti nebude **D, S**; Neb i já] Neb já **D, S**; slyše rozprávky] rozprávky **D, S**; sem nemohl] jsem nechtěl **D, S**; sem **K, S**] jsem **D**; viděl] viděl **D, S**; mnohé ještě věci] ještě mnohé věci **D, S**; psáti káza] jsem psáti káza **D, S**; to jest všecko vskutku shledáno] než jest vskutku shledáno **D, S**; co sem viděl nepodobného] což jsem shledat /sem shledat/ a viděl nepodobného **D, S**; sem nechtěl] jsem /sem **S**/ nechtěl **D, S**; aby] by **D, S**; bylo] bylo **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; slavném] slavném] **D, S**; byl] byl **D, S**; což znamenitějšieho] což sem znamenitějšieho viděl **D, S**; sem dotek] dotekl sem **D, S**; bude li moci mnohému srozuměno býti] bude li mnohému věřeno **D**, bude li moci mnohému věřeno **S**; Žoldán] Žoldán **D, S**; zlato] zlato **D, S**; a] i **D, S**; střebró] stříbro **D, S**; klenoty **K, S**] klénoty **D**; lidi] lid **D, S**; žold] žold **D, S**; platí] platí **D, S**; žoldnéřóm] žoldnéřom **D, S**; dvora] dvoru **D, S**; jsú] jsou **D**, sou **S**; žoldnéři] žoldnéři **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; díval] díval **D, S**; byl sem] byl jsem /sem **S**/ **D, S**; seznámil] seznámil

15 V D vytištěno „peněz“.

16 V D vytištěno „špičatá“.

17 V D vytištěno „mijesta“, v S „miefta“.

D, S; **210v** jedniem] jednim D, S; kteřížto K, D] kterýžto D, S; uměl] uměť D, S; rousky] roussky D, S; byl] byl D, S; vlaské] vařasské D, S; ptal] ptať D, S; dostal] dostať D, S; pověděl] pověděť D, S; byl] byl D, S; byl] byl D, S; prodal] prodať D, S; koupil] koupiť D, S; mne] mě D, S; mamalík] mamalúk D, mamaluk S; řekl] řeķť D, S; žoldněř] žoldněř D, S; kterémužto] kterémuž D, S; choval] chovať D, S; byl] byl D, S; poručil] poručit D, S; poručel] poručit D, S; Pak když sem] Když sem pak D, S; byl] byl D, S; poručel jest] poručit D, S; poručel mi lidij] potom mi poručit i lidi D, S; abych jim rozkazoval] že sem jim rozkazovať D, S; dobřú K, D] dobrou S; dostal] dostať D, S; žoldánovu] žoldánovu D, S; kusóm] kusom D, S; obyčejem] obyčeuom D, S; lučičtě] lučičtě D, S; střéletij] střieleti D, S; z buokuj] z ľuku D, S; z předu i zadu] s předu i z zadu D, S; jím] jim D, S; kusóm] kusom D, kusuom S; jich] jichž D, S; přeliš] přiliš D, S; mají] mají a umějí D, S; žertóv] žertuo D, S; od toho dvór jest žoldněřský] hned od toho jest dvoor žoldněřský D, S; jest jako obora veliká] jest jako obora veliký D, S; ohrazený K, D] ohražený S; vysokú] vysokou D, S; nedadie] nedadi D, S; zvláště] zvláště D, S; učie] učí D, S; chtěť] chtěť D, S; šel] šel D, S; nebylo] nebyť D, S; sem K, S] jsem D; zvěděť] zvěděť D, S; neučie] neučí D, S; nevidal] neviděť D, S; na ta divadla nepustie neznámého] na ta divadla nepustí žádného neznámého D, S; majdynu] majdýnu D, S; peniez] peníz D, S; pravil] praviť D, S; kusóm] kusom D, kusuom S; jim rozuměli] jiní rozuměli D, S; vydávali] vydali D, S; to svědectvie] svědectvie ta D, S; žoldánem] žoldánem D, S; sem hodný] se hodím D, S; žoldán] žoldán D, S; daroval] darovať D, S; mne] mě D, S; Da] Dať D, S; **211r** zbrojil] zbroj všecku D, S; všecky nové] všechny věci nové D, S; příslušelo] příslušelo D, S; kázal] kázat D, S; jemu] mu D, S; žoldán] žoldán D, S; dvanást] 12 D, S; zlatých] zlatých D, S; služby] služby D, S; měsíc] měsíc D, S; masa] mása D, S; kuoním] koni D, S; slámy] slámy D, S; dařiech] dařích D, S; rozkázal] kázat D, S; z bubeníky] s bubeníky etc. D, S; díval] dívať D, S; za mne vodili] vodili za mne D, S; z bubeníky] s bubeníky D, S; šel] šel D, S; jel] jeť D, S; hlavú] hlavú D, hlavou S; klaně] klaní D, S; žoldánovij] žoldánovi D, S; daroval] darovať D, S; hlavú] hlavou D, S; kýve] kývá D, S; Potom pravil ten mamalík mně] Potom mi pravil mamalúk /mamaluk S/ ten D, S; ejipské] ejiptské D, S; žoldán] žoldán D, S; má právo] za právo má D, S; žoldněřóv] žoldněřuo D, žoldněřuo S; je ... má] jich ... má D, S; jakž ... potřeba jest] jakž ... potřeba káže D, S; třitceti tisíc jich má] 30 tisíc <má> D, 30 tisíc má S; a již pak najméně dvatceti tisíc] – D, S; již pak méně] méně D, S; nesmie] nesmí D, S; tomu rozum káže] toho rozum káže D, S; mnoství] množství D, S; potřeba veliká] potřeba D, S; moh] moh D, S; velikú K, D] velikou S; žoldán] žoldán D, S; mnohú K, D] mnohou S; služebnicij] služebnici D, S; žoldněřij] žoldněři D, S; ředie] řídí D, S; úřadóv] úřaduo D, S; Měšťanom] Měšťanom D, Měšťanuom S; ejipským K, D] ejiptským S; žoldán] žoldán D, S; vládnúti] vládnúti D, S; ani] ani také D, S; úřadech] úřadích D, úřadiech S; jsou] sou D, S; opatruj] opatřuj D, S; svůj] svůj D, svůj S; **211v** Nebo] Nebť D, S; nezpravuje] nespravuje D, S; se řiedij] řiedí D, se řídí S; obyčejóv] těchto zemij] obyčejem měst těchto zemí D, S; rychtárie] rychtářové D, S; jsou] sú D, sou S; služebníkóv] služebníkú D, služebníkuo S; žoldánových] žoldánových D, S; sem

slyšal] sem¹⁸ slyšeť D, S; bylo] bylo D, S; mamalíkov] mamalúkuv D, mamalúkuov S; vytáhnúti] vytrhnouti D, S; nepřátelóm] nepřáťelom D, nepřáťeluo S; rozkázanie] rozkázani D, S; žoldánova] žoldánova D, S; hnúti K, D] hnouti S; nechtie K, S] nechťi D; žoldán zavadá na čtyři měsíce] bude dán žold na čtyři měsíce D, S; zlatých] zlatých D, S; pravie] praviť D, S; jednu nebude] nebude jednou D, S; zrušila] zrušila D, S; vyhrána by byla] vyhraná byla D, S; anebo K, S] nebo D; nedělech] nedělich D, S; dostalo] dostať D, S; domóv] domuo D, S; vrátiti] přijeti D, S; žold] žold D, S; služba prvnie] služba první D, S; kterúz K, D] kterouž S; zapsanú K, D] zapsanou S; mamalícij] mamalúci D, mamaluci S; bohatí velmi K, D] velmi bohatí D, S; zlatých] zlatých D, S; služebnij] služebni D, S; v ... zemiech K, D] v ... zemích S; vídal] viděť D, S; když jest mamalík] když mamalúk /mamaluk S/ jeť D, S; třitcetni] třidcátník D, S; má] měť D, S; pozlatitá udidla] udidla pozlatitá D, S; zlata] zlata D, S; položené zlatem] zlatem položené D, S; palcát] paľcát D, S; s kterýmž;¹⁹ zlatý jest] jest zlatý D, S; který] kterýž D, S; vyšij] vyšij D, S; pacholkóv] pacholkuo D, S; zlatými] zlatými D, S; z bulátnými] z buláty D, z buláty S;²⁰ bulát K, D] buťat S; svietij] svití D, S; vzhľadnúti] muož] vzhľadne D, S; jako v zrcadlo] jako v zrcadle D, S; **212r** jsú] sou D, S; ředcij] řiedcí D, S; vídal] viděť D, S; damašký] damašký D, S; jezdi] jezdiť D, S; žoldánovij] žoldánovu D, S; jel] jeť D, S; tureckého K, D] tureckého S; césaře] ciesaře D, císaře S; vídal] vídať D, S; Mamalícij] Mamalúci D, Mamaluci S; oděv biely mají a nesú] oděv mají biely D, S; plátna] plátna D, S; dělaný] dělaný D, S; slove] slove D, S; jsú] sou D, S; jsú] sou D, S; dělané] dělaný D, S; sú] sou D, jsou S; obuojkové] obojky D, S; hrdlo] hrdlo D, S; přikryje] přikryjí D, S; jsú] sú D, jsou S; dlúhé] dlúhé D, dlouhé S; vlekú] vlekou D, S; po těch se sukniech opasují tkanicami] po těch se sukních opasují tkanicemi D, po těch sukních opasují se tkanicemi S; neumějí se oni opasovati] neumějí se ani opasovati D, S; velmi nekřtaťovně se opasují] velmi se nekřtaťovně opasují D, S; mamalík] mamalúk D, mamaluk S; v botkách] v botách D, S; bos ... a na trepkách K, S] bos ..., ale na trepkách D; pacholek] pachotek D, S; za ním] za ním D, S; hleděť] hleděť D, S; díval] dívať D, S; Pak toto sem slyšal] Toto sem pak slyšeť D, S; jedú] jedou D, S; zámiševé] zámišové D, S; zhola bosí chodie a jezdie] zhoľa bosí D, S; slyšal] slyšeť D, S; mamalícij] mamalúci D, mamaluci S; žoldněřij] žoldněři D, S; žoldánovij] žoldánovi D, S; žoldánová] žoldánová D, S; porodila] porodila D, S; nebo] neb D, S; žoldán] žoldán D, S; velikú K, D] velikou S; to opatruje, aby] opatruje, aby D, S; nebylo] nebyť D, S; vyhlášeno] ohlášeno D, S; žoldněřij] již práva k žoldánovi mieti nebudú a již jim koláče povinen nebude dáti] žoldněřij] již práva nemají k žoldánovi, tehdy jim nebude povinovat koláče dáti D, S; **212v** Mamalícij] Mamalúci D, Mamaluci S; jsú] toho také pilnij] sou toho tak pilní D, S; mohú K, S] mohou D, S; rozuměti] srozuměti D, S; hledie K, S] hledí D; slyšie] slyšeti budou D, S; zberú] zberou D, S; všicknij] všichni

18 V D vytištěno „ře“.

19 V S vytištěno „kterýž“.

20 Místo náležitého „s buláty“.

D, S; žoldánu] žoldánovi **D**, žoldánu **S**; přitáhnú /přitáhnou **D/** ... vojskem **K, D]** přitáhnou ... vojensky **S**; žoldánov] žoldánuo **D**, žoldánuov **S**; odtad pryč] odtud přeč **D, S**; nechtie **K, S]** nechti **D**; kaláč] koláč **D, S**; žoldána] žoldána **D, S**; 20ti nebo 30ti] 20 nebo 30 **D, S**; Tehdy **K, D]** Tehda **S**; žoldán] žoldán **D, S**; jsú] sou **D, S**; co se jim nedostává] čeho se jim nedostává **D, S**; žoldněř] žoldněři **D, S**; zvolaj] zvolají **D, S**; Chcme **K, S]** Chceme **D**; žoldán] žoldán **D, S**; dal] dať **D, S**; koláč] koláč **D, S**; žoldán] žoldán **D, S**; i] neb **D, S**; jim ten koláč dáti] jim toho koláče dáti **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; zlaté] zlaté **D, S**; slyšal] slyšel **D, S**; mi se to zdálo věřiti tomu] mi se zdálo věřiti tomu **D, S**; pta] ptať **D, S**; jest to] to jest **D, S**; jsou jaký žert složili] jaký žert složili **D, S**; za toho žoldána stalo, který nynie jest] za tohoto žoldána stalo, kterýž nyní /nynie **S/** jest **D, S**; Mamalíci] Mamaľuci **D**, Mamaľuci **S**; jsú] sú **D, S**; dosti statečn] dostatečn **D, S**; sem **K, S]** jsem **S**; mohl] mohl **D, S**; neviděl] neviděl **D, S**; Dřievie] Dřieví **D, S**; dlúhé] dlúhé **D**, dlouhé **S**; jest na tři sáhy] na tři sáhy jest **D, S**; měřil] měřil **D, S**; bylo] bylo **D, S**; dřievie] dřieví **D, S**; třtie] třti **D, S**; zhrúbí jest] ztlúšti **D**, ztlouští **S**; dobrá] hrubá **D, S**; s obú stranú] s obú stranou **D**, s obou stranou **S**; **213r** na rámě] na ramena **D, S**; vloží] vloží **D, S**;] v puolí] v puoli **D, S**; schýbá] shýbe **D, S**; a s tiem dřievím dlúhým ... hbitě sobě činie] a proto sobě s ním ... hbitě činí **D, S**; o zlodějích a o zločincech, kterýž jsú v Ejipte] o zlodějích, kteříž sou v Ejipte, a zločincích **D, S**; pověděti musím **K, D]** musím pověděti **S**; žoldán] žoldán **D, S**; mocný velmi] veliký a velmi mocný **D, S**; zloděj] zlodějí **D, S**; zločinci] zločinci **D, S**; milosrdenstvie] milosrdenství **D, S**; vidal] viděl **D, S**; byl] byl **D, S**; v ... zemiech] v ... zemích **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; arabských **K, S]** arabských **D**; všady] všudy **D, S**; věšé] věš **D**, věší **S**; jsú] jsou **D, S**; zvláštní] hned zvláštní **D, S**; kteří] kteříž **D, S**; sů] sou **D, S**; když] a když **D, S**; zlé] zlé **D, S**; kde najdú] najdou **D, S**; škodie jakýmiž koli <...>²¹, nepravosti činiec] škodu činí jakýmiž koli nepravostmi **D, S**; veže] věží **D, S**; Pak opět jsú jiní úředníci] Opět pak jiní sou /jsou **S/** úředníci **D, S**; ohledajíc jezdie ty veže] jezdí ohledujíc ty věže **D, S**; v kterýžto] v kterýchž **D, S**; zvěduc viny jich na nich] zvěduc /zvěduc **S/** na nich viny jich **D, S**; spolu] spolu **D, S**; hrdla] hrdla **D, S**; kolikož koli] kolikž **D, S**; rukú **K, D]** rukou **S**; lidí] nevolných lidí **D, S**; slyšal] slyšel **D, S**; by jich bylo na tři tisíce nebo viac] by jich bylo vice než na tři tisíce **D, S**; pravie] praví **D, S**; chodie] chodí **D, S**; kto jim co dá] co jim kdo dá **D, S**; domiech **K, D]** domích **S**; kdes] leckdes **D**, lecikdes **S**; uliciech] ulicích **D, S**; ležie] leží **D, S**; huofe **K, S]** hůře **D**; nezvláče] nesvláče] **D, S**; zderú] zderou **D, S**; je] jich **D, S**; **213v** 20ti] 20 **D, S**; 20ti] 20 **D, S**; chtěl jim podívat] jim chtěl podívat **D, S**; bylo] bylo **D, S**; slove] slove **D, S**; basar] bazar **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; načet] načet] **D, S**; chodie] chodí **D, S**; trápie] trápí **D, S**; by radše zemřeli **K, S]** radše by zemřeli **D**; než takovú psotu a biedu by měli] než takovou biedu a psotu měli **D, S**; vyproštění nečakají, leč smrti] vyproštění nečakají do smrti **D, S**; řemeslníkov] řemeslníkuo **D, S**; řemeslo] řemeslo **D, S**; spolu] spolu **D, S**; umenie] umění **D, S**; zvláštnie] zvlášť **D, S**; řemeslníkov] řemeslníkuov **D, S**; dělaj] dělají **D, S**; plátno, kteréž slove kolč] plátno, kteréž slove kolč **D**, plátno kolč **S**; plátno] plátno **D, S**;

21 Neúplný, zřejmě omylem zestručněný zápis.

čišcie ani pěkněšie] čistí ani pěkněji **D, S**; všiem] všem **D, S**; ejijském **K]** ejijském **D, S**; Arapi] Arabi **D**, Arábi **S**; nestojie] nestojí **D, S**; hrozníkov] hrozníků **D**, hrozníkuo **S**; dělaj] dělají **D, S**; zlé] zlé **D, S**; jest drahé] drahé jest **D, S**; málo] málo **D, S**; kupcuov] kupcuo **D, S**; soudí a opatruje] zpravuje a soudí **D, S**; Vlach] Vlach **D, S**; vyším] vyšším **D, S**; úředníkom] úředníkom **D, S**; mluviti] mluví **D, S**; by se kterému křivda dála] by kterému křivda se dála **D, S**; jakáž koli potřeba jich byla] jakáž²² koli potřeba by jich byla **D**, jakáž by koli potřeba jim byla **S**; **214r** kupcov] kupcuov **D**, kupcuo **S**; Vlachov] Vlachuo **D**, Vlachuo **S**; bylo] bylo **D, S**; židov] židuo **D**, židuo **S**; tisícov] tisícuov **D, S**; domov] domuov **D**, domův **S**; bylo] bylo **D, S**; viděl] vídať **D, S**; jsú] jsou **D, S**; sou **S**; jsú] sú **D**, sou **S**; židov] židuo **D, S**; žoldána] žoldána **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; Samarytánov] Samarytánuov **D**, Samarytánuo **S**; pravie] praví **D, S**; totižto] totiž **D, S**; Arapi] Arabi **D**, Arábi **S**; sú] sou **D, S**; musej] musí **D, S**; kloboukem] kloboukem **D, S**; kterýž] kteréž **D, S**; zavítie **K, S]** zavítí **D**; žluté **K, D]** žluté **S**; mají modré] modré **D, S**; Arapi] Arabi **D**, Arábi **S**; nosé] nosí **D, S**; chtie] chtě **D, S**; kteréž] kterouž **D, S**; z uobyčeje] z obyčeje **D, S**; rúcha bielého nesú] roucha bielého nesou **D**, roucho bielé nesú **S**; nemóz] nemůž **D**, nemuož **S**; kto] kdo **D, S**; vidě] vidien **D**, vidien nikdiež **S**; byl] byl **D, S**; uložen] uložena **D, S**; cestú] cestou **D, S**; jiný etc.] jiný **D, S**; kdež kolí] kdož koli **D, S**; jede] jed' **D, S**; kdyby k městu přijel] když by k městu přijel **D, S**; vezmi znamenie] vezmi na hlavu znamenie své **D, S**; byl sem] sem byl **D, S**; 20ti] dvadeti **D**, 20 **S**; nepršal] nepršel **D, S**; pta] ptať **D, S**; Bývá li dešť u vás] Bývá li u vás dešť **D, S**; kteréž **K, D]** když **S**; tázal] tázať **D, S**; **214v** pravil] pravil **D, S**; zimú] zimou **D, S**; stydne **K, D]** sstydne **S**; chodie] chodí **D, S**; vozy] vozy **D, S**; nikdiež **K, S]** nikdíž **D**; nikdy] nikdy **D, S**; tázal] tázať **D, S**; berú **K, D]** berou **S**; svlažuje] svlažuje **D, S**; aby vzrósť úroda dávatí mohla] aby zrost úrodám dávatí mohla **D, S**; najvětšie] největší **D, S**; tehdyž] tehdaž **D, S**; najviec] nejvíce **D**, najvíce **S**; Nylus] Nýlus **D, S**; vystúp] vystoupí **D, S**; břehov] břehuo **D, S**; loktov] loktův **D**, loktuov **S**; 16te] 16 **D, S**; 20ti] 20 **D, S**; loktov] loktuov **D, S**; nevystupuje výše] výše nevystupuje **D**, vajše nevystupuje **S**; rozlé] rozlije **D, S**; i **K, S]** a **D**; cisterny] čisterny **D, S**; svlaží] svlaží **D, S**; dá vody dosti] vody dosti dá **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; v těch krajinách] těm krajinám **D, S**; které] kteréž **D, S**; jsú] sou **D, S**; Nylus] Nýlus **D, S**; jé všie téci nedá] jí v se nedá téci **D, S**; se ... zdúti musí a rozvodní se] se ... zdouti musí a rozvodniti se **D, S**; dřevěného] dřevěného **D, S**; neviděl] neviděl **D, S**; dřevěného] dřevěného **D, S**; kterého krovu] krovu **D, S**; jsú] sou **D, S**; a to z čistého kamenie jsú všecko klenutí] sou všecko klenutí **D, S**; jsú] sou **D, S**; jsou] sou **D, S**; jich mnoho v zemi jest] jich mnoho jest v zemi **D, S**; jest tak mnoho] tak jest mnoho **D, S**; jsú ... dělani] sú ... dělání **D, S**; domov] domuov **D, S**; největšie] největší **D**, největší **S**; světlo] světlo **D, S**; domóm] domom **D, S**; jazyka **K, S]** jazyku **D**; jsou] sou **D, S**; nekřtaľtovní] nekřtaľtovní **D, S**; zvlášť] zvlášť **D, S**; **215r** sú] sou **D, S**; velmi nákladní] dosti nákladní **D, S**; dóm] duom **D, S**; stupniech] stupních **D, S**; hluboko] hluboko **D, S**; sú pokoje pěkné a rozličně dělané] pokojové sou pěkní a rozličně dělání **D, S**; jsú] sou **D, S**; kteří **K**,

22 Vytištěno „yakž“.

D] kteříž S; sú K, D] sou S; sú K, D] sou S; jsú] sú D, sou S; ničím] ničímž D, S; neočadie] neočadi D, S; zvlášť vohni] zvlášť ohněm D, S; kteřížto] kteréž D, kteréhož S; domiech] domích D, S; nemievají] nemají D, S; někteří] někteří toliko D, S; řemesla] řemesla, kteráž /kteréž S/ ohni dělají D, S; dřev] dřeví D, S; málo málo D, S; jsú] velmi dráhy] drahá sou velmi D, S; okolo] okolo D, S; lesóv] lesuov D, S; v niekoľko míléch] v niekoľika míléch D, S; jsú] sou D, S; oslu] voslu D, S; přinese] přinesou D, S; ta drva dá] ta drva D, S; kteréž] kteráž D, S; osel] vosel D, S; přinesl] přinesl D, S; aspróv] asprú D, aspruo S; druhdy] druhý D, S; puol druhého] puol 2 D, S; aspróv] aspruov D, aspruo S; viec] více D, S; ľx] puol 2 D, S; zlatého] zlatého D, S; mievají] mají D, S; ohniev] ohňuov D, ohňuo S; domiech] domích D, S; aniž] ani D, S; o své životy] o životy své D, S; vařece] vařice D, S; v ... zemiech] v ... zemích D, S; zvlášť] zvlášť D, S; jsú] sou D, S; všecky národy] všecky jiné národy D, S; jsúce] souce D, S; nevařie] nevaří D, S; hotové vařené sobě kupujú] hotové sobě uvařené kupujú D, S; sobě kúpí] koupí sobě D, S; činí] učiní D, S; kúpí] koupí D, S; jest to] to jest D, S; kuchyň] kuchyní D, S; mnoství] množství D, množství S; nich] nichž D, S; sú] sou D, S; vařie] vaří D, S; živnosti z toho majíce] z toho živnost majíce D, S; femeslníkuov] femeslníkuov D, S; sebú] sebou D, S; že ne to, co] že ne, což D, S; chtě] chtě D, S; kuchyniech] kuchyních D, S; berany] berany, a to celé, D, S; pekú K, D] pekou S; 215v kúpí] koupí D, S; peniez] peníz D, S; tehdy ho ukrojje] ukrojí D, S; jednu K, D] jednou S; kúpil] koupil D, S; byl] byl D, S; jiesti] jísti D, S; nemohl] nemohl D, S; sú] sou D, S; kuchyně jiné] jiné kuchyně D, S; kterýžto] kterýchžto D, S; jediné beranie maso] jedné toliko beranie maso D, S; vařie] vaří D, S; rýži] rajži D, S; Jiné, ještě toliko v nich kuchyně ryby smažie] Jiné kuchyně, ještě toliko v nich ryby smaží D, S; pak samy kaše] samé kaše D, S; jiné a všecko kořeněné] jiné všecko kořeněné D, a jiné a všecko kořeněné S; jsú] jsou D, sou S; Pak kuchyňky opět mají jiné] Opět pak mají kuchyňky jiné D, S; kteroužto K, D] kteroužto S; hlavu] hlavu D, S; Arap] Arab D, Aráb S; lečkudy] leckudys D, S; zvlášť] zvlášť D, S; volá] volá D, S; hlasem] hlasem D, S; má čisté pečité v nie] má v ní čisté pečité D, S; kto] ktož D, S; chtě] chtě D, S; kúpiti] koupiti D, S; jda volá] volá D, S; nesa] nesa též D, S; hlavě] hlavě D, S; a nám neobyčejných] nám neobyčejných D, S; jest mnoho toho] toho jest mnoho D, S; dlúho] dlouho D, S; Ovotce K, S] Ovoce D; nese] nesa D, S; hlavě] hlavě D, S; pomoranče] pomorančí D, S; kúpiti K, S] koupiti D; volá] volá D, S; ovotcem K, S] ovocem D; chodiece, volají] chodí, volajíce D, S; mužie] muží D, S; v jiných zemiech] v těchto zemích D, S; Arapi] Arabi D, Arábi S; pohané múřeně] múřenině D, S; jsú] sou D, S; mraviech] mravích D, S; zvlášť] zvlášť D, S; jsú] sou D, S; rozumóv] rozumuov D, S; jiedle] jídle D, S; sú] sou D, S; velmi skrovní] dosti skrovní D, S; najvětšie] největší D, S; rúše K, D] rouše S; 216r převláčejice se] převláčejice D, S; z jednoho do druhého] z jednoho v druhé, a to velmi drahého D, S; nakládají] nakládají D, S; muozností] možností D, S; jsú] sú D, sou S; Arapi] lidé Arabi D, lidé Arábi S; děl] dieť D, díť S; obecních K, S] obecných D; nedělají] nedělají D, S; jsú] sú D, sou S; misterní K, S] mistrní D, S; tulačky] tuľačky D, S; aneb] nebo D, S; měl] měl D, S; aneb] anebo D, S; svůj] svůj D, svuov S; dóm] duom D, S; vyjda] vejda D, S; poslúchají] poslouchají D, S; jaká potreba] jaká potřeba jíti D, S; znenáhly] znenáhly D, znenáhla S; múřeně] múřenině D, S; nedadúce]

nedadúce D, nedadouc S; v zemiech K, D] v zemích S; kostela] kostela D, S; aneb] a jinde D, S; doma se, ženy, bohu modlte! doma se ženy bohu modlí D, S; A] a D, S; lázně] lázně D, S; by jie, totiž ženě, jaká potřeba byla v dóm co kúpiti] by ženě byla jaká potřeba něco /nětco S/ v duom koupiti D, S; ve všem v tom] ve všem tom D, S; mužie] muží D, S; zastúpie] zastoupí D, S; koupie i zednají] koupí /koupie S/ a zjednají D, S; nesú] nesou D, S; mužie] muží D, S; bud' v krámiech, bud' v sklepiech] bud' v krámiech /krámích S/, v sklepích D, S; Arapky ženy nebo Turkyně] ženy Arabky nebo Turkyně D, S; uzříš K, S] uzříš D; byla] byla D, S; na osle jede] na vosle jede D, S; okolo nie] okolo ní D, S; jdú K, D] jdou S; služebníci dva nebo tři] služebníci dva nebo /neb S/ tři D, S; jejie] její D, S; jest] bude D, S; tafartem černým] tafatem červeným D, S; skrze něj každého vidí] každého vidí D, S; člověk] člověk D, S; jejie] její D, S; nemuož K, D] nemůž S; když by kto] kdyby kto D, S; umřel] umřel D, S; najviec] najvíce D, S; arapských] arábských D, S; uzříe] uzří D, S; jim k pohřebóm odpúšťe] je ku pohřebóm /pohřebuom S/ odpouštějí D, S; času] čase D, S; sem byl] jsem byl D, S; neviděl] neviděl D, S; jedniem K, S] jedním D; 216v mohlo] mohlo D, S; pohlavie] pohlaví D, S; 70te] 70 D, S; tehďaz] tehdy D, S; díval] díval D, S; pláči] pláči D, S; skáaly] skákaly D, S; tepúce] tepouce D, S; dobroděníe] dobrodění D, dobrodění S; umrlého] umrlého D, S; byl] byl D, S; bohatý, štědrý, milosrdný] štědrý, milosrdný D, S; chtě] chtě D, S; skočily] skočily D, S; pojednú] pojednou D, S; bily] byly D, S; v ... zemiech K, D] v ... zemích S; když] kdež D, S; činie] činí D, S; jsú] sou D, S; bylo] bylo D, S; díval] díval D, S; sú] sou D, S; sú] sou D, S; lázně] lázně D, S; jsú] sou D, S; Podobné sú k té lázni] Podobné sou lázni /lázni S/ D, S; která] kteráž D, S; Konstantynopoli] Konstantýnopolí D, S; slove] slove D, S; ciesarská] ciesařská D, S; lázně] lázně D, S; lázniech] lázniech D, S; topie] topí D, S; nepálé] nepálí D, S; lázniech] lázních D, S; řekají] říekají D, S; bajram] barjam D, S; postie] postí D, S; nejedie] nejedí D, S; jiesti] jísti D, S; v našich²³ zemiech K, D] v našich zemích S; jedie] jedí D, S; nepostie] nepostí D, S; viděl] viděl D, S; nikdy neviděl ani o něm slyšal] neviděl ani o něm slyšal D, S; kterémuž zvířeti] kterémuž D, S; diavant] diamant D, S; což sem já mohl rukú nad se vysáhnúti] – D, S; prsí dosáhl] prsí rukou dosáhl D, S; hlavě] hlavě D, S; tak za to mám, že] – D, S; 217r k prsóm] ku prsom D, S; díval] díval D, S; domuov K, D] domuo S; bylo] bylo D, S; dvú látrú] dvou látruov D, S; dosáho] dosáhlo D, S; Zadku pak jest] Zadku pak D, S; nekřtaltovně] nekřtařtovně D, S; Kóži] Kuoži D, S; pěknú] pěknou D, S; peřestú K, S] peřestou D; něco nápodobnú] nápodobnou nětco D, S; sú K, S] sou S; bielá] bílá D, S; sú] sou D, S; hladká] hladká D, S; hlava jest jeho] hlava jeho jest D, S; neslyšal] neslyšel D, S; bylo] bylo D, S; činilo] činilo D, S; ukazujúce] ukazující D, S; 20ti] 20 D, S; mohl] mohl D, S; neohledal] neohledal D, S; slyšal] slyšel D, S; viděném i slyšeném] slyšeném i viděném D, S; sem nepsal] nepsal sem D, S; pro ukráćenie řeči a nedostatku paměti] pro ukráčení řeči, nedostatku paměti D, S; bra] brať D, S; měséce] měsíce D, S; první cestú] první cestou D, cestou první S; na tej cestě] – D, S; <u> velikém strachu] u velikých straších D, S; a netoliko já, ale všichni kupci]

já i všickni kupci **D, S**; Byla se nám dva pacholky roznehohla] Byli se nám dva pacholci roznehohli **D, S**; kteréžto kteréž **D, S**; sebú **K, S**] sebou **D**; nemocné vždy sme je na velblúdiech nesli] nemocné na velbloudích sme nesli **D, S**; a to v noci] – **D, S**; a proto sme to učinili] a to sme proto učinili **D, S**; **217v** umřel] umřel **D, S**; zvláště] zvláště **D, S**; cizozemcuov] cizozemcuo **D, S**; věci by naše přemietali] věci naše přemetal by **D, S**; i] a **D, S**; škoda by se nám od nich stala] škoda by se nám stala **D, S**; hrdla] hrdla **D, S**; ejijské **K**] ejijské **D, S**; když byl] když by **D, S**; nebo] neb **D, S**; pútník **K, D**] poutník **D, S**; umřel] umřel **D, S**; člověk] člověk **D, S**; všecek jeho statek] všecek statek **D, S**; měl] měl **D, S**; málo] málo **D, S**; to všecko žoldánovi berú] to všecko žoldánovi náleží **D, S**; jel] jeť **D, S**; byl] byl **D, S**; nechtie] nechť **D, S**; domnievajúce se] domnívající se **D, S**; jest více měl] sou více měli **D, S**; jsú] sou **D, S**; Pak z Jeruzaléma až do Damašku] Z Jeruzaléma pak do Damašku **D, S**; Z Jeruzaléma do Damašku **S**; milosti] milosti **D, S**; vydřetí] vydřítí **D**, vydřietí **S**; mohú **K, D**] mohou **S**; to vezmú a bez milosti] to vezmou bez milosti **D, S**; sú] jest **D, S**; pět] 5 **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; deset] 10 **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; vysazených] vsazených **D, S**; velikých a ukrutných] velikých, ukrutných **D, S**; po 6] 6 **D, S**; jakž na kom vidie, mají v tom uměníe] jakž na kom vidí **D, S**; než více šesti aspróv nedá] než viac nic **D, S**; ze sbuožie] s zbožie **D, S**; s koně] s koní **D, S**; s velblúdu] s velblúduo **D**, s velblúduo **S**; turecké] turecké **D, S**; se zbuožie] s zbožie²⁴ **D, S**; platiti musí] platiti již musí **D, S**; aspróv] aspruo **D, S**; zbuožie] zbožie **D, S**; plavití] plaviti **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; zlatých] zlatých **D, S**; pojeděš] puojdeš **D, S**; nic nedáš] tehdy nedáš **D, S**; Konstantynopole] Konstantýnople **D, S**; jesti] jest **D, S**; **218r** chtě] chtě **D, S**; aneb] neb **D, S**; bez pochybenie] bez pochyby **D**, bezpochyby **S**; nesnadnú **K, D**] nesnadnou **S**; hladu] hladu **D, S**; bydla] bydla **D, S**; s kteréž] z kteréž **D**, z které **S**; vyšel] vyšel **D, S**; křesťanóm] křesťanuom **D, S**; zvláště] zvláště **D, S**; česká nebo moravská] česká **D, S**; okolnie] okolní **D, S**; sú **K, D**] jsou **S**; byly] byly **D, S**; země židóm zaslíbené] židom zaslíbené **D, S**; Protož nám Čechóm zvláště velmi nenie po čem túžiti] Protož nenie po čem túžiti /toužiti **S/ D, S**; nebo **K, D**] neb **S**; v ... zemiech] v ... zemích **D, S**; měl] měl **D, S**; uvarovati psoty] psoty uvarovati **D, S**; křesťan mezi nimi jsa, dobrého bydla anebo ještě k své potřebě sobě učiniti nesmie] člověk křesťan dobrého bydla k své potřebě nesmie sobě učiniti **D, S**; směl] směl **D, S**; nemóž pro mnohé příčiny] nemuož, příčiny mnohé nedopustí **D, S**; o kterých] o kterýchž **D, S**; pověděno] povědieno **D, S**; Ktož to čta] Ješto kto bude čisti **D, S**; muož] muože **D, S**; něco **K, D**] nětco **S**; v ... zemiech **K, D**] v ... zemích **S**; člověk] člověk **D, S**; najskrovněje] najskrovnější **D**, najskrovněji **S**; muohl] mohł **D, S**; v jiedle a v pití] v jiedle, v pití **D**, v jiedle, v pití **S**; i v mluvení] v mluvení **D, S**; a choditi] choditi **D, S**; chaterném] prostém **D, S**; vysřehati] vysřehati **D, S**; člověk nemysl sobě] sobě člověk nemysl **D, S**; země ty mohl /mohł **D/** projiti **K, D**] mohł země ty projiti **S**; ty všecky věci maje do sebe cnosti i obyčeje jich] to všecko maje u sebe, ctnosti i obyčeje jich **D, S**; mnohú opatrnost] opatrnost **D, S**; kterýžto] kterýchžto **D, S**; Poněvadž] Poněvádž **D, S**; židóm] židom **D, S**; křesťanóm]

křesťanom **D, S**; mezi těmi národy] – **D, S**; umějíce] umějí **D, S**; věz to každý, jesti] věz to, žeť jest **D, S**; tiem všiem národem] tiem národem **D, S**; ovšem pak těm jazykóm jich neumějícím] zvláště kteříž jazyka jich neumějí **D, S**; **218r** měl] měl **D, S**; jsú] sou **D, S**; jsou **S**; slyšie] slyší **D, S**; ten počet] i ten počet **D, S**; sem **K, D**] jsem **S**; kázal] kázal **D, S**; ač pak ne] ač ne **D, S**; podlé rozumu paměti pravím jej býti] podlé rozumu a paměti pravím **D, S**; počítaje] jej počítaje **D, S**; vyjel] vyjel **D, S**; jest mnoho] jest drahně **D, S**; mil] mił **D, S**; mýlku **K, S**] mýlku **D**; A ač] Ač **D, S**; dosti pilně] pilně **D, S**; počítal] počítal **D, S**; smy] sme **D, S**; nebo] anebo **D, S**; změnění] změnění **D, S**; v plné celosti pověděti neumiem, neb na míle v těch zemiech pohanských nečtú] v plné celosti neviem, zvláště proto, že v pohanských zemích na míle počtu nenie **D, S**; což] co **D, S**; neb] nebo **D, S**; mohł] mohł **D, S**; taková **K, D**] takovou **S**; uloženy] uloženy **D, S**; úmyslów] úmysluov **D, S**; i jest mnohým k viere nepodobné, zvláště ta, kteráž věc jest neslychaná] k viere bývá nepodobná, zvláště o kteráž neslyšeli neb neslychali **D, S**; sem **K, S**] jsem **D**; měl] měl **D, S**; věci mnohé lidem v těchto zemiech neslychané] věci mnohé divné, v našich zemích neslychané **D, S**; kteréžto sem viděl] kteréž sem očima svýma viděl **D, S**; o mnohých slyšal, psáti sem jich zanechal] o mnohých slyše, psáti zanechal **D, S**; dotek] dotekł **D, S**; a někomu se muož] ješto se muož někomu **D, S**; dlúze] dlúze **D**, dlouze **S**; až se toho bojím] A já se bojím toho **D, S**; pro ukrácenie] pro krátkost **D, S**; rozuměno] srozumieno **D**, srozumino **S**; kteréž na mne jsú s velikú starostí a s nebezpečenstvím hrdla přiházely se mně] kteréž na nás s velikým nebezpečenstvím přicházely **D, S**; nepsal] nepsal **D, S**; zvláště těch, kteréž měl sem] zvláště kteréž sem /jsem **D/** měl **D, S**; **219r** sem **K, S**] jsem **D**; v rukú lotrovských] i v lotrovských rukú **D**, i v lotrovských rukou **S**; byl] byl **D, S**; jestliže by se komu co nepodobného zdálo nebo klamavého v tom spisu] jestliže se komu co nepodobného v tomto psaní zdáti bude neb klamavého **D, S**; za zlé mieti nic nebudu] nic za zlé nemám **D, S**; kto] ktož **D, S**; chtě] chtěł **D, S**; ten] ten **D, S**; zvěděł] zvěděł **D, S**; to] to **D, S**; našel] našel **D, S**; vypisují;²⁵ Výjezda má Martina Kabátníka na cestu do Jeruzaléma a do Ejipta z Čech z Litomyšle léta syna buožieho tisícého čtyřístého devadesátého prvnieho, měsíce března etc. a příjezda má zase do Litomyšle léta druhého, měsíce listopada etc.] Martin Kabátník léta 1491 **D, S**

Ve slovníčku uvádíme méně obvyklé výrazy, které by čtenářům mohly znesnadňovat pochopení textu, výběrově zařazujeme i slova cizího původu v textu neobjasněná. Lexémy uvádíme v hláskové podobě doložené v editovaném cestopisu, nikoliv v základní staročeské formě k r. 1300. Do slovníčku zařazujeme pouze ty významy slov, jež jsou doloženy v textu, nikoliv celé významové spektrum lexikálních jednotek. Jednotlivé významy od-
dělujeme středníkem, ustálená spojení signalizujeme odsazením, pochybnost o významu slova otazníkem.

asa partik. – asi
balsam, balsám m. – balzámovník, myrhovník, dřevina s vonnou pryskyřicí
bezděky adv. – násilím, proti něčí vlastní vůli
bosák m. – bosý mnich, františkán
bran f. – zbraň
bulát m. – kvalitní cizokrajná ocel (tvrdá a lesklá); sekera vyrobená z této oceli
bulátný adj. – vyrobený z bulátu
byt
 bytem býti m. – bydlet
centněř m. – centnýř, váhová jednotka (asi 50 kg)
cích m. – cejch
čistý adj. – čistý, velice pěkný, jsoucí bez nedostatků; dobře, bezchybně udělaný
čtyrmezecétma num. – čtyřia dvacet, dvacet čtyři
dafin m. – šakal
daktyl m. – datle, plod datlovníku
daktylovie n. – datloví, datlový porost; datlové palmy
daktylový adj. – datlový
dalekost f. – délka
darmo adv. – zadarmo
dávati ipf. – urážlivě nazývat někoho, nadávat někomu
dělný adj. – fyzicky pracující
diavant m. – žirafa
dlúhost f. – délka
dopustiti pf. – dovolit
dotknúti pf. – (v řeči) zmínit
drahně adv. – velmi, mnoho

dřevie, dřievie n. – stromoví, stromy; strom; dřevo, dříví; dřevce, jezdecké kopí
fedrovní adj. – průvodní, podpurný, zajišťující volný průchod
gariáfistule f. – kasie obecná (bot. Cassia fistula L.), strom nebo keř podobný svými zlatými květy zlatému dešti
hon m. – hon, délková míra odpovídající přibližně 125 krokům (cca 200 m)
hostinský adj. – cizí, nedomácí, pocházející odjinud
hrozený adj. – opevněný, obehnaný hradbami
chléb
 svatého Jana chléb m. – rohovník, svatojánský chléb, rostlina s jedlými plody, používanými po rozemletí jako náhrada mouky
chodec m. – poutník, pocestný
impresor m. – tiskař
jednostajně adv. – shodně
jednota f. – církev, církevní společenství
jedva adv. – ledva, sotva, stěží
kajklérstvie n. – zápolení pro zábavu
kaláč v. koláč
kaplice f. – kaplička, menší kaple
kardiál, kardián m. – kvardián, představený františkánského kláštera
karvasar m. – karavanseraj
kaštel m. – hrádek, tvrz ap., menší ohrazené (opevněné) území s obytnými budovami
koláč m. – dar

kupecký adj. – (o věci) určený k prodeji (koupí)
kupectvie n. – zboží na prodej, co je určeno k prodeji (koupí)
látr, látro m., n. – látro, sáh, délková míra (rovnající se asi 2 m)
loket m. – loket, délková míra odpovídající přibližně vzdálenosti od lokte ke konci prstů
mamalík m. – mameluk, mamlúk
marka f. – marka, markrabství, pohraniční samosprávné území německé říše
melé n. – jmelí
náhlost f. – rychlost, chvat, spěch
náklad m. – náklad, výdaj, výloha
nápodobný adj. – podobný, podobající se
nátisk m. – útisk, útlak, příkoří
nazajtrě adv. – nazítří, příštího (druhého) dne
nekřtaltovní, nekřtaltovný adj. – prostý, jednoduchý, neozdobný; nepěkný, nevzhledný, vyznačující se nenáležitou (nevhodnou) podobou
neprávě adv. – nespravedlivě, způsobem znamenajícím křivdu
nepravý adj. – (o člověku) nedobrý, nešlechtný, dopouštějící se špatnosti
nerovně adv. – mnohem
obecní, obecný adj. – obvyklý, běžný, ničím se neodlišující; prostý, obyčejný, nepoživající zvláštních výsad
obrániti se pf. – vyvarovat se něčeho, vyhnout se něčemu
odporný adj. – stavějící se na odpor
odpúštěti ipf. – dovolovat
ohlav f. – ohlávka
ohledati pf. – obhlédnout, prohlédnout si, zvl. důkladně
ohrada f. – ohrazení, opevnění, hradby
okazovati ipf. – ukazovat, projevovat, dávat najevo
opasovati se ipf. – opásávat se, přepásávat se

opravovati ipf. – udržovat v dobrém stavu; uvádět do náležitého stavu
opustiti pf. – pominout, nechat stranou pozornosti
ostatní adj. – poslední
oznámiti pf. – obvinít někoho, prohlásit někoho vinným
pecník m. – bochníček, menší pecen
pečité n. – pečeně, pečené maso
peřestý adj. – skvrnitý, strakatý
pilně adv. – pečlivě, svědomitě; bedlivě, pozorně; důkladně; horlivě, snaživě; ustavičně, neustále
pilný adj. – (o osobě) dbalý, hledící si něčeho nebo někoho; (o potřebě) naléhavý, neodkladný
pivnice f. – sklep; sklad, místnost (zvl. podzemní) k uskladnění zásob, cennosti ap.
plynutí ipf. – plout, plavit se
poctivost f. – úcta, vážnost
podlažiti pf. – opatřit pevnou povrchovou vrstvou, zvl. vydláždít
podroubiti pf. – porazit
pořád adv. – řadou, v řadě vedle sebe
pospěch m. – spěch, chvat
postavník m. – přenosné svítidlo
potřeba f. – co je potřebné k životu
pozbadaný adj. – puntíkováný, pokrytý malými kolečky
poznati se pf. – přiznat se
právě adv. – poctivě, čestně, bezelstně, bez podvodů; náležitě
prázdný
 prázdnen býti adj. – zbavit se
prostný adj. – prostý, jednoduchý
prostraný adj. – prostorný
próvod m. – doprovod
prvé adv. – dříve, předtím
přečistý adj. – bezvadný, dokonalý, nádherný
příjezda f. – příjezd
přimierati ipf. – zmírat, až k smrti trpět
připlynúti pf. – připlout

připravený adj. – zhotovený, udělaný, zpracovaný náležitým způsobem
přípravný adj. – krásně zpracovaný, zdobený
pulérovaný adj. – leštěný, hlazený
pykatí ipf. – litovat
rovník m. – člen skupiny projevující odpor nebo nesouhlas
rouscky adv. – ruský
roveň f. – rovina
rovnina f. – rovina
rozčesnouti se pf. – roztrhnout se, rozčísnout se, rozpoltit se
rozmazaný adj. – zhýčkaný, změkčilý
sáh m. – sáh, délková míra rovnající se přibližně rozpětí paží
sésťi, ssésťi pf. – sesednout
skladný adj. – mající právo skladu
slúti ipf. – jmenovat se, nazývat se
starodávnní adj. – velmi starý, vytvořený dávno
stranný adj. – postranní
strych m. – štrych, čára
svědomý adj. – mající povědomí nebo vědomosti
šamlat m. – šamlat, látka z velbloudí srsti
štukverk m. – opracované, zvl. různě barevné kamenné dlaždice, kvádry ap.; vykládání těmito kameny ap.
téhodny v. týžden
tlumač m. – tlumočník
tulačka f. – potulka, procházka
týžden, gen. **téhodne** m. – týden
ukázati se pf. – ukázat se, projevit se
umenšenie n. – (platu) zmenšení, snížení; (řeči) ukrácení
ustati pf. – unavit se
vnově adv. – nově, nyní, právě, nedávno (?); znovu, opět (?)
vodný adj. – (o cestě) absolvovaný po vodě
vyčítati ipf. – vypočítávat, vyjmenovávat
vydlažiti pf. – opatřit pevnou povrchovou vrstvou, zvl. vydlaždit

vydřieti pf. – vytrhnout; vydřít, získat násilím nebo nátlakem
vydychovaný adj. – vybilý
výjezda f. – vyjetí, odjezd
vysáhnúti pf. – dosáhnout (směrem vzhůru)
vzdělaný adj. – náležitě zhotovený
vzdělí adv. – na délku
vzdymchovaný, vzdychovaný adj. – vybilý
vzít
vzít smlouvu pf. – uzavřít
zajíti pf. – zastihnout
zámiševý adj. – semišový
zdělí v. vzdělí
zhlúbí adv. – na hloubku, do hloubky
zhrúbí adv. – na tloušťku
zlý adj. – (o člověku) zlý, povahově špatný, mravně závadný; (o věci) špatný, nevyhovující, nemající potřebnou kvalitu
znenáhly adv. – pozvolna, pomalu
zšíří adv. – na šířku
ztlúci pf. – roztlouci, rozbít
ztlúští adv. – na tloušťku
zvláčeti ipf. – svlékat
žert m. – zábavné vyprávění, historka pro pobavení
život m. – břicho, žaludek
žoldán m. – sultán
žoldánová f. – sultánka

Jednota bratrská, Litomyšl a Martin Kabátník (<i>Martin Boštík</i>)	5
Počátky jednoty bratrské a Litomyšl	5
Touha po prvotní křesťanské čistotě	9
Martin Kabátník, měšťan litomyšlský	10
Počátky litomyšlského knihtisku	12

Cestopis Martina Kabátníka (<i>Martin Boštík a Miloslava Vajdlová</i>)	17
Průběh cesty	17
Rukopisný záznam cestopisu a jeho autoři - cestovatel Martin Kabátník a neznámý pisář	21
K obsahu, formě a významu díla	30
Tištěná vydání Kabátníkova cestopisu	36
Edice cestopisu a výběry obsahující úryvky z něj	38

Ediční poznámka (<i>Miloslava Vajdlová</i>)	41
Zařazené prameny	41
Užitá pravopisné systémy, pravopisná specifika pramenů	43
Hlásková a morfologická stránka pramenů	64
Úpravy Adama bakaláře	68
Transkripční zásady	70
Struktura edice	75

Martin Kabátník, Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491-1492 (<i>ed. Miloslava Vajdlová</i>)	77
Předmluva Adama bakaláře z tisku z r. 1539	79
Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491-1492	83

Textové varianty (<i>Miloslava Vajdlová</i>)	141
--	-----

Slovníček (<i>Miloslava Vajdlová</i>)	172
---	-----

Martin Habátník

Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492

Vydaly Regionální muzeum v Litomyšli, zřízené Pardubickým krajem,
a Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., ve spolupráci s tiskárnou H. R. G., spol. s r. o.,
v Litomyšli a nakladatelstvím Arbor vitae, v Praze v roce 2019

Ediční příprava Miloslava Vajdlová

Průvodní studie Martin Boštík a Miloslava Vajdlová

Redakce Miloslava Vajdlová

Redakční spolupráce Stanislav Vosyka

Fotografie poskytly Archiv Pražského hradu, Regionální muzeum v Litomyšli (foto:
Tomáš Čermák), Saská státní knihovna – Státní a univerzitní knihovna v Drážďanech
(SLUB Dresden /Digital Collections/ 4.A.1029, angeb.3, 2019), Švédská národní
knihovna

Grafická úprava, předtisková příprava a obálka Jiří Lammel

Tisk H. R. G., spol. s r. o.

Vydání první

REGIONÁLNÍ
MUZEUM
V LITOMYŠLI

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ
AKADÉMIE VĚD ČR, v. v. i.

ARBOR VITAE

Litomyšl

moderní historické město

made in litomyšl